

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ**

**BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK DOKTORA EĞİTİMİ**

**EKONOMİK KÜRESELLEŞME
SÜRECİNDE ÇİN FİNANSAL SİSTEMİ**

DOKTORA TEZİ

Kuerbanjiang AİMAİTİ

İSTANBUL, 2007

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ**

**BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK DOKTORA EĞİTİMİ**

**EKONOMİK KÜRESELLEŞME
SÜRECİNDE ÇİN FİNANSAL SİSTEMİ**

DOKTORA TEZİ

Kuerbanjiang AİMAİTİ

Danışman: PROF. DR. Hayrı KOZANOĞLU

İSTANBUL, 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Küreselleşme Sürecinde Çin Finansal Sistemi

TEZ TÜRÜ : Doktora

TEZİ HAZIRLAYAN : Kuerbanjiang AIMAITI'nin

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 25.06.2007

JÜRİ ÜYELERİ :

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Prof.Dr. Hayri KOZANOĞLU

Üye

Prof.Dr.Erişah ARICAN

Üye

Prof.Dr.Münevver ÇETİN

Üye

Prof.Dr.Targan ÜNAL

Üye

Prof.Dr. Gülden ÜLGEN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1

I.Bölüm

Ekonomik Küreselleşme

1.1 KÜRESELLEŞME KAVRAMI.....	5
1.2 KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI.....	10
1.2.1 Ekonomi Boyutu.....	11
1.2.2 Siyasi Boyutu.....	12
1.2.3 Sosyal Boyutu	12
1.2.4 Kültürel Boyutu.....	14
1.3 KÜRESELLEŞMEYE YAKLAŞIMLAR.....	15
1.3.1 Aşırı Küreselleşmeciler.....	15
1.3.2 Küreselleşme Karşıtları.....	17
1.3.3 Dönüşümcüler.....	18
1.4 EKONOMİK KÜRESELLEŞME VE EKONOMİK KÜRESELLEŞMEYİ ORTAYA ÇIKARTAN FAKTÖRLER.....	19
1.4.1 Ekonomik Küreselleşme.....	19
1.4.2 Ekonomik Küreselleşmeye Neden Olan Faktörler	19
1.5 EKONOMİK KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ.....	23
1.5.1 Üretim Ve Ticaret Üzerindeki Etkisi.....	23
1.5.2 Sermaye Akımları Üzerindeki Etkisi	26

1.5.3 Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	27
1.5.4 Bölgeselleşme Üzerindeki Etkisi	28
1.5.5 İnsan Kaynakları Üzerindeki Etkisi.....	30
1.5.6 Bilgi İletişim Teknolojisinin Dolaşımı Üzerindeki Etkisi.....	30

2. BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA ÇİN EKONOMİSİ

2.1 REFORMDAN ÖNCEKİ EKONOMİK DURUM.....	32
2.2 1979 YILINDAN SONRAKİ MAKRO EKONOMİK PERFORMANS.....	32
2.2.1 Ekonomik Büyüme	33
2.2.2 Doğrudan Sermaye Yatırımı.....	37
2.2.3 Dış Ticaret	40
2.2.4 Döviz Rezervi.....	44
2.2.5 Enflasyon.....	45
2.2.6 Faiz	47
2.2.7 İşsizlik.....	48
2.3 TARIM EKONOMİSİ.....	53
2.4 SANAYİ EKONOMİSİ	55

3. BÖLÜM

ÇİN MERKEZ BANKASI

3.1 ÇİN MERKEZ BANKASI'NIN KURULUŞU, GELİŞİMİ VE TEMEL GÖREVLERİ.....	58
3.1.1 Çin Merkez Bankası'nın Kuruluşu Ve Gelişimi.....	58
3.1.1.1 Devrim Öncesi Gelişim	58

3.1.1.2 Devrim Sonrası Gelişim.....	59
3.1.2 Çin Halk Bankasının Temel Görevi.....	61
3.1.3 Çin Halk Bankasının Türü Ve Yapısı.....	63
3.1.3.1 Çin Halk Bankasının Türü.....	63
3.1.3.2 Çin Merkez Bankasının Yapısı.....	64
3.2 ÇİN HALK BANKASININ BAĞIMSIZLIĞI.....	65
3.3 PARA POLİTİKASI HEDEFİ VE ARAÇLARINDAKİ DEĞİŞMELER.....	68
3.3.1 Para Politikası Hedefindeki Değişim.....	68
3.3.2 Para Politikasının Ara Hedefindeki Değişmeler	69
3.3.3 Para Politikası Araçlarındaki Reformlar	70
3.4 DÖNEMLER İTİBARIYLA UYGULANAN PARA POLİTİKALARI.....	74
3.4.1 1984-1992: Genişletici Para Politikası Dönemi	74
3.4.2 1993-1997 Yılları Enflasyona Karşı Para Politikası Dönemi.....	78
3.4.3 1998-2002 Yıllarında Uygulanan Daraltıcı Para Politikasına Karşı 1999-2000 Yıllarındaki Para Politikası.....	80
3.4.4 2001 Yılında Uygulanan Döviz Kur Politikası.....	82
3.4.5 2002 Yılında Uygulanan Para Politikası.....	83
3.5 PARA POLİTİKASININ BAŞARISI.....	84

4.BÖLÜM

ÇİN BANKACILIK SEKTÖRÜ

4.1 ÇİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE GENEL DURUMU.....	88
4.2. ÇİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN PİYASA YAPISI.....	103
4.2.1 Piyasa Payı	104

4.2.2 Piyasa Yoğunlaşması.....	108
4.2.3 Giriş Engelleri.....	112
4.3 PERFORMANS ANALİZİ.....	113
4.4 ÇİN TİCARİ BANKALARINDA RİSK YÖNETİMİ.....	120
4.4.1 Likidite Riski.....	120
4.4.2 Döviz Kur Riski.....	124
4.4.3 Faiz Oranı Riski.....	127
4.4.4 Kredi Riski	131
4.4.5 Sermaye Yeterlilik Riski	138
4.5 YABANCI SERMAYELİ BANKALAR.....	142
4.5.1 Çin’de Yabancı Sermayeli Bankaların Gelişimi.....	142
4.5.2 Yabancı Bankaların Piyasaya Girme Şekli.....	146
4.5.3 Yabancı Bankaların Yerel Bankalar İle Olan İlişkisi.....	147
4.5.4.Yabancı Sermayeli Bankaların Çin Finanssal Sistemine Etkisi.....	149
4.6 ÇİN BANKACILIK SİSTEMİNİN YASAL ÇERÇEVESİ.....	153
4.6.1. İlk Dönemlerdeki Bankacılık Yasası	153
4.6.2 1979 -1993 Arası Bankacılık Yasası.....	154
4.6.3 1994 Yılından Sonraki Yasal Standartlar Ve Düzenlemeler.....	157
4.6.4 Ticari Bankalar Kanunu.....	157
4.6.5 Yabancı Bankalar Hakkında Yasal Düzenlemeler	160
4.6.6 Yabancı Bankalar Denetimi ve Yönetime Getirilen Şartlar.....	164

5.BÖLÜM

BANKA DIŞI FİNANSAL SEKTÖRLER

5.1 KREDİ KOOPERATİFLERİ.....	167
5.2 ÇİN POSTA TASARRUFU.....	167
5.3 ÇİN SİGORTA SEKTÖRÜ.....	170
5.3.1 Tarihi Gelişim.....	170
5.3.2 Çin Sigorta Sektörü Piyasa Yapısı.....	175
5.3.3 Çin Sigorta Sektörünün Dış Dünyaya Açılması.....	177
5.3.4 Çin Sigorta Sektörünün Sermaye Piyasasına Etkisi.....	180
5.4 ÇİN YATIRIM YÖNETİM SEKTÖRÜ.....	181
5.4.1 Tarihsel Gelişim.....	182
5.4.2 Çin yatırım Yönetim Sektörünün Bugünkü Durumu.....	185
5.4.3 Yatırım Yönetim Şirketlerin Rekabet Avantajı.....	186
5.5 ÇİN YATIRIM FONU SEKTÖRÜ.....	187
5.5.1 Tarihsel Gelişi.....	188
5.5.2 Günümüzde Çin Yatırım Fonlarının Özelliği.....	192

6.BÖLÜM

Para Piyasası

6.1 ÇİN PARA PİYASASININ GELİŞİMİ.....	194
6.1.1 1981-1988 Yılları Arası Para Piyasası.....	194
6.1.2 1989-1991 Arası Dönem.....	194

6.1.3 1997 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem.....	195
6.2 ÇİN PARA PİYASASI YAPISI.....	197
6.2.1 İşlem Hacmi.....	197
6.2.2 Ticaret Yapısı.....	200
6.2.3 Vade Yapısı.....	202
6.2.4 Faiz Yapısı	202
6.3 İNTERBANK PARA PİYASASI.....	203
6.3.1 İnterbank Para Piyasasının Gelişimi.....	203
6.3.2 İnterbank Piyasasının Finansal Serbestleşme Üzerindeki Etkisi.....	207
6.4 TAHVİL BONO REPO PİYASASI.....	210
6.5 FİNANSMAN BONOSU	213

7. BÖLÜM

ÇİN SERMAYE PİYASASI

7.1 SERMAYE PİYASASININ GELİŞİMİ.....	197
7.2 HİSSE SENEDİ PİYASASI.....	200
7.2.1 Hisse Senedi Piyasasının Gelişimi	200
7.2.1.1 1992 Yılından Önceki Döne.....	200
7.2.1.2 1993-1997 Arası Dönem.....	201
7.2.1.3 1997-1998 Arası Dönem.....	201
7.2.1.4 1999 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem.....	202
7.2.2 Hisse Senetleri Piyasası Yapısı.....	203
7.2.2.1 Ticari İşlem Merkezleri.....	203
7.2.2.1.1 Organize Olmuş Ticaret Merkezi.....	203
7.2.2.1.2 Tezgah Üstü Ticaret Sistemi.....	204
7.2.2.2 Hisse Senetleri Çeşitleri ve İndeksler.....	204

7.2.2.2.1 Hisse Senetleri Çeşitleri.....	205
7.2.2.2.2 İndeksler.....	207
7.2.2.3 Takas ve Ödeme.....	209
7.2.2.4 Hisse Senetleri İhraç Süreci	209
7.2.2.4.1 Yerel Şirketler Hisse Senedi İhracı.....	209
7.2.2.4.2 Yabancı Hisse Senetlerinin İhracı.....	212
7.2.2.4.3 Hisse Senetlerinin Satışı.....	213
7.2.2.4.4 Borsaya Kota Edilmesi.....	213
7.2.2.5 Hisse Senedi Kazancının Vergilendirilmesi.....	214
7.2.3 Asya Finansal Krizi Döneminde Hisse Senedi Piyasasının Performansı.....	215
7.3 ÇİN TAHVİL PİYASASI.....	216
7.3.1 Tarihsel Gelişim.....	217
7.3.1.1 1981 – 1992 Dönemi.....	217
7.3.1.2 1992-1997 Dönemi.....	218
7.3.1.3 1997 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem.....	219
7.3.2 Tahvil Piyasasının Piyasa Yapısı.....	219
7.3.2.1 Birinci Piyasası.....	220
7.3.2.2 Tahvil Tezgah Üstü (OTC) Piyasası.....	220
7.3.2.3 Piyasa Katılımcıları	222
7.3.3 Devlet Tahvili Piyasası.....	223
7.3.3.1 Gelişimi	223
7.3.3.1.1 1949-1956 Dönemi.....	223
7.3.3.1.2 1958 -1980 Dönemi:.....	223
7.3.3.1.3 1981-1993 Dönemi.....	223

7.3.3.1.4 1994 -1997 Dönemi.....	224
7.3.3.1.5 1998 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem.....	224
7.3.3.2 Devlet Tahvil Piyasasının Vade Yapısı	225
7.3.3.2.1 Devlet Tahvil Piyasasının Faiz Yapısı.....	225
7.3.3.2.2 Devlet Tahvil Piyasası Likiditesi	226
7.3.3.2.3 Devlet Tahvil Piyasasının Faiz Yapısı.....	226
7.3.3.2.4 Devlet Tahvilinin Dağıtım Şekli.....	227
7.3.3.4 Devlet Tahvili Hacmindeki Gelişme.....	227
7.3.3.5 Devlet Tahvil Piyasasının Gelişimdeki Sorunları.....	228
7.3.4 Özel Kesim Tahvilleri	229

8.Bölüm

Çin Döviz Piyasası Ve Döviz Kur Politikası

8.1 ÇİN DÖVİZ PİYASASINDAKİ REFORMLAR VE EKONOMİYE ETKİSİ.....	257
8.1.1 1949 – 1979 Arası Resmi Kur Politikası ve Tek Kur Dönemi.....	257
8.1.2 1979-1985: Çift Döviz Kur Sistemi.....	261
8.1.3 1986-1993: Piyasa Kuruna Doğru.....	263
8.1.4 1994 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönemi.....	265
8.2 ÇİN DÖVİZ PİYASASI YAPISI.....	267
8.2.1 Kurumsal Yapısı.....	267
8.2.2 Merkez Bankasının Aracılık Hizmeti.....	268
8.2.3 Döviz Alım Satım ve elde Tutmadaki Bazı Kurallar.....	269
8.2.4 Piyasa Hacmi.....	269
8.2.5 Faaliyet Alanları	271
8.2.6 Piyasa Katılımcıları ve Yoğunlaşma.....	274

8.3 ÇİN DÖVİZ KUR REJİMİ SEÇİMİ.....	275
8.3.1 Çin Sıkı Yönetilebilen Dalgalı Döviz Kur Sistemi.....	276
8.3.1.1 Döviz Kurunun Belirlenmesi ve Dalgalanma Marjı.....	276
8.4 SIKI YÖNETİLEBİLEN DALGALI DÖVİZ KURUNUN	
UYGULANMASI.....	277
8.4.1 Sermaye Akışlarının Kontrolü.....	277
8.4.2 Para ve Mali Politikaların Uyumunu.....	278
8.5 GELECEK REFORMLARIN DALGALI KURA YÖNELMESİ.....	281
8.5.1 Yeni Gelişmeler ve Esneklik.....	281
8.5.2 Çıkış Stratejisi Düşüncesi.....	282
SONUÇ.....	283
KAYNAKÇA.....	300

Tablolar Listesi

Tablo1.1	1990 - 2000 Yılları Arası Ticari Mal Hacmindeki Değişim (%).....	24
Tablo1.2	: GSYH , Mal Ticareti, Hizmet Ticareti Hacmindeki Artış(%).....	25
Tablo1.3	: Dünya Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Değişmeler (Milyar Dolar).....	26
Tablo1.4	: Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hacmindeki Değişmeler.....	27
Tablo1.5	: Günde Bir Dolardan Daha Az Bir Gelirle Yaşayan Nüfustaki Gelişme (Milyon Kişi).....	28
Tablo1.6	: Dünya Bölgesel Birliklerin Ticaret Hacmindeki Gelişme (100 milyon Dolar).....	29
Tablo2.1	: Yıllar İtibariyle Ekonomik Büyüme Oranındaki Gelişmeler(%).....	34
Tablo2.2	: Çin'e Giren Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı(1979-2004).....	39
Tablo2.3	: 2004 İtibariyle Çin'in Beş Büyük Ticaret Ortakları İlen Olan Dış Ticareti (Milyar Dolar).....	42
Tablo2.4	: 2002-2004 Döneminde Çin İthalatına Konu Olan Mallar Hacimdeki Değişmeler (Milyar Dolar).....	43
Tablo2.5	: 2001 İtibariyle Çin'de Tasfiye Edilen Sanayi Şirketler Sayısı ve Ekonomiye Etkisi.....	56
Tablo4.1	: Yıllara Göre Büyüme Oranları ve Banka Aktiflerindeki Değişim (1971- 2000).....	89
Tablo4.2	: Yıllar İtibariyle Finanssal Aktiflerin Kurumlara Göre Dağılımı.....	97
Tablo4.3	: 31 Aralık 2005 Tarihi İtibariyle Finanssal Aktifler, Krediler Ve Mevduatların Dağılımı (Milyar Yuan).....	98
Tablo4.4	: 1996-2002 Arası Çin Bankacılık Sektöründe Aktif Dağılımı	105
Tablo4.5	: 1999-2002 Yıllar İtibariyle Çin Bankacılık Sektörünün Mevduat ve Kredi Dağılımı.....	107
Tablo4.6	: 1999-2002 Arasında Çin Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma Oranı	110

	(%).....	
Tablo4.7	: 1999-2002 Arası Çin Bankacılık Sektöründe H ve N Endeksi.....	111
Tablo4.8	: Çin Bankalarının Yıllar İtibariyle Aktif Getiri Oranı Ve Karlılık Oranlarındaki Değişmeler.....	113
Tablo4.9	: 2002 Yılı İtibariyle Çin Bankaların Diğer Faaliyet Performansı Ve Maliyeti.....	116
Tablo4.10	: 2002 Yılı İtibariyle Bazı Çin Bankalarının Personel Sayısı, Eğitim Düzeyi Ve Yaş Düzeyi.....	119
Tablo4.11	: Yıllar İtibariyle Tüm Finansal Kurulmadaki Yabancı Mevduat ve Kredi Hacmindeki Gelişim (Haziran 2002~ Aralık 2005).....	127
Tablo4.12	: Yıllara Göre Banka Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarındaki Değişim (%).....	128
Tablo4.13	: 2003 İtibariyle Banka Gruplarının Sermaye Yeterlilik Oranı (%).....	140
Tablo4.14	: Bazı Bankaların Halka Arzından Önce ve Sonraki Dönemlerde Sermaye Yeterlilik Oranı ve Geri Dönmeyen Krediler Oranındaki Değişmeler(%).....	141
Tablo5.1	: 1980-2003 Yılları Arası Çin Sigorta Primindeki Değişim.....	172
Tablo5.2	: Çin Sigorta Sektörü Priminin Yapısındaki Gelişme.....	173
Tablo5.3	: 2001-2003 Çin Mal Mülk Sigorta Şirketlerinin Sigorta Yapısı(%).....	174
Tablo5.4	: 2003 Yılında Çin'de Gelişmiş 5 Bölge İle Geri Kalmış Beş Bölge Sigorta Primlerin Toplam Prim İçindeki Payı.....	176
Tablo6.1	: 2000 ve 2001 Yılında Çin Para Piyasası Finansal Kurumlar Pozisyonu (Milyar Yuan).....	201
Tablo6.2	: Çin İnterbank Piyasasındaki Yıllar İtibariyle Gelişimi.....	206
Tablo7.1	: Yıllar İtibariyle Çin A-Tipi Hisse Senedi Piyasası Gelişimi.....	227
Tablo7.2	: Devlet Tahvili Piyasası Yıllar İtibariyle Gelişimi (10 Milyon Yuan).....	242
Tablo7.3	: Yıllar İtibariyle Sanayi Kesim Tahvil Hacmindeki Gelişim.....	254

Şekiller Listesi

Şekil2.1 : Yıllar İtibarıyla Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörünün Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi (1978-2003).....	35
Şekil2.2 : Yıllar İtibarıyla Doğrudan Yabancı Yatırımlarındaki Gelişme(1978-2003).....	38
Şekil2.3 : Yıllar İtibarıyla Çin Dış Ticaret Dengesi(1978-2004).....	41
Şekil2.4 : Yıllar İtibarıyla Çin ve Dünya Ticaretinin Gelişimi(1977 -2004)...	41
Şekil2.5 : Çin Döviz Rezervinin Yıllar İtibarıyla Gelişimi (1990-2005).....	45
Şekil2.6 : Yıllar İtibarıyla Ekonomik Büyüme ve Enflasyon(1978-2004).....	46
Şekil2.7 : Yıllar İtibarıyla Çin Tarım Sektörünün Gelişimi(1978 -2002).....	54
Şekil2.8 : Yıllar İtibarıyla Çin’de Kişi Başına Gelen Hububat Üretimindeki Gelişmeler(1980-2000).....	55
Şekil4.1 : Yıllar İtibarıyla Yerel Para Cinsinden Mevduatlardaki Değişim(1998-2003)	100
Şekil4.2 : Yıllar İtibarıyla Vadeli ve Vadesiz Mevduat Artış Hızındaki Değişim(1998-2003)	101
Şekil4.3 : Yıllar İtibarıyla Kredi Yapısındaki Değişim.....	102
Şekil4.4 : Yıllar İtibarıyla Yabancı Banka Şube Sayısındaki Değişmeler ...	143
Şekil4.5 : Yıllar İtibarıyla Yabancı Bankaların Aktifindeki Gelişmeler(1999-2005)	144
Şekil5.1 : Yıllar İtibarıyla Çin Sigorta Sektörü Prim Hacmindeki Değişim...	
Şekil6.1 : Yıllar İtibarıyla Çin Para Piyasası ve Hisse Senetleri Piyasası İşlem Hacmindeki Değişim	196
Şekil6.2 : Para Piyasası İşlem Hacmi/Sermaye Piyasası İşlem Hacmi (%)	197
Şekil6.3 : Yıllar İtibarıyla Para Piyasası Yapısındaki Değişim(1997-2000).	198
Şekil6.4 : 1997 Yılından Sonra Çin Para Piyasası İşlem Hacmindeki Değişim	199
Şekil6.5 : 1997 Yılından Sonra Çin Para Piyasası ve Sermaye Piyasası... İşlem Hacmindeki Değişim (Milyar Yuan)	199
Şekil6.6 : 1997 Yılından Sonra Para Piyasası İşlem Hacmi/ Sermaye	200

	Piyasası İşlem Hacmi Oranı(%)	
Şekil7.1	: Çin Sermaye Piyasasının Yapısı	220
Şekil7.2	: Yıllar İtibarıyla Çin Nominal GSYH ve Hisse Senedi Piyasası İşlem Hacminin GSYH Oranı	224
Şekil7.3	: 1991 -2003 Yıllar Arasındaki Toplam Hisse Senetlerinin Dağılımı	248
Şekil8.1	: Çin Döviz Piyasasının Yapısı	268
Şekil8.2	: Yıllar İtibarıyla Farklı Ülkeler Döviz Piyasasındaki Gelişmeler (1995-2004)	270
Şekil8.3	: Yıllar İtibarıyla Çin Döviz Piyasasında Yıllık ve Günlük İşlem Hacmindeki Gelişmeler	271
Şekil8.4	: Yıllar İtibarıyla Çin Döviz Piyasası Vadeli ve Vadesiz İşlem Piyasalarındaki Gelişme(1997-2002)	272
Şekil8.5	: Yıllar İtibarıyla İnterbank Hacmi ve Piyasa Paylarındaki Gelişme (1995-2004)	273

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ASEAN	: Güney Doğu Asya Ulusal Birliği
AUD	: Avustralya Doları
ÇBDDK	: Çin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
ÇBS	: Çin Bankacılık Sistemi
ÇDDTDK	: Çin Devlet Döviz Ticareti Denetim Kurumu
ÇDTMS	: Çin Döviz Ticareti Merkezi Sistemi
ÇDTS	: Çin Döviz Ticareti Sistemi
ÇHB	: Çin Halk Bankası
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇHŞŞ	: Çin Halk Sigorta Şirketi
ÇİİB	: Çin İthalat ve İhracat Bankası
ÇMKDDK	: Çin Menkul Kıymetler Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurumu
ÇMKPDK	: Çin Menkul Kıymetler Piyasası Düzenleme Komitesi
ÇSPDK	: Çin Sermaye Piyasa Denetleme Kurulu
ÇSPDK	: Çin Sermaye Piyasası Düzenleme Kurumu
ÇSTB	: Çin Sanayi Ticaret Bankası
ÇTKB	: Çin Tarım Kalkınma Bankası
ÇUB	: Çin Ulaştırma Bankası
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
ÇYB	: Çin Yatırım Bankası
ÇZB	: Çin Ziraat Bankası
CAD	: Kanada Doları
DB	: Dünya Bankası
DKB	: Devlet Kalkınma Bankası
DTDM	: Döviz Ticareti Denetim Merkezi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
DKMKK	: Devlet Konseyi Menkul Kıymetler Komitesi
ILO	: Uluslar arası Çalışma Örgütü
KSİ	: Kamu Sermayeli İşletmeler
FTA	: Serbest Ticaret Bölgesi
JPY	: Japon Yeni
HKD	: Hongkong Doları
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NYSE	: New York Borsası
PTA	: Tercihli Ticaret Alanı Anlaşması
SHMKB	: Shanghai Menkul Kıymetler Borsası
SZMKB	: Shenzhen Menkul Kıymetler Borsası

GİRİŞ

Dünya ekonomisi, özellikle geçen yüzyılın son çeyreğinde hızla küreselleşme sürecine girmiştir. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında işbirliği imkanları genişlemiştir. Ülkeler arasında dış ticaret önündeki engeller giderek azalmaya başlamıştır. Bir çok ülke kapalı ekonomi modelinden, öncelikle karma ekonomik modele, buradan da serbest piyasa modeline doğru hızla yol almıştır. Dünya ticaret hacmi artmış, çok uluslu şirketler (ÇUŞ) sınır tanımadan ve yasal bir takım engellerle karşılaşmadan uluslar arası piyasalarda rahatça dolaşma imkanı bulmuştur. Serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği ve ortak ekonomik birlik anlaşmaları, buradan da ortak kurumsal yapılanmalar giderek hız kazanmıştır.

Küreselleşmeden etkilenmek her ülke için kaçınılmaz hale gelmiştir. Ama küreselleşmenin ülkeler üzerindeki etki düzeyi de aynı olmamıştır. Bazı ülkeler bu süreci toplumsal refahın yükselmesinde bir fırsat olarak değerlendirebilirken, üçüncü dünya ülkeleri başta olmak üzere bir kısım ülke tam aksine gelir dağılımında giderek artan eşitsizlik, istihdamda meydana gelen düşmeler, finansal ve sosyal krizler gibi bir çok sorun ile karşı karşıya kalmışlardır. Bazı araştırmacılara göre Çin ekonomik küreselleşmeden en çok yararlanan ülkelerin başında gelmektedir.

Son zamanlarda ekonominin en önemli tartışmalarından birisi finansal gelişmenin mi ekonomik büyümeyi yoksa ekonomik büyümenin mi finansal gelişmeyi etkilediği tartışmasıdır. Bir çok teorik ve ampirik çalışma finansal sistemin ekonomik büyüme için sürükleyici sektör olduğu görüşünü destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır. Çin finansal sisteminin gelişiminin Çin ekonomisine etkisi bir çok araştırmacılar tarafından incelenmekte olup ekonomik reform sürecinde finansal reformların Çin ekonomisinin hızlı gelişmesinde önemli rol oynadığı, finansal gelişme seviyesinin geçerli ve gelecekteki büyüme oranlarının tahmininde de iyi bir araç olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır.

Çin ekonomisinin hızlı büyümesinde önemli rol oynayan finansal sistemin, özellikle ekonomik reform ve dışa açılma politikasının uygulamaya koyulduğu 1979 yılından günümüze kadar olan süreç içinde nasıl bir tarihsel reform süreci yaşadığı ve

bu reformun ulusal ekonominin gelişimi üzerinde nasıl etkiler yarattığını irdeleyerek ilerde Çin piyasasına Türk yatırımcıların girmesi için temel nitelikteki bilgi oluşturmak bu çalışmanın önemli amaçları oluşturmaktadır.

Bu çalışma ekonomik reformun başlandığı yıl kabul edilen 1979'dan günümüze kadar(2004) olan süreci kapsamakta olup, finansal sistem üzerinde yapılan reformlar bankacılık sistemi ve mali piyasaların tarihi süreci ele alınarak konu irdelenmeye çalışılmıştır. Çin ekonomisinin çok büyük, bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyinin farklı olması, yerel hükümetlerin finansal sistem üzerinde farklı uygulamalara geçmesi, hala istenilen bazı yasal düzenlemelerin yapılamamış olması, toplanan verilerin değişik kurumlar arasında farklılık göstermesi, yerel kaynaklarda veri bulmanın zor olmasından dolayı ulaşabilen kaynaklardan yararlanarak konunun aydınlatılmasına özen gösterilmiştir. Kütüphanelerinin hala halka açık olmayışı çalışmamızı kısıtlayan diğer etken olarak karşımıza çıkmıştır. Çalışmada kamu malisi üzerinde yapılan reformlar kapsam dışı bırakılmıştır.

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümleri hariç tutulduğunda sekiz bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümü olarak araştırmanın amacı kapsamı araştırmada kullanılan yöntem ve yararlanılan kaynaklar verilmiş olup tez araştırması sürecinde karşılaşılan güçlükler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde ekonomik küreselleşme ele alınmış olup ekonomik küreselleşme kavramı, küreselleşme üzerindeki değişik yaklaşımlar ve ekonomik küreselleşme belirtileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise genel hatlarıyla Çin ekonomisindeki gelişmeler ele alınmıştır. İlk önce makro ekonomik gelişmeler ekonomik büyüme, dış ticaret, enflasyon, işsizlik ele alınarak irdelenirken, ikinci kısmında ise sanayi ekonomisi ve tarım ekonomisi genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Çin merkez bankası incelenmiştir. Öncelikle Çin'de merkez bankasının gelişimi tarihi süreç içinde incelenmiştir. İkinci olarak Çin Halk Bankası'nın

yıllardır uyguladığı para politikasının ana ve ara hedefleri ve araçlarındaki gelişmeler üzerinde yıllardır uygulanan reformlar ele alınmış ve merkez bankasının bağımsızlığına deyinmiştir. Son olarak uygulanan para politikası yıllar itibarıyla ayrı ayrı irdelenerek ekonomi üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde ise Çin bankacılık sektörü üzerindeki reform ve bugünkü durumu incelemeye çalışmıştır. Çin bankacılık sektörünün gelişimi, piyasa yapısı, performansı ve risk durumu ele alındıktan sonra yabancı bankaların sektöre girmesi ve sektör üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Sonunda ise yıllar itibarıyla bankacılık sektörü üzerinde yapılan yasal düzenlemeler irdelenmiştir.

Beşinci bölümde banka dışı diğer finansal sektörler irdelenmeye çalışılmış olup öncelikle mevduat kabul eden banka dışı finansal kurum kredi kooperatifleri ve tasarruf birlikleri altında ele alınmıştır. İkinci olarak mevduat kabul etmeyen diğer finansal kurumlar olarak sigorta sektörü, yatırım fonları ve menkul kıymet aracı kuruluşları ele alınmıştır.

Altıncı bölüm ise Çin para piyasası gelişimi, yapısı ele alındıktan sonra alt piyasaları olarak bankalar arası para piyasası , repo piyasası ve finansman bonusu piyasaların gelişimi ekonomik gelişmeler ile beraber incelenmiştir.

Yedinci bölüm Çin sermaye piyasası için ayrılmış olup piyasa gelişimi diğer bölümlerde olduğu gibi tarihi süreç içinde ele alındıktan sonra hisse senetleri piyasası ve tahvil piyasaları incelenmeye çalışılmıştır.

Sekizinci bölüm tezin son bölümünü oluşturmakta olup Çin döviz piyasası ele alınmıştır. Önce döviz piyasası gelişimi tarihi süreç içinde ele alınmış ve sonradan Çin döviz kur rejimi incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın ana hatları özetlenerek incelenen konulara ilişkin temel çıkarımlara yer verilmiş ve genel değerlendirme yapılmıştır.

1.BÖLÜM

EKONOMİK KÜRESELLEŞME

Dünya ekonomisi, özellikle geçen yüzyılın son çeyreği içerisinde hızla küreselleşme sürecine girmiştir. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında işbirliği imkanları genişlemiştir. Ülkeler arasında dış ticaret önündeki engeller giderek azalmaya başlamıştır. Bir çok ülke kapalı ekonomi modelinden, öncelikle karma ekonomik modele, buradan da serbest piyasa modeline doğru hızla yol almıştır. Dünya ticaret hacmi artmış, çok uluslu şirketler (ÇUŞ) sınır tanımadan ve yasal bir takım engellerle karşılaşmadan uluslararası piyasalarda rahatça dolaşma imkanı bulmuştur. Serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği ve ortak ekonomik birlik anlaşmaları, buradan da ortak kurumsal yapılanmalar giderek hız kazanmıştır.

Küreselleşmeden etkilenmek her ülke için kaçınılmaz olmuştur¹. Ama küreselleşmenin ülkeler üzerindeki etki düzeyi de aynı olmamıştır. Bazı ülkeler bu süreci toplum refahının yükselmesinde bir fırsat olarak değerlendirebilirken, üçüncü dünya ülkeleri başta olmak üzere bir kısım ülke tam aksine gelir dağılımında giderek artan eşitsizlik, istihdamda meydana gelen düşmeler, finansal ve sosyal krizler gibi bir çok sorun ile karşı karşıya kalmışlardır. Bazı araştırmacılara göre Çin ekonomik küreselleşmeden en çok yararlanan ülkelerin başında gelmektedir². Özellikle 1979 yılında başladığı ekonomik reform ile yabancı sermaye yatırımlarına tanıdığı öncelikler Çin ekonomisinin dış ticarete yönelik kalkınmasında önemli rol oynamıştır.

Bu bölümde önce küreselleşme kavramı değişik yönleriyle ele alınarak farklı görüşlere yer verilmiştir. Sonra ekonomik küreselleşmenin belirtileri ve etkisi üzerinde durulmaktadır.

---

¹Christopher Pierson, Modern. Devlet, Çev ., Dilek Hattatoğlu, Çiviyazıları, İstanbul, 2000, ss:11-44

²Fang Gang “Zhongguo Shi Jingji QuanqueHua De Zuida Shouli Zhe” Beijing Chen Bao 2005-08-24

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme sözcüğü, bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini; buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplumların kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılabilir. Küreselleşme, günümüzde ekonomi başta olmak üzere; siyasi, kültür ve sosyal gibi aklımıza gelen bir çok alanda değişimin ve gelişimin bir sembolü haline gelen ve bir çok araştırmacı tarafından farklı yorumlanan bir kavramdır. Tanım olarak küreselleşme, mevcut uluslar arası, ulusal, gölgesel ve yerel katmanlara ait olan bağımlılıklarının gün gittikçe artmasıyla gelişkinliklerin ve bir birini etkileme güçlerinin de arttığı, dünya çapında bir farkındalık ve küreye ait olumlu ve olumsuz gelişmelerin bilindiği veya tepkisel cevap verme kültürünün olduğu gelişen bir süreçtir.

Küreselleşme 18. ve 19. Yüzyıldan itibaren devam eden bir süreç olarak değerlendirilebilirse bile özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinde ekonomik, teknolojik ve ideolojik faktörlerin de etkisiyle geçmiştekenden çok farklı bir çehre ve hız kazandığı söylenebilir. Küreselleşme kelimesinin kökeni 400 yıllık bir geçmişe dayansa da oldukça yenidir. İlk olarak 1960'larda Webster sözlüğüne girmiş ve 1980'lere doğru Harvard, Stanford, Columbia gibi tanınmış üniversitelerin iktisadi bölümlerinde kullanılmaya başlamıştır. 1980'lerin başına, hatta ortalarına kadar akademik çevreler tarafından kesinlikle önemli bir kavram olarak kabul görmemiştir. 1990'lara gelindiğinde, bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiş ve daha da anlam kazanarak yaygın kullanılmaya başlanılmıştır.

Günümüzde küreselleşme kavramı üzerinde fikir birliği sağlanmış olmayıp, literatürde karşımıza bir çok farklı yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle, küreselleşme konusunda, gerek teorisyenler, gerekse uygulamacılar arasında uzlaşmadan bahsetmek mümkün değildir. Daha önceki dağınık ve sürekli olmayan kullanımına karşın, kimileri küreselleşme sürecinin yeni bir sömürü yöntemi olduğunu ileri sürerken, kimileri ise küresel gönenç artışı için bir fırsat olduğunu iddia etmektedir. Kavrama yönelik tanımların böylece farklılık göstermesi, ele alınan boyutun farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, kimi tanımlar

küreselleşmenin sadece ekonomik boyutuna ağırlık verirken, kimi tanımlar ise ekonomik boyutunun yansısı, siyasî ve kültür boyutuna da önem vermektedir.

Sosyal bilimci Anthony Giddens'e göre küreselleşme hiç kimsenin tam olarak anlamadığı, ama etkisini hepimizin üzerinde hissettiren bir küresel düzeni ifade eden, nasıl anlaşılacağı, yeni bir kavram olup olmadığı ve yol açacağı sonuçların neler olabileceği gibi pek çok yönüyle sorgulanan bir kavramdır³. Küreselleşmenin sadece öncelikle ülkelerin ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılıklar anlamına gelmediği, fakat içinde yaşadığımız dönemde zaman ve mekan dönüşümünün dikkate alınması gerektiğini, dünyadaki fertlerin iletişim devrimi ve bilgi teknolojisinin yaygınlaşması sonucu doğrudan ve anında etkilendiğini, özetle küreselleşmenin politik ve ekonomik etkilerin birleşiminden doğan bir dizi karmaşık süreçlerin birleşmesi olduğunu ifade etmektedir.

Bir diğer sosyolog Burnham, küreselleşmeyi kavramlaştırırken şu konulara dikkat çekiyor: İlk olarak, küreselleşmeyle ilgilenen bir çok kuram, devlet ve piyasayı, sosyal gerçekliğin birbirinden ayrıştırılmış ve izole edilmiş, birbirine dışsal ve oluşsal bir biçimde var olan iki yönü olarak gördükleri için, devlet piyasa ilişkisini tatmin edici bir şekilde kavramsallaştıramıyorlar. Bunun sonucu olarak da, popülist bir "devlet iktidarını piyasaya kaptırdı" iddiası çıkıyor. İkincisi, uluslararası yeniden yapılanma sürecinin ulus devlet tarafından emeği daha sıkı disipline etmek ve emek-sermaye ilişkisini yeniden organize etmek amacıyla üstlenildiğini tartışacağım. Bu noktada belirtmeliyiz ki, küresel kapitalizm hala antagonistik (muhalif) bir devlet sistemi olarak kuruluyor ve küresel ekonomi politiği karakterize eden değişimler, kökleri emek-sermaye çelişkisinde yatan sorunları çözmek amacıyla devletler tarafından ortaya konuluyorlar⁴.

Baylis ve Smith'e göre küreselleşme, sosyal ilişkilerin ulusal sınır, zaman ve mesafe gibi kavramlardan sıyrılmasıdır.

---

³ Anthony GIDDENS: Üçüncü Yol, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, ss.40-45

⁴ Peter BURNHAM: Küreselleşme, Apolitikleştirme ve "Modern" Ekonomi Yönetimi, Praksis, Sayı:9, Ankara, 2003, ss.164-165

Konuya iktisadi ağırlıklı bakış açısıyla yaklaşan ve özellikle yabancı sermayeye açık olmayı kavramın kilit unsuru haline getiren yaklaşımlar da var. Bardhan bunlardan birdir. Bardhan'a göre küreselleşme; temel olarak uluslararası ekonominin entegre olması ve özellikle de dış ticarete ve yatırıma açık olmak anlamındadır⁵. Bardhan küreselleşme tanımında özellikle yabancı sermaye akımı olayını kavramın kilit unsuru haline getirmek ve temel olarak uluslararası ekonominin entegre olması ve özellikle dış ticarete ve yatırıma açık olmak anlamında olduğunu altını çizmektedir.

O'Rourke da benzer unsurları ön plana çıkardığı tanımlamasında küreselleşmeyi, ticari engellerin giderek azaldığı, göçlerin önündeki engellerin ortadan kalktığı, sermaye akışının hızlandığı, Doğrudan Yabancı Yatırım'nin (DYY) serbest kaldığı ve teknoloji transferlerinin hızlandığı bir ortam olarak açıklıyor⁶.

Yaptığı konuşmalar, yazdığı yazılarla siyasetçilerden ekonomik çevrelerine pek çok kişiyi etkileyen, küreselleşmenin en büyük savunucularından, The New York Times yazarı Thomas Friedman ise küreselleşmenin ekonomik boyutuna ağırlık vermiş ve insanların, piyasaların, teknolojik gelişmelerle eskisinden daha hızlı, daha ucuz, daha derin, bir şekilde etkileşmesi ve bütünleşmesi olarak tanımlamaktadır. Friedman'in 'The world is Flat: a Brief History OF Twenty-First.(Dünya Düzdür:21'YY'nin Kısa Tarihi) adlı kitabında da ise 'Düz' hale gelmesi ile birlikte küreselleşmenin üçüncü evrenini yaşamakta olduğumuzu ifade etmektedir. Friedman'a göre küreselleşme geçmişten günümüze üç kez evrimleşmiştir.

Küreselleşmenin birinci aşaması 1492'den 1800'lere kadar geçen bir süreçtir. Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfi ve denizcilikteki gelişmeler ile kıtalar arasında başlayan ticari ilişkiler daha çok kas gücüne ve bizatihi ülkelerin savaş güçlerine dayanarak yürümüştür. Bu dönemde Osmanlı da dahil bazı emperyal karakterli Ülkelerin küreye yayıldıklarını görüyoruz. Dünya artık orta boy bir dünyadır. Küreselleşmenin ikinci aşaması, sanayi devrimi ile devleşen çokuluslu şirketlerin itici gücü oluşturdukları süreçtir. Buhar makinesi ve demiryollarındaki gelişmeler sayesinde

---

⁵ Pranab Bardhan, "Social Justice in the Global Economy", International Institute for Labour Studeis, ILO Social Policy Lecture, University of the Western Cape, South Africa, 1-6 September 2000, s:1

⁶ Kevin O'rourke, "Globalization and Inequality: Historical Trends, National Bureau of Economic Research Working Paper 8339, Cambridge MA, 2001, ss:56-57

1800'lü yıllarda başlayan bu süreç, Birinci ve İkinci dünya savaşlarında biraz hız kesmiş olsa da 2000 yılına kadar devam etti. Bu sürecin bilhassa ikinci yarısında telgrafın, telefonun, bilgisayarların, uyduların, fiber optik kabloların ve internetin ilk versiyonunun yaygınlaşması ile şirketlerin küreye yayıldıklarını görüyoruz. Dünya artık küçülmüştür.

Küreselleşmenin üçüncü aşamasının itici gücü ise hepimizi kapı komşusu haline getiren küresel fiber optik şebekeyle birlikte her türden bilgisayar yazılımlarını kullanan bireylerdir. 2000 yılında başlayan bu aşamanın bir diğer farkı “batılı ve beyaz” dediğimiz birey tipinin haricinde giderek daha çok çeşitlilik içeren bireylerce sürdürülüyor olmasıdır. Küreselleşmenin bu yeni aşamasının bir diğer özelliği bireylerin haricinde her türden şirketin de bu aşamada daha da güç kazanmakta oluşudur. Dünya artık çok daha küçüktür.

Hirst ve Thompson, aslında küreselleşme diye bir şeyin olmadığını, bugün küreselleşme olarak adlandırılan olgunun önceki zaman dilimlerinde de var olduğunu, hatta eski dönemlerin bu anlama daha açık ve daha bütünleşmiş bir görünüm sunduklarını iddia etmektedir⁷. Küresel bir ekonomide ayrılmış ulusal ekonomiler uluslararası işlemler aracılığıyla sistemin bir parçası olarak etkinlik göstermektedir. Piyasaların ve üretimin bütünüyle küresel olması nedeniyle, bu küresel ekonomik sistem özerkleşmiş ve toplumsal olarak içselleştirilmiştir. Bu ekonomide ulus devletlerin müdahale hakları ve alanları yok denecek kadar azdır ve uluslararası şirketler ulus ötesi şirketlere dönüşmüşlerdir. Buna tam karşıt ideal modelin, uluslararası ekonominin temel özelliği ise, ulus devletlerin bu ekonominin temel öğeleri olarak var olmalarıdır. Yatırım ve ticaret, halen ulusal olan bu ekonomileri birbirine gittikçe bağlamaktadır. Ticaret ilişkileri ulusal uzmanlaşma derecelerinin bir fonksiyonudur ve uluslararası yatırım stratejik tercihler çerçevesinde yapılmaktadır⁸.

Uluslararası Para Fonu(IMF), 2002 yıllık “World Economics Outlook” adlı raporunda küreselleşmeyi basitçe “ticaret ve finansman entegrasyonu” olarak tanımlamayı yeğlemiştir.

---

⁷ Hirst, P. ve G. Thompson (2000), Küreselleşme Sorgulanıyor (Çeviri: Çağla Erdemve Elif Yücel), Ankara, Dost. s:27

⁸ Hirst Paul ve Grahame Thompson, 1996; Globalization in Question, (Polity Press, Cambridge) ss:8-13

Dünya Bankası(DB) “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adlı raporunda (2002), “Küreselleşme Sürecini”dünyadaki ekonomilerin ve toplumların devam eden bütünleşmesi olarak tanımlamıştır⁹.

Amerikan Ulusal Savunma Enstitüsü küreselleşmeyi “malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli bir biçimde sınır ötesine akışı” biçiminde tanımlamaktadır. Bu enstitünün yaptığı bir çalışmaya göre küreselleşme sayesinde ülkelerin ekonomileri arasında daha önce örneği görülmemiş bir bütünleşme sağlanmakta, bir enformasyon devrimi yaşanmakta ve pazarlar, şirketler, örgütler ve yönetim uluslararası hale gelmektedir.

Küreselleşme konusunda, dünya çapında önemli bir referans olan Uluslararası Çalışma Örgütü’nün(ILO) bakış açısına da yer vermek gerekir. ILO ise küreselleşmeyi, küreselleşmeyi esas olarak kaynağını teknolojideki değişikliklerden alan ekonomik bir süreç olarak algılamakta, bu sürecin politik sonuçları olacağını da göz önünde tutmaktadır¹⁰. ILO’nun küreselleşmeye bakışı, küreselleşmeyi kaçınılmaz bir gelişme sayan, ancak ona "insani bir yüz vermeye" çalışan, küreselleşmenin yarattığı işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmayı küresel düzeyde bazı sosyal politikalarla gidermeyi hedefleyen görüştür. ILO’ya göre ekonomik bir bütünleşme olarak küreselleşme, kaçınılmaz olduğu kadar olumlu bir gelişmedir. Küreselleşme, gerek mal ve hizmet, gerekse sermaye piyasalarında ölçeği büyütecek, böylece kaynakların dağılımında etkinlik artacak, bu da tüketicilerin yararına olacaktır. ILO da, IMF ve OECD gibi serbest ticaretin ve artan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etki yapacağı görüşünü benimsemiştir. Bu nedenle ticaret, yatırım ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine devam etmek lazımdır. Mal ve hizmet ticaretinin serbestleşmesi, uluslararası yatırımlardaki artış, tüm dünyanın yararına olan gelişmeler olarak kabul edilmelidir. Ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, kaynakların daha etkin dağılımını sağlayacak, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanılması, verimliliği artıracak, büyümeyi hızlandıracak ve böylece küreselleşme sürecinde tüm taraflar karlı çıkacaktır. Hatta bu artan ekonomik karşılıklı

---

⁹ Hablem_Toglu, Sengül, (2004); "Küresellesme Düslerden Gerçeklere", Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara, s:36

¹⁰ ILO (2004), A Fair Globalization, The Role of the ILO, Geneva: International Labour Office

bağımlılığın, barışın devamına ve istikrara katkısı olacağı da ifade edilmektedir. Örneğin ILO Genel Direktörü küreselleşmeyi, ilerleme ve barış yolunda olumlu etkileri olan bir gelişme olarak tanımlamaktadır¹¹.

BM Küresel Yönetim Komisyonu, küreselleşmeyi ulus ötesi şirketler gibi yeni aktörlerin güçlenmesi, iletişim ve birleşimdeki hızlı değişim ve OECD üyesi ülkelerdeki “serbestleşme” girişimleri olarak tanımlıyor. Üretimin mekânsal olarak yaygınlaşması, finansal piyasaların entegrasyonu, benzer tüketim ürünlerinin ve alışveriş merkezlerinin küresel olarak tek tipliliği küreselleşmenin ekonomik boyutu olarak görülebilir. Böylece ulusal ekonomilerin birbirine eklenmelerinden farklı olarak küresel bir ekonominin varlığı hissediliyor¹².

Bütün bu tanımlamalardan yola çıkarak, küreselleşmeyle ilgili bütüncül bir tanıma ulaşmak istersek, geniş anlamda küreselleşme, “dünyada mevcut uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel katmanlara ait siyasi, ekonomik, sosyal, ekolojik , kültürel ve hatta coğrafik sistemlerin birbirleriyle olan bağımlılıklarının gün gittikçe artmasıyla, gelişkinliklerinin ve birbirlerini etkileme güçlerinin de arttığı ve dünya çapında bir farkındalık ve küreye ait olumlu veya olumsuz gelişmelere yol açtığı veya tepkisel cevap verme kültürünün oluştuğu” dinamik bir süreçtir.

1.2.KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI

Küreselleşme, tanım olarak; ekonomik, sosyal, askeri,siyasi ve kültürel alanlardaki değerlerin yerel ve milli sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir. Aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik değerlerin uluslar arası alanda yayılması ve kabul görmesidir; ulusal bir alanda üretilmiş değerlerin, ulusal sınırları aşmasıdır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve ekonomik, kültürel ve siyasal düzeyde dünya toplumlarının iç içe girmesidir¹³.

---

¹¹ ILO , World Labour Report Industrial Relations, Democracy and Social Stability 1997-98, Geneva: ILO

¹² Hablem_Toglu, a.g.e, ss:35-37

¹³ ÇALIŞKAN Engin, Küreselleşme Ve Eğitim, http://egitism.inonu.edu.tr/Engin_kuresell.htm [12.03.2007]

Yukarıdaki ifadeden küreselleşmenin, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda etkili olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.1 Ekonomik Boyutu

Ekonomi, bir çok kişiye göre, küreselleşmenin en önemli ayağını oluşturmaktadır. Dünyanın gitgide tek bir pazar haline geldiği ve işgücü ile sermayenin hızlı ve esnek bir biçimde dünya üzerinde hareket ettiği ifade edilmekte. 20.yüz yılın 80'li yıllardan sonra dünyadaki sanayi işletmeler bir taraftan pazarların, ürünlerin ve üretim teknolojisinin hızlı değişim etkisi altında kalmışken, diğer yandan ise, artan rekabet şartlarından etkilenmeye başlamıştır. Pazarların doyuma ulaşması , müşterilerin daha seçici olması sonucunu doğururken, işletmeleri de ürün çeşitlendirmeye yönlendirmiştir. Öte yandan yoğunlaşan rekabet ve gelişen teknoloji ürünlerin ömrünü düşürmüştür. Bu süreç, işletmeleri hem stok seviyelerini minimize eden, kaliteli fakat düşük maliyetli ürünler almayı mümkün kılan ve talep değişmelerine karşı daha esnek olan üretim teknolojilerini geliştirmeye, hem de faaliyetlerini genişletme veya daraltma, pazarda yeniden konumlanma veya ortak girişimlere yönelme gibi stratejileri denemeye zorlamıştır. Çok sayıda işletme üretim otomasyonu ve entegrasyonu programları çerçevesinde esnek üretim sistemlerini devreye sokma ihtiyacı hissetmiştir. Gelineen noktada, küreselleşmenin en çok eleştirilen yönleri, ülkeler arasında derin eşitsizliklere yol açması, işsizliği artırması, ülkelerdeki gelir dağılımını olumsuz etkilemesi, ÇÜİ aracılığıyla egemen olduğu işgücü piyasalarını düzensizleştirilmesi ve nihayet yoksulluğu yaygın bir hale getirmesidir. Bu tezlere karşılık, küreselleşmenin gelişmenin öncüsü olduğu ve her geçen gün insanlığın önüne yeni fırsatlar çıkardığı antitezlerinin de azımsanmayacak miktarda destekçisi bulunuyor.

Gelişmelerin sonucu olarak, iktisadi faaliyetlerin, uluslararası ölçekte genişlemesi, küreselleşme denen sürecin de derinlik kazanmasına sebep olmuştur. Böylelikle, farklı ülkelerin üretim ve pazarlarının giderek artan bir hız ve derinlikte bir birine daha çok bağımlı hale gelmesine yol açmıştır.

Küreselleşmenin ekonomik boyutunda IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kurumların yansıra; Avrupa Birliği (AB), OECD gibi uluslararası

birlikler NAFTA gibi serbest ticaret anlaşmaları ve nihayet uluslar üstü şirketler öne çıkmaktadır.

1.2.2 Siyasi Boyutu

Küreselleşmenin siyasi boyutu ise, genelde ulusal devletin egemenliği üzerinde yoğunlaşmakta olup, devletin fonksiyonlarını yerine getirdiği ortamın temel niteliklerinin değişmesini temel almaktadır. Küreselleşme, ekonomiden sosyal politikaya ve çevre konularına kadar geniş bir alanda ulus devletin yetkisini aşındırılmış, egemenlik alanını daraltmıştır. Küreselleşme süreci hiçbir zaman ulusal devlet yetkilerinin tamamen ortadan kalkması anlamına gelmemektedir. Önceki döneme göre, ulusal devletin sahip oldukları bazı güçlerin etkinliklerini kaybetmesi demektir. Ulusal devlet, globalleşme sürecinde yetki otoritesini uluslararası ve uluslar üstü kuruluşlara devretmeye başlamıştır. Toplumlararası ilişkiler sadece ulus-devletlerin resmi ilişkileri çerçevesinde değil, birçok farklı kanaldan gerçekleşmeye başlamıştır. Devletlerin kendi çıkarlarını savunmaya yönelik “gerçekçi” politika yaklaşımları yerine, toplumların çevre, enerji, nüfus, ticaret gibi konularda kaygılarının devletler ötesi koalisyonlar yarattığı ve iç ve dış politika konusu ayrımı yapmanın zorlaştığı bir ortama doğru gelişmiştir. Ülkelerin kendi aralarındaki ekonomik ya da siyasi sorunları silah marifetiyle çözmeye teşebbüs etmeleri, bu yeni ortamda artık marjinal bir olasılık haline gelmiştir. Ulus devleti, politikanın merkezine koyan yaklaşım yerine, devletin artık eskisi kadar güçlü olmadığı, uluslararası ve ulus-ötesi kurumların önem kazandığı yaklaşımlar öne çıkmaktadır.

1.2.3 Sosyal Boyutu

Küreselleşmeyle ülkeler arasındaki bağımlılığın artması sonucu, sadece ekonomik alanda değil, aynı zamanda insan hakları, demokrasi, kıtlık gibi bir çok uluslar arası sorunda ortak politika izlemek zorunda kalmaktadırlar.

Küreselleşme sürecinin asıl olarak dünya zenginleri lehine işlediğini çok sayıda araştırma ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu’na göre, dünya nüfusunun en zengin yüzde 20 ile en yoksul yüzde 20’si arasındaki gelir uçurumunun 1990 sonrası hızla arttığını göstermektedir. 1990’da en zenginlerin 60 birimlik gelirin

karşılık en yoksullar sadece 1 birim kazandığı halde, 2000'lere gelindiğinde bu oran 83/1'e çıkmıştır. Diğer insani gelişim faktörlerinde de benzeri bir uçurum söz konusudur.

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu'na göre, dünyanın en zengin yüzde 1'i en yoksul yüzde 57'si kadar gelire sahip. En zengin yüzde 20 ile en yoksul yüzde 20 arasındaki gelir uçurumu 1960'da 30:1'den, 1990'da 60:1'e ve 1999'da 74:1'e yükseldi ve bu oranın 2015'de 100:1'e tırmanması bekleniyor. 1999-2000 arasında, 2,8 milyar insan günde 2 doların altında gelire yaşadı, 840 milyon insan yetersiz beslendi, 2,4 milyar insan hiçbir yeterli sağlık hizmeti türünden yararlanamadı ve dünyada okul çağındaki her altı çocuktan birisi okula gidemedi. Küresel tarım dışı emek gücünün yüzde 50 kadarının ya işsiz ya da gizli işsiz olduğu tahmin ediliyor¹⁴.

Bir çok ülkede, çalışan sınıflar yaşam standartlarında mutlak düşüşler yaşadılar. Birleşik Devletler'de, üretimde ve alt düzeylerde çalışan işçilerin (1992 dolar değeri üzerinden) gerçek haftalık gelirleri 1973'de 315 dolardan 1989'da 264 dolara indi. On yıllık bir ekonomik genişlemenin ardından, 1999'da, 1962'deki gerçek ortalama ücret düzeyinin altına, 271 dolara düştü. Latin Amerika'da, 1970'lerden bu yana yeni liberal yeniden yapılandırmadan muzdarip olan bu kıtada, yaklaşık 200 milyon insan ya da nüfusun yüzde 46'sı yoksulluk içinde yaşıyor. 1980 ile 1990'ların başları (1991-1994) arasında, gerçek ücretler Arjantin'de yüzde 14, Uruguay'da yüzde 21, Venezuela'da yüzde 53, Ekvador'da yüzde 68 ve Bolivya'da yüzde 73 düştüğü görülmektedir¹⁵.

Küreselleşmeye sosyal bir boyut verilmesini savunan reformist yaklaşıma göre, uluslararası işçi hakları ve sosyal haklar düzeyi özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamalar nedeniyle düşüktür. Bu ülkeler, uluslararası rekabet süreci içinde ulusal ekonomilerinin ticaret paylarını düşürmemek ve yatırımları çekmek amacıyla karşılaştırmalı üstünlük sahibi oldukları ucuz işgücüne dayanarak küresel rekabete girmektedirler. Bu durumda işçi haklarının ve sosyal hakların daha gelişmiş olduğu ülkelerde de çalışma standartlarında aşağı doğru bir baskı yaşanmakta ve bütün dünyada

---

¹⁴ Birleşmiş Milletler, İnsani Kalkınma Raporu (Oxford University Press, 2000 and 2002); James Petras and Henry Veltmeyer, Globalization Unmasked (London and New York: Zed Books, 2001), s. 24

¹⁵ Bkn Dollars & Sense, Real World Macro (18th edition, Cambridge, Mass.: Dollars & Sense, 2001), Appendix 3; Duncan Green, Silent Revolution (London: Cassell, 1995), s. 91

işçi hakları ve sosyal haklar geriye gitmektedir. İşsizlik olgusu da bu sürece eklenince, işsizler ve yoksullar küreselleşmenin nimetlerinden yararlanamamaktadır. Küreselleşmeyi geri dönülemez ve yeni fırsatlar yaratan bir süreç olarak kabul eden reformcu yaklaşım, ulusal düzeydeki işçi hakları ve sosyal hakların geliştirilmesini sağlamak için uluslararası mekanizmalar yaratılmasını, küreselleşmeye sosyal boyut getirmenin temel aracı olarak görmektedir¹⁶.

Ekonomik ve sosyal açıdan küreselleşmenin en çok eleştirilen yönleri; ülkeler arasında derin eşitsizliklere yol açması, işsizliği artırması, ülkelerdeki gelir dağılımını olumsuz etkilemesi, ÇÜİ aracılığıyla egemen olduğu işgücü piyasalarını düzensizleştirilmesi ve nihayet yoksulluğu yaygın bir hale getirmesidir. Bu tezlerin karşısında, küreselleşmenin gelişmenin öncüsü olduğu ve her geçen gün insanlığın önüne yeni fırsatlar çıkardığı antitezlerinin de azımsanmayacak miktarda destekçisi vardır. Küreselleşmenin ülke refah düzeyi üzerindeki etkisi farklılık taşımakta olup istihdam, gelir dağılımındaki eşitsizlik, çalışma koşullarında farklı değişiklerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Bazı ülkeler küreselleşme sürecinde ülke refahını yükseltecek, istihdamı artıracak iş koşullarını iyileştirme fırsatı yakalarken çoğu üçüncü dünya ülkeleri olmak üzere bir çok ülke tam tersi bir durumla karşı karşıya kalmaktadır.

1.2.4 Kültürel Boyutu

Küreselleşme sürecini hızlandıran en önemli etkenlerden biri ise, bilgi iletişim ve sanayi teknolojisinin hızlı gelişmesidir. Özellikle sanayileşme, iletişim toplumları etkilemiş ve dar çevrelerde sıkışıp kalmış olan kültürlerin yeni ortamlara, yeni şartlara uyum göstermeye gelenek dışı düşünce ve kültürlerle beslenmesine imkan sağlamıştır. Bununla ülke geleneksel kültürü uzun dönem farklı kültürlerden etkilenmeye başlamış ve farklı kültürlerden insanları bir araya getirecek ortak bir

---

¹⁶ ERDOĞDU, Seyhan Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Çalışma Örgütü – ILO, Yol-İş Dergisi Sayı:84 http://www.yol-is.org.tr/yayinlar/makale_goster.php?makalekod=314

paydaya doğru gidiş başlamıştır. Başka bir deyimle dünya küreselleşme sürecine girmiştir. Küreselleşme olgusu kültürel değişim ve gelişime bağlı halk kültürünün doğal akışını hızlandırıp aşındırmaya başlamıştır.

Yeni kültürleşme ve toprağa bağlı ekonomiden sanayi toplumuna geçiş sürecinde yöre insanının değişim ve gelişim karşısında sosyo-ekonomik konumu da değişmiştir. Bu hızlı değişim ve gelişim, geniş bir zaman sürecini kapsamadığı için; yeni yaşama biçimi bir bocalama yaratmıştır ve komşu kültürlerin birbirini etkilediği dönemlerin aksine; günümüzde coğrafi bakımdan çok uzaktaki kültürlerin bile hızlı bir şekilde etkilendiği, farklı geleneklerin bir arada yaşaması halk kültürüne yeni bir boyut getirmişti¹⁷.

1.3 KÜRESELLEŞMEYE YAKLAŞIMLAR

Günümüzde küreselleşmeye yönelik yaklaşımları Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton'ı izleyerek, “aşırı küreselleşmeciler” (hyperglobalist), “kuşkucular” (skeptical) ve “dönüşümcüler” (transformationalist) şeklinde üçlü bir sınıflama yapmak mümkündür.

1.3.1 Aşırı Küreselleşmeciler

Bunlar radikaller diye de adlandırılmaktadır. Aşırı küreselleşmeciler ise küreselleşme sürecinde ülke sınırlarını aşan pazarın ulusal devlet üzerindeki etkisini ön plana çıkarmıştır. Çünkü piyasa mekanizması devletlerden daha güçlüdürler ve hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadırlar. Bu görüşü paylaşanlar küreselleşme sürecinde ulusal devletin gittikçe önemini yitirdiğini, küresel piyasaların politikanın yerini aldığını öne sürmektedirler. Devletlerin otoritesindeki bu gerileme ise, diğer kurumlar ile birliklerin ve yerel/bölgesel otoritelerin artarak yaygınlaşması şeklinde görülebilir. Aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğu (ya da alacağı) ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler. Günümüzde insanlar politikacılarla daha az ilgi gösteriyor. Çünkü, hayatımızdaki önemlerini ve etkilerini kaybetmişlerdir. Politikalar,

---

¹⁷ Erman Artun ; Küreselleşmenin Geleneksel Türk Halk Kültürüne Etkisi , Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi [Http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/Halkbilim/5.Php](http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/Halkbilim/5.Php)

yerel ya da ulusal ölçekte hala etkili olsalar bile, küresel ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir. Bu anlamda dünya ülkelerinin çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları küreselleşme sürecinin bir sonucudur.

Aşırı küreselleşme yaklaşımı sergileyen bu grup, homojen bir görünüm arz etmemektedir. Örneğin Neo-liberaller, devlet gücü üzerinde piyasanın ve bireysel otonominin başarısını memnuniyetle karşılarken, aynı grup içinde yer alan Neo-Marksistler (ya da radikaller), çağdaş küreselleşmeyi, baskıcı küresel kapitalizmin temsilcisi olarak değerlendirmektedirler. Fakat bu ideolojik yaklaşımlardaki farklılıklara rağmen, bugün giderek artan bir biçimde bütünleşmiş küresel bir ekonomin mevcut olduğuna ilişkin düşünceyi de paylaşmaktadırlar. Bu gruptakiler küreselleşmenin kimilerine kazanç fırsatı sunduğu gibi, kimilerinin kaybetmesine neden olduğuna inanmaktadırlar. En azından Neo-liberal hareketine göre, küresel ekonomik rekabetin “sıfır toplamı” üretimde bulunması söz konusu değildir. Ekonomi içinde belli grupların durumu küresel rekabet sonunda kötüleşse bile, hemen bütün ülkelerin belli malların üretiminde karşılaştırmalı avantajı söz konusudur. Neo-Marksistler ve radikaller içinse böyle bir “iyimser yaklaşım” doğru değildir. Onlara göre küresel kapitalizm, hem uluslar arasında hem de ulusların içinde eşitsizlik yaratmaktadır. Ancak sosyal korumada geleneksel refah devleti yolunun sürdürülmesinin zorlaştığı ve giderek eskidiği konusunda neo-liberaller ile aynı görüştedirler.

Aşırı-küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, radikal yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanmakta, küresel düzeyde kültürel karışım (hybridization- hibritleşme), küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının (global governance institutions) doğuşu, köklü bir biçimde yeni dünya düzeninin delilleri ve ulus devletinin ölümü olarak kabul edilmektedir. Artık ulusal hükümetler sınırlarını kontrolde zorluk çekmeye başlamışlardır. Küresel ve bölgesel hükümetler daha büyük roller talep ederken, devletlerin otonomisi ve egemenliği de daha çok aşınmaktadır. Bunun yanında, ülkeler arasında uluslararası işbirliği kolaylaşmıştır. Artan küresel iletişim altyapısı sayesinde değişik ülkelerin halkları, ortak çıkarlarının

daha çok farkına varmakta ve bunun sonucunda da küresel bir uygarlığın doğuşu için ortak bir zemininin oluştuğunu iddia etmektedirler.

1.3.2 Küreselleşme Karşıtları

Aşırı küreselleşme grubunun tam karşısında yer alan bu grup, küreselleşmeye kuşku ile bakmakta ve küreselleşme sürecinin yeni bir olgu olmayıp, çok eskiden devam eden bir sürecin devamı olduğunu ileri sürmektedir. Bunlara göre, mal ve sermayenin akışı da eskiden mevcut olmakta ve günümüzdeki ekonomik gelişmeler sadece o dönemin devamı, daha da gelişmesi ve bütünleşmesinden ibarettir. Kısacası, küreselleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmiyorlar. Herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını, zamanın ideoloji haline gelmesine bağlıyorlar. Onlar için küreselleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık kullandığı basit bir terimdir. Bu grubun bazı üyeleri, küreselleşmeyi, kapitalizmin savaştığı olmayan yeni işleyiş mantığı yada jeo-ekonomik emperyalizm olarak değerlendirirken; Chomsky gibi bazı ünlü düşünürler de, kar peşinde koşan mega-işletmelerin, totaliter kurumların tiranlığı (Sainath.) olarak nitelemişlerdir¹⁸.

Küreselleşme karşıtlarına göre; bölgeselleşme, küreselleşme sürecinin bir parçası değil, tam aksine küreselleşmeye karşı bir alternatiftir. Dünya, küresel bir uygarlık yerine, yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru gitmektedir. Küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirecektir. Yine bu grup, dünya ekonomisi içerisindeki eşitsizliğe dikkat çekiyor ve bunun dünyada neo-liberallerin dediği gibi, küresel bir uygarlığın doğuşundan ziyade, kökten dinciliğin yada saldırgan milliyetçiliğin doğuşuna yol açacağını savunuyorlar.

Ayrıca kuşkucular, küreselleşme sürecinin ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olmaktan ziyade, ideolojik bir tutum olduğunu iddia ediyorlar.

---

¹⁸ David Held and Anthony McGrew, David Gold Blatt and Jonathan Perrato Global Transformations: Politics Economics and culture, 1999, Polity Pree Cambridge and Stanford University Pres, Stanford Reprinted by Permission of The Publishers

1.3.3 Dönüşümcüler

Bunlar, aşırı küreselleşme yaklaşımındaki ulusal devletin küreselleşme sürecinde otoritesinin aşındırıldığı görüşüne ve küreselleşme karşıtlarının savunduğı, küreselleşme sürecinin zaten var olan bir sürecin devamı olduğı, hiç bir şeyin değişmediğı tezine karşı çıkan gruplardır. Bu grup, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Bunlara göre; sınırları zayıflamış ulus devletler arasındaki gelişmeler, uluslararası gelişmeleri etkilediğı gibi; dış dünyadaki gelişmeler de sınır içindeki gelişmeleri yakından etkilemektedir. Diğer bir deyişle pazarlar arasındaki bütünleşme ve etkileşime daha da artmakta ve öncekine göre daha farklı bir küresel pazar ortaya çıkmaktadır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek hizmet sektörüne daha bağımlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim ve en önemlisi elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline gelmektedir. İletişim devrimi sayesinde anında haberleşme imkanına kavuşulması nedeniyle, eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle anında tema edebilmeye, karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır.

1.4.EKONOMİK KÜRESELLEŞME ve ORTAYA ÇIKARTAN

FAKTÖRLER

1.4.1 Ekonomik Küreselleşme

Küresel entegrasyonun pek çoklarına göre en önemli ayağı, artan ekonomik ilişkilerdir¹⁹. Dünyanın gitgide tek bir pazar haline geldiği ve işgücü ile sermayenin hızlı ve esnek bir biçimde dünya üzerinde hareket ettiği iddia edilmektedir. Bu anlam da, küreselleşme tartışmalarının ve bu literatürün önemli bir kısmı, ekonomik küreselleşmeyi kastediyor. Ekonomik küreselleşme, mal ve hizmetler, uluslar arası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini, bunların sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişmeleri ifade etmektedir.

Ekonomik küreselleşme günümüzde tartışmasız bir gerçek olarak kaçınılmazdır. Ama değişik ülkelere olan etkisi tamamen aynı olmamıştır. Çünkü değişik toplumların görüşü ve düşüncesi farklıdır.

1.4.2 Küreselleşmeye Neden Olan Faktörler

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında çok sayıda faktör etkili olmuştur. Bu faktörlerin başında bilgi teknolojisindeki gelişmeler, karlılık arayışı, sovyetler birliği'nin dağılması, yasal düzenlemeler, ticaretinin artması ve bölgesel birliklerin kurulması gelmektedir.

1.Bilgi Teknolojisindeki Gelişmeler

Küreselleşmeyi ortaya çıkaran başlıca nedenlerden biri, bilgi ve iletişim alanındaki baş döndürücü teknolojik gelişmelerdir. Bilgisayar ve haberleşme teknolojilerindeki muazzam ilerlemeler sayesinde her türlü fonlar, elektronik ortamda kısa bir süre içinde bir ülkeden diğerine transfer edilerek sahip veya biçim değiştirme olanağına sahip olmuştur. Teknolojideki baş döndürücü gelişmenin sonucu olarak

---

¹⁹ ÇETİNKAYA,Murat Küreselleşme: Hayaller, Mitler, Kavgalar, KÖPRÜ Dergisi Sayı:77
13.01.200http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=43

telefon, faks, Internet ve elektronik posta yoluyla muazzam bir haberleşme trafiği ortaya çıkmıştır.

Özellikle 1970'li yıllarda bilgi teknolojisinin hızlı gelişmesi, kitle üretim ve tüketiminin krize girmesine, üretimin yapısında ciddi dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bilgi ve hizmet işleri ve işçileri yaşanan süreçte önem kazanırken, mavi yakalı işçiler ve imalat işleri eski önemlerini kaybetmeye başlamışlardır. Bilgi ve enformasyon sektörlerinin öne çıkması, sanayi toplumunun mavi yakalı işçisine olan talebi azaltmış ve belirli sektörler dışında firmalar küçülme yoluna gitmişlerdir. Aynı zamanda bu süreç beyaz yakalı bilgi işçisine olan talebi artırırken, milyonlarca mavi yakalı işçi istihdam sürecinin dışında kalmıştır. Yaşanan gelişmeler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Bilgi ve hizmet işlerinde çalışan son derece vasıflı, eğitimi , yaratıcılığı, mobilitesi yüksek bilgi işçileri bu dönüşümden kazançlı çıkan grubu oluşturmaktadır²⁰.

2.Karlılık Arayışı

Japonya'nın da büyük bir mali güç olarak dahil olduğu kalkınmış ülkelerde kar marjları çok düşmüş ve buna karşılık; Türkiye, Ukrayna, Rusya, Kore, Malezya, Endonezya, Arjantin, Brezilya, Uruguay vs. gibi orta gelir grubu ülkelerinde kronikleşen bütçe ve dış ticaret açıklarını kapamak için fon ihtiyacı ve arayışları artmıştır. Uluslar arası finans sermaye son 15-20 senedir kar marjlarının nispeten çok daha yüksek olduğu bu ülkelerde hisse senedi ve tahvil,bonodan oluşan portföy yatırımına yönelmiştir.

3.Yasal Düzenlemeler

1980-1990 arasında yer alan bir süreçte, ulusal yasalar serbestleştirilerek (deregulations) kalkınmış ve kalkınan ülkelerin fon ihracı ve fon ithali serbestleştirildi. Ayrıca, uluslararasılaşmayı engelleyen vergi ve benzer düzenlemeler ortadan kaldırıldı. Örneğin ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'da, yerleşik olmayanlara ödenen faizlere uygulanan stopaj ortadan kaldırıldı. Ayrıca, piyasa katılımcılarına ilişkin

---

²⁰<http://www.isguc.org/memet2.htm> [12.01.2007]

düzenlemelerde liberalleşme sağlanmıştır. Örneğin, yabancıların Japonya’da, kendi piyasasından borçlanmalara ancak 1980’lerin ortalarında izin verilmiştir.

4.Hizmet Ticaretinin Artması ve Bölgesel Birliklerin Kurulması

a)Hizmet Ticaretinin Hızlı Artması:

Bilgi teknolojisinin hızlı gelişmesi taşıma ulaşım teknolojisinin daha da gelişmesi ülkeler arasındaki mal hizmetleri ticaretinin hızlı artmasına neden olmuştur. Hizmet ticareti, dört şekilde gelişmektedir²¹; (1) Sınır Ötesi Ödemeler (2)Sınır Ötesi Tüketimler (3) Ticaretin Mevcutluğu (4) İnsan gücünün göçünün hızlanmasıdır. Günümüzde, hizmet ticaretinin hacim olarak dünya ticareti üzerindeki etkisi gün gittikçe artış göstermiştir. Hizmet ticaretinin artması, üretim faktörlerinin dünya çapında daha da etkin ve uyumlu bir şekilde çalışması sonucu, iç ve dış piyasanın daha da yakınlaşmasına yol açmış ve iç ve dış piyasalar arasındaki sınırı daha da zayıflatmıştır.

Değişik ülke ve iktisadi birliklerin hizmet ticaretinin gelişimi farklı düzeyde olmuştur. Tablo 1.1 ve Tablo1.2’de görüldüğü gibi, 1990-2000 yılları arasında Asya kıtası hizmet ticareti dünya ortalamasının üzerinde seyrederken, Avrupa ve Afrika kıtalarında ise, bunun tersine dünya ortalamasının altında bir gelişme kaydetmiştir. İktisadi birlikler ise dünya ortalamasından çok düşük bir seyir izlemiştir.1970 yılında dünya hizmet ihracat hacmi 71 milyar dolar iken, 1999 yılında ise bu hacim 1340 milyar olarak gerçekleşerek 29 yıl içinde 17,8 kat büyümüştür. Yıllık ortalama artış oranı %10.7 olmuştur. Bu oran sadece dünya GSMH oranından yüksek değilken, aynı zamanda dünya mal ticaretinin yıllık artış oranı olan %9,9’un da üzerindedir.

b)Mal Ticaretinin Bölgeselleşmesi ve Bölgesel Birliklerin Ortaya Çıkması:

İç ve dış piyasa arasındaki ayrımın zayıflamasının diğer bir göstergesi ise , mal ticaretinin bölgeselleşmesidir. Tercihli Ticaret Alanı (PTA) anlaşması ise bunun bir örneğidir. Bundan başka Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area FTA), Gümrük Birliği (Custom Union CU), Ortak Pazar (Common Market), Ekonomik Birlikler

---

²¹ Mali , Jingji ChuanqiuHua Yu Zhongguo Maoyi Zhengsi, Jingji Guanli Chubanshi, Beijing ,2004, ss : 5-7

(Economic Union), Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free Trade Agreement NAFTA), Avrupa Birliği(EU), Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) bölgeselleşmenin önde gelenleridir. Günümüze kadar, Amerika–Singapur, Avrupa–Meksika, Çin–Tayvan gibi ülkeler, çift taraflı olarak serbest ticaret anlaşması yapmışlardır. Bu birlikler birliğe üye olan ülkeler arasında mal ve hizmet ticaretinin hızlı artmasına büyük imkanlar sağlamıştır.

5.Sosyalist Bloğun Çöküşü

1990 yılında Berlin duvarının ve SSCB'nin yıkılması ile birlikte bu ülkelerde serbest piyasa politikasının yürütülmesi küreselleşmenin bir nevi taşıyıcısı konumunda bulunan liberal piyasa ekonomisine olan güveni daha da artırmıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak, kısa süre içerisinde tüm maliyetlere rağmen başta Rusya olmak üzere eski merkezi plan ekonomiler piyasa ekonomisi mekanizması süreci içerisinde serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkanlarından yararlanma çabası içine girmiştir. Diğer bir deyişle, duvarların yıkılmasıyla birlikte küreselleşmenin önündeki en büyük engellerden biri ortadan kalkmış, sermaye ve nitelikli iş gücünün serbestçe dolaşabildiği büyük bir pazar haline girmiştir.

Bu unsurlar çerçevesinde; küreselleşmeyi, serbest dış ticaret rejimleri ve buna uygun olarak kurumsal yapılar aracılığı ve iletişim alanındaki hızlı teknolojik gelişmelerin ve uluslararası şirketlerin de katkısıyla; malların, üretim faktörlerinin ve teknolojinin serbest dolaşımını mümkün kılan, çoğu kez tüm ülkeleri içine çeken ve onlar için eşit fırsat sağladığına inanılan hızlı ve yeni bir süreç olarak tanımlamak mümkündür. Ekonomik alanda küreselleşme, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde benimsenen iktisadi sistem ve buna bağlı olarak uygulanan iktisat politikaları giderek benzerlik gösteriyor. Reel sosyalizmin çöküşüyle birlikte, dünyada liberel ekonomik düzen, yarı serbest piyasa ekonomisi giderek yaygınlaşmıştır. Tüm dünyada kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılıyor. Devletin sınırlandırılması ve küçültülmesi ve bu şekilde piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması görüşleri önem kazanıyor. Dünya ticareti giderek serbestleşiyor²².

---

²² Adnan Aslan, “ Küreselleşme'nin Neresindeyiz?” Zaman Gazetesi 21 Nisan 2002

Yeni piyasaların, yeni iş alanlarının, yeni aletlerin (cep telefonu, bilgisayar, Internet gibi), yeni kurumların (IMF, Dünya Bankası gibi), yeni kuralların (AB Konseyi kararları, BM kararları gibi) ortaya çıkması, küreselleşmeyi oluşturan faktörler olarak sayılabilir. Ülkelerin insan haklarına, özel mülkiyete saygılı olması, demokratik ilkelere bağlı olması gerektiği yönündeki görüşlerin artmasını da küreselleşmeyi oluşturan faktörler arasında sayabiliriz.

1.5. EKONOMİK KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ

1.5.1. Üretim Ve Ticaret Üzerindeki Etkisi

Ekonomik küreselleşme önceleri ticari malların uluslararasılaşmasından başlamıştır²³. Ticari malların uluslar arasılaşması uluslararası ticaretin temelini oluşturmuş, aynı zamanda uluslar arası iş bölüşümünü ortaya çıkarmıştır. Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) yıllık raporunda dünya mal üretimi 1982 yılından buyana sürekli artış göstermiştir(sadece 2001 yılında %1'lik düşüş olmuştur) (Tablo 1.1). 1990-2000 arası dünya mal ticareti yılda ortalama %6.5 yükselirken, dünya GSMH ise %3 artış göstermiştir. Kıtalar arası gelişmelere bakıldığında da, Avrupa ve Afrika kıtası dışındaki diğer kıtalarda ticari mal ithalatı dünya gelişme hızından daha da hızlı büyümüştür. Eğer 1990 yılındaki dünya ticari mal ihracat hacmi, miktarı ve dünya ticari mal üretim miktarı 100 olarak kabul edilirse, 2001 yılında bu değerler sırasıyla 175, 183 ve 126 olarak gelişmiştir. Tarım ürünlerinde ise sırasıyla 131, 149 ve 123 olarak gerçekleşirken, sanayi mallarında ise büyük bir farkla 186, 193 ve 129 olmuştur. Yükselmekte olan piyasalarda ekonomik gelişme gözle görünür ölçüde artış kaydetmiştir. 1990-2001 arasında, Meksika'nın ticari mal ihracat hacmi yıllık ortalama %13 artarken, ithalat hacmi ise %14 oranında artmıştır. 1983 yılında Meksika'nın dünya ihracat hacmindeki payı %1,4 iken, 2001 yılında ise bu oran %2,6 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in ise aynı dönemlerde ihracat ve ithalat hacmi %14 ve %15 iken, dünya ihracat ve ithalat hacmindeki payı %1,2 ve %4,4 olmuştur. Türkiye'nin 1990 yılında dünya ticaretindeki payı %0,377 iken, bu oran 1999 yılında %0,456 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'da ise, 1983-2001 yılları arasında ihracat artış oranı dünya üzerinde seyretmiştir. Arjantin, dünya ile aynı gelişme göstermiştir. Brezilya ve Güney

²³ Mali , Jingji ChuanqiuHua Yu Zhongguo Maoyi Zhengsi, 2004, Jingji Guanli Chubanshi, Beijing s:3

Afrika ülkeleri ise dünya düzeyinin altında gelişme sağlamıştır. İthalat hacmi bakımından bakıldığında Meksika, Arjantin, Çin, ve Hindistan dünya üzerinde seyrederken, Brezilya dünya ile aynı düzeyde kalmış, Güney Afrika'da ise dünya düzeyinden düşük bir gelişme kaydedilmiştir²⁴(Tablo 1.2).

Tablo 1.1: 1990 - 2000 Yılları Arası Ticari Mal Hamcındaki Değişim (%)

	Güney Afrika	Avrupa Kıtası	Asya Kıtası	Latin Amerikas	Güney Afrika	Geçiş Dönemindeki İktisadi Birlikler(1)	Dünya
Ticari Mal İhracat Hacmi	7	5	8	9	5,4	7	6,5
Ticari Mal İthalat Hacmi	9	5	8	11	4,8	8	6,5

(1) Geçiş dönemindeki İktisadi Birlikler Doğu Avrupa ülkeleri göstermektedir.

Kaynak: WTO Trade Development in 2001 and Prospects for 2002

²⁴ a.g.e s:5

Tablo 1.2: GSYH , Mal Ticareti, Hizmet Ticareti Hacmindeki**Artış (%)**

	Kuzey Amerika Kıtasi	Avrupa Kıtasi	Asya Kıtasi		Latin Amerika Kıtasi	Afrika Kıtasi		Geçiş Dönemindeki İktisadi Birlikler
	1990-2000	1990-2000	1980-1989	1990-2000	1990-2000	1980-1989	1990-2000	1995-2000
GSYH	3,2	2,1	7	7,5	3,3	2,6	2,3	2,2
Ticari Mal İhracatı	7	4	8,6	8	9	0,8	4	8
Ticari Mal İthalatı	9	4	9,2	8	12	1,6	3	6
Hizmet İhracatı	7	5	-	9	7	-	5	2
Hizmet İthalatı	7	5	-	7	7	-	4	3

İktisadi Birlik Ölçüleri	Latin Amerika		Afrika		Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri
	1990-2000		1980-1989	1990-2000	1995-2000
GSYH	3,3		2,6	2,3	2,2
Ticari Mal İhracatı	9		0,8	4	8
Ticari Mal İthalatı	12		1,6	3	6
Hizmet İhracatı	7		--	5	2
Hizmet İthalatı	7		--	4	3

Kaynak: WTO Trade Development in 2001 and Prospects for 2002, 1980 - 1989 veriler International Monetary Fund 1998 Statistical Appendix'den derlenmiştir.

1.5.2.Sermaye Akımları Üzerindeki Etkisi

Ekonomik küreselleşme sadece ticari malların uluslararasılaşması üzerine konulmuş olmayıp, aynı zamanda sermaye, insan kaynakları, bilgi ve teknolojinin uluslararasılaşmasını da göstermektedir. Ekonomik küreselleşmenin en önemli belirtilerinden biri, sermaye mobilitesinin hızlı bir şekilde artmasıdır. Ticaretin ve yatırımın serbestleşmesi, öncelikle sermayenin serbestleşmesini gerektirmektedir. Statik verilere bakıldığında, günümüzde dünya finansal ticaret hacmi her gün 150 milyon dolar civarında gerçekleşmektedir. 20. yüzyılın 90'lı yıllarından bu yana, dünya üretiminin bütünleşmesi ticaret ve yatırımın serbestleşmesi sermayenin uluslara arasılaşması ve pazarın uluslar arasılaşması direk yatırımların artmasını sağlamıştır.

Tablo 1.3: Dünya Yabancı Portföy Yatırımındaki Değişmeler (Milyar \$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Portföy Hacmi	219	396	402	642	379	517	782	876	1016	1476	1433

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü Yıllık Rapor 2000

Küreselleşme sürecinde doğrudan yabancı yatırımda(DYY) büyük gelişme sağlanmıştır (Tablo1.4). Statik verilere bakıldığında da, dünya DYY sürekli yükseliş içine girmiştir. 1986-1991 yılları arasında DYY'nın akımı yıllık ortalama 180,510 milyar dolar olurken, 2000 yılında 13800 milyar dolar olarak en yüksek noktaya ulaşmıştır. 2001 yılı ve 2002 yılında ise düşüş yaşanmıştır. Yani 2001 yılında 621 milyar dolar olurken, 2002 yılında ise 647 milyar dolara düşmüştür 1970 yıllarında sermaye stoku 635 milyar dolarken,1990 yılında 1 trilyon 871 milyar dolar, 2000 yılında 6 trilyon 845 milyar dolar olmuştur. Gelişmiş ülkelerin aldıkları payı ise aynı yıllarda sırasıyla %61, %73 ve %65 olurken, gelişmekte olan ülkelerin aldıkları payları ise güney ve güneydoğu Asya ile gelişmekte olan ülkeler de ise, aynı yıllarda %66, %60 ve %62 olmuştur.1970 yılında yıllık 12 milyar dolar DYY akımı, 2000 yılında 1 trilyon 491 milyar dolara kadar yükselmiştir. gelişmiş ülkelerin DYY'den aldığı payı 1970, 1990 ve 2000 yıllarında sırasıyla %75, %81 ve %82 olurken, gelişmekte olan güney ve güney doğu ülkelerinin aldığı paylar aynı yıllarda sırasıyla %20, %58 ve %55

olmuştur. 2000 yılı itibariyle, Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri ve Latin Amerika gibi gelişmekte olan ülkeler, toplam DYY akımının yüzde 95'ini almaktadır.

Tablo 1-4: Dünyadaki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Hacmindeki Değişmeler

(milyar \$)

Yıl	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sermaye Hacmi	204	158	168	208	226	331	385	478	693	1075	1271

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü Yıllık Rapor 2000

1.5.3. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Küreselleşme olarak bilinen ekonomik liberalizasyon ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ülkelerin ve insanların gittikçe birbirlerine yakınlaşmasına rağmen, gelir farklılıkları dünyanın en göze çarpan gerçeklerinden biridir. Bazı çevrelere göre küreselleşme eşitsizliğe neden olmaktadır. Modern teknoloji ve ekonomik liberalizasyon yoksulu daha da yoksul yapmamış, ancak zenginlerin daha da zengin olmasına yardımcı olmuştur. Dünya nüfusunun yüzde 10'u mal ve hizmetlerin yüzde 70'ini üretmekte ve dünya toplam gelirinin yüzde 70'ini almaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı ise günde 2 dolardan daha az bir gelire yaşamaktadır (Tablo 1.5) (satın alma gücü paritesi ile yılda 700\$). Dünya nüfusunun yüzde 50'sini oluşturan bu 3 milyar insanın dünya üretimindeki payı sadece %6'dır.

Dünya Kalkınma Raporu'na göre, dünya genelinde kişiler arasındaki gelir eşitsizliği 19. yüzyılda önemli bir şekilde yükselmiş ve 20. yüzyılın ilk yarısında hemen hemen sabit kalmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında çok hızlı olmamakla beraber tekrar yükselmiştir. Küresel gelir eşitsizliğinin ve zengin-yoksul ülkeler arasındaki ortalama gelir farklılıklarının temel belirleyicisi nispi ekonomik büyümedir²⁵.

²⁵ Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı,
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm> [10.14.2005]

Tablo 1.5: Günde 1 Dolardan Daha Az Bir Gelirle Yaşayan Nüfustaki Gelişmeler

(Milyon Kişi)

	1987	1990	1998
Doğu Asya ve Pasifik	417,5	452,4	267,1
Doğu Asya ve Pasifik (Çin Hariç)	114,1	92	53,7
Doğu Avrupa ve Orta Asya	1,1	7,1	17,6
Latin Amerika ve Karayipler	63,7	73,8	60,7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	9,3	5,7	6
Güney Asya	474,4	495,1	521,8
Sub-Saharan Afrika	217,2	242,3	301,6
Toplam	1.183,20	1.276,40	1.174,90
Toplam(Çin Hariç)	879,8	915,9	961,4

Kaynak: Dünya Bankası, Global Economic Prospects and the Developing Countries 2001

1.5.4.Bölgeselleşme Üzerindeki Etkisi

Devletler arasındaki sınırların gün gittikçe zayıflamasının bir göstergesi de, dünyada mal ticaretinde bölgeselleşmeler ve birleşmelerdir. Bu birleşmelerden Tercihli Ticaret Alanı (PTA) anlaşması ise bunun bir örneğidir. Bundan başka Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area FTA),Gümrük Birliği (Custom Union CU), Ortak Pazar (Common Market), Ekonomik Birlikler (Economic Union), Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (The North American Free Trade Agreement NAFTA), Avrupa Birliği(EU), Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) bölgeselleşmenin önde gelenleridir. 2002 yılından bugüne kadar olan kısa zaman içinde ise Amerika–Singapur, Avrupa – Meksika, Avrupa – Japonya - Singapur, Avustralya - Singapur, Çin – Tayland

(meyve üzerinde) arasında, çift taraflı serbest ticaret anlaşması yapılmıştır. Bir çok ülke ortak çıkarlar üzerine çift taraflı serbest anlaşmalar kurmuş ve sınır çizgisini azaltmıştır.

Küçük anlaşmalardan başka, değişik bölge ticari birleşmeler hızlı şekilde artmış ve bir çok ülkeyi kapsayan yeni piyasalar meydana gelmiştir. Örnek olarak Avrupa Birliği'ne yeni katılmış olan 10 ülkenin hepsi tarım ülkeleridir. Birliğe girdikten sonra birliğin tarım ürünleri piyasası genişlemiştir. Günümüzde dünya ticaretinin %45 - %60'lık kısmı değişik bölgesel birlikler içinde gerçekleşmektedir. Bölgesel birlikler arasındaki anlaşma ve yardımlaşma rekabet ve karşı çıkmanın yerini aldığı için, bu tür durumlar ekonomik küreselleşmenin bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo1.6).

Tablo 1.6: Dünya Bölgesel Birliklerin Ticaret Hacmindeki Gelişme

(100 milyon dolar)

Gösterge / İktisadi Birlikler	2001 Yıl İhracat	Dünya Ticaretine Oranı	2001 Yılı İthalat	Dünya Ticaretine Oranı
NAFTA	11490	19.2	15780	25.2
ASEAN	3850	6.4	3360	5,4
EU	22910	38.3	23340	37.2
ORTA DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ	1290	2.2	1590	2,5
GÜNEY ORTAK PAZAR(1)	880	1.5	840	1,3
ÇİN	2660	4,4	2440	3,9

(1) Güney ortak Pazar – Arjantin, Brezilya, Uruguay, Paraguay ülkelerden oluşmaktadır.

Kaynak: WTO ‘‘Internatioanal Trade Statistics 2002’’ Tablo 3.2

1.5.5 İnsan Kaynakları Üzerindeki Etkisi

Ekonomik küreselleşme ulaşım teknolojisinin hızlı gelişmesi ve ulaşım maliyetinin düşmesi ile insan gücünün dünya çapında kolayca dağılmasına imkan sağlamıştır. İnsan gücü, ekonomisi düşük olan ülkelere ekonomisi yüksek olan ülkelere göre akış göstermiştir. Üstelik gün gittikçe daha çok uluslararasılaşmış nitelikteki emek gücüne olan ihtiyaç artmıştır. Bölgeler içinde ise insan gücünün serbest dolaşması imkanı sağlanmıştır. Bunun tipik örneği ise Avrupa Birliğidir.

1.5.6 Bilgi İletişim Teknolojisinin Dolaşımı Üzerindeki Etkisi

Günümüz bilgi çağı olmuştur. 20 yüzyılın 80'li yıllarından bu yana bilgi teknolojisi merkezli teknoloji devriminin sayesinde, batıdaki gelişmiş ülkelerde özellikle Amerika da ekonomi ve sosyal alanlarda büyük gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler geleneksel sanayi ekonomisinin yerini, bilgi ekonomisinin almasıyla olmuştur. İstatistiklere bakıldığında, günümüzde İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinin GSYH'sının yüzde 50 ve onun üstünü bilgi ekonomisi almaktadır. Gelişmiş ülkelerin bilgi kurumlarının GSYH içindeki payı ise %40-65'in üzerindedir. Yeni gelişmekte olan ülkelerinde ise bu oran %25-40 civarındadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran %25'in altındadır.

2. BÖLÜM

ÇİN EKONOMİSİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Ekonomik küreselleşme değişik ülkeleri farklı ölçülerde etkilemiştir. Kimi ülkeler bu süreci toplum refahının yükselmesi için bir fırsat olarak değerlendirebilirken, kimi ülkeler, özellikle üçüncü dünya ülkeleri, bunun aksine; gelir dağılımında giderek artan eşitsizlik, istihdamda meydana gelen düşmeler, finansal krizler, sosyal dengesizlikler gibi bir çok sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır.

Çin'in, ekonomik küreselleşmeden fazlasıyla istifade eden ülkelerin başında geldiğini bir çok ekonomist kabul etmektedir. 1979 yılından sonra uygulamaya başlanan ekonomik reform ve dışa açılma politikası ile %3'ün altında seyreden enflasyon altında yıllık ortalama %9,7'lik büyüme kaydetmiş ve dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi haline gelmiştir. Aynı zamanda dünyanın en çok yabancı sermaye çeken ülkesi olmuştur. Günümüzde ekonomistler, Çin hükümetinin özellikle kamu işletmeler, bankacılık sistemi ve döviz kur sistemi üzerindeki reformları kararlı bir şekilde sonuna kadar sürdürmesi halinde bir kaç on yıl içinde dünyanın en büyük ihracatçısı ve en büyük ekonomisi haline geleceğini ileri sürmektedirler.

Bu bölümde küreselleşme sürecinde Çin ekonomisi, 1979 reformundan sonraki gelişmeler ağırlıklı olarak genel hatlarıyla ele alınmıştır.

2.1. REFORMDAN ÖNCEKİ EKONOMİK DURUM

Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHC), 1949 yılında kurulmuştur. Ekonomik reformun başladığı 1979 yılına kadar ülke, Sovyet Modeli sosyalist merkezi plan ekonomisi ile yönetilmiştir. Üretim hedefi, fiyat kontrolü ve kaynakların dağıtımı devlet eliyle ulusal ekonomik hedefler doğrultusunda belirlenmiştir²⁶. 1950'li yıllarda yeni kurulmuş olan hükümet halkın elinde bulunan toprakları kolektifleştirmiş ve büyük Sosyalist Komünü kurmuştur. 1960 ve 1970 yılları arasında ulusal sanayinin kalkınması için merkezi hükümet büyük çapta fiziki ve Beşeri sermaye yatırımı yapmış ve bunun sonucu olarak 1978 yıllarının başlarında üç dört sanayi ürününün kamu sermayeli işletmeler tarafından merkezi plan ekonomisinin hedefine uygun olarak üretilmesi başarısını sağlamıştır. Bu dönemde özel işletmeler ve yabancı sermayeli şirketlerin ekonomik sistemde var olmasına izin verilmemiştir. Dış ticarete ise sadece gereksinim duyulan ürünlerin Çin'de olmaması halinde sınırlı bir şekilde ithal edilmesine izin verilmiştir. Çin ekonomisi bu dönemde dış ekonomiye kapatılmış olup, durgunluğun hakim olduğu, rekabetin hiç olmadığı ve sıkı fiyat kontrol ve merkezi üretim politikasının uygulandığı dış dünyaya kapalı bir dönem özelliğini sergilemiştir.

2.2 1979 YILINDAN SONRAKİ MAKRO EKONOMİK PERFORMANS

Çin ekonomisi yirmi beş yıllık reform ve dışa açılma süreci sonunda dünyanın dördüncü büyük ekonomisi haline gelmiştir. Çin'in merkezi plan ekonomisinden modern pazar ekonomisine geçiş maratonuna 1979 yılının sonlarında, öncelikle topraklarının halka kiralanması ile başlamıştır. Bu modernizasyon, daha sonra başlayan ekonomik reform ve dışa açılma politikasının sonucu olmuştur. 1978 yılından sonra Çin Hükümeti ekonomik alanda bir çok reform uygulaması başlatmıştır. Her şeyden önce özel mülkiyetin ekonomik sistemdeki yerini tanımıştır. Öncelikle çiftçilerin kendi topraklarında yetiştirdikleri mahsulleri serbest piyasada satmasına izin vererek fiyatların hükümet eliyle belirlenmesi ve kontrol edilmesine son vermiştir. Bunun yanı sıra, yabancı sermaye girişinin hızlanması, yüksek teknolojik ürünlerin ithali ve ihracı için

---

²⁶ Wayne M. Morrison "China's Economic Conditions 2005 CRS Issue Brief for Congress Congressional Research Service ~ The Library of Congress 05-15-06

deniz kıyısı bölgelerde özel avantajlara sahip ekonomik sanayi bölgeleri kurulmuştur²⁷. Bütün bunlara ek olarak, özellikle merkezi planlamadan vazgeçilmiş ve ekonomik kontrolün kademeli olarak yerel ve bölgesel hükümetlerine bırakılması politikası uygulanmıştır. Deniz kıyısındaki bölge ve şehirlere yabancı sermaye girişinin hızlandırılmasındaki öncelikli bölgeler olarak özel haklar ile donatılmıştır.

2.2.1 Ekonomik Büyüme

Çin ekonomisi, dünyada en hızlı büyüme gösteren ekonomilerin başında gelmektedir²⁸. 1960 yılından 1978 yılına kadar olan dönemlerde yıllık ortalama %5,3 civarında büyüme kaydetmişken, 1978 yılından 2004 yılına kadar ki süreçte, yıllık ortalama %9,7 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir (Şekil 2.1). 2005 yılında %9,9, 2006 yılının ilk çeyreğinde bu oran %10,2 olarak kaydedilmiştir. Çin, ekonomik reform uyguladığı tarihten bu yana ekonomi real anlamda 11 kat artarken kişi başına gelen sermaye miktarı ise 9 kat artmıştır (Tablo 2.1).

1978 yılından önce hükümet ekonomik büyüme politikasını ağır sanayinin gelişimi üzerine geliştirmiş olup, yatırımlarının büyük kısmını ağır sanayiye yönlendirmiştir²⁹. 1976-1978 dönemine bakıldığında, nüfusun $\frac{3}{4}$ kısmını barındıran tarım sektörünün hükümet yatırımlarından aldığı pay %10,8 iken, tüketim mallarının üretildiği hafif sanayinin aldığı pay ise sadece %5,9'larda kalmıştır. Buna karşılık, ağır sanayinin aldığı pay ise %49,6 olmuştur. Bunun sonucu olarak, ağır sanayinin üretim değerinin tarım sektörünün üretim değerine oranı 1952 yılında yüzde %15 iken, 70'li yıllarda %40 olmuştur. Bu dönemde hükümet ağır sanayinin gelişmesinde başarılı olmuşsa da, tüketim malları üretiminin de içinde bulunduğu tüm ekonominin sağlıklı büyümesini sağlayamamıştır.

²⁷ Wayne M. Morrison , a.g.e, s:6

²⁸ Mathew Shane, China's Economic Growth Faces Challenges, Feb.2005
<http://www.ers.usda.gov/AmberWaves/February05/Findings/ChinaEconomicGrowth.htm> [15.04.2005]

²⁹ Ca Fang Chinese Economy , 2003, China Financial & Economic Publishing House, Beijing s:98

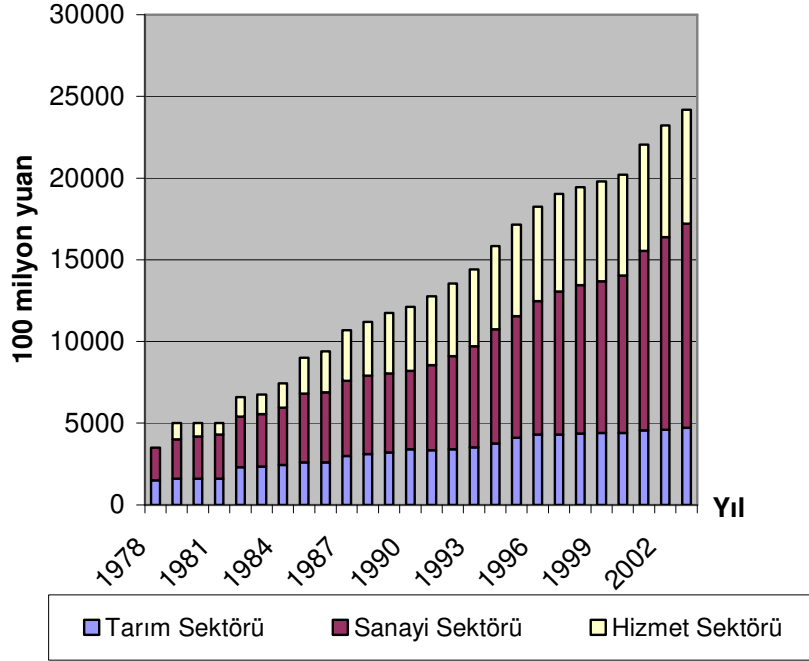
Tablo 2.1: Yıllar İtibariyle Ekonomik Büyüme Oranındaki Gelişmeler(%)

Dönemler	Yıllık Ortalama Büyüme Oranı (%)
1960-1978	5,3
1979-2003	9,3
1990	3,8
1991	9,3
1992	14,2
1993	13,5
1994	12,6
1995	10,5
1996	9,6
1997	8,8
1998	7,8
1999	7,1
2000	8,0
2001	7,3
2002	9,1
2003	10,0
2004	10,1

Kaynak: National Bureau of Statistics, China Statistical Yearbook 2005; National Bureau of

Statistics plan report.

Ekonomik reformdan sonra tarım sanayi ve hizmet sektörünün büyüme içindeki payı da giderek değişiklik göstermiştir(Şekil2.1). 1980 yılından GSYH'nın %30 tarım sektörü, %48,5 sanayi sektörü ve %21,4 kısmını hizmet sektörü teşkil etmişken 2004 yılı itibarıyla ise bu oranlar sırasıyla %15, %53, %32 olmuştur.

Şekil 2.1 Yıllar İtibarıyla Çin Tarım , Sanayi ve Hizmet Sektörünün Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi(1978-2003)

Kaynam: Çin Ekonomik Yıllığı 1999, 2003

Bu üç sektörün gayri safi yurt içi hasıladaki etkisi üç farklı dönemde değişme göstermiştir. 1978 -1983 arası dönemde tarım ve sanayi sektörü önemli paya sahip olmuştur. 1978 yılında başlayan toprak reformu sonucu tarım kesiminin verimliliği artmıştır. Hafif sanayi de hızlı gelişim göstermiş olup GSYH'nin 80% varan kısmı tarım ve sanayi sektöründen kaynaklanmıştır. 1984-1992 arası dönemde kamu sermayeli işletmeler üzerindeki reformun hızlanması ve deniz yakı bölgelerin kalkınmadaki öncelik bölgeler olarak seçilmesi ile hizmet sektörü hızlı büyüme göstermiştir.1992-2004 arası dönemde Çin ekonomisinin planlı ekonomiden Pazar ekonomise geçmesi

ve modern sanayinin hızlı artması GSYH lanın uzun yıl %8 üzerinde önemli rol oynamıştır³⁰.

Nisan 2004 tarihinde, Amerika İntvestment Bank J.P. Morgan, 1980 yılından sonra Çin'in diğer ülkelerden çok farklı olarak yüksek büyüme tirendi kaydettiğini açıklamıştır³¹. Çin, 1978 yılından sonra kaydettiği ekonomik başarılar ile Asya kıtası ekonomisi ve global ekonomiye büyük katkı sağlamakta olup diğer ülke ekonomilerini etkileme gücüne sahip olmuştur. 2003 itibariyle Çin GSYH'sı, dünya GSYH'sının yüzde dördünü teşkil ederken, global ekonomik büyümenin yüzde 14-15 kısmını oluşturmaktadır. Asya kıtasının dünya piyasasına olan ihracatının %55'lik kısmı Çin'den sağlanmaktadır. Çin hükümetinin sübvansiyon yöntemleri ile net ihracatı artırması, Japon ekonomisinin son on yılda üç kez durgunluğa girmesine neden olmuştur. Son yıllarda Almanya Çin'e yaptığı ihracat ile net ihracatını artırarak, ekonomide az da olsa büyüme sağlayabilmiştir³².

Ekonomistler, Çin ekonomisinin bu denli hızlı büyümesini iç tasarruf ve yabancı yatırımlarla desteklenen yüksek orandaki yatırımlar ve artan verimliliğe bağlamaktadır³³. Çin, yüksek tasarruf geleneğine sahip ülkelerin başında gelmektedir.1979 yıllarında iç tasarrufların GSYH'ndaki payı %32 iken, 2002 yılında ise bu oran %42 olmuştur. Hükümetin bu tasarrufları kamu sermayeli işletmelerin yatırım finansmanında kullanması, ekonomik büyüme oranının sağlanmasında önemli katkı sağlamıştır. Günümüzde tasarruf GSYH'nin %50'ye varan kısmını teşkil ederek, dünyada en çok tasarrufa sahip olan ikinci büyük ülke durumuna gelmiştir.

Ekonomistlerin altını çizdiği diğer faktör ise artan verimliliktir. Özellikle devlet kontrolünün bir kadar ağır olduğu tarım, ticaret ve hizmet sektöründe kaynakların dağılımının verimliliği artırması öne çıkmaktadır. Örnek olarak, tarım sektöründe

---

³⁰ Chen Hua Zhongguo Chanyie Biantong yu Jingji Zingzhang 2005 Shanghai Dui Waimao Xueyuan Guoji Waimao Xueyuan,Tongji Yu Jueci vol:3 ss:68-69

³¹ John h. Makin china: The Unplannable, Planned Economy 2004 American Enterprise Institute for Public Policy Research, s:1

³² John h. Makin, 2004, a.g.e, s:1

³³ Wayne M. Morrison , a.g.e, s: 3

yapılan reform sonucu toprakların çiftçilerin işletmesine verilmesi ve iş gücünde sağlanan serbestlik, tarım sektöründe etkinliğinin artmasına ve kaynakların daha da rasyonel bir şekilde kullanılmasına yol açmıştır. Aynı zamanda merkezi plan ekonomisinden pazar ekonomisine doğru geçiş süreci; kâr merkezli faaliyet gösteren özel sektörlerin piyasaya girmesi ve kamu işletmelerinin artan rekabet ortamında yapıların giderek değişmesi işletmelerde verimliliğin artmasında önemli rol oynamıştır. İhracat sektöründe ise, artan rekabet etkisi daha da belirgin hale gelmiştir. Yerel ve bölgesel hükümetler merkezi hükümetin hiç bir engeli olmadan piyasa mekanizmasına dayandığı halde, çeşitli işletmelerin kurulmasına ve yönetmesine izin vermiştir. DYY ise yeni yüksek teknolojilerin ülke içine girmesi ve verimliliğin artmasına neden olmuştur.

Günümüzde bazı ekonomistler Çin resmi kaynakların verdiği büyüme oranlarının gerçeği yansıtmadığını ve ilan edilenden daha düşük olduğunu dile getirmektedir. Onlara göre bölgesel ekonomik farklılıkların büyük olması gerçek büyüme oranlarının düşük olmasına neden olduğu en büyük faktördür.

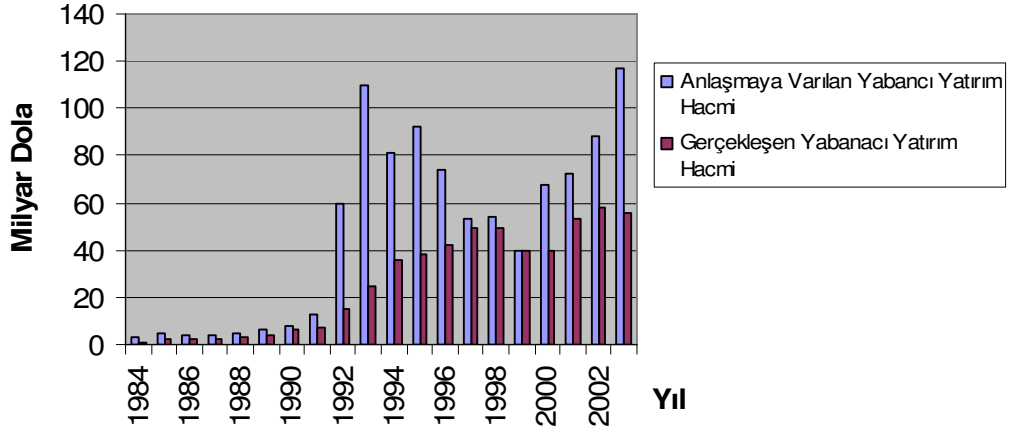
2.2.2 Doğrudan Yabancı Yatırımı (DYY)

Yatırım ve ticaret üzerinde yapılan reform, doğrudan yabancı yatırımın artmasına neden olmuştur³⁴. Doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar (DYY), Çin'de hızlı artmıştır (Şekil 2.2). Doğrudan yabancı yatırım hacmi 1983 yılında 636 milyon dolar iken, 2005 yılı sonu itibariyle Çin'e giren doğrudan yabancı sermayeli yatırımların toplamı 61,8 milyar dolara ulaşmıştır. Analizciler, Çin'in DTÖ'ye verdiği taahhütler gereği ve kendi çabaları ile yabancı yatırımın önündeki engelleri kaldırması halinde, doğrudan yabancı sermayeli yatırımların artan bir şekilde Çin'e akacağını ve 2009 yılında bu hacmin 80 milyar doları bulacağı görüşünü ileri sürmektedir³⁵.

---

³⁴ Wayne M. Morrison , a.g.e, s:3

³⁵ a.g.e, s:3

Şekil 2.2 Yıllar İtibarıyla Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki Gelişmeler(1984-2003)

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2003, Çin Ekonomi Yıllığı 2003

1979-2004 arasındaki toplam doğrudan yabancı yatırımlar içinde Hong Kong kaynaklı yabancı yatırımlar 241,6 milyar dolar ile, toplam yabancı yatırımların %43'ünü teşkil ederek ilk sırada yerleşirken, %8,5 oranıyla Amerika Birleşik Devletleri (48,0 milyar dolar), ikinci büyük yabancı yatırımcı olmuştur. Bunları sırasıyla Japonya (46,8 milyar dolar), Tayvan (39,6 milyar dolar), Birtish Virjinie Adaları (36,9milyar dolar), Güney Kore (25,9 milyar dolar) izlemiştir. 2004 yılında en çok Çin'e yatırım yapan ülkeler ise Hong Kong, Birtish Virjiniye Adaları, Japonya ve Amerika olmuştur. 2004 yılında ise Amerika Birleşik Devletleri 3,9 milyar dolar yabancı yatırım ile aynı yılda Çin'e giriş yapan toplam yabancı yatırımların %6,1'lik kısmını teşkil ederken, HongKong, Birtish Virjiniye Adaları, Japonya Çin'e en çok yatırım yapan büyük yatırımcı ülkeler olmuştur (Tablo2,2). Ama aynı dönemde Çin'e giren yabancı sermaye bir önceki yıla göre %10,2 oranda yükselme göstermiş olmasına karşın, Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'deki yatırımında düşüş yaşanmıştır.

Çin'e girişi yapan yabancı yatırımların manşeti bakımından Hong Kong ilk sırada yer almakta olup bunun sebebi Çin ihracatının büyük çoğunluğunun Hong Kong üzerinde yapılması ve Avrupa ülkeleri ve Tayvan'ın Çin iç piyasasına Hong Kong üzerinden girmesi önemli neden olmaktadır³⁶. DYY'ler ise genellikle ileri teknoloji

³⁶Graham, Edward M. and Wada, Erika, "Foreign Direct Investment In China: Effects On Growth And Economic Performance". Institute for International Economics Working Paper No. 01 PP:2-14

sektörleri ve ileri işlem sektörüne yoğunlaşmıştır. Yabancı sermayeli işletmelerin ihracattaki payı gün gittikçe artmış olup yerel şirketlerin ihracatının üzerinde

durmaktadır. 2004 yılında yabancı sermayeli şirketlerin ihracatı toplam ihracat içinde %52,19 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 1990 yılına göre 40% fazladır.

Tablo2.2: Çin'e Giren Doğrudan Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı(1979-2004)

Ülkeler	Kullanılmış Toplam DYY 1979-2004		Kullanılmış Toplam DYY 2004	
	Hacim (Milyar Dolar)	Toplamdaki Payı (%)	Hacim (Milyar Dolar)	Toplamdaki Payı (%)
Toplam	563,8	100,0	64,0	100,0
HongKong	241,6	42,9	19,0	29,7
A.B.D	48,0	8,5	3,6	6,1
Japonya	46,8	8,3	5,5	8,6
Tayvan	39,6	7,0	3,1	4,8
British Virginiye Adaları	36,9	6,5	6,7	10,5
Güney Kore	25,9	4,6	6,2	9,7

Kaynak: Çin Resmi Dairiler Verileri

Yabancı yatırımların diğer etkisi hükümetin sanayi ve ticari sektörü üzerinde elde ettiği vergi gelirlerin artmasına önemli katkı sağlamaktadır. 1993 yılından buyana yabancı sermayeli şirketlerin kazandırdıkları vergi geliri artan yabancı yatırımlar ile

beraber hızlı artmıştır.1993 yılından 2002 yılına kadar ise yabancı sermayeli şirketlerden elde edilen vergi gelirleri yıllık 39,8% oranında artmış olup bu toplam vergi gelirleri içindeki payı %4,25 den 20,5% oranına yükselmiştir³⁷.

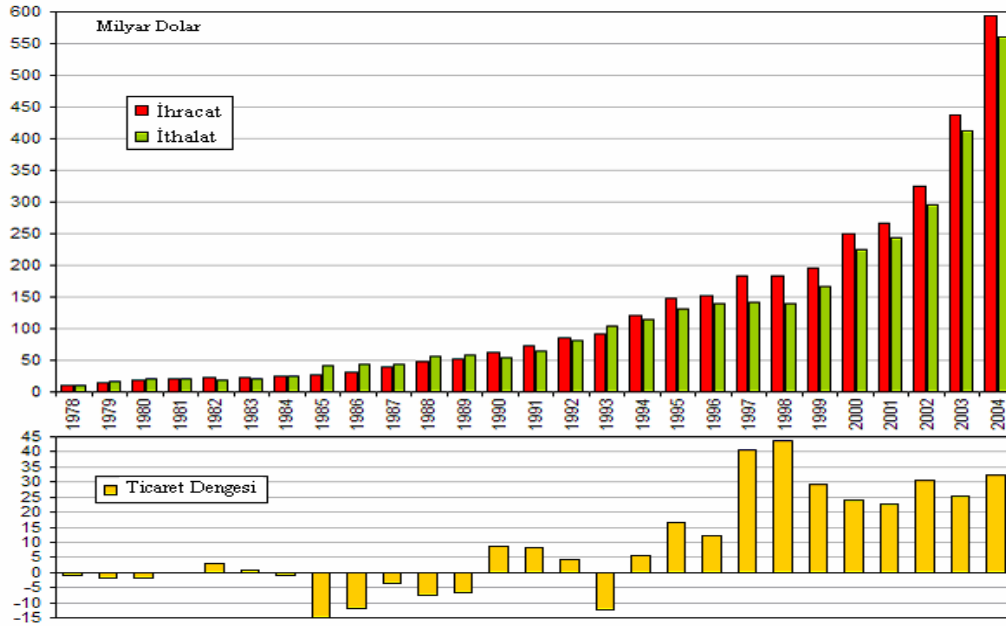
Doğrudan yabancı yatırımlar Çin ekonomisine yabancı sermayeli işletmelerin ihracatının artması ve yabancı yatırımı yapan bölgelerde kişi başına düşen milli gelirin artması yönünde önemli rol oynamıştır.

2.2.3 Dış Ticaret

Ekonomik reform Çin'e büyük ticari güç kazandırmış olup dünya ticaretine göre hızlı gelişme kaydetmiştir (Şekil 2.3). Çin'in ihracat hacmi 1979 yılında 14 milyar dolar iken, 2005 yılına geldiğinde ise bu hacim 762 milyar dolar olmuştur. Aynı dönemde ise ithalat 16 milyar dolardan 660 milyara yükselmiştir. 2004 yılında ise Çin, ABD ve Almanya'dan sonra dünyanın üçüncü büyük ticari ekonomisi haline gelmiştir. Son yıllarda Çin'in ticari hacmi inanılmaz bir hızla büyümüştür. 2002-2005 döneminde ihracat, ithalatı ikiye katlamıştır. 2005 yılında ise ihracat ve ithalat sırasıyla %28,4 ve %17,6 oranında yükselmiştir. 2004 yılında toplam dış ticaret fazlası 32 milyar dolarken, 2005 yılında üç misli artarak 102 milyar dolar olmuştur. Yıllardır hızlı bir şekilde artan dış ticaret fazlalığı sonucunda Çin, Japonya'dan sonraki ikinci büyük döviz girdisi olan ülke haline gelmiştir. Özellikle son bir kaç yıldan bu yana büyük artış göstermiştir.

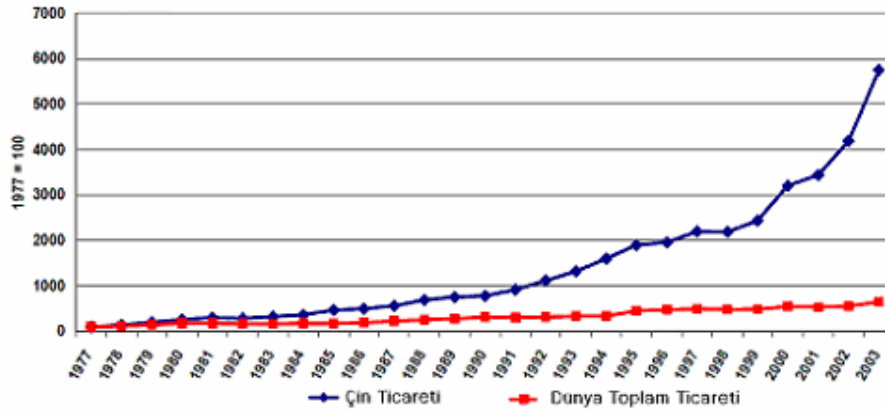
³⁷ FDI Fueling China's Economic Boom , Beijing Time; December 13, 2003

Şekil 2.3 Yıllar İtibarıyla Çin Dış Ticaret Gelişimi ve Ticaret Dengesi (1978-2004)

Kaynak: Çin dış Ticaret Verileri Yılığ 2005

Çin'in dış ticaret yapısına bakıldığında; dış ticaretin belirli ülkelere yoğunlaştığı ve dış ticaret hacminin büyük ticari partnerlerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Çin, dış ticaretinin büyük kısmını Hong Kong kanalıyla gerçekleştirmektedir. Çünkü bir çok ülke, Çin'den olan ithalatını Hong Kong aracılığıyla yapmaktadır.

Şekil 2.4 Yıllar İtibarıyla Çin ve Dünya Ticaretinin Gelişimi (1977-2003)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü Yıllık Raporu 2004

2004 dış ticari verilerine bakıldığında ise; Çin'in en büyük beş ticari partnerinin Avrupa Birliği (EU), Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Hong Kong ve on ülkenin oluşturdukları ASEAN olduğu görülmektedir (Tablo2.3). Çin'in en büyük ihracat pazarı Amerika Birleşik Devletleri, Hong Kong ve Avrupa Birliği iken, en büyük ithalat pazarını ise Japonya, Avrupa Birliği ve Tayvan oluşturmaktadır. Hem Amerika Birleşik Devletleri'nin, hem de Çin'in ticari verilerine bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri Çin ihracatçı firmaları için önemli pazar durumunda olduğu görülmektedir. 1986 yılında Çin'in Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ihracat hacmi, toplam Çin ihracat hacminde %15,3'lük kısmını teşkil ederken, bu oran ise 2004 yılında %33,1 olmuştur.

Tablo 2.3: 2004 İtibariyle Çin'in Beş Büyük Ticaret Ortakları İlen Olan Dış Ticareti

(Milyar dolar)

Ülkeler	Toplam Ticaret Hacmi	Çin'in İhracatı	Çin'in İthalatı	Ticaret Dengesi	Ticari Ortaklar İle Denge
Avrupa Birliği	177,3	95,9	63,4	32,5	-90,7
A.B.D	169,7	125,0	44,7	80,3	-162,0
Japonya	167,9	73,5	94,4	-20,9	-20,5
Hongkong	112,7	100,9	11,8	89,1	-3,9
ASEAN	105,9	42,9	63,0	-20,1	N/A

Kaynak: Devlet Resmi Kaynaklarından Derlenmiştir.

Çin, ihracatının büyük bir kısmını yabancı sermayeli şirketler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Resmi kaynaklara bakıldığında; Çin'in 2004 yılında ihracatının %57'lik kısmını yabancı sermayeli şirketler gerçekleştirmiştir. Bu oran 1996 yılında %41'in üzerinde olmuştur. Çin dış ticaretinde Hong Kong ve Tayvan kökenli yabancı sermayeli şirketlerin rolü büyük olup, bu şirketler genelde emek gücünün ağırlıklı

olarak kullanıldığı ihracata dönük sektörlere yoğunlaşmıştır. Malların büyük bir kısmı bu firmalar tarafından üretilip, Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç edilmektedir.

Tablo 2.4: 2002-2004 Döneminde Çin İthalatına Konu Olan Mallar ve Hacmindeki Değişmeler (Milyar dolar)

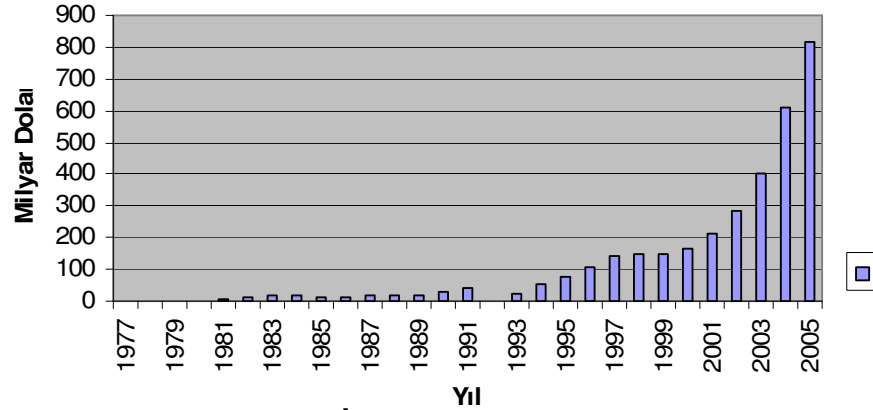
İthalata Konu olan Mallar	2002	2003	2004	2004/2003 Değişim
Elektronik Makineler, Ekipman Ve Parçaları, Ses Kayıt Cihazı, Kopyalama Makinesi, TV Kayıt Makinesi Ve Parçaları	26,4	41,9	61,4	46,8
Isıtıcılar, Makineler, Makine Ekipmanları Ve Parçalar	21,2	29,8	38,6	29,5
Ham Petrol	12,8	19,8	33,9	71,1
Plastik	17,4	21,0	28,1	33,4
Organik kimya	11,2	16,0	23,8	48,8
Isıtıcılar, Makineler, Makine Ekipmanları ve Parçaları	50,9	83,4	118,3	41,8
Elektronik Makineler, Ekipman ve Parçalar, Ses Kaydı Cihazı, Kopyalama Makinesi, TV Kayıt Makinesi Ve Parça	65,2	89,0	129,7	45,7
Tekstil	36,6	45,8	54,8	19,7
Mobil, Yatak, Lamba	9,9	12,9	17,3	34,3
Optik Makineleri, Resim Makineleri, Tıbbi Ekipmanlar Ve Parçalar	7,4	10,6	16,3	53,9

Kaynak:Global Trade Atlas

Çin dış ticarete dünyada önemli paya sahiptir. İthalatında ise, özellikle ham madde, makine parçaları ve ihracata yönelik malların üretiminde kullanılan makineler oluşturmaktadır. Örnek olarak, Çin tekstil makineleri ithal ederek tekstil ürünlerini üretmekte ve tekrar dünyaya satmaktadır. Çin'in 2004 yılında ithal ettikleri ürünlerin başında elektronik makineler ve parçaları, sıhhi tesisatlar ve parçaları, işlenmemiş yağlar, plastik ve organik kimyasallar, buhar makineleri ve parçaları gelmektedir (Tablo 2.4). Buna karşılık, ihraç ettikleri malları ise buhar makineleri, sıhhi tesisatlar, elektronik makineler ve parçaları, hazır giyim, mobilya, yatak ürünleri, lambalar optikler oluşturmaktadır.

2.2.4 Döviz Rezervi

Reformun başladığı 1978 yılının sonunda döviz rezervleri çok az miktarda olup sadece çağın ithalat gereksinimlerini karşılayabilme düzeyindedir. 1980'li yılların başlarında ihracattaki yükselme, döviz rezervlerinin hızlı bir şekilde artmasını sağlamış ve 1984 yılında 17 milyar dolara ulaşmıştır. 1987 yılında dış ticaret fazlasının hızlı büyümesi ve cari hesaplardaki fazlalık, artan yabancı sermaye girdisi, 1985 -1986 yıllarında dış ticaret açığı nedeniyle, düşüş kaydeden döviz rezervlerini 16,3 milyar dolara taşımış ve sonraki iki yılda aynı kalmıştır. 1989-1991 yıllarında ekonomide görülen daralma nedeniyle ithalatın hızlı düşüş göstermesi ihracatı artırmış ve dış ticaret fazlalığını 9,2 milyar dolara ulaştırmıştır. Bu yılları izleyen üç yılda ithalat ihracattan daha hızlı artmıştır. 1993 yılına kadar ticari hesap ve cari hesapların açık vermesine karşın, artan yabancı sermaye girişi ile Çin döviz rezervi 2000 yılına kadar büyük artış göstermiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğinin resmen kabul edilmesiyle, ithalat ta ihracat ile birlikte hızlı artmaya başlamıştır. 2004 ve 2005 yıllarında yıllık ortalama 60 milyar dolar yabancı sermaye girişi olmuştur. Kasım 2006 tarihi itibarıyla Çin döviz rezervi ilk kez bir trilyonluk rekora ulaşmıştır.

Şekil 2.5 Yıllar İtibarıyla Çin Döviz Rezervindeki Gelişme(1977-2005)

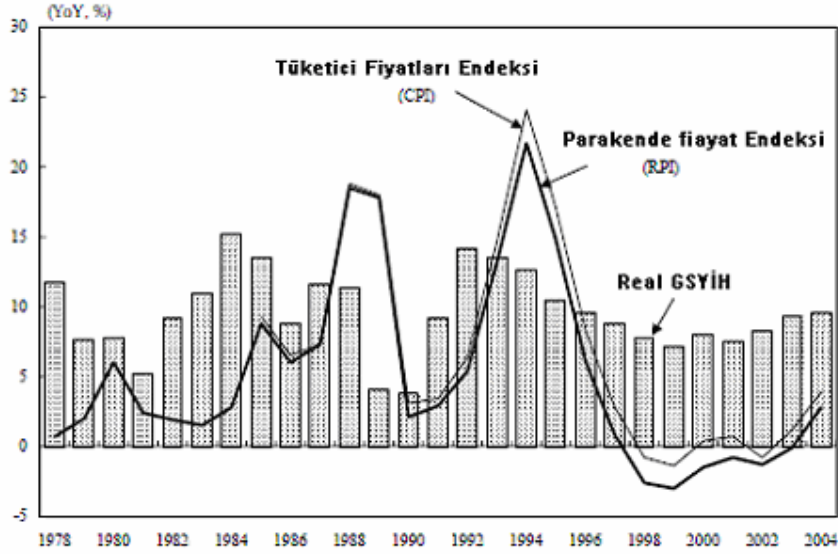
Kaynak: <http://www.chinability.com/Reserves.htm>

2.2.5 Enflasyon

Çin ekonomisi günümüzde hızlı büyüme ile düşük enflasyonun birlikte mevcut olduğu tarihi bir dönemi yaşamaktadır³⁸ (Şekil2.6). Ekonomik reform ve dışa açılma politikasından dolayı Çin ekonomisi bugüne kadar bazı yıllarda yüksek enflasyona, bazı yıllarda ise deflasyona maruz kalmıştır. 1978 yılından bu yana 1980, 1985, 1988 ve 1994 yılları olmak üzere dört kez yüksek enflasyonla karşılaşmıştır. Ekonomistler, yüksek oranlı enflasyona, hükümetin ekonomik gelişmelere uygun olarak sık sık fiyat ayarlamasına gitmesi ve hızlı gelişen liberalleşme sürecinin neden olduğunu ileri sürmektedir³⁹. Önceleri fiyatlar, ekonomik rejim gereği (sosyalist plan) devlet kuruluşları tarafından belirlendiğinden ve bu fiyatların gerçek serbest piyasa fiyatlarına nazaran çok düşük kalması, liberalleşme sürecinde fiyatların giderek serbest piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi, özellikle tüketici mallar başta olmak bir çok malların fiyatının artmasına neden olmuş ve bu da enflasyonun yükselmesine yol açmıştır. Fiyat ayarlaması ise daha çok tarım ürünleri üzerinde olmuştur. Fiyatlar üzerindeki bu ayarlamalar çiftçi gelirinin artmasına, kamu sermayeli işletmelerde yatırımın hız kazanmasına ve bu işletmelerde çalışan maaşlarının artmasına neden

³⁸ Ryota Kojima, Shinya Nakamura, Shinsuke Ohya Inflation Dynamics in China 2005 No.05-E-9

olmuştur. 1978 yılında %1 olan enflasyon oranı, 1980 yılında %6 olmuştur. Yerel hükümetler ve kamu sermayeli işletme harcamalarının artması ve kamu sermayeli işletmeler için ayrılan bütçenin kısıtlanması, enflasyonun artmasındaki diğer nedenleri oluşturmaktadır⁴⁰.

Şekil 2.6 Yıllar İtibarıyla Büyüme Ve Enflasyon (1978-2004)

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2005

1997 yılından bu yana Çin ekonomisi hiperenflasyon ile tanışmamış olsa da, iki kez deflasyon⁴¹ yaşamıştır. 1998-1999 yılları arası ve 2001 yılı sonundan 2002 yılı sonuna kadar olan dönemlerde perakende fiyat endeksi de negatif gelişme göstermiştir. Bu dönemde iki neden enflasyonun artmasını engellemiştir; Biri ise 1990'lı yılların ortalarında tamamlanan fiyat serbestliği, ikinci neden ise, kamu sermayeli işletmeler üzerinde yürütülen ekonomik reformdur. 1998-1999 yılları arasında meydana gelen

⁴⁰ Ryota Kojima, Shinya Nakamura, Shinsuke Ohya, a.g.e, s:6

⁴¹Deflasyon, mal ve hizmet fiyatlarında görülen genel düşüştür. Genellikle iktisadi durgunluk dönemlerinde, mal ve hizmet arzının talebini geçmesiyle beraber alım gücünün azaldığı durumlarda piyasadaki para arzının da azalmasından kaynaklanır. Deflasyonun üretim ve istihdam üzerinde olumsuz etkileri olur. Deflasyon, fiyatların artış hızının azalması anlamına gelen disinflation ile karıştırılmamalıdır. Disinflation enflasyonun artış hızının azalması, deflasyon ise fiyatların azalmasıdır.

"<http://tr.wikipedia.org/wiki/Deflasyon>"dan alındı

deflasyon talep cephesinde meydana gelen yetersizliklerden kaynaklanmıştır. Sermaye yatırımının artması ve buna karşılık kamu sermayeli şirketler üzerinde yapılan reformlar sonucu hane halkının bu şirketlerden sağladığı gelirin düşmesi neden olmuştur. 2001 yılı sonundan, 2002 yılı sonuna kadar olan aradaki deflasyona ise, arz cephesindeki kapasite artırımı ve düşen ham madde fiyatları sebep olmuştur.

2.2.6 Faiz

Faiz reformu Çin'in plan ekonomisinden pazar ekonomisine geçiş sürecinde uyguladığı ekonomik reformların başında gelmektedir. Faiz oranlarının liberalleşmesi süreci yabancı paradan yerel paraya, krediden mevduata, uzun vadeden kısa vadeye, büyük miktardan küçük miktara doğru gelişmiştir⁴². 1979 yılından bu yana Çin Halk Bankası 21 kez mevduat ve kredi üzerinde uygulanan faiz oranlarında değişiklik yapmış ve bu değişikliğin 14'ü ise 1990'lı yıllarda yaşanmıştır. Faiz reformu önce para piyasasında başlamış olup, 1986 yılı bankalararası fon piyasasının resmi olarak kurulana kadar olan dönemlerde faiz oranındaki ayarlamalar faiz oranlarının pazar merkezli gelişmesinde olumlu etki göstermemiştir. 1996 yılında devlet konseyi bankaların fon gereksinimlerini bankalararası piyasası aracılığıyla serbest koşullarda oluşan vade ve faiz üzerinden karşılmasına izin vermiş ve CHBOR faiz oranları kullanılmıştır. Devlet, sonradan bankalararası piyasasında işlem gören devlet tahvilleri üzerindeki faiz oranlarının serbest piyasada oluşmasına izin vermiştir. Böylelikle önce ikinci el devlet tahvilleri piyasasında faizler, piyasa arz ve talep koşullarına göre belirlenmeye başlamış, sonradan birinci piyasada da uygulanmaya başlamıştır⁴³. Haziran 1997 tarihinde bankalararası bono piyasasının kurulması ile devlet tahvilleri üzerindeki faiz oranları da serbest piyasada belirlenmeye başlanmıştır. Ekim 1998 tarihinden Aralık 1999 tarihine kadar olan dönemde ticari bankaların orta ve küçük ölçekli işletmelere kullandırdıkları krediler üzerindeki faiz oranlarının daha geniş bir bant içinde dalgalanmasına izin verilmiş ve iki kez tekrar düzenleme yapılmıştır. Temmuz 1999 tarihinde ise Merkez Bankası, yabancı sermayeli bankaların

---

⁴² Zhongguo Lixi Shichanghua Gaige Zongti Silu Gongbu(Fujian)
<http://www.china.org.cn/chinese/PI-c/280334.htm>[15. 5. 2006]

⁴³ Zhongguo Lixi Shichanghua Jinglian, Wenti yu Jianwang
www.softscience.gov.cn/view_info_download[11.8.2005]

bankalararası piyasasından sağladığı fonlara getirdikleri faiz oranları sınırlamalarını kaldırmıştır. Aynı yıl Ekim ayında bankaların 30 milyon yuan üzeri ve en az beş yıl vadeli olan sigorta şirketleri mevduatlarına uyguladığı faiz oranları Merkez Bankası tarafından serbest bırakılmıştır. 21 Eylül 2000 tarihinde ise yabancı para mevduat ve kredi piyasasını açmış ve yabancı para üzerindeki faiz kontrolünü belirlemiştir. Günümüzde iskonto faiz oranları, yerel para cinsinden mevduat ve krediler, merkez bankası tarafından kontrol edilmektedir.

Çin faiz piyasası liberalleşme yönünde bir çok düzenlemeye tutularak, büyük başarılar elde edilmiş olsa da, bazı finansal engellemeler hala mevcuttur. Günümüzde Çin’de finansal gelişmeler ile finansal engelleme mevcut olup, hükümet sürekli finansal kontrol üzerinde koşmuş ve yerel para cinsinden olan mevduat ve kredi faiz oranlarının tamamen serbest bırakılmasını kabul etmemiştir. 29 Ekim 2004 tarihinde finansal kurumların kabul ettikleri yerel para cinsinden olan mevduat faiz oranlarının aynı türdeki mevduat temel faiz oranlarından aşmaması kaydıyla dalgalanmasına izin verilmiştir. Böylelikle mevduat faiz oranlarında sınırlı serbestlik ve tavan sınırlaması politikası uygulanmıştır. 20 Eylül 2005 tarihinde vadeli ve vadesiz mevduat dışında kalan altı çeşit mevduat faiz oranlarının belirlenmesi bankalara devredilmiştir.

Hükümet en çok mevduat ve krediler üzerindeki faiz oranlarını serbest piyasa denge faiz oranlarının altında tutarak, rekabeti engellemiştir. Bu uygulama kamu sermayeli bankaların mevduat toplamadaki maliyetini düşürmüştü ve finansal aktiflerinin değer kazanma fırsatını artırmıştır. Böylelikle bankaların yeni şube açma ve yeni müşteri kazanma yoluyla finansal gelişmenin sağlanması düşünülmüştür. Bu tür politika aynı zamanda kamu sermayeli bankaların finansal piyasalarda monopol hale gelmesine, finansal kuruluşlar ile yerel ekonominin gelişimi arasında pozitif etkileşimin yaratılmasına neden olmuştur. Diğer yandan ise kamu sermayeli bankaların kaynak kullanımında verimli olamayışına neden olmuştur. Bu uygulamalar ile kamu sermayeli bankaların kamu sermayeli işletmelere daha çok kredi imkanı tanınması ve işletmelerin yatırım yaparak ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde gerekli rolü oynamasını sağlamaya çalışılmıştır. Bu da kamu sermayeli işletmelerin çok verimsiz kalmasına neden olmuştur.

Hükümetin uyguladığı müdahaleci politika, aynı zamanda ticari bankalar ve işletmeler arasındaki kredi ilişkilerinin bozulmasına da yol açmıştır. Bu da finansal piyasaların gelişimi ve kredi piyasasında işlem gören büyük sayıdaki orta ve küçük ölçekli işletmelerin sağlıksız büyümesine neden olmuştur.

2.2.7. İşsizlik

İşsizlik, günümüzde her ülkenin gündemini en çok meşgul eden ekonomik olgu haline gelmiştir. Bu sorun bir taraftan ekonomik kayba ve refah seviyesinin düşmesine neden olurken, diğer taraftan ise, işsiz kalan insanların yarattığı korku, fiziksel ve ruhsal sağlığın bozulması, toplumun değer yargılarının yitirilerek ortaya çıkardığı ümitsizlik, yoksulluk ve toplumsal dayanışmanın bozulmasına neden olacak tehlikeleri yanından taşımaktadır.

Çin işsizlik oranı bakımında günümüzde dünya yedincisi durumundadır. Sosyalist ekonomik düzenin topluma verdiği en büyük vaatlerinden biri ise, toplumdaki her işgücüne uygun bir işinin ve sosyal güvencesinin olmasıdır. Ama bu vaatler günümüz ekonomik şartlarında yerine getirilmesi çok zor olan bir söz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyalist plan ekonomisinin kurulduğu 1949 yılından, ekonomik reform ve dışa açılma politikasının uygulanmaya başlandığı 1978 yılı ve özellikle 1990 yılına kadar, hükümet mevcut iş gücüne devlet planlaması altında iş bulmaya çaba göstermiş ve belirli düzeyde başarılı olmuştur. Buna karşılık uygulanan bu politika, emeğin marjinal verimliliğinin düşmesine, kamu sektörünün bünyesinde gereğinden fazla işgücü bulundurmasına neden olmuştur. Ama bu dönemlerde de işsizlik mevcut olup, devlet resmi kurumları bazı politik nedenlerden dolayı gerçek sayının ne olduğunu açıklamamıştır. Resmi kurumlar verilerinde büyük kentlerdeki en büyük işsizlik oranı 1952 yılında %13,2 olarak gösterilmiştir. Sosyalist plan ekonomisinin yeniden kurulması, sanayi ve tarım sektöründe istihdam yaratıcı alanların iç savaşta yok olması en önemli sebeplerin başında gelmektedir. Bu oranlar, 1981'de %3,8, 1985'te %1,8, 1986-1995 yıllarında ise %2- 2,9 arasında değişmiş, 1997-2000 yıllarında arasında %3,1 iken, 2001'oe %3,6, 2002'de %4 ve 2003'te ise %4.2 olmuştur.

Çin’de işsizlik oranı diğer batı ülkelerinde olduğundan farklı bir şekilde hesaplanmaktadır. Bu da Çin’deki işsizlik oranının gerçeğe uygun olup olmadığı tartışmasını beraberinde getirmekte ve diğer ülkeler ile karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Çin resmi kurumları işsizlik oranı olarak sadece büyük kentlerde iş bulma kurumları ve ajanslar tarafından kaydı yapılan işsizler sayısını göstermektedir. Bu da gerçek işsizliğin ne olduğunu ortaya çıkarmada engel teşkil etmektedir. Örnek olarak 2002 yılı büyük kentlerdeki kayıtlı işsizlerin toplam iş gücüne oranı yani Çin resmi dairlerinin açıkladığı işsizlik oranları %4 olmuştur. Diğer bir deyişle 2002 yılında büyük kentlerdeki kayıtlı işsizler sayısı 7,70 milyon, kamu işletmelerden işten çıkarılanlar 4,10 milyon ve diğer işletmelerde işten çıkarılanlar ise 2,0 milyon kişi olup, bunların toplamı göz önüne alındığında büyük kentlerdeki gerçek işsizlik oranı %7.2 olmuştur. Eğer çalışma yaşını tekrar gözden geçirirsek ve kayıtsız işçi sayısına eklediğimizde bu oran, %9 civarında bulunmaktadır. İşsizlik oranının %7-8 civarında seyretmesi normal karşılanabilse de, %9 üzerinde olması, normalin üzerinde kabul edilmektedir. Bu oranlar batı ülkelerine bakıldığında göreceli olarak yüksek görünse de 1,4 milyar nüfusu göz önüne alındığında, hükümetin ekonomide takdire şayan bir yönetim başarısı uyguladığını söylemek mümkündür.

Çin’in global ekonomik büyüme üzerinde bir büyüme kaydetmesine karşın, işsizlik oranı son yıllarda yükselmeye başlamıştır. Bunun sebeplerini söyle sıralamak mümkündür.

Büyük Kentlerde Hızlı Nüfus Artışı:

Çin’de tek çocuk politikasının uygulanmasına karşın, nüfus artışı sürmekte ve 2010 yılında nüfusun 1,37 milyar olması beklenmektedir. Büyük kentlerde nüfusun hızlı artmasının nedeni ise, kırsal kesimler ile büyük kentler arasında artan gelir eşitsizliğidir. Kırsal kesimlerde tarıma elverişli toprak sayısı yıllara göre değişiklik göstermemekteyken, bu bölgelerdeki iş gücünün yıllar geçtikçe artması fazla iş gücünün işsiz kalması ve tarım kesiminde çalışanların elde ettiği gelirin kırsal kesime göre çok düşük olması, tarımdaki atıl iş gücünün büyük şehirlere yönelmesine neden olmuştur. Tarım sektöründe istihdam edilmekte olan iş gücü sayısı 320 milyon kişi ve elverişli tarım alanı ise 1,95 milyar dönüm olup iş gücü başına 6 dönüm yere tekabül

etmektedir. Ama Japonya, Amerika, Kanada, Fransa ve Avustralya gibi ülkelerde tarım sektöründe çalışan işgücü, Çin'in %5'i kadarı olmasa da, işgücü başına düşen toprak alanı 160 -1700 dönüm arasında değişmektedir. Eğer tarım sektöründeki iş gücünün artmadığı düşünülürse, mevcut durumda bir çok iş gücünün kırsal alanlardan tarım alanlarında iş araması gerekmektedir.

Teknolojideki Gelişmeler:

Teknolojide yaşanan hızlı değişimin yansıması; çalışma hayatının eskiye oranla daha sık ve büyük değişimler göstermesi bazı çalışan gruplarının işsiz kalma riskini artırmıştır.. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Çin, dünyada büyük yabancı sermaye çeken ülkeler başında gelmekte ve ihracatının büyük kısmını ise yabancı sermaye şirketleri gerçekleştirmektedir. Yabancı sermayenin piyasaya girmesi; sermayenin girmesi yanında, yeni teknolojilerin de girmesine ve kar merkezli çalışma anlayışının firma faaliyetinde belirleyici rolüne ağırlık vermesine ve daha iyi teknolojiye anlayan kalifiye iş gücüne olan talebi artırmıştır. Meslek eğitimi almamış kişilerin iş bulamama ve işsiz kalma oranları artmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olanların yansıması, kadın iş gücünün çok düşük nitelikteki işlerde yoğunlaştığı ve daha az mobilite gösterebilmeleri gibi nedenlerle iş piyasasında dezavantajlı bir konumda yer aldığı görülmektedir. Örneğin, 2002 yılında sanayide çalışanların sayısı 7 milyonun üzerinde olup, bunların %65'lik kısmı ilk okul mezunu, %30'u ise lise mezunu ve kalanı üniversite ve daha yukarı eğitimi oluşturmaktadır. 2002 yılı itibarıyla tüm ülkedeki 81 şehre bakıldığında, istenilen iş gücü ise yüksek teknik iş gücü olup, bu oran %2,4 olmuştur. 1998-1999 yılında Çin'de işten çıkarılanların %57 ve %54,7'lik oranı ise ilk okul mezunlarıdır. Bunun yanında; gün gittikçe artan yaşam standardı, tüketicileri tüketimde daha da seçici olma yoluna yönlendirirken, kırsal kesimlerdeki işletmelerin yeterli düzeyde teknolojiye sahip olamaması, eksik yatırımlardan dolayı bu işletmelerin genişlemesine engel teşkil etmekte ve bu da bu alandaki iş gücünün büyük kentlere göç etmesine neden olmakta ve büyük beldelerdeki sınırlı yatırımlar karşısında işsizlik oranını artırmaktadır.

Kamu Sermayeli İşletmeler Üzerindeki Reform:

1979 yılında başlatılan ekonomik reformun önemli ayağını kamu sermayeli işletmelerin tekrar yapılandırılması oluşturmaktadır. Çin hükümetinin sosyalist plan ekonomisinden serbest pazar ekonomisine geçmesi, Kamu Sermayeli İşletmelerin (KSİ) ekonomideki saltanatına son vermiştir. Günümüzde KSİ, hala devlet paralarını emen bir kurum olmaya devam etmektedir. Hükümet de, KSİ üzerindeki reform ve özelleştirme sürecini yavaşlatarak ani bir işsizlik ordusunun piyasaya çıkmasının önüne geçmeye çalışırken, diğer taraftan özel sektöre daha çok destek vererek, kamu sermayeli işletmelerden çıkarılan işsizleri yerleştirmeye çalışmıştır. Ama özel sektör, kamu işletmeleri kadar devlet yardımı alamadığı için, bu işsizlere acil iş sağlamada yetersiz kalmaktadırlar. Günümüzde kabaca hesap edildiğinde; üç dört büyük kamu sermayeli ticari bankaların açtığı kredilerin büyük bir kısmı kamu sermayeli işletmelere verilmiştir. Kredilerin küçük bir kısmının özel sektöre açıldığı görülmektedir. Ama özel sektördeki iş imkanının gün gittikçe artmasına karşın, bu yeterli değildir. Hala kamu sermayeli işletmelerin yapısal değişimi veya iflasında devletin sermaye desteği durdurulamamıştır. Böylelikle kamu sermayeli işletmelerde meydana gelen yozlaşma ve kanunsuz işlemler gizlenmeye çalışılmıştır. Çalışma Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine bakıldığında, kamu sermayeli işletmelerden işsiz kalanların sayısı 2.6 milyon olup, bu rakam oldukça yüksektir. Kamu işletmeleri üzerindeki reform, özellikle Çin'in DTÖ'ye girmesi ile daha da hızlanmıştır. Özetle; yüksek büyüme, yüksek işsizliği beraberinde getirmiştir. Büyüme, her zaman işsizlik ile birlikte mevcuttur. Yüksek oranda büyüme düşük orandaki işsizliği beraberinde barındırırken, düşük oranda büyüme, yüksek oranda işsizliği beraberinde getirmektedir. Amerika 1993 yılında %2,2'lik bir büyüme kaydederken, işsizlik oranı %6,9 olmuştur. 1999 yılında %4,2 büyüme kaydedildiğinde ise; işsizlik oranı %4,2 olmuştur. Ama Çin 1980'li yıllardan bu yana dünya büyüme oranının üzerinde başarı kaydetmiş olup, buna karşılık, 1985 yılında işsizlik oranı %1,8 iken, 2002 yılında bu oran %4,2'ye yükselmiştir. Günümüzde kentsel alanlardaki gerçek işsizlik ise %9 civarındadır. Bu da yüksek büyüme yüksek işsizliğin aynı zamanda mevcut olduğu bir ortamı yaratmaktadır. 1998-2000 dönemi arasında gelişmiş 12 ülkenin büyüme ve işsizlik oranlarına bakıldığında, bu durum sadece Fransa'da görülmektedir.

2.3.TARIM EKONOMİSİ

Çin, tarıma elverişli toprağının az, nüfusunun çok olmasına karşın, günümüzde dünyada en çok tarım üretimi gerçekleştiren ülkelerden biridir. En çok piring, buğday, patates sorgum(sorghum), yer fıstığı, çay, arpa, pamuk, yağ tohumu, domuz, balık üretilmektedir. 1979 yılında toprakların çiftçilere kiraya verilmesinden sonra, 1980’li yıllarda tarım kesiminin geliri hızlı artmıştır. Ama bu artış, diğer sektörler göre yavaş olmuştur. Günümüzde toplam iş gücünün yarısı tarım kesiminde istihdam edilmesine karşın, tarım sektörünün GSYH içindeki payı sadece %25 ile sınırlı kalmıştır⁴⁴.

Ekonomik gelişmelerle birlikte tarım sektöründe kişi başına düşen hububat üretiminde 1990 yılından sonra düşüş yaşanmıştır. 1980 yılında kişi başına düşen hububat üretimi 327kg, 1990 yılında ise 393kg iken, 2001 yılında 356kg kalmıştır (Şekil2.8). Tarım sektörüne yapılan yatırımların yetersiz olması, üreticilerin etkinliğinin düşmesi, eğitim ve sağlık düzeyinin kırsal kesime göre düşük kalması, yerel hükümetlerin çiftçiler üzerinde vergi dışı para toplanması tarım çıktılarının gün geçtikçe düşmesindeki başlıca faktörler olduğu ekonomistler tarafından telaffuz edilmektedir.

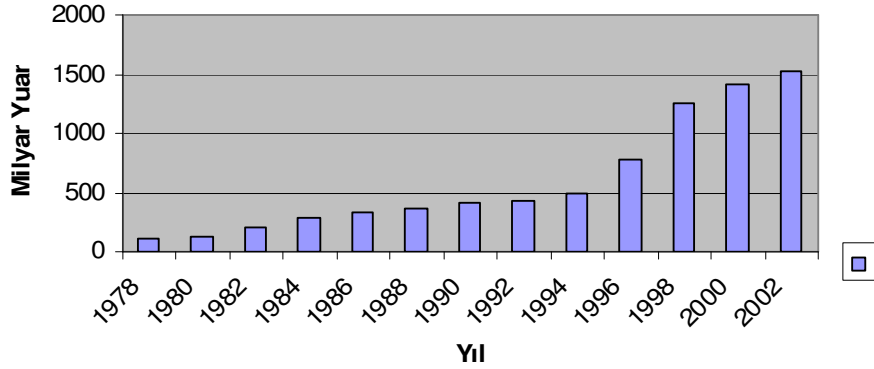
Toprak piyasasının mevcut olmayışı tarım sektörünün geri kalmasındaki diğer sebeptir. Çin’de çiftçiler toprakları hala hükümetten 30 yıllığına kiralamadıkları halde, bu topraklar üzerinde mülkiyet hakları bulunmamaktadır. Dolayısıyla topraklarını diğerleriyle birleştirme hakkı da ortadan kalkmaktadır. Hükümet toprakların özelleştirilmesine şu iki sebepten karşı çıkmaktadır. Öncelikle, toprakların özelleştirilmesi ideolojik hedeflere uygun görülmemekte. Yani sosyalist ekonomik rejimi gereği toprağın mülkiyet hakkı sadece ve sadece devlete ait olduğu düşüncesi yatmaktadır.

Günümüzde Çin’de emek gücünün yarısına kadar olan nüfus, tarım ile uğraşmaktadır. Ama toprakların sadece %15,4’lük kısmı tarıma elverişlidir. Diğer bir

---

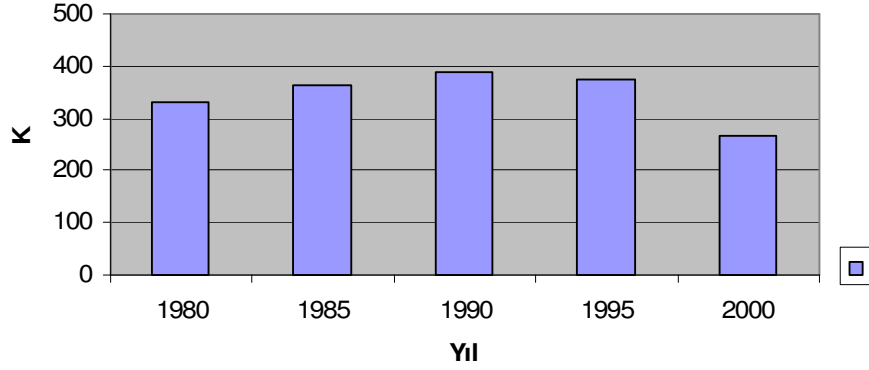
⁴⁴Stephen Green, ‘Reforming China’s Economy A Rough Guide: THE CHINA PROJECT’ 2003, Cambridge University Royal Institute Of International Affairs, s:16

deyişle, 323 milyon Çin çiftçisi Amerika Birleşik Devletlerindeki Çiftçilere göre çok küçük bir tarım alanında hayatını sürdürmektedir. Tarım alanlarının hemen hemen hepsi tarım ürünlerini yetiştirmede kullanılmaktadır. Bir çok besin ürünlerinin ekilmediği yerlerde ise; pamuk, yağ tohumları ekilerek dış ticaret yoluyla yabancı ülkelere gönderilmekte ve büyük oranda dış ticaret geliri elde edilmektedir. Sebze, meyve, balık ve kabuklu deniz hayvanları, hububat ve hububat ürünleri, et ve et ürünleri içeren tarım ürünleri genelde Hong Kong'a ihraç edilmektedir. Bunların gün geçtikçe artması, toprağa yoğun emek harcanması sonucunda olup, Çin hükümeti de tarım üretiminin emek gücüne değil de, teknolojiye dayalı bir şekilde artması için çabalamaktadır. United Nations World Food Program, 2003 raporunda gösterildiği gibi; Çin, dünya nüfusunun %20'sini barındırmasına karşılık tarıma elverişli toprağın sadece %7'sine sahiptir.

Şekil 2.7 Yıllar İtibarıyla Çin Tarım Sektörünün Gelişimi(1978-2002)

Kaynak: Çin Ekonomik Yıllığı

Şekil 2.8 Yıllar İtibarıyla Çin'de Kişi Başına Hububat Üretimindeki Gelişmeler(1980-2000)
Kaynak: Çin Ekonomi Yıllığı

2.4. SANAYİ EKONOMİSİ

Sanayi sektörü, başka ülkelerde olduğu gibi, Çin ekonomisinin bel kemiğini oluşturmaktadır. Planlı ekonomi döneminde Çin sanayiini kamu sermayeli işletmeler oluşturmuştur. Tüm işletmeler, devlet tarafından yönetilmiş ve kar zararı devletin kendisi üstlenmiştir. Kamu sermayeli işletmelerin ihtiyaç duyduğu yatırımlar, devlet bütçesi veya devlet bankaları tarafından karşılanmış ve bu işletmeler merkezi hükümete göre, yerel hükümetler tarafından yönetilmiştir.

Kamu sermayeli işletmeler üzerindeki reform farklı dönemde değişik bir süreç izlemiştir. Reformun ilk dönemlerinde kamu sermayeli işletmelerin yönetim yapısında değişikliğe gitmiş ve mülkiyet hakkının devlette kalması şartıyla kar payı verme yoluna gitmiştir. 1980 sonu ile 1990 başlarında ise reform, kamu sermayeli işletmelerin mülkiyeti üzerinde yoğunlaşmıştır. Hükümet öncelikle küçük kamu sermayeli işletmelerin özelleştirilmesi politikasını uygulamaya koymuş ve çoğu yerel hükümetlere ait olan orta ve küçük ölçekteki işletmeleri satmış, birleştirmiş veya iflasını istemiştir. 1995 yılından bu yana 38000 sanayi, kamu sermayeli işletmeler ortadan kaldırılmış ve bir çoğu çalışanlara pay karşılığı satılarak karma sermayeli işletme haline gelmiştir (Tablo 2.5).

Tablo 2.5: 2001 İtibarıyla Çin’de Tasfiye Edilen Sanayi Şirketler Sayısı ve Ekonomiye Etkisi

	Firma Sayısı	Gayrisafi Çıktısı (RMB Milyar)	Sanayi Çıktısındaki Payı(%)
Kamu Sermayeli İşletmeler	34530	1723	23
Kollektif	31018	1005	13
Kooperatif	13864	299	4
Karma Sermayeli	2234	85	1
Limited	18956	1554	21
Anonim Ortaklık	5692	1270	17
Özel İşletmeler	36218	11	0,1
Yabancı Sermayeli	13166	1537	21
Kaynak: Çin İstatistik Yılığ 2001.			

Çin, sanayi üretiminde ise; dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. Ana sanayi ürünleri ise; demir çelik, kömür, makine üretimi (machine builing), silah üretimi, tekstil, petrol ürünleri, kimyasallar, ayakkabı, oyuncak araba, elektronik aletler, telekomünikasyon gibi ürünler yer almaktadır. Devlet sanayi firmaları genelde, demir çelik, makine sanayi, kömür, ışık sanayi ürünleri, askeri sanayi ve tekistil sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu sanayiler 1979-1989 arasında devlet desteği ile kurulmuş olup, sayıları 1999 yılında ise 7,930,000 iken, çalışanların sayısı 24 milyondur. Çin otomobil sanayi ve petrol sanayi son dönemlerde hızlı gelişen sektör haline gelmiştir. makine ve elektronik ürünleri ise Çin’in en çok ihraç ettiği ürünleri oluşturmuştur.

3. BÖLÜM

ÇİN MERKEZ BANKASI

Merkez bankaları, bugün hemen her ülkede yasal olarak kabul edilen ulusal parayı ihraç etmeye yetkili tek emisyon bankasıdır. Günümüzde Merkez Bankası, ülkenin para ve kredi işlerini ticari hayatın ihtiyacına ve devletin genel ekonomik politikasına göre ayarlayan, bankaların nakit rezervlerini muhafaza eden, bankalar arası takas işlemlerini düzenleyen, uluslararası ödemelerde döviz gelir ve giderlerinin hesabını tutan, ülkenin döviz ve altın rezervlerini koruyan, kar amacı gütmeyen ve kamu yararına hizmette bulunan bir kurum olarak görev yapmaktadır. Bugünün modern kredi sisteminin iyi bir şekilde çalışması, fon kaynaklarının gerektiğinde pek çok çeşit krediye dönüşmesi imkanına bağlıdır. Merkez bankası olmadan ekonominin ihtiyaçlarına göre para arzının ayarlanabilmesi, kredi arz ve talebinin dengelenebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, küreselleşmenin hızlı gelişim sürdürdüğü günümüz koşullarında merkez bankası, ülke ekonomisinin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Çin ekonomisinin hızlı gelişiminde finansal sistemin katkısı büyük olmuştur. Çin’de finansal sistemin hala çok zayıp olması Çin Merkez Bankası’nın finansal sistemdeki önemini artırmaktadır.

Bu bölümde, önce Çin Halk Bankası’nın tarihsel gelişimi, günümüzdeki yetki ve yükümlülüğü ve bağımsızlığı ele alınmaktadır. Ondan sonra Çin Halk Bankası para politikası ana ve ara hedefler ve araçlardaki gelişmeler incelenmektedir. Son olarak ise, Çin Halk Bankası’nın ekonomik reformdan sonra uyguladığı para politikası ve makro ekonomiye olan etkisi üzerinde durulmaktadır.

3.1 ÇİN MERKEZ BANKASI'NIN KURULUŞU,

GELİŞİMİ ve TEMEL GÖREVLERİ

3.1.1 Çin Merkez Bankası'nın Kuruluşu ve Gelişimi

3.1.1.1 Devrim Öncesi Gelişim

Çin'de Merkez Bankası'nın tarihi, 20. yüzyılın başlarına kadar dayanmaktadır. 20.yüz yılın başlarında Qing Hanedanlığı'nın çökmeye yüz tutması ve artan dış baskılar sonucu, ülke ekonomisi tam bir çıkmaza girmiş, ulusal sınırlar içinde değişik paralar işlem görmeye başlamıştır. Hanedanlık, ülke çapında aynı para biriminin kullanılması ve devlet hazinesinin tekrar düzenlenmesi amacıyla 1904 ve 1908 yılında, HuBu Banka ve Bank of Communication adı altında bankalar kurarak milli parayı ihraç etme ve devlet hazinesini yönetme yetkisini vermiştir. Her iki banka ülkenin siyasi ve ekonomik durumlarından dolayı merkez bankası rolünü yerine getirememiştir. Hanedanlığın yıkılması ve cumhuriyet döneminin başlaması ile, yeni kurulmuş cumhuriyet hükümeti yönetimi ele geçirdiği bölgelerde ortak para birimine geçmek, para ihraç yetkisinin tek banka altında toplanması için 1917 yılında tekrar Çin Cumhuriyeti Merkez Bankası'nı kurmuştur. Ama Merkez Bankası'nın ömrü pek fazla sürmemiştir. Sonradan kurulan Çin Gomindang Hükümeti, 2 Ekim 1928 tarihinde tekrar Çin Merkez Bankası'nı kurmuş ve ilk zamanlarda tek başına banknot ihraç etme yetkisini vermiştir. Aynı dönemlerde Çin Merkez Bankası, Çin Bankası, Çin Ulaştırma Bankası ve Çin Ziraat Bankası ile ortaklaşa banknot ihracı yapmıştır. Yeni merkez bankası sadece merkez bankası adı altında kalmış ve hiçbir fonksiyonu olmamıştır. Merkezi hükümet 23 Mayıs 1935 tarihinde yeni Merkez Bankası Kanunu'nu yayınlayarak, Merkez Bankası'nın devlet bankası olduğunu ve doğrudan cumhurbaşkanına bağlı olduğunu ilan etmiş ve merkez bankasına banknot ihraç etme yetkisi yanında yabancı döviz rezervini yönetme yetkisini de vermiştir. 1939 yılında yaşanan iç savaş, oluşan ağır ekonomik koşullar altında, merkezi hükümet devlet hazinesini yönetme yetkisini Merkez Bankası'na devretmiştir. 1 Haziran 1942 tarihinde yeni kanunla banknot ihraç yetkisi tekrar sadece

Merkez Bankası'nın tekeline verilmiş olup, Mart 1945 yılında ise, ülke finansal kurumları denetleme ve düzenleme yetkisi verilmiştir⁴⁵.

3.1.1.2 Devrim Sonrası Gelişim

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile yeni hükümet, eskiden mevcut olan tüm finansal kurumlar üzerinde yeniden düzenlemeye gitmiş ve tüm finansal kurumları 1948 yılında kurulan Çin Halk Bankası (ÇHB) bünyesinde toplamıştır. Böylelikle, ekonomik sistemde finansal kurum olarak sadece ÇHB'nin mevcut olduğu dönemi başlatmıştır. ÇHB, hem merkez bankası fonksiyonu hem de ticari bankacılık görevini yürütmüş ve başlıca rolü ekonomiyi temelde sosyalizme yönlendirmek, bankacılık sistemini belli bir şablona oturtmak ve devlet kontrolü altına almak olmuştur. İç ve dış savaştan dolayı ekonomisinde meydana gelen yüksek enflasyonu kontrol altına almak, bankanın ana hedefi olmuştur. Bu dönemde Merkez Bankası tek elden yönetilmiş ve şubeleşme yoluna gidilmiştir.

ÇHB, Çin Merkez Bankası (ÇMB) olma sıfatıyla Çin Bankacılık Sistemini(ÇBS) belirli şablona oturtma işlemini 1955 yılında tamamlamıştır⁴⁶. Bu dönemdeki ÇHB'nin uyguladığı para politikasının merkezini enflasyonu kontrol altına almak oluşturmuştur⁴⁷. Sosyalist merkezi plan ekonomisinin daha kuruluş aşamasında olması, bazı bölgelerinde iç savaşın hala sürmesi nedeniyle, hakimiyetin sağlandığı bölgelerde enflasyonun kontrol altına alınması, Çin sosyalist ekonomisine sorunsuz ve hızlı geçilmesi için hayati önem taşımıştır. 1949 yılında ÇHB, 1948 yılına göre daha fazla banknot ihracı yapmıştır. 1949 yılındaki toptan fiyat indeksi 100 olarak kabul edilirse 1950 yılında bu indeks 225.70 olmuş, 1952 yılında ise 270 kat artmıştır. Bu dönemde merkez bankası genişletici para politikası izlemiştir.

1955-1983 dönemi ÇBS'nin yüksek derecede merkezileştirme dönemi olmuştur. Haziran 1954 tarihinde ÇHB bölgelerdeki büyük ticari bankaları kapatarak, Şubat 1955 tarihinde ÇHB'nin yerel şubeleri haline dönüştürmüştür. 1953 yılında ÇHB dışında Çin

---

⁴⁵ Zhang Gui Li 2002 Zhongyang YinHang Xue, Zhongguo Jinrong Chubanshi Beijing ss: 24 -27

⁴⁶ ULUDAĞ. İlhan, ARICAN Erişah, 2001 Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar, Kurumlar- Araçlar) Beta Yayınevi İstanbul 2. baskı ss:51-53

⁴⁷ Chen Wu, 2002 Zhongyang Yinhang Xue , Zhongguo Jinrong Chubanshi Beijing s:38

Ziraat Bankası(ÇZB) ve Çin Ulaştırma Bankası(ÇUB) kurulmuştur. Bu dönemde kredilerin merkezi sistemden sosyalist ekonominin gereksinimleri göz önünde bulundurularak dağıtılması öngörülmüştür. Böylelikle bankaların bankacılık hizmetleri son derecede sınırlı kalmıştır. Tüm kredi kaynakları tek ÇHB tarafından planlı şekilde dağıtılmıştır. Bankacılık sisteminin fonksiyonu, ekonomik planın finanse edilmesine göre belirlenmiştir. Döviz yönetimi de aynı merkezden tek elden yönetilmiştir.

1978-1984 döneminde ise, ülkede ekonomik reform dönemi yaşanmıştır. Bankacılık sistemi de ekonomik sistemin önemli halkası olma sıfatıyla reformlara tabi tutulmuştur. Devlet konseyi bu dönemde yatırım fonlarının tahsisinde bütçeden finansman yerine ÇHB'den yapılacak borçlanmaya yer vermiştir. 1979 yılından sonra merkez bankası ve özel ihtisas kamu bankaları orta ve uzun vadeli yatırım projelerini finanse etme yetkisi ile donatılmıştır. Çin Tarım Bankası(ÇTB) ve Çin Yapı İnşaat Bankası (ÇYİB) şubeleşmeye gitmişlerdir. Çin Bankası (ÇB) dışı açılma ve ekonomik reform sürecinin başlanması ile ithalat ve ihracat kararlarında merkezden uzaklaşarak, programını seçilmiş ekonomik ünitelere kaydırmaya başlamıştır. Bu dönemde devlet konseyinin kontrolü altında Çin Uluslararası Yatırım Yönetimi Şirketi (China International Trust and Investment Corporation (1979)) ve Yatırım Bankası (Investment Bank (1982)) kurulmuştur. Bu yeni sistem altında ÇHB, doğrudan veya ihtisas bankaları aracılığıyla tüm finans kurumlarını kontrol altına almıştır⁴⁸.ÇHB bu dönemde de hem merkez bankası fonksiyonunu hem de ticari banka fonksiyonunu yürütmeyi devam ettirmiştir.

1984 yılından sonra Çin Devlet Konseyi, ÇHB'nin sadece merkez bankası görevini yürütmesine karar vermiş, sanayi ve ticaret sektörüne olan kredi ve mevduat işlemleri yapma fonksiyonunu Çin Ticaret ve Sanayi Bankası'nı(ÇTSB) kurarak, ona devretmiştir. Böylelikle ÇHB'nin daha rahat merkez bankacılık işlemlerini yapmasına olanak tanınmıştır. Bu dönemde ÇHB'nin merkez, ticari bankaların esas olduğu, çok yapıli finansal sistem kurulmaya çalışılmıştır.

Bu dönemden sonra ÇHB'nin uygulayacağı para politikasının hedefi açık olarak belirlenmiştir. ÇHB, merkez bankası olduktan sonraki ilk dönemlerde ulusal paranın iç

---

⁴⁸ ULUDAĞ. İlhan, ARICAN Erişah, a.g.e., s:52

ve dış değerini koruma ve ekonomiyi geliştirme, para politikasının ana hedefi olarak belirlenmiştir⁴⁹. Aynı zamanda da zorunlu mevduat karşılık oranı, reeskont penceresi ve faiz oranları, para politikasının araçları olarak seçilmiştir. Daha sonra “Çin Halk Bankası Kanunu” ilan edilerek, para politikasının hedefi “Çin parasının değerini korumak ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak” olarak belirlenmiştir. Bu dönemden sonra finansal sistem, politik yönetim sisteminden uzaklaşarak, finansal kurumların daha çok makro kontrol sistemine geçişine olanak tanınmıştır.

3.1.2 Çin Halk Bankası’nın Temel Görevi

Çin’de modern merkez bankası sistemi 1983 yılından sonra kurulmaya başlanmıştır. ÇHB resmi merkez bankası olarak belirlenmeden önce, devletin üniversal bankası olarak banknot ihraç etme, hükümetin finansal kararlarını uygulama, finansal sistemi denetleme görevini yürütmüş olup, merkez bankası görevi yanında sosyalist ekonomik sistemin ihtiyaç duyduğu bankacılık hizmetlerini de vermekle yükümlü kılınmıştır. Ekonomik reformdan sonra hızlı gelişen finansal serbestleşme ile ÇB, ÇSTB, ÇZB, ÇHYİB, ÇUB, Çin Halk Sigorta Şirketi(ÇHSS) ve değişik özelliklerdeki finansal kurumların kurulması ile çok kademeli ve çok taraflı finansal sistemini meydana getirmiştir. Bu durumda, daha güçlü bir finansal kurum ile bu finansal sistemi düzenleme ve denetleme ihtiyacı duyulmuştur. İhtiyaca cevap vermek için de, 17 Eylül 1983 tarihinde merkezi hükümet, yeni yasal düzenleme yaparak, ÇHB’nin ticari bankacılık görevine son vermiş ve ÇHB’nin devlet konseyinin kontrolünde, devletin finansal işlerini yürüten bir devlet kuruluşu olarak resmen belirlenmiştir. Böylelikle, ticari teşebbüsler ve gerçek kişilere kredi sunma gibi görevi kaldırılmıştır.

Günümüzde ÇHB,1995 yılında ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti Çin Halk Bankası Kanunu’nda belirlenen temel görevini yürütmekte olup, bu görevler diğer ülkeler merkez bankasının üstlendiği görevlerden pek fazla farklılık göstermemektedir. ÇHB’nin 1995 yılından sonra aşağıdaki gibi temel görevleri üstlenmektedir⁵⁰:

(1) Yasalara uygun şekilde para politikasını düzenlemek ve uygulamak,

---

⁴⁹ Chen Wu, a.g.e. s:40

⁵⁰ Zhang Gui Li , a.g.e., s:55

- (2) RMB'in ihracı ve tedavülünü düzenlemek,
- (3) Finanssal kurumları ekonomik şartlara uygun şekilde nitelendirilmek ve denetlemek,
- (4) Finansal piyasaları düzenlemek,
- (5) Finansal düzenlemeleri yapmak,
- (6) Devletin altın ve döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek,
- (7) Ulusal hazineyi yönetmek,
- (8) Ödemeler dengesini istikrarlı bir şekilde sürdürmek ve korumak,
- (9) Finansal istatistik, araştırma, analiz ve projelendirme yapmak,
- (10) Finansal sektöre ilgili verileri toplamak, analiz etmek ve rapor hazırlamak,
- (11) Devlet Konseyi'nin belirlediği diğer görevleri yapmak şeklindedir.

Günümüzde ÇHB'nin görevi, ekonomik gelişmelere paralel olarak genişlemiştir. Bankanın temel görevlerinde yenilemeler olmuştur. Bu yeni görevlerden bazıları şunlardır:

- Para ve kredi politikasını ulusal kalkınma politikasına uygun olarak yönetmek;
- Ulusal paranın iç ve dış değerini korumak amacıyla gerekli tedbirleri almak;
- Bankalara ödünç verme işlemleri yasalar içinde yürütmek olmuştur.

3.1.3 Çin Halk Bankası'nın Türü ve Yapısı

3.1.3.1 Çin Halk Bankasının Türü

Bilindiği gibi, dünyada uygulanan merkez bankası sistemleri; Tekli merkez bankası sistemi⁵¹, Çoklu merkez bankası sistemi⁵², Federal merkez bankası sistemi⁵³, Eski Sovyetler ve Doğu Avrupa ülkelerin tipi merkez bankası sistemi⁵⁴, Kuruluş aşamasındaki merkez bankası sistemi⁵⁵, Deniz aşırı merkez bankası sistemi⁵⁶ gibi bir çok türe ayırtmak mümkündür.

Merkez bankası sermayesinin oluşumuna göre de, devlet sermayeli, ortak sermayeli, özel sermayeli ve hiç sermayesi olmayan⁵⁷ merkez bankaları olarak sınıflandırılmak mümkündür.

1949 yılından önceki Çin Merkez Bankacılık sisteminin tek bankacılık sistemi olduğunu söylemek zordur. İlk kurulduğunda ÇHB, merkez bankacılık görevini başka bankalar ile paylaşarak yürütmüştür. 1949-1984 döneminde ise ÇHB, eski Sovyetler ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, hem merkez bankacılık görevini hem de ticari

---

⁵¹ Tekli merkez bankası sistemi;ülkede sadece tek bir banka merkez bankası olarak görev yapmaktadır ve tüm yetkiler bir tek bankaya verilmektedir. Günümüzde dünyada 100'den fazla merkez bankasının %80'i bu tür merkez bankası sistemini kullanmaktadır

⁵² Çoklu merkez bankası sistemi; bu sistemde ülkede birden fazla banka aynı zamanda merkez bankasının görev ve yetkilerini paylaşarak, finansal sistemin denetimini sürdürmektedir. Buna Singapur'da kullanılmakta olan merkez bankacılık sistemi örnek olabilmektedir.

⁵³ Federal merkez bankası sistemi; bu tür sistemler genelde federal devlet tipindeki ülkelerde kullanılmaktadır. Merkez Bankası, federal bölgelerin merkez bankasından oluşmaktadır ve kararlar ortak alınmaktadır. Bu tip sistemi uygulayan ülkeler; Amerika birleşik devletleri, Almanya ve eski Yugoslavya'dır

⁵⁴ Eski Sovyetler ve Doğu Avrupa ülkeleri tipi merkez bankası sistemi; merkez bankası sıfatındaki banka hem merkez bankası hem de ticaret bankası görevini birlikte yürütmektedir. Bu tür sistemde merkez bankasının yetkileri ve rolü tam kullanılamamaktadır.

⁵⁵ Kuruluş aşamasındaki merkez bankası sistemi/ merkez bankası kuruluş aşamasındadır. Merkez bankasının görev yetkileri hükümetçe bir veya birkaç bankalara verilmektedir. Merkez bankası tam olarak kurulmamıştır. Yetkileri ve görevi tam verilmemiştir.

⁵⁶ Deniz aşırı merkez bankası sistemi; iki egemen ülkenin anlaşarak ortak merkez bankası kurması ve banknot ihracatını gerçekleştirmesidir. Üye ülkenin finansal hizmetlerini gerçekleştirmek, ortak para programlarını düzenlemek ve uygulamak ile yükümlüdür.

⁵⁷ Hiç sermayesi olmayan merkez bankası: merkez bankası kuruluşunda hiçbir sermayesi bulunmaktadır. Hükümetin verdiği yetki sınırı içinde merkez bankacılık görevini yürütür. Banka sermayesi genelde finansal kurumların yatırdığı mevduatlar ve tedavüldeki banknotlardır. Buna örnek olarak Kore Merkez Bankası örnek gösterilmektedir.

banka görevini beraber yürütmüştür. 1984 yılından sonra tek merkez bankacılık sistemine geçilerek, bankanın sadece merkez bankacılık görevini yürütmesi kararlaştırılmıştır. Sermaye bakımından ise, Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra günümüze kadar tamamen devlet sermayeli kamu kuruluşu olma özelliğini korumaktadır.

3.1.3.2 Çin Merkez Bankası Yapısı

Yirmi yıllık reform sürecinden sonra Çin Halk Bankası, sadece banka olmaktan çıkmış ve Çin finansal sisteminin temeli olmuştur. Merkez şubeleri ve bölgesel şubeler ile Çin'in her köşesine kadar dağılarak finansal sistemin ihtiyacına cevap vermeye çalışmıştır. Tüm şubeler merkezin verdiği yetki dahilinde mevduat kabul etme ve kredi verme işlemlerini yaparak, planlı ekonomi için hizmet etmiştir.

Ekim 1998 tarihin denetim sisteminde tekrar reforma giderek, merkez ve belediye çapındaki 31 şubesini kaldırmış ve bunun yerine geçiş bölgelerinde bölge müdürlüklerini kurmuştur. Finansal denetim acenteleri bölgesel şubelerin olmadığı büyük merkezlerde kurmuş ve bazı belediyelerdeki gereksiz şubeleri kapatmıştır. Bunun yanı sıra, denetim yükümlülüğü ve hakkı olan ana ofisler, şubeler ve merkez şubeleri kurmuştur.

Bazı batı ülkeleri merkez bankalarının sadece yönetsel, büyük bölgelerde iki ve da fazla şubesi mevcut olmaktadır. Örnek olarak Amerika birleşik devletleri, Avustralya ve Kanada'yı göstermek mümkündür. Ancak Almanya ve Japonya'da ise, her önemli bölgelerde merkez bankası şubesi mevcuttur. Günümüzde etkili bir para politikası ile merkez bankası şubesi arasında bir korelasyonun olduğu söylenemez. Ama yönetsel bölgelerde merkez bankası şubelerinin tesis edilmesi geniş sınırlara sahip ülkelerde hala çok kullanılmaktadır. Bilindiği gibi, merkez bankası kar amacı gütmeyen ve firmalar ve bireylere bankacılık hizmeti vermeyen bir finansal kurumdur. Ekonomik açıdan bakıldığında ise, alan ne kadar büyük olursa olsun, her yönetsel bölgede merkez bankası şubesi açmak her zaman uygun ve başarılı değildir.

Doğrusu, yeni reformlardan bu yana ÇHB daha merkezîyetçiliğe doğru yönelmiş ve merkez şubeleri ve şubelerin fon bulma ve dağıtma yetkisini kaldırmıştır. Ancak bu

genel olmamıştır. Merkez şubesi ve şubeler sadece denetim fonksiyonunda kalmıştır. Su anki durum, merkez şubeleri ve şubelerin para politikasındaki denetleyici rolünü tam olarak yürütemediğini göstermektedir. Başka bir açıdan, yönetsel bölgelerdeki merkez bankası şubeleri yerel hükümetlere teslim olmakta ve yanlışlıklara düşmektedir. Şubeler gerçekten yerel hükümetlerin müdahalelerini reddedemediklerinden, bölgelerdeki büyük şehirler her zaman merkez bankası şubesinin kendi şehrinde olmasına çabalamaktadır. Çünkü yerel hükümetler ekonomiye olan müdahalelerini bölgedeki merkez bankası şubesi aracılığı ile kolayca çözebilmektedir.

Diğer taraftan ise merkez bankası şubelerinin yerel hükümetlerden etkilenmesi kaçınılmazdır. Çin’de o yüzden tüm bölgelerdeki büyük şehirler kendi şehirlerinde yerel merkez bankasının olması için çabalamıştır. Yeni reformlar yerel hükümetlerin merkez bankası şubelerine olan müdahalesini önlemek yönünde olmuştur. Çünkü şubeler sadece günlük denetimler ve risk kontrolü, finansal kurumların yasal davranışları kontrol etmek ile yükümlüdür. Denetçi veya denetim kurumu değişik bölgelerde olabilir, sadece 9 bölgesel şubeler ağı ile kolayca denetlenmekte ve yürütülmektedir.

3.2 ÇİN MERKEZ BANKASI’NIN BAĞIMSIZLIĞI

Son yıllarda birçok ülkede olduğu gibi Çin’de de ÇHB’nin bağımsızlığı büyük ilgi odağı haline gelmiş ve siyasi iktidarda da bağımsız, özerk bir merkez bankacılığı anlayışı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. ÇHB’nin merkez bankası olduğundan günümüze kadar olan reform sürecinde merkez bankası bağımsızlığı yönünden gelişmiş ülkeler merkez bankaları kadar olmasa da eskisine göre büyük başarı elde edilmiştir. Hükümetin de para politikası üzerindeki etkileri büyük ölçüde azalmıştır.

Merkez bankasının bağımsızlığı, 1960’lı yıllardan itibaren çeşitli kriterler yardımıyla ölçülmeye çalışılmıştır. Merkez bankası bağımsızlık derecesinin kantitatif olarak belirlenmeye çalışılmasının nedeni, ülkelerin merkez bankası bağımsızlık dereceleri ile makroekonomik performansları arasındaki ilişkinin belirlenebilmesidir. Merkez bankası bağımsızlığı ve makroekonomik performans ilişkisini ölçen çalışmalar, merkez bankası bağımsızlığı ile ülkelerin enflasyon ve üretim gibi makroekonomik göstergeleri arasında farklı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

ÇHB'nin bağımsızlığını ölçen çalışmalar fazla değildir. Konu ile ilgili araştırmalar genellikle merkez bankası bağımsızlığı ve makroekonomik performans arasındaki ilişkinin tartışılmasından ibarettir.

ÇHB'nin ekonomik bağımsızlığının başında, bankanın hükümet ile olan ilişkisi gelmektedir. Çin Halk Bankası Kanunu'nda ÇHB'nin doğrudan devlet konseyine bağlı olduğu, para politikasının belirlenmesi ve uygulanması, kurumun çalışma ve organizasyonu gibi birçok konuda hiçbir kurum ve hükümetin etkisi altında olmadığı belirlenmiştir. Üstelik bankanın hükümet ile eşit derecede yetkili olduğunun altı çizilmiştir. Finansman yönünden ise, ÇHB'nin her hangi bir şekilde hükümet harcamalarının doğrudan merkez bankası kredileriyle yapılamayacağı, ÇHB'nin her hangi bir şekilde devlet tahvilleri satın alamayacağı açıkça belirlenmiştir. Ama günümüz gerçek uygulamalarda hükümetin bütçe açıkları ve hükümet harcamaların belirli kısmının değişik yöntemlerle ÇHB tarafından karşılanmakta olduğu görülmektedir⁵⁸. Diğer taraftan ise, Merkez Bankası Kanunu'nda, Maliye Bakanlığı'nın ÇHB'den nasıl ne düzeyde yararlanacağı ve ÇHB'nin kurumlara sağlayacağı kredilerin ne derecede olacağı açıkça getirilmemiştir. Örneğin, banka denetim kurallarında hazinenin kendi hesabı dışında fazla para çekmesine izin verilmezken, 1994 yılında Hazine ÇHB'den 180 milyar yuan para çekmiş ve bu aynı zamanda ÇHB'nin bilanço aktifinin %2.2'ni teşkil etmiştir. Bu durum, bankanın hükümetten tamamen bağımsız olamaması, ÇHB'nin faaliyetlerinde de hükümet etkisinin hala mevcut olduğunu göstermektedir. Diğer yönden ise, bankanın finansal kurumlara açtığı kredilerin artması, bankanın politik bağımsızlığını da sınırlamaktadır⁵⁹.

Politik bağımsızlığı belirleyen faktörler ise, merkez bankası başkanı, banka yönetim kurul üyelerinin ve başkan yardımcılarının atanma biçimleri, görev süreleri, görevden alınma şekilleridir. ÇHB'nin başkanı, Merkez Bankası Yasası gereği devlet başkanı tarafından gösterilmekte ve devlet konseyi tarafından onaylandıktan sonra, göreve gelebilmektedir. Başkan yardımcıları ise devlet başkanı tarafından direkt atanmaktadır. ÇHB başkanının görev süresi ve başkan yardımcılarının sayısı Çin Halk

⁵⁸ Li yong , Woguo Zhongyang Yinhang de Dulixing Wenti, Yanzhou Journal of Southwest University for Nationalities. Humanities&Social Sciences Vol.25 N o.2 Feb.2004 ss: 212-215

⁵⁹ Sa zhiGang 2004 Lun Tigao Wo Guo Zhongyang Yinhang Dulixing , China Opening Herald No.4 Total N o.1 15 ss:95-98

Bankası Kanunu'nda belirtilmemiş olup, ÇHB doğrudan devlet konseyine bağlı bir kurum olduğundan bu hususlar hakkında kararlar, hükümet ile beraber alınmaktadır. Yani merkez bankası başkanı ve yardımcılarının görev süresi hükümet tarafından belirlenmektedir. Banka başkanının görev süreleri uzatılabilmekte ve üst üste iki kez görev yapmaya imkan tanınmaktadır. Eskiden ÇHB başkanının görevde kalma süreleri daha uzun olup, bu da para politikasının daha başarılı olmasını sağlamıştır. Son zamanlarda hükümetlerin değişmesi ile merkez bankası başkanlarının da değiştirilmesi merkez bankasının para politikasındaki etkisini sınırlamaktadır.

Para politikalarının doğrudan merkez bankasınca düzenlenmesi ve yürütülmesi bakımından ise, ÇHB bünyesinde para politikası düzenleme ve yürütme komitesi kurulmuş olup, bu kurulun çalışması, faaliyet alanları ve çalışma şekilleri ÇHB tarafından değil, devlet konseyi tarafından belirlenmektedir⁶⁰. 15 Nisan 1997 yılında Para Politikası Düzenleme ve Denetleme Komitesi Yönetmeliği ilan edilerek, bu Komite'nin ÇHB'nin para politikasını uygulayan bir kurul olduğu belirlenmiştir. Çin Merkez Bankası başkan merkezli bir sistem olup, son kararı veren kişi banka başkanı ve kurul olarak yönetim kuruludur. Bu kurul, başkan veya başkan yardımcısı tarafından organize edilmektedir. Para politikası hakkındaki tüm kararlar bu kurulda alınmaktadır. Ancak Merkez Bankası Kanunu'nun beşinci maddesinde merkez bankasının yıllık banknot ihracı, faiz ve döviz kuru gibi birçok alanda aldığı kararlar önce devlet konseyinin onayı alındıktan sonra yürürlüğe girmesi gerektiği ifade edilmiştir. Diğer bir deyişle, ÇHB genel para politikasını belirlemede yetkiliyken, önemli konularda ise devlet konseyinin onayının alınması gerekmektedir. Bu durum, merkez bankasının para politikasında yeterince bağımsız olmadığını göstermektedir. Bankacılık sistemini düzenleme ve denetleme yönünden ÇHB'nin yetkileri eskisine göre genişletilmiş olsa da, önemli kararlarda devlet konseyinin onayını almak zorundadır.

---

⁶⁰ Liyong., a.g.e., s:212

3.3 PARA POLİTİKASI HEDEFİ ve ARAÇLARINDAKİ DEĞİŞMELER

3.3.1 Para Politikası Hedefindeki Değişim

Para politikasının ana hedeflerinin gerçekleştirilmesi tabii ki ana hedef ile yakından ilişkili ara hedeflerin gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Günümüzde neredeyse tüm ülkeler merkez bankası, enflasyonsuz bir ekonomik büyümeyi hedeflemektedir. Merkez bankasının uygulayacağı para politikasının hedefi aynı zamanda ülkenin makro ekonomik hedefi ile aynı olmalıdır. Bu hedef, tüm devlet birimlerinin uyumlu bir şekilde çalışması ile mümkün olmaktadır.

Çin ekonomisi, reform ve dışa açılma politikasını uyguladığından bu yana, sürekli değişim geçirmiştir. Bu değişimin merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş yönünde olduğu görülmektedir. Reforma kadar ÇHB her dönemde para politikası uygulamaya koymuştur. Kimi zaman bu programlar açıkça ifade edilse de, kimi zaman açıklanmamıştır. Ancak, her zaman para politikasının bir hedefi olmuştur⁶¹. ÇHC'nin kurulduğu ilk dönemlerde para politikasının hedefi iç savaş nedeniyle meydana gelen yüksek enflasyonu kontrol altına almak, finansal sistemi sosyalist ekonomik şablonu oturtmak olmuştur. İlk beş yıllık geçiş döneminden sonra açıkça bir para politikası uygulanmamış ama, her zaman hükümetin 'ekonomiyi geliştirme' programı altında yürütülmüştür.

ÇHB resmi olarak merkez bankası olduğu 1984 yılından sonra her yıl para politikası uygulamaya başlamış ve para politikasının hedefi 'ekonomiyi geliştirme ve paranın istikrarını sağlama' olarak belirlenmiştir⁶². 1993 yılında ise, finansal reform gereği para politikasının hedefi tekrar gözden geçirilmiş, milli paranın istikrarını sağlamak ve böylelikle ekonomik büyümeyi hızlandırmak para politikasının hedefi olarak belirlenmiştir. 1995 yılındaki Çin Halk Bankası Kanunu'nun açıklanması ile para politikasının hedefi paranın değerinin ve istikrarının korunması ve bununla ekonomik büyümenin hızlandırılması olarak belirlenmiştir.

---

⁶¹ Chenwu, a.g.e. , s:180

⁶² ShenWei Jin , Chentao ' Dui Wo Guo Huobei Zhengsi Mubiao de Zai Cikao' Jinrong Yu BaoXian 06/2002 [http://www.51kj.com.cn/showdetails.asp?id=40205&na=str1\[12.08.2003\]](http://www.51kj.com.cn/showdetails.asp?id=40205&na=str1[12.08.2003])

3.3.2 Para Politikasının Ara Hedefindeki Değişmeler

Para politikası hedefleri, ara ve operasyonel hedeflerden oluşur. Ara hedef ya da hedefler; para politikasının temel amacını doğrudan etkileyebilen ancak, kendisi MB tarafından doğrudan kontrol edilemeyen, temel amaca göre daha kısa dönemli, açık ve ölçülebilir olan amaç benzeri hedeflerdir. Merkez bankasının seçtikleri ara hedeflerin ölçülebilir, kontrol edilebilir ve uyumlu olması gerekmektedir. Para politikası uygulama sürecinde, ara hedef kullanılmasının nedeni, para politikasının temel amaçlarının doğrudan merkez bankası kontrolü altında olmayışı ve para politikasının etkisini göstermesi için belli bir zamana gereksinim duyulmasının yarattığı belirsizliktir.

Günümüzde merkez bankası ara hedefleri kısa vadeli ve uzun vadeli hedefler olarak ayrılmaktadır. Kontrol edilmesi kolay ancak ana hedef ile çok yakın ilişkide olmayanlar kısa dönem hedefi ve aksine olanlar uzun dönem hedefi olarak alınmaktadır. Kısa dönem hedeflerin başında zorunlu mevduat oranı, rezerv para ve kısa vadeli faizler gelmekte olup, para arzı ($M_0, M_1, M_2, M_3, M_4, M_5, M_6$) ve banka kredileri kullanılmaktadır.

ÇHB, merkez bankası olarak belirlenmesinden sonra uygulayacağı para politikasının ara hedefleri hiç açıklanmamıştır. Ekonominin tamamen merkezi planlama ekonomisi olması ve para politikası nihai hedeflerinin plan ekonomisine göre belirlenmesi nedeniyle ara hedefler para politikasında pek fazla önem arz edememiş ve ÇHB da ara hedeflerin kontrolüne önem vermemiştir⁶³. Ekonomik reformdan sonra özellikle ÇHB'nin merkez bankası olarak belirlenmesinden sonra para politikasının makro ekonomiye olan etkisi gün geçtikçe artmış ve ilk dönemler para politikası ara hedefleri ise, M_0 'ı kontrol etmek olmuş ve sonradan geniş para hacmini kontrol etmeye geçmiştir. Ama ÇHB'nin parasal tabanı kontrol etme yeteneğinin olmaması sebebiyle ulusal para ve böylelikle finansal sistemin istikrarı için 1985 yılından sonra kredi hacmi sürekli para politikasının ara hedefi olarak kullanmıştır. 1985 yılını takip eden on yıldan fazla bir zaman içinde kredi hacmi sınırlaması finansal kurumların kredi kotası piyasa kredi miktarını ayarlama ve enflasyonu kontrol altına almada önemli rol oynamıştır.

---

⁶³ woguo Huobi zhengsi Zhongjia Mubiao Yanjiu.
http://www.serichina.org/contest/bb/305.pdf[61.07.2006]

Gün geçtikçe, kredi hacmi değişkenliğin para politikasındaki etkinliği zayıflamış ve yetersizlikler gittikçe ortaya çıkmaya başlamıştır.

1985 yılından önce Çin ekonomik yaşamında mal değişiminin nakit para aracılığıyla olmasından dolayı, M_0 ara hedef olarak gösterilmiştir. 1980 yılının son yarısı ve 1990 yılının başlarında ise M_2 hedef olarak seçilmiştir. 1995 yılında “Çin Halk Bankası Kanunu”nun ilan edilmesinden sonra M_0 değişkenliğinin kişilerin zevk ve alışkanlığına bağlı olduğu ve M_2 para arzını merkez bankasının kontrol edemeyişinden dolayı, M_1 ara hedef olarak belirlenmiştir. Günümüzde ÇHB kontrol edilecek olan para arzını ise sadece M_1 'i hedef olarak almıştır. M_1 ise, kredi hacmi sınırlaması ve para arzının kontrolünde etkili olup, ana hedefe uyumu diğerlerinden daha yüksektir. M_0 ve M_2 'nin enflasyon ve nominal GSYH ile olan ilişkisi yakın değildir. M_1 sadece enflasyona etki göstermekte, aynı zamanda nominal GSYH'yı da etkilemektedir.

Günümüzde bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler merkez bankaları faizleri ara hedef olarak kullanmakta olup bunun aksine Çin Halk Bankası için henüz uygun bir ara hedef haline gelememiştir. Çünkü faiz oranları önceki yıllara göre daha çok değişiklik göstermesine karşın, hala ÇHB'nin sıkı kontrolündedir. Üstelik bankalara tanınan faiz serbestliği de çok dar bir bant içinde değişmekte ve sıkı kontrole tabi tutulmaktadır.

Son yıllarda, dört büyük kamu sermayeli ticari banka dışında farklı sermaye yapısındaki bankaların hızlı artması, ÇHB'nin sadece kamu sermayeli ticaret bankalarının kredi hacmini kontrol ederek, para arzını kontrol etmesini zorlaştırmıştır. Kaba bir hesapla kamu sermayeli özel kamu bankalarının açtığı krediden doğan para arzı, 1994 yılındaki para arzı (M_2)'nin yarısını teşkil etmiştir. Reform da, ara hedefi olarak para arzı ve kredi hacmi değişkenlik olarak belirlenmekte ve optimal ara hedef olarak, interbank faiz oranı ve ödemeler için banka rezervi gösterilmektedir.

3.3.3 Para Politikası Araçlarındaki Reformlar

Merkez Bankası para politikası hedefini belirli araçları kullanarak, gerçekleştirmektedir. Bu araçlar ülkenin ekonomik gelişmelerine bağlı olarak seçilmekte olup, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Japon merkez bankası ile

ABD merkez bankası FEB arasında, para politikası araçları bakımından farklılık yoktur.⁶⁴ Ama FEB daha çok geleneksel para politikası araçlarına ağır verirken, Japon merkez bankası ise, reeskont penceresi aracını kullanmaktadır. Bunun sebebi ise Japon bankasının FEB'e göre doğrudan piyasayı kontrol etme derecesi daha yüksek olup, makro ekonomiyi direkt kontrol etmektedir. Japon finans ve hisse senedi piyasası, Amerika'daki kadar gelişmiş olmayıp, geleneksel para politikası araçları istenilen etkiyi gösterememektedir. Diğer bir neden ise, geleneksel olarak Japon merkez bankası daha çok hükümet ve yasal ellerle makro ekonomiyi kontrol etmekte olup, Amerika FEB, ekonomik kurallarla dolaylı olarak makro ekonomiye müdahale etmektedir.

Çin Halk Bankası, 1984 yılından sonra para politikası araçlarında büyük gelişme kaydetmiş olup, doğrudan kontrol araçlarından dolaylı kontrol araçlarına göre gelişmiştir. Uygulanan para politikaları araçlarındaki değişimler üç dönem altında değerlendirmek mümkündür.(1)doğrudan kontrol araçlarının kullanıldığı dönem (1984-1993) (1) doğrudan kontrol araçlarının yanı sıra dolaylı kontrol araçlarının da kullanıldığı 1994-1997 dönemi (3) doğrudan ve dolaylı kontrol araçlarının kullanıldığı 1998-2004 dönemdir.

1984 -1993 doğrudan kontrol araçlarının kullanıldığı dönem: 1984-1993 arasından para politikasından kullanılan araçlar ise kredi hacmi, merkez bankası kredileri, faiz oranları ve kanuni karşılık oranları olmuştur. 1984-1989 yılında para politikasının en önemli hedefi enflasyonu kontrol altına almak olup 1989-1993 arasında ise ekonomideki düşüşü engellemek olmuştur. Bu para politikası ekonomik daralma veya genişleme döneminde olsun para arzı ve makro ekonomiyi kontrol etmede hızlı bir etki gösterebilmiştir.1984 yılından 1997 yılına kadar ise GSYH yıllık ortalama büyüme oranını %10 üzerinde olup 1989 yılında en düşük ve 1992 yılında en yüksek düzeye ulaşmıştır. Ekonomideki dalgalanmalar ise aynı zamanda fiyat genel düzeyinde de büyük dalgalanmaların meydana gelmesine neden olmuştur.1990 yılında fiyat genel düzeyi 2,1% olmuşken 1993 ve 1994 yıllarında enflasyon oranı ise %13,2 ve %21,7 olmuştur. Bu dönemde genişleyici ve daraltıcı para politikası uygulanmasının sonucu olmuştur. Bu şunu gösteriyor ki doğrudan kontrol araçlarının makro ekonomik

---

⁶⁴ Chen Wu a.g.e. , s:220

kontrolde önemli etki göstermiştir. Bu tür para politikası araçların istenilen esnekliklere sahip olmaması sebebiyle para arzı ve ekonomik büyümedeki dalgalanmalarda büyük oranda olmuştur.

Ekim 1993 yılındaki reform sonucu, para politikasının araçları zorunlu mevduat karşılığı, reeskont penceresi, açık piyasa işlemleri, yabancı döviz alım satım işlemleri, kredi sınırlaması ve mevduat ve kredi faiz oranları olarak tespit edilmiştir. Ama geleneksel kredi limiti belirlemede ise, reformların en önemlisi olmuştur. Merkez Bankası da özel durumlar dışında bu kredi limiti durumunu para politikası aracı olmaktan çıkarmıştır.

1994-1997 döneminde doğrudan kontrol araçların yanı sıra dolaylı kontrol araçlarının da kullanmaya başladığı dönem olup bu dönemde, merkez bankası kredileri, kredi hacmi, mevduat kamu karşılık oranları ve faiz oranları yanı sıra açık piyasa işlemleri(döviz piyasası dahil olmak üzere) kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde ÇHB sıkı para politikasını devam ettirmiştir. Para politikası araçlarının hedefinde ekonomideki aşırı ısınma ve enflasyonu düşürmek olmuştur. 1994 yılında döviz piyasasında meydana gelen reformlar sonucu döviz cinsinden olan mevduatlar ÇHB'nin parasal tabanı genişletmedeki önemli kanal haline gelmiştir. 1994 -1997 arasında para politikası araçlarında doğrudan kontrol araçlarından dolaylı kontrol araçlarına doğru gelişme sağlanmaya başlamıştır. Ama hacim sınırlaması önemini korumuştur. Sonuç olarak para politikasının etkisi bir kadar belirgin olmuştur. Etkili olarak enflasyon kontrol altına alınmıştır. Parakende fiyat endeksi 1994 yılı %21,7'den düşüş gösterirken 1997 yılı %0,8 olmuştur. Diğer taraftan ise para arzı istikrarlı biçimde iniş göstermiştir. 1993 arasında M_2 , M_1 , M_0 büyüme oranı sırasıyla %37,4 , % 38,3, ve %35,3 iken düşüş meydana gelerek 1997 yılı %17,3, %16,5, ve %15,6 olmuştur. Üçüncü olarak ekonomik ısınma kontrol altına alınmıştır. GSYH ve sanayi üretimindeki büyüme 1993 sırasıyla %13,4 ve %23,6 iken 1997 yılı %8,8 ve %11,1 olmuştur. Dördüncü olarak yatırım piyasası önemli bir şekilde kontrol altına alınmıştır. Gayri menkul yatırımı başta olmak üzere sabit yatırım büyüme oranı sırasıyla 1993 yılı saraysıyla %28,4 ve %22 den inerek 1997 yılı %10,2 ve %8,3 olmuştur. Beşinci olarak döviz rezervi büyük oranda artmıştır. Bundan görmek

mümkün ki para politikası araçları ekonomik gelişmenin ve enflasyonu önemli şekilde kontrol altına almıştır.

Döviz ticareti 1993 yılından sonra başlamıştır. 1 Ocak 1994 tarihinde sonra çift döviz kuru sisteminin kaldırılması ile ihracat artırılmış, cari işlem fazlalık vermiş ve yabancı sermaye girdisi artmıştır. ÇHB döviz satın alarak, rezerv parayı genişleterek RMB'in döviz kurunu istikrarda tutabilmiştir. Döviz satın alma maliyetini kapatmak için ÇHB belirli kredileri geri çekerek, yeni mevduat yaratmış ve bankaların döviz tutma kotasını yükselterek kapatmıştır.

Geçen günlerde merkez eş zamanlı olarak faiz oranlarını kontrol altında tutmuştur. Sonuç olarak, para politikasının amacı belirtilmiştir. 1995 yılından bu yana merkez bankası faiz oranlarını sık sık değiştirerek, bir çok kez ayarlamaya gitmiştir. Merkez bankasının belirlediği faiz oranı, piyasa mekanizmasıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

ÇHB aynı zamanda reeskont penceresini açmıştır. 1995 yılının sonunda bu reeskont politikasından kullandıkları kredi miktarı 32.6 milyar yuan olmuştur.

ÇHB, 9 Nisan 1996 yılında açık piyasa işlemlerine başlamış ve böylelikle makro finansal kontrol sistemine yeni bir araç kazandırmıştır. Böylelikle banka açık piyasa işlemleri ile para arzını artırmaya veya azaltmaya çalışmıştır. Açık piyasa işlemlerine devlet tahvilleri konu olmuştur. Merkez bankası açık piyasa işlemlerini, açık piyasa işlemleri operasyon departmanı ile gerçekleştirmektedir. Repo yoluyla da açık işlemlerini genişletmiştir.

Son yıllarda ÇHB bir çok kez açık piyasa işlemlerini gerçekleştirmiştir. Hazine bonosunu ve devlet tahvillerini çıkarmayı değiştirmiş ve 50 finansal kurumun dağıtma yetkisi onaylanmıştır. 1996 yılı açık piyasa işlemini 9 Nisan'a kadar durdurmuştur. Hazine bonoları sadece bireyler için dağıtılmıştır. Finansal kurumlar ise, bu bonoları pek fazla elde edememiştir. 1998 yılında ihraç edilen hazine bonusu, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu en yüksek seviyeye ulaşmış, iç ve dış borcu 659.07 milyar yuanı bulmuştur.

Haziran 1997 yılından sonra bankalar arası bono piyasasının kurulmasından bu yana, interbank piyasasında da gözle görünür derecede gelişmeler kaydedilmiştir. Ticari bankalar fon açığını ve fon fazlalığını bu piyasada değerlendirmiştir. Böylelikle ÇHB kolayca açık piyasa işlemlerini uygulayabilmiştir. Mayıs 1998 tarihinden sonra ÇHB açık piyasa bono transfer işlemine tekrar başlamıştır. 1998 yılının sonunda 36 defa açık işlem piyasa yapılarak, bankalara 176.13 milyar yuan finasta bulunmuş, 70.15 milyar yuan baz para yaratılmış. Bu, merkez bankasının 2.22%'lif aktifine denk gelmektedir. Hazine bonusu merkez bankası banknotları ve hükümetin finanssal bonoları ise açık piyasa işlemlerinin önemli araçlarından olmuştur.

1998 – 2003 dönemi : 1997 patlak veren Asya kirisinin ekonomide meydana gelen iç ve dış ticaret gelişmelerde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde mevduat munzam karşılık oranları , merkez bankası kredileri, aktif pasif oran yönetimi, açık piyasa işlemleri, reeskont penceresi, faiz oranları gibi araçlar kullanılmıştır. 1997 yılı başlayan fiyat genel düzeyindeki düşüşler büyümedeki yavaşlamalar merkez bankasının doğrudan kontrol araçları ile dolaylı kontrol araçlarının beraber kullanmasını zorunlu kılmıştır. Hem de beraber kullanması ekonomi için olumlu etki göstermiştir⁶⁵.

3.4 DÖNEMLER İTİBARIYLA UYGULANAN PARA POLİTİKALARI

3.4.1 1984-1992: Genişletici Para Politikası Dönemi

1982 yılından sonra Çin ekonomisi hızlı büyüme dönemi içine girmiştir. ÇHB hızlı büyüyen ekonomik gelişmelere cevap vermek, artan bütçe açıklarını kapatabilmek amacıyla piyasaya büyük hacimde para ihracında bulunmuş ve 1984 yılında piyasada işlem görmekte olan nakit para 79,10milyar yuan olarak bir önceki yıla göre %49 oranında artış göstermiştir. Buna karşılık GSYH ise, %14.6'lık büyüme kaydetmiştir 1984 yılında perakende satış hacmi bir önceki yıla göre %28,8 oranında artış göstererek, 94,4 milyar yuana ulaşmıştır. Ekonomide tüketim cephesinden kaynaklanan yüksek

---

⁶⁵ LI Cheng , LIU Chu – bin Three Levels of Monetary Policy Optimization of China Under Open Economic Circumstances School of Economics and Finance , Xi'an Jiaotong University , Xi'an 710061 , China Journal of Xi'an Jiaotong University (Social Sciences) Vol. 25 (Sum No. 71) Mar. 2005, ss: 7-15

enflasyon ortaya çıkmıştır⁶⁶. Dolayısıyla bu dönemde para politikasının hedefi enflasyonu indirmek olmuştur.

ÇHB bu yıllarda para politikası araçlarının kullanımında yeterli tecrübeye sahip olamayışı nedeniyle, geleneksel para politikası aracı kredi politikası ile çözmeye çalışmıştır. 1984 yılının sonunda kredi politikasında yeniden düzenlemeye gidilmiş ve bankaların 1985 yılından sonra merkez bankasından alabilecekleri kredi miktarının bir önceki yıl, bankaların kullandıkları kredi miktarına göre belirleneceği belirlenmiştir. Bununla bankalar gelecek sene merkez bankasından daha çok kredi alabilmek için kredi miktarını artırmıştır.

Para arzı ve kredi hacmi ve yüksek enflasyon, 1985 yılında uygulanan para politikasının merkezini oluşturmuştur. 1984 yılındaki para arzı ve kredi hacmindeki artışlarda meydana gelen yüksek enflasyon ve ekonomide aşırı hareketlenmeye karşı ÇHB, sıkı bir daraltıcı para politikası izlemiştir; 1 Ocak 1985 yılından başlayarak, zorunlu mevduat karşılığı uygulamasına geçilmiştir. Her bankanın sabit sermaye, köy ve kent işletmelerine kullandırabilecekleri krediler üzerinde tekrar düzenlemeye giderek, kredi kullandırmalar sıkı kurallara bağlanmıştır. Kredilerin sıkı kontrol edilmesi ve belirlenen sınırlar dışına çıkmaması belirlenmiştir. Mevduatlara ve kredilere uygulanan faiz oranları tekrar düzenlenmiş ve aynı yıl içinde banka mevduat ve kredi faiz oranında iki defa düzenleme yapılmıştır. Çin Yapı İnşaat Bankası, ÇHB kredi yönetimi içine alınmıştır. 20 Kasım 1985 tarihinden sonra Çin Yapı İnşaat Bankası'nın ÇHB'nda kredi hesabının açılması ve zorunlu karşılıkların bankaya yatırılması belirlenmiştir. Kasım ayı sonunda sanayi üretim büyüme hızı %10'un altına inmiş ve sanayi kesiminin döner sermayesinde yetersizlik ortaya çıkmıştır. 1986 yılın başlarında ülke ekonomisinin büyüme hızı önemli derecede düşmüştür. Sanayi üretimindeki artış hızı Ocak ayında %5.6 iken, Şubat'ta %0.9 oranında olmuştur. Ekonomideki bu daralma, ÇHB'nın uygulamakta olduğu daraltıcı kredi politikasından vazgeçilerek, genişletici para politikası uygulamasını zorunlu kılmıştır..

---

⁶⁶ Zhou Wei Huang 1984-1997 Wuguo Tonghou Baozhuang Xia De Huobei Zhengse Fenxi <http://www.zgjrj.com/hbzc/20061210-16.htm>

ÇHB 1986 yılında istikrarlı bir genişleyici para politikası uygulanması kararını almıştır. Bankaların piyasaya kullandırabilecekleri kredi limiti kaldırılmış ve ‘ne kadar çok mevduat o kadar çok kredi’ politikası uygulanmaya başlamıştır. Önceden ÇHB’nın vadesi gelmiş ve bankalardan geri alınan 50 milyar yuan tutarındaki kredi, değişik şekilde tekrar bankaların kullanımına verilmiştir. ÇHB şubelerine fazla tasarruflarını kredi olarak kullanma yetkisi verilmiştir. Zor da olsa kredi kontrolünü sağlamada başarı kaydedilmiştir. Kredi miktarı 1985 yılına göre 1.845 trilyon yuan artarak, yani %29.4 olmuştur. Bu artış Sanayi ve tarım üretimindeki %9.7 artış oranının üzerinde kalmıştır. Aynı yıl GSYH artışı oranı %8.3, perakende satış oranı %15, perakende fiyat endeksi artışı %6 olmuştur. Para arzının ekonomik büyüme hızından fazla artış, mevcut problemi çözmediği gibi, daha da ağırlaştırmıştır.

1987 yılında da yüksek enflasyonu kontrol altına alma ÇHB para politikasının hedefi olmaya devam etmiştir. ÇHB reeskont politikası uygulamasını tekrar düzenlemiş, ihtisas bankalarının kredi açığı için kredi tahsis etme politikasını kaldırarak, bankaların kredi ihtiyaçlarının reeskont penceresinden karşılanması benimsenmiştir. Bir önceki yılda açılan, 200 milyar tutarındaki kısa vadeli kredi geri toplanarak, para rezervi daraltılmaya çalışılmıştır. Zorunlu karşılık oranını %10’dan %12’ye çıkarmıştır. ÇHB kredilerin faiz oranını da yükseltmiştir. Yılın dördüncü çeyreğinden sonra yıllık ve kısa vadeli kredi faizlerinin aylık oranları sırasıyla %5.4 ve %5.7’den %6’ya çıkarılmıştır. Bu, ekonomide istikrarlı ve kalıcı bir büyümenin meydana gelmesine uygun bir zemin hazırlamıştır. 1987 yılında GSYH %11.6 oranında yükselmiştir. Sanayi üretimindeki istikrarsız artış, yerini istikrarlı artışa bırakmıştır. Tüm yıl aylık ortalama artış, %17.7 oranında gerçekleşmiştir. Aynı zamanda giderek para arzındaki kontrol da sağlanmıştır. Tüm yıl bankacılık sektörünün açtığı kredi miktarı bir önceki yıla göre 1442 milyar yuan artarak, %19 oranında artış göstermiştir. Böylelikle yeterli daralma sağlanmış ve ekonominin hızlı büyümesi gerçekleşmiştir.

1987 yılında makro ekonomide yakalanan başarılar ışığında da, 1988 yılının ilk 8 ayında da ÇHB daraltıcı para politikası yerine para arzını genişletmiştir. Fiyat reformu enflasyonun meydana gelmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak, 1988 yılında ekonomi tekrar ısınmış, bankalardaki mevduat düşmüş ve tüketim çılgınlığı yaşanmıştır.

Eylül ayında ÇHB tekrar daraltıcı para politikası izlenmeye başlamıştır. ÇHB yerel şubeleri Eylül sonu itibariyle bir önceki yarı yılda banka dışı finansal kurumlara açtığı vadesi dolan kredileri geri toplamış, reeskont kredi faiz oranını tekrar yükselterek, kredi yapısı sıkı kontrol altına alınmıştır. Zorunlu mevduat karşılık oranı tekrar %12'den %13'e yükseltilmiştir. Böylelikle para arzındaki artış yavaşlamış ve kredi hacmindeki artış düşmüştür. Para arzı %17 artmış ve enflasyon %18.5 oranında artış göstererek, son beş yılın en yüksek rakamına ulaşmıştır. Buna ek olarak risk, sermaye şirketlerinin kredi işlemlerini geçici olarak durdurmuş, köy kent işletmelerine verilecek kredilerin vadesini altı ay ile sınırlandırmıştır.

1989 yılındaki para politikasının ana hedefinde değişiklik olmamıştır. Kredi hacmi kısılması devam etmiştir. Bu dönemde hane halkının 3 ay vadeli tasarruf mevduat faiz oranı yükseltilmiş, özellikle tarım ürünlerinin satın alınması artırılarak, bankalar ve banka dışı finansal kurumlardan geri alınan vadesi gelen 250 milyar yuan krediler toplanırken, diğer yandan 170 milyar yuan kredi olarak piyasaya sürülmüştür. Böylelikle ekonomi yavaş yavaş yerine oturmuş ve enflasyon düşmeye başlamıştır. 1989 yılı içinde piyasaya sürülen para arzı %9,8 oranında artmış ve bu rakam, 1984-1988 yıllarındaki ortalama %32'lik artışa göre çok geride kalmıştır. Yani 1984 yılından bu yana en düşük seviyeye ulaşmıştır. Bankaların kredi hacmi kontrol altına alınmış ve eskisine göre %17.5 artış gerçekleşmiştir. Kredi yapısı değiştirilmiş ve bununla sabit yatırımlara verilen krediler düşmüş, döner sermaye için verilen krediler artmıştır. Tasarruf mevduat oranı tekrardan artmaya başlamıştır.

1989 yılında başlayan üç yıllık düzenlemeler, enflasyondaki artış hızını düşürmüş olsa da hane halkının tüketici fiyat indeksi 1989 yılındaki %18 oranından 1990 yılında %3.1 oranına düşmüştür. Diğer yandan 1989 yılı Ekim ayından sonra sanayi üretimi düşmüş, GSYH ise 1988 yılında %11.5 iken, 1989 yılında %4.1 oranına düşmüştür.

ÇHB 1990-1991 yıllarında daraltıcı para politikasından vazgeçerek, genişleyici para politikası uygulamaya başlamıştır. (1)Kredi hacmi genişlemiştir. İlk yarıda banka kredileri 600 milyar yuan artarken, yıl sonunda bu rakam, 2,750 trilyon yuan artış göstermiştir. (2)Üç kez banka mevduat ve kredi faiz oranları düşürülmüştür. Devletin

desteklediği özel projeler için gerekli kredilere özel faiz uygulanmıştır. (3)Döviz kurunda düzenlemelere gidilerek, dış ticaret artırılmaya çalışılmıştır. Bununla, GSYH 1991 yılında 9.2 artarak, halk tüketim endeksi 1991 yılında %3.4 oranında gerçekleşmiştir.

1992 yılında ise, hükümet ekonomik büyümeyi daha da hızlandırmak için özel yatırım bölgeleri, sanayi bölgeleri kurmaya başlamış ve sabit yatırımlara olan yatırım artırılmıştır. 1992 yılında bir önceki yıla göre %37.6 oranında gerçekleşerek, 7582 milyar yuana ulaşmıştır. Para ihracı 600 milyardan bir kat artarak, 1158 milyar olmuş, para arzı ise M_1 ve M_2 sırasıyla %35.7, % 31.3 oranında gerçekleşerek, 1985 yılından bu yana en yüksek orana ulaşmıştır.

1984 -1992 yılları arasında ÇHB ilk para politikasını uygulamış, yetersiz tecrübeler ve bir çok nedenden dolayı istikrarlı bir para politikası uygulayamamıştır. Zaman zaman daraltıcı para politikası uygularken, zaman zaman genişleyici para politikası uygulamış ve değişik dönemlerde farkı etki göstermiştir. Bu dönemde ekonomik gelişme, para politikasının ana hedefi olarak belirlenmiş ve genel olarak genişleyici para politikası uygulanmıştır.

3.4.2 1993-1997 Yılları Enflasyona Karşı Para Politikası Dönemi

Çin ekonomisi 1990-1992 arası olan bu üç yıl içinde, düşük enflasyon dönemi yaşamıştır. 1993 yılının ortasından sonra ise, enflasyon baskısı tekrar yükselmeye başlamıştır. Para piyasasındaki düzensizlik nedeniyle, bir çok banka ve finansal kurum elindeki sermayeyi gayri menkul yatırımı ve diğer sabit aktiflere yatırmış, bununla paralar sermaye piyasasına kaymıştır. Bu durum bankaların ödeme yani likidite riskini artmıştır. Dolayısıyla ÇHB ilk olarak para kontrolünü sıkılaştırmış, mevduat ve kredi faiz oranlarını yükseltmiş ve bununla hane halkının tasarruf mevduatı oranında büyük ilerleme sağlamıştır. GSYH ise %13.5 olarak gerçekleşmiş, enflasyonun artması yavaşlamıştır.

1994 yılı Çin ekonomisi için önemli bir finansal reform yılı olmuş ve şu gelişmeler sağlanmıştır:

(1) Resmi döviz kuru ile swap piyasası döviz kuru birleştirilerek, tek döviz kuru politikasına geçilmiştir.

(2) Üç politik kamu bankası kurulmuştur.

(3) Kredi sınırlama yönteminde banka bilanço kalemlerindeki sermaye yeterlilik oranına göre verilmesi uygulamaya konulmuştur.

(4) Kredi hacmi sıkı yöntemle kontrol edilmeye başlanmış, ÇHB'nın bankalar nezdindeki kredileri geri alınarak, rezerv paranın hacmi kontrol altında tutulmuştur. Her türlü krediler, sabit sermaye kredisi yönetimi içine alınmıştır.

5) Reeskont penceresini tekrar açmıştır.

Ekonomik büyüme hızının düşmesi nedeniyle, enflasyon kontrolünde yeterli olamamış, tüm yıl GSYH %12.6, perakende fiyat endeksi %21.7 olarak gerçekleşerek, ekonomi ağır enflasyonla karşı karşıya kalmıştır.

1995 yılında para politika hedefi, "Çin parası RMB'in değerinin istikrarını sağlamak ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak" olarak belirlenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için enflasyonun kontrol altına alınması sürdürülmüş ve daraltıcı para politikasına devam kararı alınmıştır. Bu dönemde reeskont kredisinin faiz oranı iki kez yükseltilmiş ve başarılı bir şekilde rezerv para kontrolü yapılmıştır. Faizlerde de iki defa düzenlemeye gidilmiştir. Açık piyasa işlemleri etkin kullanılmaya başlanmış ve paranın değerinin istikrarlı şekilde artması desteklenmiştir. Bu tür uygulama ile rezerv paranın düşmesi sağlanabilmiştir. Bunun yanı sıra, repo işlemlerine başlanmış ve ticari bankaların likiditesi ayarlanmaya çalışılmıştır.

Bu uygulamalar ile 1995 yıl sonu M_1 , M_2 oranları 1997 yılına göre %16.8, %29.5 oranında artmış ama artış oranı bir önceki yıla göre azalma göstermiştir. Para arzı artış hızının düşüşü enflasyondaki artışı yavaşlatmıştır. Bu dönemde merkez bankası para arzını hedeflenen sınırdan tutmaya çalışmıştır. GSYH ise %10.5 oranında artmış ve fiyat düzeyi önemli derecede düşmüştür.

1996 yılında ekonomiyi kontrolde başarı sağlanmış ve ekonomi yavaş yavaş iniş göstermiştir. GSYH %9.7 olarak gerçekleşirken, fiyat düzeyi %6.1'de kalmıştır . ekonomide yüksek büyüme ve düşük enflasyon gibi bahar ortamı meydana oluşmuştur. Bu dönemde, M_1 , M_2 hacmi sırasıyla %18.9, %25.3 oranında artış göstermiştir.

1997 yılında da ÇHB'nın sıkı para politikası uygulamasına devam edilmiştir. Ancak, Asya krizinin patlak vermesi ile yıl sonunda para politikasında gevşeme meydana gelmiştir. Bu yıl da ÇHB, para politikası araçlarını etkin kullandığı ve dış ekonomik gelişmeler ile iç ekonomik gelişmeler göz önünde tutularak, mevduat ve kredi faiz oranlarında indirime gidildiği görülmektedir. Bu, bir yıl zarfında makro ekonomi istikrarlı bir şekilde büyümüş ve M_1 M_2 'ler sırasıyla %16.5 ve %17.3 artış göstermiştir. GSYH ise %8.8 artarken, perakende fiyat endeksi %0.8 oranında gerçekleşmiştir.

Kısaca bu dönemde para politikasının hedefi, enflasyon ile mücadele ve para değerinin korunması üzerine kurulmuştur. ÇHB para politikası araçlarını etkin kullanmaya başlamış ve para politikası belirli düzeyde başarıya ulaşmıştır.

3.4.3 1998-2002 Yıllarında Uygulanan Daraltıcı Para Politikasına Karşı

1999-2000 Yıllarındaki Para Politikası

1997 yılında meydana gelen Asya krizinin etkileri 1998 yılında ortaya çıkmaya başlamıştır. Yılın ilk başlarında ihracat belirgin derecede düşmüştür. İç piyasada da talep eksikliği göze görünür derecede artmıştır. Finansal kurumlar için risk yönetimi önemli konu haline gelmiş ve bankalar risk yönetimini artırmıştır. Bu dönemde para politikası daha çok karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Asya krizinin etkisini yok etmek için ÇHB, iç piyasadaki talebi artırmaya çalışmış ve para arzını yükseltmiştir. Diğer yandan, geri dönmeyen banka kredilerinin miktarını azaltmaya çalışarak, bankaların geri dönmeyen kredilerden meydana gelen zararlarını kendisi üstlenmiş ve toplam krediler içindeki payını sınırlaması istenmiştir. 1998 yılında ise ÇHB, finansal risklerin kontrol edilmesi ve kredi kalitesinin yükseltilmesi şartı altında para arzını artırmış ve ekonomik büyüme de artırmıştır. 1998, 1999, 2000, yılında merkez bankası

politika ve araçlarda yenilemeye gitmiş ve yeni düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerin önemli olanları şunlardır:

1) Kredi sınırlaması kaldırılmıştır. Ticari bankalara kredi açma yetkisi vermiştir.

2) Faiz etkin para politikası aracı olarak kullanmıştır. 1996 ve 1997'de üç kez düşürmüş, 1998, 1999 yıllarında dört kez düşürmüş ve 1998 yılı Mart, Haziran, Aralık ayı ve 1999 yılı Haziran ayında dört kez faiz indirimi yaparak, para arzını kontrol altına almaya çalışmıştır. Ancak indirim oranları sınırlı kalmıştır. Aynı zamanda faiz politikası tekrar düzenlenmiştir. 1998 yılı repo ve ters repo faiz oranları düzenlenerek belirleme yetkisini bankalara bırakmıştır. Kredi faiz oranlarının dalgalanma bandı büyütülmüştür. Bankaların küçük ölçekli işletmelere açılan kredi faiz oranları en yüksek dalgalanma oranı olan %10'dan, %20'ye çıkarılmıştır.

1999 yılında da yeni düzenlemeler devam etmiştir. Önceden ihracatçı firmaların kredi faiz oranlarında değişiklik yapmıştır. Sonradan kapsam genişletilerek, orta ölçekli işletmeler için de uygulanmıştır. Kredi faiz oranlarının değişim bandının genişletilmesi ile kredi hacminin piyasa arz talebine göre oluşturulması ilk olarak gerçekleştirilmiştir.

İki kez zorunlu karşılık oranı indirilmiştir. 1993 yılı 3 aylık mevduatlar için zorunlu karşılık oranı %5 iken 1999 yılı iken %2 olmuştur. Mevduat zorunlu karşılık oranları da yapılan değişiklikle, zorunlu karşılık ile yedek akçe birleştirilmiştir. Tek zorunlu karşılık oranı oluşturulmuştur. Her günlük işlemlerden sonra zorunlu karşılığın yasal orandan az olmaması zorunlu kılınmıştır. Diğer taraftan ise, para piyasasının gelişmesine çalışılmış ve açık piyasa işlemleri genişletilmiştir. 1998 yılında 36 kez açık piyasa işlemleri gerçekleştirirken, toplam işlem hacmi 701 milyar yuan olmuştur. 1999 yılında ise bu işlem 52 kez gerçekleştirilmiş ve bir önceki yıla göre %52 artarak, 1920 milyar yuana ulaşmıştır. 2000 yılında ise 882 milyar yuan piyasadan toplanmıştır. Bununla merkez bankası para politikası araçlarını etkin kullanarak kredi hacmini kontrol altına almaya başlamıştır. Hisse senedi piyasasının gelişmesi için çabalamıştır. İnterbank piyasasına hisse senedi şirketleri ve portföy yönetim şirketlerinin girmesine izin verilmiştir. Merkez bankasının izin verdiği sınırlamalar içinde repo ve hisse senedi alım satımlarına da izin vererek, finansal aracılık hizmeti geliştirilmiştir. Bankalar arası

hisse senedi piyasası büyük gelişme sağlamıştır. 1997 yılı sonu itibariyle bu piyasa hacmi 3819 milyar yuan olurken 2005 yılı Mayıs sonu itibariyle 13611 milyar yuan olmuş ve 2,6 kat artmıştır. Finansal kurumların aktif kağıtlarının tutarının toplam kredi içindeki oranı 1999 yılında %41 iken, repo piyasası 1998 yılında bir önceki yıla göre 2,3 kat yükselmiş, 1999 yılında 2,9 kat artmıştır. Kredi yapısı ülkenin ekonomik gereksinimlerine göre yönlendirilmeye çalışılmıştır. Değişik kredi çeşitleri uygulamaya konulmuştur. Reeskont politikası tekrar düzenlenerek, orta ve küçük ölçekteki finansal kurumların bu pencereden yararlanmasına imkan tanınmıştır. Bankaların makro yönetimi güçlendirilmiştir. ÇHB her ay ticari bankalar ile ekonomik durum hakkında toplantı yapmaya başlamıştır. Toplantıda ekonomik gidişat ele alınarak, gelecek tahmin edilmeye çalışılmıştır. Para politikasının finansal istikrardaki rolüne önem verilmiştir. Merkez bankası, bankaların yerel hükümete daha çok kredi açmasını teşvik etmiştir..

1998, 1999 ve 2000 yıllarında merkez bankası hedefini gerçekleştirebilmiştir. M₂ ise 1998'de %15,3, 1999'da %14,7, 2000 yılında %12,3 artış gösterirken; M₁ 1998'de %11,8, 1999'da %17,7 ve 2000 yılında %16'lık bir artış kaydetmiştir. Finansal kurumların açtığı toplam kredisi ise 1998'de 11491 milyar yuan, 1999'da 10846 milyar, 2000 yılında 13346 milyar yuan artmıştır. GSYH ise, 1997'de %7,8, 1999'da %7,1, 2000 yılında %8 büyüme kaydetmiştir. Ekonomik büyüme ile karşılaştırıldığında, para arzı ve kredi artış oranı düşük kalmamıştır. Asya krizi ve iç piyasadaki yeterli talebin olmadığı dönemlerde de ekonominin istikrarlı büyümesini sağlayabilmiştir.

3.4.4 2001 Yılında Uygulanan Döviz Kur Politikası

Merkez Bankası, 2001 yılında da istikrarlı bir para politikası izlemiştir. Para politikası etkili kullanılmış ve para arzının uygun ölçülerde büyümesi sağlanarak, ekonomik büyümenin hızlanmasına destek olmuştur. Bu dönemde de merkez bankasının uyguladığı politikanın başarıyla uygulandığını söylemek mümkündür.

2001 yılında uygulanan önemli gelişmeler şöyle olmuştur:

1) Açık piyasa işlemleri rezerv paranın kontrolünde daha önemli araç haline gelmiştir. Acil piyasa işlemlerinin 1998 yılında tekrar başlaması ile, para politikası uygulanmasında her gün başvuru alan bir araç haline gelmiştir. 2001 yılı açık piyasa

işlemleri 54 kez gerçekleşmiş ve 16781 milyar yuana ulaşmıştır. Böylelikle merkez bankası açık piyasa işlemleriyle artırmaya devam etmiştir.

2) Döviz Kuru tekrar düzeltilmiş, döviz kuru politikası daha etkili kullanılmaya başlanmıştır. 2001 yılında merkez bankası toplam 9 kez sınır içindeki döviz tevdiat hesabı faiz oranını düşürmüştür ve bununla uluslararası ödemeler dengesi göz önüne alınarak, RMB değerini istikrara kavuşturmuştur. Ticari bankaların yabancı para cinsindeki kredilerini de artırmıştır.

3) Repo faiz oranları yükseltilmiş ve aynı zamanda sermaye piyasasının kapsamını artırmıştır. Repo faiz oranını %2.16 dan %2.97'ye kadar yükseltmiştir.

4)Kredi politikasının ekonomik istikrardaki rolünü güçlendirmiş ve kredi yapısı düzenlenmiştir. Ticari bankaların perakende konut kredileri vermesi yasaklanmış, gayri menkul kredisi sıkı kontrol altına alınmış ve belirlemeler dışında tüketici kredileri kullanılmasına izin verilmemiştir. Firmaların ihracatı desteklemek amacıyla ihracat kredileri artırılmıştır.

5) Tarım kooperatiflerinin reeskont penceresinden yararlanma olanağı artırılmış ve tarım desteklenmiştir. 1999 yılında 150 milyar artırılırken, 2000 yılında 350 milyar, 2001 yılında 200 milyarla sınırlandırılmıştır. Tüm yılda ise, toplam 1395 milyar yuan olmuştur. Tarım kredileri 803 milyar eklenerek %57 oranında artırılmıştır. Finansal kurumların makro kontrolü de hızlandırılmıştır.

3.4.5 2002 Yılında Uygulanan Para Politikası

Merkez Bankası, 2002 yılında da, bir önceki yıl uyguladığı para politikasını devam ettirmiş ve bankaların kredi ticaretini, finansal aracılık hizmetlerinin gelişmesini desteklemiştir. Bu dönemde uygulanan önemli para politikası uygulamaları şunlardır:

1) Açık piyasa işlemlerinin hacmi yükseltilerek, rezerv paranın istikrarlı büyümesi ve para piyasasındaki faiz oranlarının istikrarlı seyir izlemesine çalışılmıştır. Bu yıl da ise, ülke ekonomisi gelişimindeki iyileşme sürmüştür. Merkez bankası da istikrarlı para politikasını devam ettirmiştir ve belirli zamanlarda ticari bankaların likiditesini güçlendirerek, baz paranın daha istikrarlı büyümesi ve para piyasasındaki

faiz oranının istikrarlı yürmesi için bankaların ödeme gücünü artırmış ve ekonomik büyüme için zemin hazırlamıştır.

2) Önceki yıllarda olduğu gibi, bu yılda da faiz aracı etkin kullanılmıştır. Faiz oranının piyasa mekanizması tarafından belirlenmesine özen gösterilmiştir. 2002 yılında finansal kurumların kredi faiz oranları düşürülmüştür.1998 ve 1999 yıllarında iki kez fiat dalgalanma bandının genişletilmesinden sonra, 2002 yılında 8 tarım kredi kooperatifinde kredi faiz oranlarının dalgalanma bandı %50% den %100'e çıkarılarak, deneme yapılmıştır.

3) Kredi kullanımı politikasında değişikliğe gidilmiştir. Özellikle orta ve küçük ölçekteki işletmelere olan kredilerin faiz oranı da düşürülmüştür

3.5 PARA POLİTİKASININ BAŞARISI

Para politikasının başarısı, Merkez Bankası'nın uyguladığı para politikasının ekonomiye olan etkisini göstermektedir.

1) Son yıllarda uygulanan para politikası, ekonomik büyüme için geniş parasal ortam hazırlamış ve ekonomiyi yeterli para arzı ile temin edebilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi, 1996-2000 yılındaki geniş anlamda para arzı, ekonomik büyümeyi ve fiyat düzeyindeki artışı geçmiştir. $[M_2-(GSYH+P)]$ Her yıl uygulanan geniş para arzı M_2 nin artışının GSYH artış hızına olan oranı $(M_2/GSYH)$ her zaman 1'in üzerine çıkılarak, geniş para arzı olmuştur. Şu anki durumda, para arzı ekonomik büyüme ve fiyat düzeyindeki artışı için yeterlidir. Para arzını artırmadan dolaşım hızını artırarak da aynı sonuca erişmek mümkündür. Son yıllarda oluşan para arzındaki daralma, kullanım hızının düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

2) Yine son dönemlerde uygulanan para politikası, talebi genişletici etki vermiştir.

Bu etki genelde iç piyasadaki yatırım ve tüketim talebi üzerinde etkili olmuştur. Bunlar:

a) oğu kez gerçekleştirilen faiz indirimi, tasarrufu azaltmış, yatırım ve tüketime talebini artırmıştır.

b)Tabloya bakıldığında, 1996-2000 yılları arasında tasarruf mevduatı artış hızında düşüş görölmüştür. Bunun nedenleri: (1)Gelir artışındaki düşüş, tasarruf mevduatının oranının düşmesine neden olmuştur. (2)Tasarruf mevduatlarına uygulanan faiz oranlarının azaltılması hane halkını tasarruftan tüketime yönlendirmiştir. (3) Mevduat faiz oranlarının düşmesi ile, paraların hisse senedi ve başka finansal aktiflere yönelmesine neden olarak mevduat oranını düşürmüştür. Tablodan anlaşılacağı gibi, 1996-2000 yılları arasında kişi başına düşen milli gelirdeki artışın düşüşü, tasarruf mevduatının da azalmasına neden olmuştur. Ancak şu unutulmamalıdır ki, tasarruf mevduatının düşmesi sadece kişi başına düşen milli gelir artışının düşmesinden değildir. Aynı zamanda para piyasası ve sermaye piyasalarının gelişim göstermesi ve bu piyasalardaki finansal enştrümanların ortaya çıkması önemli nedenlerden biridir.

c)oğu kez faiz oranlarında indirimle gidilmesi tüketim kredisine olan talebi artırmıştır. Faiz oranındaki düşüş, halkın tüketim alışkanlığını değiştirmiş ve halk ev, araba ve eğitim harcamalarını tüketim kredileri ile karşılamaya başlamıştır. 2000 yılında tüketici kredisinin toplam krediler içindeki oranı %3 olmuş ve 3000 milyar yuan olarak gerçekleşmiştir. Gerete bu oran, pek fazla değilse de, tüketim kredisindeki artış, tüm tüketim ve yatırım talabi ile birleştirildiğinde önemli rol oynamaktadır.

d)Mali politikaların uyumluğu yatırım ve tüketimi artırmıştır.1996-1997 yılı arasında faiz oranları 7 kez düşürölmüştür. Bu tüketim ve yatırım talabini ittirici rol oynasa da 1998 yılında başlayan genişleyici mali politikanın etkisiyle belirgin olmamıştır. Son yıllardaki para politikası ile mali politikaların iki noktada uyumlu olduğu görölmektedir. (1)Hazine bonusu ve devlet tahvillerinin dağıtımı artırıldığı zamanlarda finansal kurumlar buna uygun olarak kredi hacmini artırmaktadır. 1998-2000 yılları arası hazine, 3600 milyar yuan tutarındaki hazine bonusu ve devlet tahvili ihraç ederken, finansal kurumlar da buna uygun olarak 7500 milyar yuanlık kredi artırımında bulunmuştur. (2)Merkez bankası, açık piyasa işlemleri ile sermaye piyasasının gelişimini ve bankaların likiditesini artırmaya çalışmıştır. Bu, her iki şekilde de, para arzında genişlemeye yol açmıştır.

Kısaca; enflasyona karşı daraltıcı para politikasında Merkez Bankası başarılı sonuçlar elde etmiştir. Böyle bir politika uygulansaydı, ekonomik hedeflerin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktı.

4.BÖLÜM

ÇİN BANKACILIK SEKTÖRÜ

Çin Bankacılık Sektörü (ÇBS), başlangıcından günümüze kadar, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan ekonomik reform politikaları sonucu gerek kurumsal yapıları, gerekse mali yapılarıyla göz ardı edilemeyecek bir düzeyde gelişme kaydetmiştir. Bir taraftan ÇHB ve dört büyük kamu sermayeli ihtisas bankasının mevcut olduğu iki basamaklı yapıdan; özel sermayeli, karma sermayeli ve yabancı sermayeli olmak üzere değişik yapıdaki banka ve finansal kurumların bulunduğu çok yapılı sektör halinde gelişirken; diğer yandan sadece kamu sermayeli işletmeleri finans eden, tasarrufu yatırıma yönlendirmede aracılık eden finansal kurum olmaktan çıkmış ve kar merkezli faaliyet gösteren modern bankacılık hizmetlerini sunan kurum haline doğru gelişme sağlamıştır. Ayrıca, Çin finansal sisteminin liberalleşmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlanmasında önemli rol oynamıştır.

Bu bölümde ilk olarak, Çin Bankacılık Sektörü'nün 1979 reformundan sonraki gelişimi dönemsel olarak ele alınmakta ve bugünkü durumu üzerinde durulmaktadır. Sonradan ise, Çin Bankacılık Sektörü'nün piyasa yapısı, performansı ve risk yönetimi ele alınmaktadır. Üçüncü aşamada, yabancı bankaların gelişimi üzerinde durulmakta. Son olarak ise, Çin bankacılık sektörü'nün yasal çerçevesi irdelenmektedir.

4.1 ÇİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ ve

GENEL GÖRÜNÜMÜ

Son yirmi yıl içinde Çin finansal sistemi çok büyük değişime uğramıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından 1979 ekonomik reformuna kadar Çin bankacılık sektörü sadece sosyalist merkezi plan dahilinde kamu sermayeli işletmelere finansman sağlamak görevini üstlenmiş ve ulusal ekonomide sınırlı rol oynamıştır⁶⁷. 1949 yılında yeni hükümet, bankacılık sektörü başta olmak üzere bütün finansal kurumları birleştirerek milledirirmiş⁶⁸ ve tüm yasal uygulamaları yürürlükten kaldırmıştır⁶⁹. 1953 yılında Çin Merkezi Ulusal Bankacılık Sistemi kurulmuştur⁷⁰. Devletin tüm finansal yetkileri Çin Halk Bankası'nda (ÇHB) toplanarak, tek banka dönemi başlatılmıştır. Tek banka dönemi, ekonomik reformun uygulanmaya başlandığı 1979 yılına kadar sürmüştür.

1970'lerden sonra ekonomik gelişmelerle beraber Çin bankacılık sektörü de hızlı bir şekilde, değişime ayak uydurmuştur (Tablo 4.1). 1979 yılında başlatılan ekonomik reform ve dışa açılma politikasından sonra hükümet, finansal reforma ÇHB'nin yapısında değişiklik yaparak başlamıştır. Öncelikli olarak ÇHB'nin tarım kesimini finanse etme görevini tekrar faaliyete geçen Çin Ziraat Bankası'na (ÇZB) devretmiş ve sayısı 60.000'i geçen tarım kredi kooperatiflerini Çin Ziraat Bankası'nın yönetimine vermiştir. Daha sonraları Çin Halk Yapı İnşaat Bankası (ÇHYİB), Çin Halk Bankası'nın inşaat sektörünü finanse etme görevini almış, 1984 yılında kurulan Çin Sanayi Ticaret Bankası (ÇSTB) ise ticari bankacılık fonksiyonunu devralarak, döviz işlemleri ve ticaretini ise Çin Bankası (ÇB) üstlenmiştir. Bu şekilde Finansal sistem giderek çeşitlenmeye başlamıştır. 1981 yılında kamu sermayeli Çin Yatırım Bankası (ÇYB), 1986 yılında Anonim ortaklık şeklindeki Çin Ulaştırma Bankası (ÇUB) ve 1987 yılında da CITIC Yatırım Bankası kurulmuştur.

---

⁶⁷ Sayuri Shirai Banking Sector Reforms in the People's Republic Of China Progress and Constraints - Asian Development Bank Institute Beijing 20-21 November 2001 ss:1-20

⁶⁸ Huang Yangxin (1996) Revamping The Legal Framework for The Chinese Banking System A Critical Examination Essays

In International Financial & Economic Law The London Institute of International Banking, Finance & Development Law No. 6, December 1996

⁶⁹ Photius Coutsoukis

http://www.photius.com/countries/china/economy/china_economy_the_banking_system.html
[03.02.2006]

Böylelikle, ÇHB'nin merkez bankası görevini yürüttüğü ve dört kamu sermayeli ticaret bankası ve değişik sermaye yapılarındaki bankaların mevcut olduğu bir bankacılık sistemi şekillenmiş ve böylelikle tek banka dönemine son verilmiştir⁷¹.

Tablo 4.1: Yıllara Göre Büyüme Oranları ve Banka Aktiflerindeki Değişim
(1971-2000)

	GSYH Büyüme Oranı(%)	Banka Aktiflerin Artış Hızı(%)
1971	7	7,7
1972	3,8	3,2
1973	7,9	10,4
1974	2,3	7,2
1975	8,7	7,9
1976	-1,6	5,4
1977	7,6	8,5
1978	11,7	10,5
1979	7,6	15,2
1980	7,8	21,3
1981	5,2	17,2
1982	9,1	13,5
1983	10,9	13,6
1984	15,2	28,1

⁷¹ Liu Shiyu, Wu Yi and Liu Zhengming , 'The Lessons Learnt from the Development and Reform of China's Banking Sector' BIS Papers No 28 s:181

1985	13,5	32,7
1986	8,8	28,1
1987	11,6	22,8
1988	11,3	16,6
1989	4,1	18,3
1990	3,8	24,6
1991	9,2	31,6
1992	14,2	21,4
1993	13,5	27,3
1994	12,6	32,9
1995	10,5	27,1
1996	9,6	22,9
1997	8,8	22,4
1998	7,8	17,2
1999	7,1	11,6
2000	8	6,7

Kaynak: CEIC Verileri

1984-1994 yılları arasında hükümet, kaynakların daha etkin kullanılmasını temin sağlamak amacıyla Kamu sermayeli ihtisas ve kamu sermayeli ticaret bankalarına, özel şirket ve bireylere bankacılık hizmetleri sağlamasında belirli düzeyde yetki vermiştir⁷². Ancak ulusal ekonominin merkezi plan ekonomisinden pazar ekonomisine geçiş sürecinde olması nedeniyle, hükümet bu ticari bankalar üzerindeki kontrolünü tamamen

⁷² Xiaoqing (Maggie) Fu and Shelagh Heffernan 2005 China: The Effects of Bank Reform on Structure and Performance Cass Faculty of Finance Working Paper #WP-FF-19-2005Cass Business School, City University, London

kaldırılmamış ve böylelikle kamu sermayeli ticari bankalar, gerçek anlamda bankacılık faaliyetlerinden sorumlu hale gelememiştir. Bankaların toplanan fonları serbestçe kullanımı sınırlı kalmış, kredi planı havuz sitemine göre uygulanmış ve bunun dışına çıkılamamıştır. Bu dönem de, ÇUB, CITIC Sanayi Bankası, Shenzhen ve Guangdong Kalkınma Bankası, Çin Merchants Bankası, Çin Everbright Bankası ve Hua Xia Bankası gibi çok sayıda, sermaye yapıları birbirinden farklı olan ticari bankalar ile kentsel ve tarım kredi kooperatifleri kurulmuştur.

1994 yılında hükümet, ikinci finansal reform politikasını uygulamaya koymuş ve kamu sermayeli bankaların ağırlığının az olduğu rekabete dayalı bankacılık sektörü kurmaya çalışmıştır. Bu politika ile, Çin halk bankasının para politikasındaki etkinliğine önem vermeye başlamış, politik amaçlı üç banka (Devlet Kalkınma Bankası (DKB), Çin İthalat İhracat Bankası (ÇİİB), Çin Tarım Kalkınma Bankası (ÇTKB)) kurularak kamu sermayeli ticari bankaların politik finansman faaliyetlerine son vermiştir. 1995 yılında ilan edilen ticari bankalar yasası ile, kamu sermayeli ihtisas bankalarının kar, güven ve likidite merkezli faaliyet gösteren, kendini denetleyebilen ticari amaçlı bankalar olduğu açıklanmıştır⁷³.

Güney Asya Finansal Krizi'nin patlak vermesi ile hükümet ve devlet konseyi, ekonomik büyümenin istikrarını korumak amacıyla, Kasım 1997'de ilk finansal hizmetler toplantısını açmış ve ticari bankalar üzerinde bir dizi yeni düzenlemeler yapmıştır⁷⁴. Mali yapıların güçlendirilmesi, uygulanan düzenlemelerin başında gelmektedir. Hükümet, 1998 yılında 2,7 trilyon tutarındaki özel devlet tahvili ihraç ederek kamu sermayeli bankaların sermaye yetersizliğini gidermeye çalışmıştır. Böylelikle, dört büyük kamu sermayeli ticaret bankasının sermaye yeterlilik oranı 1996 yılında %4 iken, 1998 yılında sağlanan sermaye desteği ile uluslararası standart oran %8'e ulaşılmıştır. 1999 yılında ise 1,4 trilyon yuan hacmindeki geri dönmeyen aktifleri (980 milyar tutarındaki geri dönmeyen aktifler dört büyük kamu sermayeli bankalara aittir) yeni kurulmuş aktif yönetim şirketlerince (Asset Management Companies AMC's) tahsil edilmiştir. Diğer taraftan ise banka içi yönetimi ve denetim sistemi geliştirilmiştir.

---

⁷³ Liu Shiyu, Wu Yi and Liu Zhengming, 2004, a.g.e, s:181

⁷⁴ Sayuri Shirai, a.g.e s: 3

ÇHB resmi olarak kredi hacmi sınırlama politikasından vazgeçmiş ve bankaları yasal sınırlamalar ile değil, banka bilançosundaki aktif pasif kalemler arasındaki oranlarına göre yönetmeye başlamıştır. Hükümetin politik derecelendirmesinden, piyasa derecelendirmesine geçilmiştir. Kurum ve çalışanlar sayısı yönünden de azalmaya gidilmiştir. Dış Denetimin sıkılaştırılması ve tekrar düzenlenmesi uygulanan diğer düzenlemelerden biridir. Hükümet, finansal riskleri istenilen düzeyde kontrol edebilmek için Çin Sermaye Piyasası Düzenleme Kurulu ve Çin Sigorta Piyasası Düzenleme Kurulu'nu oluşturarak ÇHB'sinin sermaye piyasası ve sigorta piyasasındaki düzenleme ve denetleme görevine son vermiştir. Böylelikle ÇHB'sinin bankacılık sistemi üzerinde yoğunlaşması sağlanmış ve sadece bankaları denetleyen ve düzenleyen tek yetkili kurum haline gelmiştir.

2003 yılından sonra bankaların sermaye yapılarında hızlı değişimler olmuştur. Aralık 2003 tarihinde Huijin firması 22,5 milyar Amerikan Dolarlık yatırımı ile ÇYİB ve ÇB pay ortağı olmuştur. Bu bankaların sermaye yapılarındaki değişimlerden hemen sonra geri dönmeyen aktifler yabancı ve yerel yatırımcılara satılarak banka sermayesinin güçlendirilmesi yoluna gidilmiştir.11 Aralık 2001 tarihinde Çin'in DTÖ'ye resmen kabul edilmesi ile beş yıllık geçiş süreci başlamıştır. Bu süreçte, yabancı sermayeli bankaların yerel bankacılık piyasasına girmesi hızlanmış ve yerel sermaye bankalar ile yabancı sermayeli bankalar arasındaki rekabet düzeyi yükselmiştir. 2002 yılında anonim ortaklık şeklinde ticaret bankalarının kurulması ve yabancı bankaların yerel piyasada faaliyet yapmasına geniş imkan sağlanmıştır. 2003 yılında Devlet Konseyi ÇB ve CYİB'nin halka açılmasına karar vermiştir.

Kredi planlaması politikasının kaldırılması ve doğrudan yatırımların sınırlandırılması finansal reformdaki en önemli gelişme olmuştur. 1994 yılında başlayan ikinci finansal reformdan sonra kamu sermayeli bankalar, kredi planı dahilinde verilen kredi kotalarının kamu sermayeli işletmeler üzerinde kullanılması konusunda çekinceli davranmaya başlamıştır. 1997 yılında kredi kotalarının sadece %80'lik kısmı kullanılmıştır. Çin halk bankası, çalışma sermayeli krediler ile sabit yatırım kredileri üzerindeki sınırlamaları kaldırmış ve kredi kotaları sadece bankaların kredi faaliyetlerini planlarken, yararlanması gereken hedef haline gelmiştir. ÇHB, kamu sermayeli

bankalara sınırlı da olsa faaliyet bağımsızlığı tanıyarak, yerel hükümetlerin kamu sermayeli bankaların kamu sermayeli işletmeleri finanse etmede gün gittikçe artan etkisini azaltmaya çalışmıştır. kamu sermayeli bankalar ve onların yerel şubeleri kredi dağıtım işlemlerinde bağımsız karar almaya başlamıştır.

Bankaların ticari faaliyet alanları tekrar düzenlenmiştir. 1980 yılından bu yana, döviz ticareti sadece Çin Bankası tekelinde olup, 1998 yılından sonra ÇB, ÇSTB ve ÇUB gibi bir çok banka, yabancı para transferi, bireysel yatırımlar ve bireysel takas hizmetleri gibi para yönetim hizmetlerini sunmaya başlamıştır. Bu bankalar bir çok büyük şehirde artan talep üzerine para yönetim hizmetleri (money-managing services) vermeye başlamıştır. ÇZB ise son zamanlarda Shanghai bölgesinde aktif yönetim merkezi kurmuştur. Haziran 2001 tarihinde ÇHB ticari bankalar yönetimi hakkında geçici karar alarak, banka faaliyetlerini geliştirmeye ve rekabeti artırmaya ve risk düzeyini düşürmeye çalışmıştır. Diğer yandan hükümet, Ticari Bankalar Kanunu ile ticari bankaların menkul kıymet alım satım ve gayri menkul yatırım faaliyetleri yürütmesine yasak getirmiştir. 1992 yılında bu durum, hükümetin ticari bankaların geleneksel bankacılık dışında yatırım yönünden bazı imkanları tanıması ve ihtisas bankalarının çok sayıda finansman şirketlerini kurması ile sonuçlanmıştır⁷⁵. Bankalar tarafından kurulan finansman şirketlerinin hızlı artması bankaların asıl görevi olan yatırıma aracılık etme fonksiyonunu yerine getirilmesini engellemiş ve toplanan finansal kaynaklar, menkul kıymet ticaretine kaymış ve bankalar gayri menkul ticaretine girmiştir. 1993 yılında ÇHB'nin sıkı para politikasının uygulanması ile bir çok banka, menkul kıymet piyasasındaki faaliyetlerinden dolayı para kaybına uğramış ve bankacılık sisteminin dengesizliklere uğramasına ve 1992-1993 yıllarında finansal kaosa neden olmuştur⁷⁶. Hükümet de bunun üzerine tüm bankaların yatırım bankacılık faaliyetlerinden uzak durmasını istemiş ve bankacılık faaliyetleri ile ilgili bir çok yeni düzenleme yapılmıştır.

ÇHB, bankaların denetiminde, politik sınırlayıcı kararlardan çok oranlara dayalı sınırlayıcı düzenlemeye başvurmuştur. Uluslar arası standartlara yakınlaşmaya

---

⁷⁵ Sayuri Shirai , a.g.e s:66

⁷⁶ a.g.e s:67

çalışmıştır. Çin Halk bankası ilk kez sermaye yeterlilik oranı belirleyerek Shenzhen bölgesinde uygulamaya koymuş ve sonradan tüm ulusal sınırlar içinde uygulamıştır. Toplam kredilerin toplam mevduatlara oranı, likit aktiflerin likit pasiflere oranı gibi oranlar kullanılmaya başlanmıştır. Kredi sınıflandırma sistemi 1998 yılında tekrar düzenlenmiş ve uluslar arası standartlar uygulanmaya başlanmıştır. 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğin kabulünden sonra hızlanan küresel ekonomiye entegre olma çabaları hükümetin muhasebe sistemlerinde yeniden düzenlemeye gitmesine neden olmuştur.

31Aralık 2005 tarihi itibarıyla Çin Bankacılık Sektörü, aşağıdaki yapıya sahip olmuştur.

1. **Merkez Bankası:** Çin Halk Bankası(ÇHB) merkez bankası sıfatında olup, para politikasını düzenlemek ve uygulamak, devlet konseyinin onayı ile faiz oranlarını belirlemekle yetkilidir.

2. **Çin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu(ÇBDDK):** 2003 yılında kurulmuş olup, bankaları denetlemek ile görevlidir.

3. **Dört Büyük Kamu Sermayeli Ticaret Bankası:** Çin Ziraat Bankası(ÇZB), Çin Bankası(ÇB), Çin Yapı İnşaat Bankası (ÇYİB) ve Çin Sanayi Ticaret Bankası (ÇSTB). Bu bankalar kamu sermayeli bankalar olup, hala finansal sistemde aktiflerinin önemli kısmını elde tutmaktadırlar. 1995 yılında toplam aktiflerin %77'sini bu bankalar ellerinde bulundururken, yıllara göre düşüş göstererek, 2003 yılında ise %61,0 olmuştur (Tablo 4.2) . Kamu sermayeli dört büyük kamu sermayeli bankalar 2.000 milyar dolar aktif toplamı ile, 42000'e varan geniş iş ağı, 700.000'in üzerindeki çalışanı ile dünyadaki büyük bankalar içinde yer almaktadır⁷⁷. Sosyalist plan ekonomisi döneminde önemli görevlerin başında kamu sermayeli işletmeleri finanse etmek olmuştur. Günümüzde ise kar merkezli çalışan, ulusal çapta büyük ve orta ölçekli işletmelere finansal hizmet sağlayan ve perakende bankacılık hizmetlerini sunan ticari bankacılık hizmetini yürütmektedirler. Yurt dışındaki şubeler ile sınır ötesindeki Çin vatandaşlarına bankacılık hizmeti vermektedir

---

⁷⁷ Alicia García-Herrero, Daniel Santabárbara 2004 Where Is The Chinese Banking System Going With The Ongoing Reform? Madrid Documentos Ocasionales. N.º 0406 ss:9-44

4. **Politik Bankalar:** Günümüzde sayısı 3 olup; Çin Tarım Kalkınma Bankası (Agricultural Development Bank Of China-ÇTKB), Çin İhracat & İthalat Bankası (Export & Import Bank of China-ÇİİB) ve Çin Kalkınma Bankası'ndan (China Development Banks-ÇKB) oluşmaktadır. Bu bankaların ana hedeflerinin başında özellikle Çin'in doğu ve orta bölgelerinin özellikle tarım sektörünün kalkınması, ulusal ve dış ticaretin finansmanı gelmektedir. Gerekli olan finansal kaynakları ise Çin halk bankasından aldığı krediler ve hükümet mevduatlarından oluşmaktadır. Genelde hükümet, ekonomik kalkınma politikasında belirlenen önemli kilit projelere finansman sağlamaktadır.

5. **Anonim Ortaklık Şeklinde Kurulmuş Ticari Bankalar :** Anonim ortaklık şekilde kurulmuş ticari bankaların sayısı 12'dir. Bu bankaların büyük kısmı özel sektör tarafından kurulmuş olup küçük bir kısmı ise yerel hükümetler ve kamu sermayeli işletmeler tarafından kurulmuştur. Günümüzde, beş anonim ortaklık şeklindeki banka halka arz edilmiş olup, menkul kıymetler borsasında işlem görmektedirler. Ulaştırma Bankası, Çin Mingsheng Bankası, Çin Everbright Bankası, Merchants Bankası, Shanghai Pudong Kalkınma Bankası, Shenzhen Kalkınma Bankası anonim ortaklık şeklindeki ticari bankalar içinde en büyük olan bankalardır. Bu bankalar, küçük ölçekli kamu sermayeli işletmeler ile, orta ve küçük ölçekli özel işletmeleri finanse etmektedirler. Kamu sermayeli ticari bankalar büyük işlem ağına sahip olmadığı için, özellikle gelişmesi daha ileride olan denize kıyısı olan bölgelerde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu bankalar genelde, mevduat kabul etme, kredi açma, para transferleri, döviz ticareti gibi hizmetleri sunmaktadır.

6. **Şehirselle Ticari Bankalar:** Bu bankaların sayısı 112 olup, 1990'lı yılların ortalarında şehirselle kredi kooperatiflerinin tekrar yapılandırılmasıyla kurulmuştur. Elinde sektörün %5,4'e varan aktiflerini bulundurmaktadırlar. Bu bankaların aktifleri ise şehirselle işletmeler ve yerel hükümetlerin elindedir⁷⁸. Kamu sermayeli ticaret bankaları gibi ulusal çapta işlem ağının olmaması nedeniyle, sadece bulunduğu şehir ve bölgelerle sınırlı kalmakta olup, bu bankalar için rekabet, dezavantaj sağlamaktadır. Faaliyetleri gereği genelde bulunduğu bölgelerde küçük ve orta ölçekteki işletmelere ve

---

⁷⁸ Alicia García-Herrero, Daniel Santabárbara, a.g.e, s: 14

Kolektif işletmelere, şehir sakinlerine, büyük holding şirketlerinin bulunduğu şehirdeki genel merkezleri aracılığıyla büyük ölçekteki şirketlere ticari bankacılık hizmetleri vermektedirler.

7. **Şehir Kredi Kooperatif Bankaları** : Sayıları 681 olup, tarım kredi kooperatiflerine benzemektedir. Kredi kooperatiflerinin tekrar yapılandırması sonucu kurulmuşlardır. 2005 yılı sonu itibariyle ticari bankaların sunduğu hizmetleri vermektedirler.

8. **Şehir Kredi Kooperatifleri**: Sayıları 35.544 olup, kırsal kesimdeki işletmeler ve sakinlerine sınırlı sayıda bankacılık hizmeti vermektedirler.

9. **Tarım Kredi Kooperatif Bankaları** : Sayıları 9 olup, tarım kredi kooperatiflerine benzemekte ancak kırsal alanlara ticari bankaların sunduğu hizmetleri sunmaktadırlar.

10. **Tarım Kredi Kooperatifleri**: Sayıları 32854 olup, tarım kesimindeki işletmeler ve sakinlerine genel bankacılık hizmeti vermektedirler.

11. **Yabancı Sermayeli Bankalar**: Çin bankacılık sisteminde sınırlı rol oynamaktadır. 2003 yılı itibariyle 191 yabancı sermayeli banka lisans izni almış olup, 220 yabancı finansal kurum vardır.

12. **Posta Tasarruf Sandığı**: Posta işletmeleri, mevduat kabul eden bankalar gibi, posta hizmetlerinin yanı sıra banka mevduatı toplama hizmetini geniş hizmet ağı ile ulusal sınırlar içinde halka sunmakta olup, sadece mevduat toplama gibi sınırlı hizmetler verebilmektedir. Günümüzde, 36000 işlem noktası ve 7780 ATM makinesi vardır.

Tablo 4.2: Yıllar İtibariyle Finansal Aktiflerin Kurumlara Göre Dağılımı

Yıl	Kamu Sermayeli Bankalar	Politik Bankalar Ve Diğer Bankalar	Kredi Kooperatifleri	Yabancı Bankalar	Diğer Finansal Kurumlar	Toplam Aktifler (USD Milyar)
1995	77,0	7,2	15,9			891
1996	75,0	8,8	16,3			1.113
1997	73,9	8,7	16,3		1,0	1.353
1998	73,6	9,2	16,1		1,0	1.510
1999	73,2	10,0	15,7		1,0	1.677
2000	71,5	11,9	15,5		1,1	1.869
2001	68,4	13,6	16,5		1,4	2.009
2002	62,6	19,7	11,1	1,2	5,4	2.839
2003	61,0	21,5	11,4	1,2	4,9	3.356

Kaynak:CEIC Verileri

Çin Bankacılık Sektörü, ekonomik reform ve dışa açılma sürecinde hızlı gelişme göstermiş olup, sadece merkez bankası ve dört büyük kamu sermayeli ticari bankaların mevcut olduğu durumdan, değişik sermaye yapısına sahip ticari bankalar ve finansal kurumların olduğu çok yapıli bir sektör haline gelmiştir. Ancak günümüzde kamu sermayeli ticari bankaların etkisi hala yüksektir. 31 Aralık 2005 itibariyle dört büyük kamu sermayeli bankaların elinde bulundurdukları aktifler, finansal sistemin toplam aktif hacminin %53,8'lik kısmını oluşturmuştur. Kredi ve mevduat bakımından da bu kamu sermayeli banka paylarının diğer banka gruplarına göre ezici büyüklüğe sahip olduğu görülmektedir (Tablo 4.3). Diğer ulusal ticaret bankaları, 31 Aralık 2005 itibariyle sayıları 13 olup, elinde bulundurdukları toplam aktiflerin sistem içindeki payı ise %15,3'tür. Şehirselle ticari bankalar, kredi kooperatifleri, yabancı bankalar, posta

Tablo 4.3: 31 Aralık 2005 Tarihi İtibariyle Finansal Aktifler, Krediler Ve Mevduatların Dağılımı (Milyar yuan)

31 Aralık 2005	Kurum Sayısı	Toplam Aktifler		Toplam Krediler		Toplam Mevduat	
		Hacim	Payı%	Hacim(6)	Payı %	Hacim	Payı %
Dört Büyük Ticaret Bankası	4	20.552,2	53,5	10.810,2	50,5	17.374,4	58,7
Diğer Ulusal Ticaret Bankası ⁷⁹ (1)	13	5.879,5	15,3	3.530,6	16,5	4.570,0	15,4
Şehirsels Ticaret Bankası	115	2.059,1	5,4	1.112,6	5,2	1.691,1	5,7
Kentsel Kredi Kooperatifleri	681(5)	205,1	0,5	114,8	0,5	181,3	0,6
Tarım Kredi Kooperatifleri(2)	32876(5)	3.175,4	8,3	1.900,9	8,9	2.767,4	9,4
Yabancı Yatırım Bankası	211(5)	635,3	1,6	330,1	1,6	169,5	0,6
Diğerleri(3)	149(5)	5.923,5	5,4	3.603,7	16,8	2.839,8	9,6
Toplam		38.448,1	100	21.402,9	100	29.593,5	100
Kaynak: PBC, Yıllık Rapor Ve Bankaların İlgili Raporları							

(1) Toplam aktif kredi ve mevduatlar Çin Zhesheng bankası ve Bohai Bankası verilerini içermemektedir.

(2) Tarım kredi kooperatifleri ve bankalarını kapsamaktadır

(3) 31 aralık 2004 itibarıyla 67 yabancı yatırım bankası 211 operasyon noktasında hizmet vermekte olup 186 şube,9 tamamen yabancı banka, 13 karma sermayeli banka ve 3 finans şirketini içermektedir

(4) Politik bankalar, finans şirketleri, güvene dayalı yatırım şirketleri, finansal kiralama şirketleri, posta tasarruf mevduat hacmin i içermektedir. Toplam aktif ,kredi ve mevduat tutarı posta tasarruf verilerini kapsamamaktadır.

(5) 31 Aralık 2004 verileridir.

(6) Batak krediler indirilmeden önceki tutardır.

Çin Bankacılık sektörünün bilanço yapısı, ekonomik gelişme ve dışa açılma sürecinde bilanço kalemlerinin bilanço içindeki payı ve likiditesinde de değişiklik olmuştur. Çin ekonomisinin büyük ve tek elden toplanan verilere ulaşmanın zor olması nedeniyle burada sadece mevduat ve kredilerin yıllar itibarıyla değişimi ele alınmıştır.

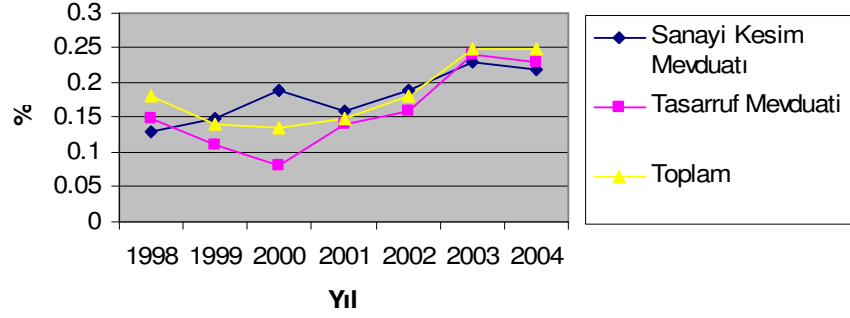
A. Mevduat

Mevduat ise Çin bankaların en önemli finans kaynağıdır⁸⁰. Günümüze faaliyet göstermekte olan bankalarının finansal kaynakların %95'ten fazlasını mevduat oluşturmakta olup, mevduatın Çin bankaları için yaşamsal değeri vardır. Döviz ticareti, uzun yıllardır sadece Çin Bankası tarafından gerçekleştirildiğinden dolayı, mevduatların büyük kısmını yerel para cinsinden oluşmaktadır. Bu mevduatlar içinde; ticari ve hane halkın tasarruf mevduatı önemli paya sahip olup, 2003 yılı itibarıyla sanayi kesimi mevduat hacmi 7,2 trilyon yuan iken, bir önceki yıla göre bu oran, %20,75 ile 1,2 trilyon yuan artış göstermiştir. 2003 yılı sonu itibarıyla hane halkı tasarruf mevduat hacmi ise 10,4 trilyon yuan'a ulaşmış ve bir önceki yıla göre 1,7 trilyon yuan artış göstermiştir. Hane halkı tasarruf mevduatının hızlı artmasında ekonominin hızlı büyümesi ile hane halk gelirinin hızlı artması önemli rol oynamıştır. Yeni gelişmekte olan Çin sermaye piyasasının, tasarruf sahiplerinin sermaye piyasasına olan bilgi düzeyinin de düşük olması nedeniyle; emeklilik sistemi, eğitimi sistemi ve gayri menkul piyasasındaki gelişmelerden doğan artan ihtiyati gereksinimler önemli nedenlerin başında gelmektedir⁸¹.

---

⁸⁰ Li Yang 2004 China: Banking and Financial Market Development Blue Book of Finance 2004 No:1 Social Science Academic Press(china) s:28

⁸¹ a.g.e s:29

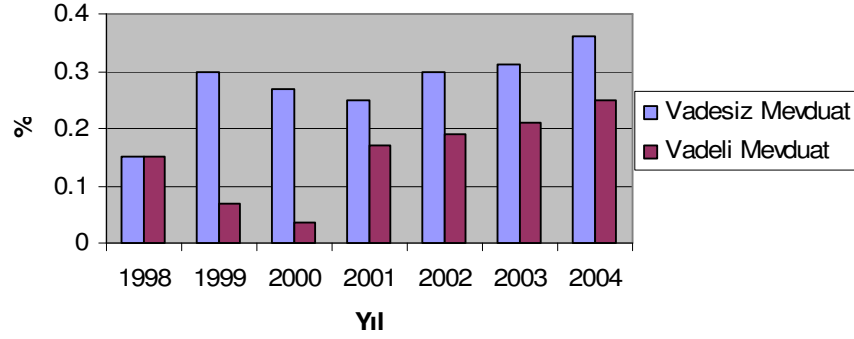

Şekil 4.1 Yıllar İtibarıyla Çin Parası Cinsinden Mevduatların Artış Hızı(1998-2004)

Kaynak:China Banking And Financial Development 2004 page:28

Vade yönünden ise, mevduat vadeleri, daha çok kısalma eğilimi içinde gelişmiştir. Şekil 4.2'den de anlaşılacağı gibi, vadesiz mevduatların vadeli mevduatlara göre daha hızlı arttığı görülmektedir. Vadeli mevduatlar içinde, çoğunluğu bir yıl vadeli mevduatlar oluşturmaktadır. Yani mevduatların likiditesi gün geçtikçe artmıştır. 1996 yılından bu yana ÇHB, bir çok kez mevduat faiz oranlarını aşağıya doğru düzenleme yapması nedeniyle mevduat getirisinin düşmesi, vadelerin düşmesinde önemli etken olmuştur.

Döviz cinsinden olan mevduatlar, yerel para cinsinden olan mevduatlara göre, çok yavaş gelişme göstermiş olup, düşüş trendi içine girmiştir. 2003 yılı sonunda 148,8 milyar dolara ulaşmış ve bir önceki yıla göre %1,3 oranında düşüş yaşanmıştır. 2003 yılındaki döviz mevduatının 51,93 milyar dolarını sanayi kesimi döviz mevduatı, 85,51 milyar dolarını hane halkının tasarruf mevduatı oluşturmuştur. Döviz mevduatlarının düşüş göstermesi Amerikan dolarının gün gittikçe Çin parası yuan karşısında değer kaybetmesi ve halkın doların değer kaybedeceği beklentisinin gün gittikçe artması önemli etken olmuştur. Amerika ve Japonya gibi ülkelerin ileride faiz indirimine gideceği beklentisi ise diğer bir nedendir.

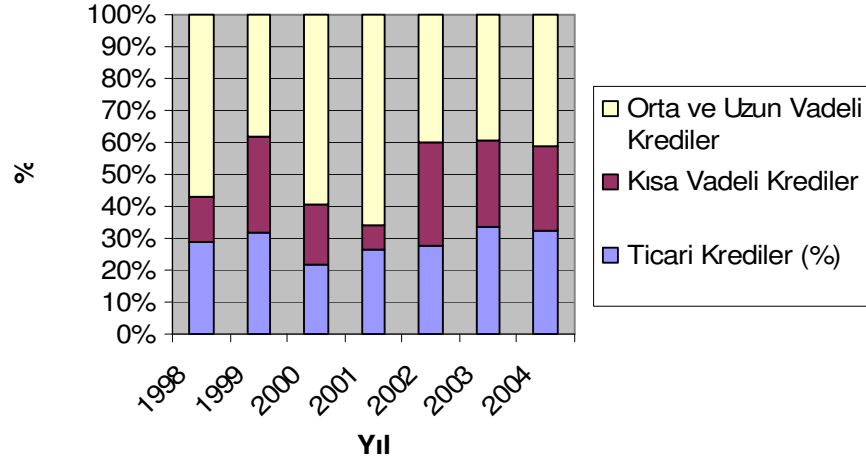
Şekil 4.2 Yıllar İtibarıyla Vadesiz ve Vadeli Mevduat Artış Hızındaki Değişim (1998-2004)
Kaynak: ÇHB Yıllığı 2000, 2002, 2004

b. Krediler

Çin ticari bankalarının aktifinde yer alan kredilerin büyük kısmı mevduatlarda olduğu gibi yerel para cinsinden oluşturmaktadır. Krediler yıllar itibariyle artış göstermekte olup, 2003 yılı sonunda, toplam kredi hacmi 15,9 trilyon yuan'a ulaşmış ve bir önceki yıla göre %21,1'lik bir artış göstermiştir (Şekil 4.3) 1998 yılında Güney Asya'da meydana gelen finansal krizden sonra, Çin bankalarının açtığı kredilerin hacmi yavaş bir hızla yükselme göstermiştir. Kredi hacmindeki yükselişin nedenleri ise; ① Ulusal ekonominin hızlı gelişmesi ile meydana gelen yatırım talebinin artması, bir kısım bankaların gelişmesine fırsat yaratmış, yatırım araçlarının az olması banka kredilerinin ve kaynakların yatırımındaki önemini artırmıştır. ② Hükümetin ekonomideki iyimser beklentisi banka kredilerine olan talebin hızlı artmasına neden olmuştur.

2002 yılının ikinci yarısından sonra Çin'de sabit aktiflere olan hızlı yatırım artmış 2003 yılında da büyük ivmeler kaydetmiştir. Artan rekabet ortamında bankalar, piyasa paylarını artırmak amacıyla kredi açarak, karlılık oranını yükseltmek için kredilere daha çok önem vermeye başlamıştır. Bankalar arası fon piyasasının gün geçtikçe gelişmesi, bankaların zorunlu karşılıklarının likiditesinin artması sonucu bankaların kredi açma

gücü yükselmiştir. Geri dönmeyen kredilerin hacmi ve oranının düşüş göstermesi sonucunda da bankalar, daha çok kredi açma eğilimi içine girmişlerdir⁸².

Şekil4.3 Yıllar İtibarıyla Kredi Yapısındaki Değişim(1998-2004)
Kaynak: ÇHB Yıllığı 2000,2002,2004

Kredi açan kurumlar itibarıyla 2003 yılında; aynı yıl açılan toplam krediler içinde yerel sermayeli ticari bankalar %46,9, anonim ortaklık şeklindeki bankalar %23, tarım kredi kooperatifleri %11,5, politik amaçlı bankalar %6,8, şehirselle ticari bankalar %6,4 ve diğer kurumlar açan krediler %5,3 oranını oluşturmuştur (Şekil 4.4). Şekilde de görüldüğü gibi, bankalar arasındaki rekabet düzeyinin gün gittikçe artması ile kamu sermayeli bankalar ile politik amaçlı bankaların açtıkları kredilerin toplam krediler içindeki payı giderek azalmıştır.

Banka kredileri vadesi bakımından üç yönden gözle görünür derecede gelişme sağlamıştır; İlk olarak, orta ve uzun vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı gittikçe artmıştır. Şekil 4.5 ve Şekil 4.6'da görüldüğü gibi orta ve uzun vadeli kredilerin toplam ve aynı yıl artan kredi hacmi içindeki payları 2000 yılında sırasıyla %23,85 ve %28,4 iken, bu oranlar 2003 yılında yükselerek %35,73 ve %51,4 olmuştur.

⁸² Li Yang , a.g.e, s:30

Yani kısa vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payları gittikçe düşüş göstermiştir. Aynı dönemlerde kısa vadeli kredilerin toplam krediler ve aynı yıl artan krediler içindeki payları 2000 yılında %66,07 ve %59,0 iken, bu oranlar düşerek, 2003 yılında %52,62 ve %34,3 olmuştur. Orta ve uzun vadeli kredilerin hızlanarak artış göstermesinde ise, ulusal ekonomik büyüme ve yatırım oranının yıllardır yüksek olması ve sermaye piyasasının diğer ülkelere göre henüz gelişmemiş olması önemli derecede etki göstermiştir.

Mevduat ve kredilerin banka gruplarına dağılımında da uzun yıllar gelişme sonucu değişimler göstermeye başlamış; kamu sermayeli bankaların mevduat ve kredi bakımından ağırlığının giderek düştüğü, anonim ortaklık şeklindeki bankalar payının ise artış gösterdiği görülmüştür⁸³.

Çin bankacılık sektöründeki mevduat ve gün geçtikçe artan aktif ve pasif uyuşmazlıklar, diğer bir deyişle artan faiz ve likidite riskleriyle karşı karşıya olduğu ifade edilmektedir. Tablo 4.3'te, 2002-2003 yılları arasındaki aktif pasif arasındaki vade boşluğu gösterilmektedir. Tablodan da görüleceği gibi, vadesi bir yıldan fazla mevduatların toplam mevduat ve aynı yıl artan mevduatlar içindeki payı %45 civarındayken, aynı dönemlerde vadesi bir yıldan fazla olan kredilerin payında büyük değişiklikler meydana gelmiş ve 2002 yılında %51,0 iken, 2003 yılında %94,5 olmuştur. Yani Çin Bankacılık Sektörü gün gittikçe artan likidite riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

4.2. ÇİN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN PİYASA YAPISI

Planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş sürecinde Çin Bankacılık Sektörünün piyasa yapısında büyük değişimler meydana gelmiştir. 1979 reformundan önce sektör mutlak monopol piyasa özelliği sergilemiş olup, Çin Halk Bankası ekonominin gerektirdiği hizmetleri tek başına vermiştir. 1983 yılına kadar dört büyük kamu sermayeli ihtisas bankasının kurulmasına karşın, bankalar arasındaki iş bölüşümünün belirgin olması nedeniyle bankalar arasında rekabetin mevcut olmasına

---

⁸³ Xiaoqing (Maggie) Fu and Shelagh Heffernan 2005 China: The Effects of Bank Reform on Structure and Performance Cass Faculty of Finance Working Paper #WP-FF-19-2005Cass Business School, City University, London

imkan sağlamamış ve sektör yüksek monopol piyasa halini almıştır⁸⁴. Eylül 1983 tarihinde Çin Halk Bankasının sadece merkez bankası görevini yürütmesi Çin Bankacılık Sektörü'nün yapısal gelişiminin önünü açmıştır. İhtisas bankaların faaliyet daireleri genişletilmiş ve homojen ürün ve hizmet sunmaya başlamıştır. Böylelikle kamu sermayeli uzman bankalar ticari bankacılığa doğru gelişmiştir. Finansal liberalleşme sürecinin hız kazanması ve politik engellerin gevşemesi ile anonim ortaklık şeklindeki ticari bankalar ve yabancı bankalar piyasaya girmeye başlamış, ama kamu sermayeli dört büyük kamu sermayeli ticaret bankalarının piyasa paylarının giderek düşme eğilimine karşın, günümüzde hala piyasanın büyük bir kısmını ellerinde tutmaktadırlar. Son zamanlarda bir çok ekonomist, Çin bankacılık sektöründe piyasa yoğunlaşma derecesinin yüksek olduğunu ve kamu sermayeli bankaların monopol ettiğini, buna karşılık kötü performans sergilediğini ileri sürmektedir⁸⁵. Diğer bir kısım ekonomist ise, bankacılık sektörünün bir çeşit finanssal durgunluk içindeki monopol piyasa olduğunu ortaya koymaktadır⁸⁶. Günümüzde Çin Bankacılık Sektörü yüksek oligopol piyasa özelliğini taşımakta ve buna karşılık kamu sermayeli ticari bankalar arasındaki rekabetin tam rekabet piyasası özelliğini taşıdığı görülmektedir⁸⁷.

4.2.1 Piyasa Payı

Piyasa payı banka veya bankalar grubunun belirli bilanço kalemlerin tüm bankacılık sektörü içindeki payını göstermektedir. Genelde sektördeki banka sayısı ne kadar çok olursa bankaların piyasa payları da o kadar düşük olacaktır. Piyasa payları ne kadar düşük olursa rekabet düzeyi de o kadar yüksek olacaktır. Tablo 4.4'te 1996 -2002 yılları arasında bankacılık sektöründeki toplam aktiflerin banka ve banka grupları

---

⁸⁴ Zhao Xu, Jiang Zhen Sheng, Zhou Jun Ming 2001 Experimental Analysis Of Market Structure Of Banking Of China And Market Performance No: 3 "Financial Research"
[Http://Www.Ripbc.Com.Cn/Jrxh/Lanmu/Huikan/Jinrongyanjiu/Dianziban/3/Page/Page7.Htm](http://www.ripbc.com.cn/jrxh/lanmu/huikan/jinrongyanjiu/dianziban/3/page/page7.htm)

⁸⁵ YuLiang Chun , 1999 Ologoplist and Competation: Developing of Chenes Banking Sector, Economic Research NO:8

⁸⁶ Wang go hung , 2002 An Analysis of the Market Structure of China's Banking, Economic Review No:2

⁸⁷ Zhao Ziyi Peng Qi Zou Kang 1993—2003 Emprical Analysis on the Change of the China Banking Industry Market Structure: Panzar-Rosse Approach Xi' an Jiaotong University, Xi' an,

Tablo 4.4: 1996-2002 Arası Çin Bankacılık Sektöründe Aktif Dağılımı (%)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Çin Sanayi Ticaret Bankası	35,67	31,01	9,90	29,32	29,97	29,64	28,23
Çin Ziraat Bankası	14,42	16,62	8,67	18,85	16,48	17,35	7,75
Çin Bankası	20,46	23,57	2,85	21,68	20,25	17,82	7,33
Çin Halk Yapı İnşaat Bankası	20,88	17,76	7,76	18,23	19,10	18,89	8,39
Kamu Sermayeli Ticaret Bankalarının Toplamı	91,43	88,96	9,18	88,08	85,80	83,70	1,70
Çin Ulaştırma Bankası	3,91	4,75	4,47	4,46	4,74	4,54	4,57
Çin Citic Bankası	1,07	1,33	1,23	1,30	1,77	2,06	2,00
Çin Everbright Bankası	0,46	0,64	0,69	1,39	1,54	1,82	1,96
Huaxia Bankası	0,22	0,42	0,46	0,51	0,72	0,93	1,06
Çin Minsheng Bankası	0,08	0,19	0,23	0,30	0,53	0,92	1,47
Guangdong Kalkınma Bankası	0,75	0,94	0,99	1,00	1,12	1,31	1,31
Shenzhen Kalkınma Bankası	0,30	0,33	0,36	0,36	0,50	0,82	0,99
Çin Merchants Bankası	0,91	1,26	1,27	1,35	1,66	1,83	2,22
Fujian Sanayi Bankası	0,24	0,31	0,33	0,41	0,65	0,86	1,06
Shanghai Pudong Kalkınma Bankası	0,64	0,86	0,78	0,84	0,98	1,19	1,67
Anonim Ortaklık Şeklindeki Bankaların Toplamı	8,57	11,04	10,82	11,92	14,20	16,30	18,20

KAYNAK: Çin Finanssal Yılı (1997-2003) derlenmiştir.

arasındaki dağılımı verilmektedir (bu dağılım belirli banka aktif hacminin aynı dönemdeki finansal sektörün toplam aktifine olan oranı ile bulunmaktadır).

Tablo 4.4'den de anlaşılacağı gibi, 1996-2002 yılları arasında kamu sermayeli bankaların aktiflerinin toplam finansal sistemin toplam aktiflere oranı %81 üzerinde olup anonim ortaklık şeklinde kurulan bankalara göre mutlak üstünlüğün bulunduğu görülmektedir. Bazı kaynaklar 2003, 2004 ve 2005 yıllarında kamu sermayeli bankaların piyasa payının giderek düşüş gösterdiğini ama hala yüksek seyrettiğini göstermektedir⁸⁸. Kamu sermayeli bankaların toplam aktiflerinin payları yıllara göre düşüş göstermiştir. Anonim ortaklık şeklindeki ticari bankaların aktif payının hızlı yükselişe geçtiği görülmektedir. Ele alınan dönemlerde anonim ortaklık şeklindeki ticari bankaların aktif payı %112,4 oranında yükselmiştir. Borsaya açılmış olan HuaXia Bankası, Minsheng Bankası Corp.TLD, Shenzhen Kalkınma Bankası, Çin Merchants Bankası, Shanghai Pudong kalkınma Bankası olmak üzere beş bankanın toplam aktifleri ise %244,7 oranında artmıştır.

Tablo4.5'te, 1999-2002 yılları arasında kamu sermayeli dört büyük bankanın toplam mevduat içindeki payının büyük olduğu görülmektedir. Gerçi kamu sermayeli bankaların piyasa payı azalma eğilimi içinde olsa da, hala yüksek oranlarda seyretmesi yüksek monopol piyasa yapısının değişmesinin kolay olmayacağını göstermektedir. Faaliyet alanlarının genişlemesi, sınırlamaların gevşemesi ve ticari bankacılık faaliyetlerinin artırılması, dört büyük kamu sermayeli bankanın rekabet düzeyini artırmıştır. Çin Sanayi Ticaret Bankası aktif, mevduat ve kredi bakımından farklı bir yere sahiptir. Bu bakımdan sektör oligopolistik piyasa özelliğini göstermektedir. Piyasa payı bakımından Çin bankacılık sektörü giderek oligopol piyasaya doğru bir gelişme kaydetmiştir.

---

⁸⁸Weijin Zou Zhang Liu 2006 Empirical Analysis of Market Structure ,Efficiency and Performance in China banking <http://scholar.ilib.cn/Abstract.aspx?A=zycjdx200212008>

Tablo 4.5: 1999-2002 Yılları İtibarıyla Çin Bankacılık Sektörünün
Mevduat ve Kredi Dağılımı (%)

	Mevduat Hacmi				Kredi Hacmi			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Çin Sanayi Ticaret Bankası	26,05	26,21	23,56	22,55	24,89	24,09	22,93	21,53
Çin Ziraat Bankası	14,24	14,15	14,10	14,10	16,59	14,59	14,27	14,15
Çin Bankası	7,95	8,00	8,27	8,33	7,81	7,34	7,59	7,96
Çin Yapı İnşaat Bankası	15,49	15,33	15,02	14,62	12,03	13,19	12,77	12,79
Kamu Sermayeli Ticaret Bankalarının Toplamı	63,73	63,69	60,95	59,6	61,32	59,21	57,56	56,43
Çin Ulaştırma Bankası	3,11	3,27	3,29	3,34	2,60	2,93	2,93	2,94
Çin Citi Bankası	0,86	1,04	1,27	1,37	0,65	0,98	1,13	1,38
Çin Everbright Bankası	0,52	1,06	1,26	-	0,39	0,89	1,21	1,38
Huaxia Bankası	0,41	0,57	0,71	-	0,29	0,47	0,55	
Çin Minsheng Bankası	0,24	0,43	0,72	1,07	0,16	0,38	0,65	0,98
Guangdong Kalkınma Bankası	0,61	0,79	0,97	0,99	0,51	0,64	0,82	0,89
Shenzhen Kalkınma T Bankası	0,35	0,36	0,55	0,61	0,28	0,34	0,44	0,61
Çin Merchants Bankası	0,96	1,03	1,49	1,76	0,78	0,86	1,25	1,60
Fujian Sanayi Bankası	0,27	0,38	0,56	0,80	0,22	0,33	0,64	0,72
Shanghai Pudong Kalkınma Bankası	0,66	0,76	0,95	1,33	0,51	0,67	0,79	1,23

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2000-2002 'den derlenmiştir.

4.2.2 Piyasa Yoğunlaşması

Piyasada yoğunlaşma oranı sektördeki bir yada birkaç firmanın piyasanın yüzde kaçını kontrol altında tuttuklarını gösteren bir orandır. En çok CR_n endeksi ve Herfindahl Hirschman(HHI) Endeksi ile ölçülmektedir.

1. CR_n Endeksi(N Firma Yoğunlaşma Endeksi)

CR_n Endeksi(N Firma Yoğunlaşma Endeksi) n sayıda firmanın yoğunlaşma oranı olarak kullanılan CR (altında) n oranı rekabet gücünü gösterme kullanılan bir orandır. Aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır;

$$CR_n = \sum_{i=1}^n X_i / \sum_{i=1}^N X_i \quad (1)$$

İçinde :

N,n,i,N 'ler Banka sayısını

X_i ise i sayıdaki bankaların payını göstermektedir.

CR_n yoğunlaşma oranı, pazardaki en büyük n bankanın, büyükten küçüğe sıralanmak üzere, toplam pazar payını ölçer. Genelde CR_4 kullanılır. Sıfıra yakın bir değer en büyük n bankanın pazar talebinin küçük bir kısmını arz ettiklerini, 1 değeri ise tek bir üreticiye işaret edebilir. CR_n genellikle yüzde değer olarak ifade edilmektedir. Pazar paylarının diğer verilere göre daha kolay bulunabilir olmasından dolayı, pazar yapısına ilişkin en çok kullanılan bu ölçümde n genellikle 4 ya da 8 olarak alınmaktadır. Bu endeksin birinci sakıncası, bankaların göreceli büyüklüklerinin dikkate alınmamasıdır. Farklı büyüklükteki firmaların pazar güçleri de farklı olduğundan, pazardaki rekabet tüm boyutlarıyla analiz edilememektedir. Pazardaki toplam banka sayısının ve endekse katılmayan firmaların pazar paylarının ihmal edilmesi bir diğer sakıncadır.

Tablo 4.6’da, 1999-2002 yılları arasında Çin Bankacılık sektöründeki ilk dört ve ilk sekiz bankanın toplam aktif, toplam mevduat, toplam kredi ve toplam net karları bakımından finansal sektör içindeki payları gösterilmiştir. CR₄’e göre, baz alınan tüm yıllarda oranlar %60’ın üzerinde olup, aktiflerdeki yoğunlaşma oranı ise %80’in üzerinde seyretmektedir. Yani kamu sermayeli dört büyük ticari bankanın, yıllardır piyasayı monopol ettiği görülmektedir. CR₈ ile CR₄ karşılaştırıldığında ise, mevduat ve kredilerin yoğunlaşma oranı arasındaki fark %6 olup, 2000 yılından sonra bu fark daha da artmıştır. Ancak 1999 yılında bu fark %4 olup, aktifler ile arasındaki farkı %10 olmuştur. Net kar bakımından ise bu fark ortalama %20 olup, kamu sermayeli bankaların büyük paya sahip olduğu görülmektedir. CR₄ ve CR₈ zaman dilimi içindeki gelişmesine bakıldığında ise aktifler, mevduatlar ve kredilerin zaman içinde düşüş gösterdiği, ticari bankalar arasında rekabet düzeyinin arttığı görülmektedir. Aynı zamanda net kar bakımından CR₄ ise 1999-2002 yılları arasında giderek artmış, CR₈’de ise düşüş yaşanmıştır. Kamu sermayeli ticari bankaların verimli reform sürecinde karlılık durumunun güçlendiği görülmektedir. Yüksek yoğunlaşmanın yaşandığı ve buna karşılık net karların düşük kaldığı piyasanın, yüksek oligopolist rekabet özelliğini taşıdığı görülmektedir⁸⁹.

2) HHI Endeksi

HHI Endeksi bir pazardaki yoğunlaşma oranını ve rakabet seviyesini göstermek için kullanılan bir endekstir. HHI olarak kısaltılabilir. HHI pazardaki tüm firmaların pazar paylarının karelerinin toplanmasıyla hesaplanmakta olup aşağıdaki formül ile ifade edilmektedir.

$$HHI = \sum_{i=1}^N (X_i / T)^2 \quad (2)$$

İçinde

i, N ise Banka Sayısını

---

⁸⁹ Weijin Zou Zhang Liu <http://cedr.whu.edu.cn/emagazine/20073610811.pdf>

X_i Banka i 'nin Piyasa Payı

T ise Piyasa Hacmini göstermektedir.

HHI Endeksi eşit büyüklükte birçok firma olduğunda sıfıra yakın, tekel durumunda ise 1 olacaktır. HHI'nin pazar paylarının yüzdelerinin karelerinin toplamı alınarak hesaplanan şekli 1980'lerden bu yana ABD'de, özellikle birleşme/devralmalarda, yaygın olarak kullanılmaktadır. Birleşme Kılavuzuna göre, HHI'nin 1000'in altındaki değerleri yoğunlaşmamış, 1000 – 1800 arası orta yoğunlukta, 1800'ün üstündeki değerler ise oldukça yoğunlaşmış bir pazarı göstermektedir. HHI'nin zorluğu, pazardaki tüm firmaların pazar paylarının bilinmesini gerektirmesidir. Tablo 4,7'de, 14 banka üzerinde yapılan HHI index oranı verilmektedir (14 banka dışındaki bankaların piyasa payının çok düşük olması nedeniyle alınmamıştır).

Tablo 4.6: 1999-2002 Arasında Çin Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma Oranı (%)

Yıl	Endeks	Aktif	Mevduat	Kredi	Net Kar
1999	CR_4	88,08	63,73	61,32	64,76
	CR_8	96,58	69,18	65,74	87,51
2000	CR_4	85,80	63,69	59,21	68,39
	CR_8	95,51	70,09	64,87	86,98
2001	CR_4	83,70	60,95	57,56	71,68
	CR_8	93,95	68,26	64,08	87,45
2002	CR_4	81,70	59,6	56,43	72,29
	CR_8	92,45	—	63,73	87,02

KAYNAK: Çin Finans Yıllığı 1999-2002

Tablo 4.7: 1999-2002 Arası Çin Bankacılık Sektöründe H ve N Endeksi

	H - Endeksi				N- Endeksi			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
Aktif	0,2079	0,1519	0,1889	0,1793	4,81	6,58	5,29	5,58
Mevduat	-	0,2233	0,2015	0,2017	-	4,48	4,96	4,96
Kredi	-	0,2258	0,2090	0,1957	-	4,43	4,78	5,11
Faaliyet Geliri	0,2174	0,2061	0,1683	0,1623	5,00	4,85	5,94	6,16
Kar	0,1736	0,1999	0,1723	0,1622	5,76	5,00	5,80	6,16

Not: $N=1/HHI$

Kaynak: Çin Finans Yıllığı 1999-2002

Tablo 4.7'de görüldüğü gibi hesap dönemlerinde ise tüm kalemlerin H- endeksi değişik derecede düşüş göstermiştir. Bu düşüş bankalar arasında rekabetin arttığı yorumunu güçlendirmektedir. N- endeksi bakımından ise, 1999 -2002 yılları arasında Çin bankacılık sektöründe ortalama 5 banka aktif hacmi, 4 banka mevduat hacmi, 5 banka faaliyet geliri ve 5 bankada kar bakımından piyasayı kontrol altında tutmaktadır. Bu, sektörün arasındaki oligopol derecesinin yüksek olduğunu göstermektedir. On dört bankanın sermaye durumlarına bakıldığında ise, bu bankaların kamu sermayeli banka olduğu görülmektedir. N- indeks gelişiminde tüm kalemlerin ifade ettiği ölçek ile karşılaştırılmasında, banka sayısı yıllara göre düşük hızda artmıştır. Değişim pek fazla olmasa da, dört büyük kamu sermayeli bankalar dışında kalan diğer bankaların büyümesi hızlı olmuştur.

4.2.3 Giriş Engelleri

Giriş engelleri genelde yeni firmaların piyasaya giriş çıkışının kolay olup olmadığını göstermekte olup, bu sektördeki firmaların sayısı ve büyüklüğünü önemli derecede etkilemektedir. Bankacılık sektörü için ise, giriş engelleri kuruluş sermayesi, kaynakların kullanım hakkı, bankacılık ürünlerinin farklılığı, yasal kurallar vb.yi içermektedir. Yeni bankaların piyasaya girişinin belirli yasa ve kriterlerle sınırlandırılması, piyasada faaliyet gösteren banka sayısını etkileyerek öncelikle rekabeti engellemekte, böylece banka performansını düşürmekte ve piyasa yoğunlaşma oranı artırmaktadır.

Çin'de bankacılık piyasasına yeniden girişlerde politik engeller öne çıkmaktadır⁹⁰. Hükümet, yeni bankaların piyasaya girmesini sıkı kurallar ile kontrol altında tutmaktadır. Uzun yıllardan bu yana planlı ekonominin etkisinde ticari bankacılık tanımının biraz geç fark edilmesi nedeniyle, ilk dönemlerde hükümet, yeni bankaların piyasaya girmesini çok sıkı kontrol etmiş ve böylelikle rekabeti engelleyerek, monopolü korumuştur. Dolayısıyla bu dönemlerde kurulan tüm bankalar devlet sermayesi ile kurulmuştur. Reform ve dışa açılma politikasından sonra finansal derinleşme ile birlikte bir çok yönden değişiklik olmuş, değişik ölçekteki ve değişik sermaye yapısına sahip ticari bankalar zamanla kurulmuş ve gelişmiştir. Bu da yüksek

---

⁹⁰ Zhao Xu, Jiang Zhen Sheng, Zhou Jun Ming a. g. e, ss:3-8

monopol piyasa yapısının bozularak yüksek oligopol piyasa yapısını almasına yol açtığı ve sınırlı olsa da rekabetin mevcut olduğu piyasa yapısına doğru geliştiği, rekabetin gittikçe arttığı görülmüştür. Ancak, Çin bankacılık sektörüne giriş engelleri gerçekten yüksek olup, aynı zamanda finansal sektörün ulusal bankalarda denendiği ve DTÖ'ye girildikten sonra yabancı sermayeli bankaların girişinin hızlanması bankaların piyasaya girmesini kolaylaştırmıştır. Böylelikle rekabetçi piyasa, Çin bankacılık sektörünün sağlıklı gelişmesini sağlamıştır.

4.3 PERFORMANS ANALİZİ

Çin Bankacılık Sektörü, 1994 yılı ikinci finansal reformundan sonra daha hızlı gelişmeye başlamıştır. Bankalara tanınan geniş yetki ve verimlilik anlayışının banka yönetiminde artarak önem kazanması ile bankaların performansında değişiklik meydana gelmiştir. Genel gelişime bakıldığında, anonim ortaklık şeklindeki bankaların piyasa paylarının az olmasına karşın, daha iyi performans gösterdikleri, kamu sermayeli bankaların sahip olduğu ölçek ekonomisi avantajını performansına yansıtamadığı görülmektedir.

Çin Bankacılık Sektörü'nde faaliyet gösteren bankaların performansına firmaların performans ölçümünde geniş kullanılan Bankaların performansı; genelde aktif getiri oranı (ROA), karlılık oranı, ve kişi ve banka başına düşen kar, mevduat oranları ile ölçülmektedir.

Tablo 4.8 Çin Bankalarının Yıllar İtibariyle Aktif Getiri Oranı Ve Karlılık Oranlarındaki Değişmeler

	Aktif Getiri Oranı				Karlılık Oranı			
	2000	2001	2002	Ortalama Değer	2000	2001	2002	Ortalama Değer
Çin Sanayi Ticaret Bankası	0,13	0,13	0,13	0,13	2,83	7,58	6,88	5,76
Çin Ziraat Bankası	0,01	0,05	0,10	0,08	0,34	1,35	3,29	1,66

Çin Bankası	0,07	0,30	0,33	0,23	1,74	8,28	12,02	7,35
Çin Yapı İnşaat Bankası	0,30	0,19	0,14	0,21	7,60	5,21	4,17	5,66
4. Büyük Kamu Sermayeli Ticaret Bankalarının Ort. Değeri	0,13	0,17	0,18	0,16	3,13	5,61	6,59	5,11
Çin Ulaştırma Bankası	0,30	0,19	0,14	0,21	7,42	6,76	5,01	6,40
Çin Citic Bankası	0,39	0,31	0,42	0,37	0,85	9,16	12,52	10,84
Çin Everbright Bankası	0,13	0,07	0,08	0,09	3,47	1,91	2,72	2,70
Huaxia Bankası	0,79	0,47	0,40	0,55	22,56	12,01	11,34	15,30
Çin Minsheng Bankası	0,34	0,48	0,36	0,39	8,82	12,62	12,36	11,27
Guangdong Kalkınma Bankası	0,16	0,14	0,14	0,15	3,97	4,01	3,92	3,97
Shenzhen Kalkınma Bankası	0,70	0,33	0,26	0,43	16,60	11,34	7,83	11,59
Çin Merchants Bankası	0,37	0,52	0,47	0,45	9,20	15,90	18,12	14,41
Fujian Sanayi Bankası	0,37	0,39	0,27	0,34	10,83	10,52	7,44	9,60
Shanghai Pudong Kalkınma Ban.	0,61	0,61	0,46	0,56	13,96	17,43	15,76	15,72
10 Ünversal Ticari Bankaların Ortalama Değeri	0,42	0,35	0,30	0,36	10,77	10,07	9,70	10,18

Kaynak: Çin Finansal Yılığ 2000, 2001, 2002

Çin bankalarının 2000-2003 yılları arasındaki aktif getiri oranları ve karlılık oranı Tablo 4.8’de verilmektedir. Kamu sermayeli dört büyük ticari bankanın aktif getiri oranları bu dönem içinde ortalama %0,16 oranında seyretmiş olup, kalan 10 anonim ortaklık şeklindeki ticari bankaların aktif getiri oranları ise kamu sermayeli ticari bankalara göre 2,25 kat yüksek seyrederken, ortalama %0,36 olmuştur. Karlılık oranında ise kamu sermayeli bankalar ortalama %5,11 iken, anonim ortaklık şeklindeki bankaların karlılık oranı ise %10,18 olarak gerçekleşmiştir. Anonim ortaklık şeklinde kurulmuş ticari bankalar içinde HuaXia Bankası, Minsheng Bankası, Shenzhen Kalkınma Bankası, Çin Merchants Bankası, Shanghai Pudong Kalkınma Bankası’ları hem aktif getiri oranı, hem de karlılık oranları bakımından ön sıralarda olup, bunlar aynı zamanda halka arz edilmiş bankalardır. Diğer bir halka arz edilmiş Çin Minsheng Bankası ise, biraz geri kalmış olup, ortalamanın üstünde seyretmekte ve toplam kar oranının yükselmesi için önemli etki göstermiştir. Gerçi anonim ortaklık şeklindeki ticari bankaların aktiflerinin getiri oranları kamu sermayeli ticaret bankalarına nazaran yüksek olmasına karşın, dört büyük kamu sermayeli ticaret bankasının aktiflerinin getiri oranları ve karlılık oranları 1999 -2002 yılları arasında azalan bir şekilde yükselirken, anonim ortaklık şeklindeki ticari bankalar için bu iki oran yıllardır yavaş olsa da azalma trendi içine girmiştir. Aktif getiri oranı ve karlılık oranı bakımından kamu sermayeli ticari bankaların faaliyet performansı, diğer 10 anonim ortaklık şeklindeki ticari bankalardan gözle görünür derecede düşük olup, bankacılık sektörü içinde ölçek ve sıralama yönünden birbirine uymamaktadır. Bu, Çin bankacılık sektöründe banka büyüklüğünün banka aktif getiri oranı ve karlılık oranı ile olan orantılı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 4.9 2002 Yılı İtibariyle Çin Bankalarının Diğer Faaliyet Performansı Ve Maliyeti

	Kişi Başına Düşen Kar Oranı (10000RMB)	Kişi Başına Düşen Mevduat (10000RMB)	Banka Başına Ort. Mevduat (10000RMB)	Mevduat Maliyet Oranı (%)	Kredi Maliyet Oranı (%)	Aktif Maliyet Oranı(%)	Kişi Başına Maliyet (10 000 RMB)
Çin Sanayi Ve Ticaret Bankası	1,52	950,53	14849,55	1,06	1,44	0,86	10,03
Çin Ziraat Bankası	0,60	501,25	6136,25	1,41	1,83	1,14	7,07
Çin Bankası	5,40	814,36	11780,22	1,64	2,23	0,80	13,34
Çin Halk Yapı İnşaat Bankası	1,06	614,62	11556,48	1,21	1,80	0,98	7,43
4. Büyük Kamu Sermayeli Ticaret Bankaların Ortalama Değeri	2,15	720,19	11081,13	1,33	1,83	0,95	9,47
Bank Of Communication	2,19	1016,87	21348,49	1,18	1,75	0,88	12,02
China Citic Bank	15,34	2544,87	63129,30	1,21	1,57	0,85	30,91
China Everbright Bank	3,48	-	-	-	1,66	0,92	38,44
Huaxia Bank	12,06	-	-	-	-	1,04	31,77
China Minsheng Banking Corp.Tld	20,97	4305,55	125450,68	0,96	1,38	0,72	41,49
Guangdong Development	2,62	1461,99	29899,82	1,79	2,60	1,39	26,22

Bank							
Shenzhen Development Bank	7,40	1800,50	53051,01	1,75	2,32	1,11	31,57
China Merchants Bank	11,36	1968,38	90480,42	1,27	1,83	1,03	25,10
Fujian Industrial Bank	8,50	2422,81	58638,36	1,20	1,72	0,91	28,98
Shanghai Pudong Development Bank	19,18	3389,07	79929,58	1,14	1,61	0,93	38,65
10 Üiversal Ticari Bankaların Ortalama Değeri	10,31	1891,00	65240,96	1,31	1,83	0,98	30,52

Kaynak: Çin Finansal Yıllığından derlenmiştir.

Tablo 4.9’da görüldüğü gibi, bankalarda çalışan başına düşen getiri oranı, ve mevduat tutarı, banka başına düşen mevduat tutarı bakımından anonim ortaklık şeklindeki bankaların kamu sermayeli bankalara göre daha yüksek olduğu görülmekte olup, sırasıyla 4,8, 2,6, ve 5,9 kat büyük olmuştur. Yani anonim ortaklık şeklindeki ticari bankaların az personel ile kamu sermayeli bankalara göre daha çok verimli çalıştığı görülmektedir. Bu durum da günümüzde Çin bankacılık sektöründe faaliyet performansı ve banka büyüklüğünün orantılı ilişkisinin kuvvetli olmadığını göstermektedir.

Çin’de faiz oranları gerçek anlamda piyasa arz ve talebine göre oluşmadığı için, faiz gelir giderleri diğer serbest ekonomilerde faaliyet gösteren bankalarda olduğu gibi banka performansının iyi veya kötü olduğunu belirleyen bir kriter şeklinden çıkmıştır. Faaliyet giderleri ise, banka performansının değerlendirilmesinde geçerliliğini korumaktadır. Tablo 4.9’da görüldüğü gibi, Çin Bankacılık Sektöründe faaliyet

gösteren bankaların mevduat giderleri oranı, kredi maliyet oranı ve aktif maliyet oranı açısından pek fazla fark olmamaktadır. Dört büyük kamu sermayeli bankanın büyük ölçekte olma avantajının olmasına karşın maliyeti düşüş göstermemiştir. Aksine, Çin Minsheng Bankası, Shanghai Pudong Kalkınma Bankası gibi bankalar mevduat, kredi, ve aktif büyüklüğü bakımından olsun, dört büyük banka ile karşılaştırılmayacak kadar düşüktür. Sermaye maliyetini kontrol etme bakımından da önemli performans göstermektedir.

Diğer yandan ise, banka çalışanları başına düşen maliyet açısından kamu sermayeli bankalar anonim ortaklık şeklindeki bankalara nazaran düşük olup, 3,2 kat fark etmektedir. Bu anonim ortaklık şeklindeki bankaların yüksek maaş, teminat ve primler ile yüksek kalitedeki personel istihdam etmekte olduğu, bu yüksek beceriye sahip personellerin yarattığı yüksek performansının karlılığa olan etkisinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, kamu sermayeli bankaların personel sayısı bakımından çok olması ve personel bilgi düzeyinin düşük olması nedeniyle, bankaya maliyet baskısı yapmakta olduğu görülmektedir.

Tablo 4.10 2002 Yılı İtibariyle Bazı Çin Bankalarının Personel Sayısı, Eğitim Düzeyi Ve Yaş Düzeyi

	Çin Sanayi ve Ticaret Bankası	Çin Ziraat Bankası	Çin Bankası	Çin Halk Yapı İnşaat Bankası	Ortalama	Çin Ulaştırma Bankası	Çin Citic Bankası	Çin Minsheng Bankası Corp.TLD	Çin Everbrigt Bankası	Hua Xia Bankası	Ortalama
30 Yaş Altı P.Oranı	18,8	22,7	32	22	23,9	35,5	42,7	47,	42	45,7	42,7
Yüksek Lisans Düzeyi Üstü P.Oranı	0,7	0,6	0,8	0,9	0,8	1,6	6,7	8,9	6,4	7,3	6,2
Yüksek Eğitim olan P.Oranı	1,2	0,8	1,2	1,8	1,3	1,2	2,3	4,2	3,7	4,2	3,1

Kaynak: 2003 Çin Finans Yıllığı

4.4 ÇİN TİCARİ BANKALARINDA RİSK YÖNETİMİ

Günümüzde Çin Bankacılık Sektörü artan bir risk içinde faaliyet göstermektedir. Son yıllarda yaşanan finansal serbestleşme; faiz oranlarının eskiye oranla daha çok dalgalanma göstermesi, sektörün uluslararasına açılması ve buradan kaynak elde edilmesi piyasada belirsizlik ve değişkenliği artırmıştır. Özellikle Çin ekonomisinin DTÖ'ye girmesi ile bu değişim hızlanmış ve risk yönetimi daha da önem kazanmıştır.

Kimi yazarlara göre, Çin bankacılık sektörü, daha çok piyasa ya da sistematik risklerine maruz kalmakta olup, geri dönmeyen krediler bunun bir örneğidir.

4.4.1 Likidite Riski

Likidite riski bankanın menkul kıymet satışı veya yeniden borçlanma yoluyla uygun maliyetli nakit sağlama zorluğu içerisine girmesi durumudur. Bu risk banka müşterilerinin hesaplarındaki paralarını çekmesi ve bankanın nakit kaynaklarının yer aldığı bankalararası piyasalarına ve/veya uluslararası finansal piyasalarına girip kaynak sağlayamaması durumunda büyür. Likidite riski, likidite sınırı ve normal maliyetle kaynak bulabilme gücü olarak iki farklı şekilde ifade edilmektedir. Likidite riskinin, bankalar için hayati bir risk olması nedeniyle, likidite sınırının aşımı bankanın mali güçlüğü düşmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu sınırın aşımında piyasa, kredi ve operasyonel risklerin devreye girmiş olma ihtimali yüksektir. Likidite sınırının aşılması, bankanın kısa vadeli varlıklarının, kısa vadeli yükümlülüklerini ya da beklenmeyen nakit çıkışlarını karşılayabilme gücünü kaybetmesi şeklinde kendini gösterir. Bu anlamda likidite riski bankanın katlanılabilir düzeyde maliyetlerle kaynak sağlayabilme gücünü ifade etmektedir. Bu güç hem bankanın likiditesine hem de piyasa likiditesine bağlıdır. İki etken birlikte banka için fonlama koşullarını belirler⁹¹.

Reformdan sonra ekonominin istikrarlı bir şekilde büyümesi ve finansal sistemde hızlı gelişen serbestleşme, özellikle devletin ticari bankalar ile olan ilişkisinin tekrar düzenlenmesi, ticari bankaların büyük likidite riski ile karşı karşıya kalmasına neden olmuş ve likidite riski yönetimi önemli hale gelmiştir. Son yılların verilerine

---

⁹¹ Uyemura, D.G., Financial Risk Management in Banking, Chicago, Bankers Publishing Company, 1993, ss. 234 – 235.

bakıldığında, Çin ticari bankalarının yüksek likidite riski ile karşı karşıya kaldığı ancak, düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir.

TOPLAM KREDİ / TOPLAM MEVDUAT ORANI: Bu oran, daha çok bankaların likiditesini ölçmede kullanılmaktadır. Bankalar açısından bu oranın küçük olması bankanın kaynak bakımından bir kadar istikrarlı olduğunu göstermektedir. Çin bankaları açısından bu oran uzun yıldır %80 ile %90 arasında seyretmekte olup, aktif pasif yönetiminde belirlenen %75'lik standart orandan yüksektir⁹². Bu durum, Çin ticari bankalarının kaynak bakımından istikrarsız olduğunu göstermektedir. Gün gittikçe bu oran düşüş göstermiş olsa da hala yüksek düzeydedir. Bilindiği gibi krediler, ticari bankaların likiditesi en düşük olan aktiflerdir. Mevduatlar ise ticari bankaların likiditesini sağlayan en önemli kaynaklardır. Geleneksel bankacılık faaliyetinde krediler mevduatların büyük kısmını teşkil etmektedir. Çin ticari bankalarının kredi /mevduat oranı düşüş eğilimi içinde olsa da, beklenenden hala yüksek değer sergilemektedir. 1998 yılında bu oran %90 iken, 2004 yılında ise %74 olmuştur. Bu düşüşler merkez bankasının son zamanlarda sıkı para politikası uygulaması nedeniyle daralan kredi hacminden kaynaklanmaktadır. Finansal reformların hız kazanması ile sermaye piyasasında meydana gelen ilerlemeler bir kısım büyük firmaların ihtiyaç duyduğu finansal kaynakları banka kredisi ile karşılama yerine sermaye piyasasına açılma yoluna gitmesi, başta gelen nedenlerdir. Diğer taraftan 1997 yılından sonra Çin halk bankasının daraltıcı para politikası izlemesi nedeniyle, bankalar kredi kalitesine daha çok önem vermeye başlamıştır. İç piyasada tasarruf mevduatının hızlı gelişmesi diğer önemli nedenlerden biridir⁹³.

ÇBS'nde kredi ve mevduatların vade yapısında meydana gelen gelişmeler sonucu ticari bankaların yapısında yüksek likidite riski taşıdığı ancak düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bir yıldan uzun olan orta ve uzun vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı gün gittikçe artmıştır. Bunun aksine, bir yıldan uzun, olan orta ve kısa vadeli mevduatların toplam mevduat içindeki payı gün gittikçe düşüş göstermektedir. 2002 ve 2003 yıllarında bir yıldan uzun orta ve uzun vadeli olan

---

⁹²Wang Wei An 2003 The Empirical Analysis of China's State Commercial Bank's LiquidityZhizhang Financial, NO:3, s:10

⁹³ a.g.e, ss: 10-11

mevduatların toplam mevduat içindeki payı %45 civarındayken, vadesi bir yıldan uzun olan orta ve uzun vadeli kredilerin toplam kredi içindeki payı büyük değişiklik göstererek %89%'dan %90,3'e yükselmiştir. Yani ticari bankaların likidite payı gün geçtikçe artarak, bankanın likidite riski ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

TOPLAM KREDİLERİN/ AKTİF ORANI: Bu oran, gittikçe düşüş göstermektedir. Kredilerin likiditesi en düşük olan aktiftir. Kaynakların büyük kısmı kredi olarak verilmekte olup, bu oran ne kadar yüksek olursa banka o kadar yüksek likidite sorunu ile karşıya kalmaktadır. 1998 yılından bu yana Çin ticari bankalarının açtığı kredilerin toplam aktiflere olan oranı gün gittikçe düşüş göstermektedir. 1998 yılında bu oran %78 iken, 2004 yılında düşerek %70 olmuştur. Bu durum, ticari bankaların sermayesinin değişik şekillerde kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Ticari bankaların likiditesinin de yükselmekte olduğu görülmektedir. Ancak %70'lik bu oran, uluslararası standartlara göre çok yüksektir. Dünyaca ünlü bankalarda ise bu oran %40 olarak seyretmektedir. Dolayısıyla mevcut oranın daha da düşmesi gerekmektedir.

KREDİ KALİTESİ: Ticari bankaların aktifinde yer alan kredilerin kalitesi, banka likiditesini etkileyen önemli bir unsurdur. Eğer beklenen krediler ve üzerindeki faiz tutarının zamanında geri dönmemesi, bankanın nakit ihtiyacını önemli derecede etkilemektedir. Günümüzde geri dönmeyen krediler eskisine göre azalma göstermiş olsa da, yüksek seyretmektedir. 30 Eylül 20004 tarihi itibarıyla ticari bankaların geri ödenmeyen krediler oranı %13,37 olup, toplam tutarı 1,6 trilyon olmuştur. Geri dönmeyen krediler iyi bir şekilde çözülmediğinde ise, banka likiditesi büyük oranda sekteye uğrayacağı açıktır.

NAKİT AKTİFLERİN/MEVDUATA ORANI: Bankalardan ödünç alınan kredilerin zamanında sözleşmedeki faiziyle birlikte ödenmesi zorunludur. Aksi takdirde büyük likidite sorunu ile karşılaşacaktır. Dolayısıyla bankalar kar elde etmekle birlikte, mutlaka gerekli paraları karşılayabilecek kadar nakit bulundurmaları zorundadırlar. Nakit parayı istenilenden fazla bulundurmaları banka karının düşmesine neden olurken, aksi ise bankanın likidite riski ile karşılaşmasına, sonradan en ağır sonucu ile iflas etmesine neden olmaktadır. Bu oranın yüksek olması, likiditesinin güçlü olduğunu ifade etmektedir. Çin ticari bankalarının durumuna bakıldığında, 1998 den 2003 yılına kadar

olan dönemde nakit aktifin/ mevduatlara oranı düşüş eğilimi göstermektedir. 1998 yılında bu oran %17,3 iken, daha sonra düşerek %12,1 olmuştur. 2004 yılında ise, enflasyon baskısı sonucu sıkı para politikası uygulanmasına neden olmuştur. Bu oranın gittikçe aşağıya doğru düşmesi, bankaların ödeme gücü ve likiditesini etkilemektedir.

Günümüzde bankacılık sisteminde gelişmeler sonucu yeni ürünlerin ortaya çıkması ile sermaye kullanımını çeşitlendirerek kredilerin payını azaltmaktadır. Bu da ticari bankaların likiditesini artırmaktadır. Ancak yüksek düzeyde geri dönmeyen kredilerin mevcut olması, banka likiditesini düşüren faktör olmaktadır.

MEVDUATIN /TOPLAM PASİFLERE ORANI: Çin ticari bankalarının mevduatların pasiflere oranı verilmektedir. Eğer bankanın pasifi mevduatlara aşırı derecede bağlı olursa, bankanın aktif kalitesi o kadar düşüş olacaktır. Eğer yeterli bir mevduat sağlayamadığı zaman vadesi gelen mevduatları zamanında ödemesinde zorluk çekecektir. Bununla, likidite riski ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla banka pasifleri mevduata ne kadar bağlı olursa banka likidite riski o kadar yüksek olmaktadır. Çin ticari bankalarına bakıldığında ise, mevduatın banka kaynaklarındaki payı gün gittikçe yükselme trendi izlemektedir. 2003 yılında, 2002 yılına göre düşüş yaşanmış olsa da, diğer yıllarda yükselmiştir.1998 yılında %86,7 iken, 2004 yılı ortası itibariyle yükselerek, %95'e ulaşmıştır. Bundan da anlaşılacağı gibi, Çin ticari bankalarının pasifleri tek kalemde yoğunlaşmıştır. Böylece mevduata aşırı bağlama sonucu bankalarda yüksek oranda likidite anormal ölçüde yükselmektedir.

MEVDUATLARIN VADE YAPISI: Mevduat vade yapısı gün gittikçe kısalmakta olup, vadesiz mevduatların payı yükselmektedir. Mevduatları genelde vadesiz ve vadeli olarak incelediğimiz de, bunların toplam mevduat içindeki payları bakımından vadesiz mevduatlar gün gittikçe artmaktadır. Bu da bankaların kısa vadeli fonlar ile uzun vadeli krediler açması anlamını taşımaktadır. Böyle kısa vadeli fonlar ile uzun vadeli finansmanların karşılanması bankaların likidite riskini artırmaktadır. 2001 itibariyle vadesiz mevduatların toplam mevduat içindeki payı vadeli mevduat payları geçmiştir. Üstelik günümüzde vadesiz mevduatların artış hızı vadeli mevduatların artış hızından fazladır.

SERMAYE YETERLİLİK ORANI: Sermaye yeterlilik oranı istenilen düzeye gelememiştir. Bilindiği gibi banka sermayesi bankanın ödeme gücünü ve likidite düzeyini yükseltme, değişik riskleri bertaraf etme ve normal bankacılık hizmetlerini devam ettirmede önemli bir etkidir. Banka sermayesinin yeterli olması, bankanın faaliyet riskini düşürmedeki en önemli faktördür. Likidite riski bakımından ise; sermaye yeterlilik oranı yüksek olduğunda likidite riski de yüksek olmaktadır. Gerçi Çin ticaret bankalarının sermaye yeterliliği eskilere göre yükselmiş olsa da ama hala BASEL anlaşmasında belirlenen ve en düşük sınır olan %8'i yakalamış değildir. İlgili verilere bakıldığında ise, 2003 yılında Çin'deki her türlü finansal kurumların sermaye yeterliliği ise %6,3 civarında olmuştur. Toplam 11 adet Çin anonim ortaklık şeklindeki ticari bankaların ortalama sermaye yeterlilik oranı %7,35'i 112 şehirselle ticari bankaların oranları ise %6,13'ü bulmuştur. Dört büyük kamu sermayeli ticaret bankası içinde sadece BOC Eylül 2004 itibariyle %8'lik standart orana ulaşmıştır. Genel olarak düşük olan sermaye yeterlilik oranı ise, Çin bankacılık sisteminin daha çok likidite riski ile karşılaşmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak Çin finansal sisteminin hızlı gelişmesi ve dışa bütünleşme çabaları sonucu ticari bankaların likidite riskini belirleyen oranlarda eskisine göre iyileşme mevcut olup, likidite riskinin gün gittikçe düşüş eğilimi içinde olduğu ama yüksek değerlerde olduğu gözlenmektedir. Bu iyileşme ile beraber bazı kriterlerin kötüleştiği ortaya çıkmaktadır. Yanı pasiflerin vade yapısındaki kısalma gün gittikçe belirgin olmaktadır. Kaynaklar, aşırı derecede mevduata bağlı olmakta nakitlerin aktifteki payı düşmekte bu da bankanın likidite riskini artırmaktadır. Sonuç olarak, Çin ticari bankaları yüksek likidite riski ile karşı karşıya kalmıştır.

4.4.2 Döviz Kur Riski

Kurlardaki değişmelerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgili olan kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar. Bu da kar veya zarara yol açar. Bir çok şirket gibi bankalar da kur riskinden etkilenirler. Kur riskinin doğrudan etkisi uluslararası piyasalarda aktif olan veya FX işlemi yapan bankalara olsa da, sistemdeki

tüm bankalar dolaylı olarak portföylerindeki şirketlerin olumsuz etkilenmesi ve portföyün kredi riskini artmasıyla kur riskinden etkilenirler.

Çin, ticari bankaları korumak amacıyla, yabancı paranın değerindeki değişikliklerde meydana gelen döviz riskine son zamanlardır önem vermeye başlamıştır. Döviz kuru rejimi reformdan önce hükümet, sabit döviz kur sistemini kullandığı için ve döviz kurunda meydana gelen risklerin tamamen devlet tarafından karşılanması ticari bankaların gerekli araçlar ile döviz kur riskini yönetmesine gerek kalmamıştır⁹⁴. 21 Temmuz 2005 tarihinden sonra döviz kurlarının piyasa arz ve talebi tarafından belirlenmesi, döviz kurunun belirlenmesinde döviz sepetinin temel alınarak yönetilebilen dalgalı kur sistemine geçilmesi, eskiden devletin üstlenmiş olduğu döviz kur riskinin birden fazla döviz sahiplerinin eline geçmesi, döviz kur riski yönetiminin önemini artırmıştır.

Günümüzde ticari hesaplar ve banka hesaplarında döviz kur riski artmaktadır⁹⁵. Yeni döviz kur rejimine geçildikten sonra ticari hesapların değeri yabancı para cinsinden (Çin parası RMB) hesaplandığından, yerel paranın önemli yabancı paralar karşısındaki değerinin dalgalanması nedeniyle değerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Aynı zamanda banka bilançosundaki döviz cinsinden olan aktif ve pasif kalemlerin döviz kurundaki değişimler sonucu olmaktadır. Ticari hesap ile banka hesabındaki döviz kuru riski birleştirildiğinde ise ticari bankaların döviz kuru riskini vermektedir. Gerekli verilere göre hesaplandığında Çin ticari bankalarının toplam döviz kuru çapı büyüktür. Bankaların yanlış dövizlere yatırım yapma riski de büyüktür. Ancak özel durumlar dışında bir kısım ticari bankaların buldukları döviz cinsinden olan sermayesi Çin parası RMB'nın değer kazanması ile daralmaktadır.

Müşterilerin döviz kuru riski yükseldiğinde ticari bankaların da zarar etme olasılığı da yükselmektedir. Döviz kurundaki dalgalanmaların büyük olması, dış ticaret şirketleri için döviz kuru riskini artırmaktadır. Döviz kurunun dalgalanma bandının genişletilmesi uluslar arası dış ticaret firmaları üzerinde büyük etki yaratmış ve döviz kur riskini artırmıştır. Örnek olarak, gemicilik sektöründe pazarın dönemsel olması

⁹⁴Zhang xiao Hu 2006 Foreign Exchange Risk Management and Regulation of Chinese Banking Sector
The Banker NO:8

⁹⁵ a.g.e, ss:1-6

karların az olması ile Çin parası RMB’de bir küçük yükselme, firmaların karlarının zarara çevrilmesine neden olmaktadır. Böylece RMB değerinin yükselmesi ihracatçı firmaların uluslararası mal piyasasındaki rekabet gücünü azaltmakta, karlarını düşürmekte ve böylece firmanın kredi ödeme yeteneğini zayıflatarak sırasıyla bankalarda kredi riskinin artmasına neden olmaktadır.

Günümüzde döviz kuru rejimi üzerindeki yeni düzenlemeler sonucu ortaya çıkan yeni enstrümanlar bankalar için büyük risk taşımaktadır. Bu enstrümanların kullanımı bankanın döviz kurunu doğru hesap etmekte ve böylece döviz kuru riskini bertaraf etmesi gerekmektedir. Vadeli işlem ticaretinin genişletilmesi, ticari vade sınırlamalarının kaldırılması ve aynı zamanda bankaların kendi adına kur tespitine izin verilmesi, bankaların müşterilerine döviz vadeli işlemleri yapabilmesini sağlamakta. Bu uygulamalar bankaların döviz piyasa işlem hizmetinin gelişmesini sağlaması ile bankaların döviz kuru riskinin artmasına neden olmaktadır. Bu da bankanın karını ve rekabet gücünü etkilemektedir. Devlet içindeki bankaların bir yıl içinde müşterilerine verdiği vadeli işlem kuru ile gerçekleşen gerçek kur arasında büyük fark çıkmasına neden olmuştur. Bu da Çin ticari bankalarının karşı karşıya olduğu yüksek döviz kuru için daha çok gelişme sağlanması gerektiğini göstermektedir.

Günümüzde bir çok firma yönetimi, döviz kuru riski yönetimiyle ilgili hiç bir yeterli bilgi ve tecrübeye sahip değildir. Buna ek olarak, döviz kuru riski politikası da yeterli değildir ve sürekli olarak geliştirilmesi gerektirmektedir.

Tablo 4.11: Yıllar İtibariyle Tüm Finansal Kurulmadaki Yabancı Mevduat ve Kredi Hacmindeki Gelişim (Haziran 2002~ Aralık 2005) (10 milyon Dolar)

Yıllar	2002.06	2002.12	2003.06	2003.12	2004.06	2004.12	2005.06	2005.12
Mevduat	1445,46	1506,67	1510,60	1487,06	1510,69	1522,99	1652,86	1615,7
Kredi	983,62	1027,98	1173,41	1301,77	1346,13	1353,49	1496,63	1505,3
Uzun Vadeli Krediler	334,59	373,26	414,74	465,20	482,13	519,90	621,13	679,05
Mevduat /Kredi Oranı	0,68	0,68	0,78	0,88	0,89	0,89	0,91	0,93
Uzun Vadeli Mev./Kredi Or.	0,34	0,36	0,35	0,36	0,36	0,38	0,42	0,45

Kaynak: Çin Halk Bankası verileri

4.4.3 Faiz Oranı Riski

Faiz Oran riski, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması durumunda veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir-gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar⁹⁶.

Çin'de faiz oranları 1954 yılından bu yana serbest ekonomilerde olduğu gibi, piyasa mekanizması tarafından değil, merkez bankası tarafından ekonomik gelişmeler göz önüne alınarak devletin kalkınma politikası doğrultusunda belirlenmekte olup, özellikle 1984 yılından bu yana sık sık değişmeye başlamış ve değişme aralığı da

⁹⁶ ÇELİK, Faik. (2001), Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları, **İktisat Dergisi**, Eylül:s:62

büyük olmuştur⁹⁷. 1994 yılından bu yana merkez bankası 9 kez faiz oranlarında değişme yapmış olup, son düzenleme dışındakilerin hepsi düşme yönünde olmuştur (Tablo3)⁹⁸. Bankalar da bu düşüşlerden büyük çapta etkilenmiştir. Çin'de faiz oranlarının diğer serbest piyasalardaki faiz değişimine göre neredeyse sabit kabul edilse de, Çin ticari bankalarının faiz oranı riskine düşmeyeceği anlamına gelmemektedir.

Faiz oranlarında meydana gelen değişiklikler gittikçe artmakta ve değişme bandının da gün geçtikçe genişlemesi, bankaların artan faiz oran riski ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Ekim 2004 itibariyle merkez bankası tasarruf mevduatı üzerindeki faiz belirlenmesini kaldırmış ama kredi tavan faiz oranlarını belirlemede değişiklik yapmamıştır. Bunun gibi düzenlemeler, banka aktif pasiflerinin vade yapısının uyumlu olmaması, mevcut riskin ortadan kalkmasını sağlayamamıştır.

Tablo 4.12: Yıllara Göre Banka Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarındaki Değişim (%)

	5.01. 1996	23.08. 1996	3.10. 1997	25.03. 1998	1.07. 1998	.12. 1998	0.6. 1999	21.02 2002	29.10 2004
Mevduat Faiz Oranları	9,18	7,47	5,67	5,22	4,77	3,78	2,25	1,98	2,25
Kredi Faiz Oranları	10,98	10,08	8,64	7,92	6,93	6,39	5,85	5,31	5,58

Kaynak: Merkez Bankası Yıllığı 2000,2003 2004

Merkez bankası faiz değişimden sonra meydana gelen zararı bankalara ödemektedir. Dolayısıyla ticari bankaların faiz oranı riskine karşı duyarlılığı düşük kalmıştır. Çin'in DTÖ'ye üyeliğinden sonra yabancı bankaların piyasa girişinin hızlanması, hükümetin faiz oranlarının serbestleşmesi için hızlı adımlar atması sonucu

⁹⁷Xujinnan and Cui Hua 2002The Analysis of Interest Rate Risk of Chinese Commercial Bank and Its Management , China Soft Science NO:1

faiz oranlarında meydana gelen risk yavaş yavaş kendini göstermeye başlamış ve Merkez bankası bankaların döviz kur riski ve faiz riskine karşı bankaları uyarmıştır.

Çin, DTÖ'ye verdiği söz gereği geçen yılın sonuna kadar yabancı bankalar üzerindeki mevcut kısıtlamaları tamamen kaldırmıştır. Bu şekilde Devlet, bankaların arkasındaki gizli desteği kaldırmış olacaktır. Aynı zamanda bu yıl faiz oranlarının tamamen serbest bırakılması beklenmektedir. Çin merkez bankasının faiz oranlarını serbestleştirilmesi süreci ise şöyle olmaktadır; Önce para piyasası faiz oranları ve tahvil piyasası faiz oranlarının serbest bırakılması daha sonra ilerleyen şekilde mevduat ve kredi faiz oranlarını serbest bırakmak şeklindedir. Mevduat ve kredilerin serbest bırakılması önce döviz sonradan yerel para, önce kredi sonra mevduat, önce uzun vadeli büyük hacimdeki sonra kısa vadeli küçük hacimdeki program izlemektedir. 29 ekim 2004'te ise finansal kurumlar kredi tavan faiz oranı kaldırılmış (kredi kooperatifleri hariç) ve mevduatın taban faiz oranı belirleme şeklini değiştirmiştir. Bu, finansal piyasaların faiz oranlarının serbest bırakılmasında önemli olmuştur. 2005 yılı merkez bankası faiz oranlarını serbestleştirme reformunu ilerletmiş, bankaların kendi kendini yönetme, aktif ve pasif yönetimini geliştirme, risk kaldırma gücünü artırmaya yardımcı olmuştur.

Dalgalı kur sistemi altında Çin ticari bankalarının karşılaştığı faiz oranı riski ile diğer ülke ticari bankalarının karşılaştığı faiz oranları farklıdır. Bu farklılık ise, sistemin gelişim sürecinde beklenmedik risklerin meydana gelmesinden kaynaklanmaktadır. Merkez bankası 1996-2004 yılları arasında 9 kez faiz düzenlemesi yapmıştır. Mevduat faiz oranlarının düzenlenmesi zaman zaman aynı olmamıştır. 1996-2004 yılları arasında ticari bankaların mevduat ve kredi faiz oranlarında meydana gelen değişikliklere bakıldığında ise, 1996'da iki kez mevduat faiz oranlarında düşme yapmış olup bu düşüm hep kredi faiz oranlarındaki düşüşten daha çok olmuştur. 1997-1998 yılları arasında dört kez düzenleme yapılmış olup, kredi faiz oranlarındaki düşüş mevduat faiz oranlarındaki düşüşten daha fazla olmuştur. Bu düzenleme ile, devlet sanayi kesimi üzerindeki faiz yükünü azaltmak ve karını çoğaltmak amacını gütmüştür. Bu şekilde kredi faiz oranlarında büyük düşüş yaşanması ile ticari bankaların faiz gelirini azaltmış ve bu da bankaların karlılık oranını düşürmüştür.

Araştırmalara bakıldığında bankalar vadesi bir yıldan kısa olan faize duyarlı aktifler ile faize duyarlı pasifler arasındaki fark gün geçtikçe artış göstermektedir. Dolayısıyla Çin ticari bankaları, gün geçtikçe artan faiz oranı riskiyle karşılaşmaktadır. Ve faiz oran riski yönetimi bankalar için önemli hale gelmiştir. 2003'ten 2005 yılına kadar olan dönemde ticari bankaların vadesi bir yıldan kısa olan faize duyarlı aktifler ile pasiflerin oranı ise hep birden küçük olmuştur. Bu oranda hep yıllar itibariyle dş eğilimi yaşamaktadır. Bu bankalar faaliyet sürecinde devletin 7 kez faiz düzenlemesi ile ticari bankalar faiz oranı riskini hissetmiş ve ona karşı önlemler almaya başlamıştır. Faiz oranlarının düşmesi döneminde bankalar az sayıda faize hassas aktifler ve çok sayıda faize hassas pasifler bulundurarak büyük kar elde etmiştir. Ama merkez bankası temel faiz oranlarını yükselttiği dönemlerde az miktardaki faize hassas aktiflerin tekrar yüksek faizden etkilenmesi sonucu bankalar faiz geliri kaybına uğramıştır. Bu bankaların daha uygun ve gelişmiş yöntemler ile faiz oranı riskini bertaraf etmesini gerektirmiştir. Faizin serbestleşmesinin hızlanması bankaların daha iyi yöntemlerle faiz oran riskini bertaraf etmesine imkan sağlamıştır.

Vade farkı bakımından ise, aktif ve pasiflerin geçerlilik zamanı bakımından bakıldığında geçerlilik zamanı ne kadar uzun olursa banka aktif ve pasiflerin faiz oranlarındaki değişiklerinden etkilenme riski de büyük olacaktır. Geçerlilik dönemi kısa olursa, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerinden etkilenmesi o kadar küçük olacaktır. Çin, ticari bankalardaki aktif ve pasiflerin faiz oranlarındaki değişiklik aynı olmadığından, mevduatların günlük açıklanmış faiz oranları üzerinden işlem görmesinden ve yılda bir kez faiz hesaplanmasından dolayı farklı olmaktadır. Kısa vadeli krediler ise, kredi anlaşması yapıldığı günde açıklanan kredi faizi üzerinden işlem görülmektedir. Orta ve uzun vadeli kredilerin faiz oranları yılda bir kez belirlenmektedir. Orta ve uzun vadeli kredilerin faiz oranları devletin faiz oranlarını düşürmesi ile birlikte düşmekte ama vadeli mevduatlar faiz oranları ise eskisinden yüksek faizden işlem görmeye devam etmektedir. Aynı zamanda özel avantajlı faizlere sahip kredilerin büyük hacimde olması bankaların kredi faiz oranlarını düşürmede avantaj sağlamaktadır.

Kaynak erişiminin zor olması sebebiyle, tüm bankaların faiz oranı riskine olan etkisini ölçmek zor olmaktadır. Dolayısıyla buna kısa vadeli mevduatların toplam mevduatlara oranı ve kısa vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı ile bakmak mümkündür⁹⁹. Tablodan da görüleceği gibi, ticari bankaların bünyesinde bulundukları kısa vadeli mevduatların toplam mevduata olan oranı kısa vadeli kredilerin toplam krediler içindeki oranından küçüktür. Bu, Çin ticari bankalarının uzun vadeli mevduatlarının kısa vadeli krediler ile finansman edildiği görülmektedir. Faiz oranlarında düşüş olduğunda bu bankalar, kolayca faiz riskinin etkisine uğrayacaktır.

Gelişme yönü bakımından ise pasiflerin vadesinin uzama yönünde olduğu ama farkının giderek düşüş göstermekte olduğu görülmektedir. Bu durum, ticari bankaların karşılaştığı faiz riskinin düşme eğilimi içinde olduğunu göstermektedir. Bu da devletin, bir çok kez faiz indirmesinden sonra bankaların faiz değişiminden meydana gelecek belirsizliklerden kurtulmak için önemli yöntemlere baş vurduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak; son yıllarda faiz oranlarındaki serbestleşmenin hızlanması ile birlikte bankalar faiz oranı riskine daha da önem vermeye başlamıştır. 2003-2005 yılları arasındaki verilere dayanarak yapılan araştırma sonucu, faiz oranı riski yönetimi önemli olmaya başlamış olsa da, diğer gelişmiş ülkelere göre büyük fark taşımaktadır. Buna Çin bankacılık sisteminin gelişiminin geç başlaması ve tecrübelerin yetersiz kalması sebep olmaktadır. 2005 yılında dört büyük kamu sermayeli bankanın verilerine bakıldığında, gelirlerinin %80'in üzeri kredilerden sağlanırken, diğer aracılık hizmetlerden ise sağlanan gelirler ise sadece %10 olması, makro ekonomik politikalardan ve kredi riskinden çok etkilendiğini göstermektedir.

4.4.4 Kredi Riski

Bu risk, potansiyel kayıplar açısından büyük bir önem taşır. Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Yani kullanılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder. Kredinin geri dönmemesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur.

---

⁹⁹ http://www.dss.gov.cn/Article_Print.asp?ArticleID=212856

Mali riskler arasında en önemli olanı ve Çin bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Çin bankacılık sektörü, yıllar boyunca geri dönmez kredilerden kaynaklanan kredi riskine maruz kalmıştır.

Geçiş döneminde Çin Finansal sisteminin karşı karşıya kaldığı problemlerin başında büyük bir kısmı geleneksel kredi sisteminden meydana gelen geri dönmeyen kredilerdir¹⁰⁰. 20. yüzyılın 90'lı yıllarında ticari bankalar kendi bünyelerinde kurdukları yatırım yönetim şirketleri aracılığıyla ekonomiye açtıkları kredilerin hızlı artmasına neden olmuştur. İlgili verilere bakıldığında 1990-1996 arasında kamu sermayeli işletmelerin geri dönmez pasifleri sırasıyla 213.3, 420.6, 547.7 853.4 ve 1059 milyar yuan olmuştur. 1996 yılının sonunda dört büyük bankanın toplam geri dönmeyen kredilerin oranı %20,4 olup, ertelenmiş krediler %11,4, şüpheli alacaklar %7,7, geri dönmesi kesinleşen krediler ise %13 oranını oluşturmuştur. Bu beş yıl içinde geri dönmeyen krediler hacim olarak dört kat artmıştır. 1996 yılında geri dönmeyen kredilerin toplam krediler içindeki payı ise %24,4 iken, 1997 yılının ortasında bu oran %29,2'ye ulaşmıştır¹⁰¹. 1999 yılında devlet arka arkaya dört aktif yönetim şirketi kurarak, politik nedenler ve geçiş dönemi içinde meydana gelen geri dönmeyen kredileri devralmış ve tekrar yapılandırmaya gitmiştir. 2002 yılı ortasında banka ve kredi kooperatifleri aracılığıyla açılan kredilerin toplam hacmi 5,4 trilyon olup, bir önceki yıla göre %26,3 oranında artmıştır. Geri dönmeyen krediler bir önceki yıla göre 39,3 milyar yuan azalmıştır.

Geri dönmeyen krediler genelde kamu sermayeli bankalara yoğunlaşmaktadır. 2001 yılı itibariyle dört büyük kamu sermayeli bankanın yerel ve yabancı cinsinden olmak üzere toplam kredi hacmi 7 trilyon olup, geri dönmeyen kredilerin hacmi ise 1,6-76 trilyon yuandır. Bu, toplam kredilerin %25,37'lik kısmını oluşturmaktadır. Geri dönmeyen krediler kurumlar bakımından daha çok olup, kamu sermayeli ticari bankalarda yoğunlaşmışlardır. 2004 yılı sonu itibariyle kamu sermayeli ticari bankalardaki bataklık kredilerin bankacılık sektörünün bataklık kredileri %91.7 oranını oluşturmaktadır. Geri dönmeyen kredilerin çeşidi bakımından ise kredi

---

¹⁰⁰ Liao Xi 2003 Zhongguo Hongguan Jingji Yunxing Yu Jingji Bodong , Renmen Chubanshi Beijing s:147

¹⁰¹ Liao Xiang 2003 zhongguo hungguan jingji yunxing yujingji bodong s:149

çeşitlendirmenin ülkeden ülkeye farklılık göstermesinden dolayı, veriler değişiklik göstermektedir. Kredilerin çoğu dönüşümlü krediler olup, banka, sadece yeni kredi açtığına eskiden açtığı kredileri geri alabilmektedir. Dolayısıyla, bankalar, aktifinin içinde görünmeyen geri ödenmemeye gebe aktifler bulunmaktadır. Üstelik bu geri ödenmeme olasılığı yüksek olan kredilerin hacmi gün gittikçe artmaktadır. Yıllar geçtikçe, kamu sermayeli bankaların kredi riski de gün geçtikçe ortaya çıkmaktadır¹⁰². Kredi alanları giderek bir kaç alana yoğunlaşmaktadır. Bu durum, üç şekilde ifadelendirilmektedir: Birincisi, büyük sanayi şirketleri, büyük şehirler ve büyük projelere doğru merkezleşmektedir. İkinci olarak, krediler daha çok halka arz edilmiş veya halka arz için bekleyen şirketlere, üçüncü olarak ise, piyasayı elinde bulunduran monopol sektörler yani kara yolları ve demir yolları, elektrik, telekomünikasyon ve tütün ürünleri gibi sektörler kaymaktadır. Krediler daha az ellerde ve büyük hacimde toplandığından, büyük risk göstermektedir. Açık kredilerin yönetiminin sıkı olamaması, yatırımların büyük hacimde gerçekleşmesine neden olmuştur. Kefaletle verilen kredilerde verilen ipoteklerin belirgin olmaması, ipoteklerin gün geçtikçe değerinin kaybedilmesi veya kefil olacak kurumların kefillik vasfını taşınamaması gibi faktörler kredilerin riskini artırmaktadır. Bazı kredi alan şirketler, üretimlerinin durması veya projelerinin durdurulması sebebiyle geri dönmesi zorlaşmıştır. Geri dönmeyen krediler belirli başlı sektörler dağılmıştır. Yıllardan beri kamu sermayeli bankalar aktiflerinde barındırdığı geri dönmeyen krediler üretim sektörü, toptan ve perakende satış sektörüne yığılmıştır. 2003 yılı sonu itibariyle, kamu sermayeli bankaların elinde buldukları geri dönmeyen kredilerin üretim sektörü ve toptan ve perakende satış sektöründe toplanan hacmi ise ayrı ayrı sırasıyla 798,8 milyar yuan ve 413,9 milyar yuan olmuş ve %41,67 ile %21,59 payı oluşturmaktadır. İçinde kiralama ve ticari bankacılık hizmetlerinden meydana gelen bataklar bir o kadar çok olup, 139,296 milyar yuan'dır. Altının çizilmesi gerekli bir diğer nokta ise, tüketici kredisinin gittikçe artması ile birlikte bu tür kredilerde de geri dönmeme olasılığının gün geçtikçe artmasıdır. 2003 yılı sonunda ise, gayri menkul sektöründe meydana gelen geri dönmeyen krediler 112,412 milyar yuana ulaşmıştır. 2004 yılının ilk üç ayında dört kamu sermayeli bankanın geri ödenmeyen kredileri önemli olarak üretim sektörü, perakende ve toptan

satış sektörü, balıkçılık sektörüne ulaşmıştır. Ve geri dönmeyen krediler sayısı ise 700.4, 346.1, 113.2 milyar yuan olmuştur. Hem de bu üç sektördeki geri dönmeyen krediler toplamının %74,3'lük oranını oluşturmuştur. 2005 yılına kadar, geri dönmeyen krediler oranı %8.9 arasında olmuştur¹⁰³. 2006 yılı sonu itibariyle ticari bankaların geri dönmeyen krediler hacmi 1,25 trilyon yuan ve toplam krediler içindeki payı ise 7,09% olmuştur¹⁰⁴.

Banka grupları bakımından geri dönmeyen kredileri en az olan bankalar ise, yabancı sermayeli bankalar olup, bunları anonim ortaklık şeklindeki bankalar izlemektedir. Sektör bazında geri dönmeyen krediler oranı yukarıdan aşağıya balıkçılık sektörü, toptan ve perakende sektörü ve gayri menkul ve gıda sektörü olup, sırasıyla %48,64, %39,16 ve %38,21'dir.

Geri dönmeyen kredilerin zaman dilimine göre dağılımına bakıldığında ise, kamu sermayeli bankaların elinde bulunan geri dönmeyen krediler 80'li yılların 90'lı yılların başlarında toplam batacık kredilerin 1/3'lük kısmı şekillenmiştir. Önemli bir oranını tekrar yapılanma ve yeni sanayi sektörünü desteklemek için verilen krediler oluşturmaktadır. 90'lı yılların ortalarına kadar, ekonomide meydana gelen aşırı ısınmadan dolayı ortaya çıkan geri dönmeyen krediler 1/3'ü teşkil etmektedir. 90 yılların sonlarında şirketlerin batması ve birleşmesi, yasal boşluklardaki açıklıklar gibi faktörlerden kaynaklanan geri ödenmeyen krediler ise, 1/3'tür.

Geri dönmeyen kredilerin bölgesel dağılımı bakımından ise, bölgenin ekonomik ve finansal gelişmişlik düzeyi farklı olduğundan, aralarında çok fark vardır. Ekonomisi bir o kadar gelişmiş olan Guangdong bölgesinde geri dönmeyen krediler yüksek oranda olup, Dongbei başta olmak üzere ekonomik gelişimleri bir o kadar düşük olan bölgelerde geri dönmeyen krediler de o oranda düşüktür. Geri dönmeyen kredilerin bölgeler arasında büyük fark göstermesi, farklı bölgelerde üretim mülkiyetinin korunma derecesinden ve yerel hükümetlerden kaynaklanan risklerden dolayıdır¹⁰⁵.

---

¹⁰³ China Banking Sector NPL Is Still High , Beijing Business Today 04/09/2006
<http://www.bbtnews.com.cn/>

¹⁰⁴ <http://finance.people.com.cn/GB/1040/59940/5399044.html>

¹⁰⁵ Li De 2005 The Analysis of Situation and Changing Trend of Banking Non -performing Assets in China , Peoples Bank of China Reserche Center workeng papars s:3

Geri dönmeyen krediler problemini de bir çok gelişmiş ülke ekonomik gelişme sürecinde yaşamıştır. 1980'lerin ikinci yarısında yaşanan ve daha sonra balon ekonomisi (bubble economy) olarak adlandırılan genişleme sürecinde dünya çapında ticari bankaların aktiflerindeki geri ödenmeyen krediler yüksek oranlı artışlar gerçekleştirmiştir¹⁰⁶. Japonya, 80'li yıllarda balon ekonomisi döneminde bankalar, sabit aktiflere aşırı derecede yatırım yapmış olup, 1980 sonları 700 trilyon Japon yeni iken, 1990 yıl sonu itibariyle 2365 trilyon yan olmuş ve 238 kat artmıştır. Balon ekonomisi dönemi azaldıktan sonra, bankaların geri ödenmeyen kredileri çok hızlı bir şekilde artmıştır. 1992-1998 yılları arası toplanan geri ödenmeyen kredilerin hacmi ise 60 trilyon Japon yen'i olmuştur. Üstelik bu Japon bankacılık krizine ve Japonya ekonomisinin durmasına sebep olmuştur. 20.yüz yılın 80'li yıllarında Amerika'da gayri menkullere yatırım yapma hızlı bir şekilde yükselmiş ve bankaların aktif kalitesi bozulmaya başlamıştır. 1990 yılı sonuna kadar Amerika'daki 35 bankanın kötü hesaplarının yarattığı geri dönmeyen krediler ise, toplam geri dönmeyen kredilerin %43,41'lik kısmını oluşturmuştur.

Günümüzde dünyada önde gelen 100 bankanın geri dönmeyen krediler ise, %2 - %3 oranında olmuştur. Yabancı uzmanlar Çin bankacılık sistemindeki geri dönmeyen oranın %2-3 arasına gelebilmesi için, daha 6 – 16 yıl gerektiği fikrini öne sürmektedirler. Bu kadar yüksek oranda geri ödenmeyen kredilerin olması birçok iç ve dış sebepten kaynaklanmaktadır¹⁰⁷. İç sebep olarak, banka iç yönetiminin yeterli düzeyde olmaması, kendi kendini kontrol ve denetleyen sistemin olmaması ve sistemin denetleme gücünün yeterli olmaması gelmektedir. Dış sebep olarak ise, hükümetler ve hükümetlerin müdahalesi, örneğin önce banka kredileri üzerinden hükümetlere ödeyeceği vergi vs. gelmektedir. Aynı zamanda hükümetler, vergi sisteminde reforma gitmiş ve hükümet bankaların sanayi kesime kredi açmasına müdahale etmiş ve sanayi kesiminin de vergi ödemesi düşünülmüş. İkinci sebep ise, banka kredilerinin sabit olmasıdır. Her tür bayramlarda devlet, bankalardan maaş ödemesi istemiştir. Bu da sonunda geri ödenmesi zor olan bataklık krediler haline gelmiştir.

---

¹⁰⁶ Li De, a.g.e, s:4

¹⁰⁷Yuhuachu Non -performing Assets and AMC in China http://www.hn.xinhuanet.com/misc/2005-03/01/content_3796216.htm

1997 yılında meydana gelen Asya krizinden sonra ise hükümet, bankaların geri ödenmeyen kredileri üzerinde yeniden düzenlemeye gitmiştir. 1990 yılı öncesi meydana gelen geri ödenmemiş kredilerin %30'luk kısmını hükümetin politik emri, %30 devletin sanayi sektörünü desteklemesi, %10 kamu sermaye yapısının değişmesi, %10 siyasi durumun iyi olmaması (yargıdaki adaletsizlik gibi) başta gelmekte. Kalan %20'lik kısmı ise bankanın kendi bankacılık hizmetinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir dış sebep ise, sanayi kesiminin kendi faaliyetindeki yetersizliktir. Bazı verilere dayanılarak, sanayi kesiminin yıllık ortalama getirisi %10 civarında olup, bankaların kredi faiz oranları ise %6 civarındadır. Bu da sanayi sektörünün yıl içinde o banka için çalışması anlamına gelmektedir. En sonunda ise, krediler geri dönmeyen şeklini almaktadır. *Global Nonperforming Loan Report 2004'e* göre, global ekonomide ülkeler bakımından geri dönmeyen kredilerin hacmi gösterilmekte olup, Çin de 2004 yılında yayınlanan Çin'deki geri dönmeyen kredilerin diğer Asya piyasasına göre yavaşladığı görülmektedir. Dört büyük kamu sermayeli banka üzerindeki reform, geri dönmeyen kredilerin yönetimini dört büyük aktif şirkete devrederek, çözmeye çalışmıştır.

Çin hükümeti, geri dönmeyen kredilerin çözümü için gelişmiş ülkelerin tecrübelerinden yararlanmış ve bankaların sermayesini güçlendirme, yabancı ortak bulma, birleştirme, kapatma yoluyla sorunu çözmeye çalışmıştır¹⁰⁸.

1998 yılında bono ihalesi yoluyla kamu sermayeli bankalar için 270 milyar yuan sermaye desteği sağlamıştır. 1999 yılında International Finans Corporation ise, Shanghai Bankasına sermaye yatırımı yapmıştır. Aynı firma, Kasım 2001 tarihinde Nanjing City Commercial Bankasına 27 milyar yuanlık katılım anlaşması imzalayarak, üçüncü büyük pay sahibi haline gelmiş ve bankanın %15'lik payını kendisinde buldurmuştur. Aynı zamanda International Finans Corporation, ülkenin batı bölgesindeki küçük ve orta ölçekteki bankalara sermaye desteğinde bulunmak için çalışmıştır. Çin Minsheng Bankası ile Hongkong'daki Bank of East Asia'nın pay satma pazarlığında olduğu görülmektedir. Çin Ulaştırma bankasının %15'e varan hissesi, yabancı sermayeli kuruluşlar tarafından satın alınmıştır. Çin halk Bankası 1996 yılında Everbright Yatırım Yönetim Şirketi ile 5 milyar yuan borç sermaye değişimi yapmıştır.

---

¹⁰⁸: Zhao Bing 2006 Bank NPLs in China & How to Restructuring them King & Wood PRC Lawyers Beijing

Böylelikle Çin Bankası bazı bankaların iflas etmesini önlemiştir. Devlet, petrol şirketi ve iki kamu sermayeli banka gibi büyük kreditorleri korumuştur.

Birleşme alanında hükümet, 1996-1998 yılları arasında 2000 kentsel kredi kooperatifleri aktif ve sermayeleri uygun şekilde değerlendirilip, kötü krediler silindikten sonra birleştirilerek, 88 şehir ticari bankası haline getirmiştir. Böylelikle Çin halk bankası yerel hükümetlere kırsal kredi kooperatiflerini birleştirerek, bölgesel bankalara çevrilmesine de izin vererek geri dönmeyen kredileri azaltmaya ve geri dönmeyen krediler probleminin belirli bir zaman diliminde basamaklı olarak çözüme ulaşmasını amaçlamıştır.

1995 ve 1997 yılında Hainan Kalkınma Bankası bazı yatırım yönetim şirketleri ve kredi kooperatifini satın almıştır. 1998 yılında Çin Kalkınma Bankası Çin Yatırım Bankasını satın almıştır. 2001 yılında ise Çin Sanayi Ticaret Bankası HongKong'da bulunan Çin Merchants Grup ile Youlian Bankasını (1994'te HongKong'da kurulmuştur) satın alma anlaşmasına varılmıştır. Hükümet aynı zamanda bazı yatırım yönetim şirketlerini birleştirerek 240'tan 60'a indirmiştir. Eylül 2001 yılında ise hükümet, Zhangjiagang, Chanshu, Jiangyin, ve Jiangsu bölgelerindeki 1658 kentsel kredi kooperatifini birleştirerek, 81 karma sermayeli kentsel ticari banka haline gelmesine onay vermiştir.

Merkezi hükümet, 1999 yılında dört aktif yönetim şirketi kurarak, kamu sermayeli bankaların geri dönmeyen kredilerinden 10 milyar yuan elde etmiştir. Cinda aktif yönetim şirketi ile Çin yapı inşaat Bankası, Great Aktif Yönetim Şirketi ile Çin Ziraat Bankası, Huarung Aktif Yönetim Şirketi ile Çin Sanayi ve ticaret Bankası geri dönmeyen kredi swap anlaşmasına girmiştir¹⁰⁹. Buna ek olarak, diğer altı aktif yönetim şirketine aktif yönetim ticaretini yapma lisansı vermiştir. Aktif yönetim şirketleri Çin halk bankasının denetiminde ve Devlet, menkul kıymetler piyasası denetim komitesi ve Maliye Bakanlığı'nın denetiminde faaliyet göstermeye başlamıştır. 1995 yılından önce geri dönmeyen kredileri tekrar yapılandırmak bu aktif yönetim şirketlerinin en önemli faaliyeti olmuştur. 1,4 trilyon yuan hacmindeki kamu sermayeli banka geri ödenmeyen kredileri ise, bu aktif yönetim şirketlerine devredilmiştir. Aktif yönetim şirketleri ise

---

¹⁰⁹Zhao Bing 2006 a.g.e ss: 15-20

bütün geri dönmeyen kredileri 10 yıl içinde bitirmeyi hedeflemiştir. Hükümet te, geri ödenmeyen kredilerin 850 milyar yuanlık kısmını bono ihracı ile ve 550 milyar yuanlık kısmı ise, merkez bankası tarafından finanse edilmiştir. Böylelikle kamu sermayeli bankaların %35 olan geri dönmeyen krediler oranı %25 oranına inmiştir. Kasım 2001 yılında Hurong, nominal değeri 10,8 milyar yuan tutarındaki geri dönmeyen kredileri yedi yabancı ve yerel şirketlerden oluşan uluslararası konsorsiyum grubuna satmıştır. 2001 yılı Kasım ayında Cinda Aktif yönetim şirketi ise, Goldman Sachs ile geri dönmeyen kredileri çözme işlemlerinde ortaklığa gidecekleri hakkında anlaşmaya varmıştır. Aynı ayda Great Wall aktif yönetim şirketi Ekim ayında belirli geri dönmeyen kredileri açık artırma ile satacaklarını ilan etmiştir.

Hainan kalkınma bankası ve üç yatırım yönetim şirketi. 1997 -1998 yılları arasında borcunun büyük kısmını ödeyemediği için kapatılmıştır. 1998 yılında Çin halk bankası Guangdong, uluslararası yatırım yönetim şirketinin iflasını istemiştir.

4.4.5 Sermaye Yeterlilik Riski

Sermaye yeterliliği ticari bankaların normal bankacılık faaliyetini devam ettirebilmesindeki önemli bir kalemdir. Çin hükümeti 1998 yılında tahvil ihracı yoluyla dört büyük kamu sermayeli ticari bankalara 2,7 trilyon yuan para pompalayarak, kamu sermayeli bu bankaların sermayesini güçlendirmiş ve sermaye yeterlilik oranı Basle anlaşmasında belirlenen %8'lik orana ulaşmıştır. Ancak bankalar, bu sermaye yardımından önce bu orana ulaşamamıştır. Eğer ticari bankalar bu kadar büyük hacimdeki geri dönmeyen krediler indirildiğinde, bu orana ulaşmaktan uzak kalacaktır. Banka aktif hacminin gün geçtikçe artması, buna ek olarak karların erimesi ve geri dönmeyen kredilerin artması, bu bankaların sermaye yeterlilik oranını tekrar düşürmüştür. 2003 yılının sonuna kadar bu dört büyük kamu sermayeli ticaret bankasının sermaye yeterlilik oranı ise %6,59 olmuştur. Bunun içinde Çin Sanayi Ticaret Bankası %5,52, Ziraat Bankası %5,58, Çin Bankası, %7,69 ve Çin Yapı İnşaat Bankası %7,58 olmuştur. Anonim ortaklık şeklinde kurulmuş ticari bankaların sermaye yeterlilik oranı ise bir o kadar yüksek olup, ortalama %8,81 ile ama dört halka arz edilmiş ticari bankanın sermaye yeterlilik oranı en yüksek bankadır. Halka açılmamış ticari bankaların büyük çoğunluğunun sermaye yeterlilik oranı %8'e ulaşamamıştır.

Çin ticari bankalarının sermaye açığı bir o kadar büyük olup, günümüzde ticari bankaların finansal aktiflerinin hacmi 14,5 trilyon yuandır. Bu bankaların sermaye yeterliliğinin uluslararası standartlara ulaşması için en az 800 milyar ile 1 trilyon yuan kadar para ile desteklenmesi gerekmektedir. Ancak bu kadar büyük paranın bir defada konulması mümkün görülmemektedir. Mevcut durumda devlet, dört büyük kamu sermayeli bankaya devlet maliyesinden sermaye koymakta veya döviz mevduatı gibi diğer yollarla sermayesini güçlendirmektedir. Nisan 2004 sonu itibariyle, Gonghang Döviz Ticaret Şirketi tarafından 15 milyar dolarlık sermaye konulmuş ve maliye bakanlığının yerel para cinsinden sermaye desteği de sürmüştür.

Özellikle kamu sermayeli bankaların başta olduğu Çin bankalarının sermaye yetersizlik riski ile karşı karşıya kalmasının bir çok sebebi vardır. Birincisi, dört büyük bankanın halka arz işlemleri günümüze kadar gerçekleşmemiştir. Aynı zamanda sermayenin güçlenmesi için dış sermaye yolları ve araçları da olmamıştır. Bu nedenle geri dönmeyen kredilerin oranı yüksek kalmıştır. Bu durum, bankaların kendi başına gelir elde etme yeteneği düşük elde edilen karların sermayeye eklenmesinin zorluğundan kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, ticari bankalar belirli derecede politik görevleri üstlenmiş bulunmaktadır.

Hükümet, bankaların sermaye yetersizliğini gidermek için bir çok yola başvurmuştur. Devletin ticari bankalara sermaye aktarması, en kısa ve en önemli çözüm yolu olmuştur. 1998 yılında hükümet, 2,7 trilyon yuan sermaye eklemesinde bulunmuştur. 2003 yılında Huijin Firması, Çin bankası ve Çin Ulaştırma bankasına sermaye olarak 45 milyar dolar pompalamıştır. Nisan 2005 tarihinde ise Gonghang firması 150 milyar dolar enjekte etmiştir. Aynı zamanda maliye bakanlığı yerel para cinsinden sermaye yardımında bulunmuştur. Ancak, artan bütçe açıkları nedeniyle maliye bakanlığının yardımı sınırlı kalmıştır.

Hisse senedi piyasasından sermaye toplamak diğer bir yol olarak kullanılmıştır. Hükümet, kamu sermayeli bankaların halka arzı yoluyla devletin kamu sermayeli bankalardaki belirli hakkını halka pay karşılığı satmıştır. Böylelikle bazı kamu sermayeli banka, anonim ortaklık şeklindeki banka haline gelmiştir. Aynı zamanda devlet hala bu ticari bankanın yönetimini elinde tutmaya devam etmiştir. Gerçekler

şunu göstermiştir ki, bankalar halka açıldıktan sonra bankanın sermayesinde yükseliş görülmektedir. Tabloda 4.13 ve Tablo 4,14'te görüldüğü gibi, halka açılmış beş ticari bankanın sermaye yeterlilik oranı ise, diğer ticari bankalardan çok yüksektir.

Tablo 4.13: 2003 İtibariyle Banka Gruplarının Sermaye Yeterlilik Oranı (%)

	Halka Arz edilmiş Bankalar	Halka Arz Edilmemiş Bankalar	
	Anonim Ortaklık Şeklindeki Bankalar	Kamu sermayeli Bankalar	Anonim Ortaklık Şeklindeki Bankalar
Ortalama Değer(%)	8,81	6,56	5,73
En Yüksek Değer(%)	13,58	7,69	8,14
En Düşük Değer(%)	6,96	5,58	4,86

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2003

Finansal yeniliklerin piyasaya sunulmasını hızlandırmak ve bankaların gelir yaratma iktidarını yükseltmek gerekmektedir. kamu sermayeli bankalar ise geleneksel bankacılık hizmetlerinden daha çok, sermaye gerektirmeyen yeni bankacılık hizmetine yönelmelidir. 20 yıldan bu yana batı ülkelerinin bankacılık sisteminde büyük yenilikler olmuştur. Dört büyük kamu sermayeli bankanın yenilik yaratma yeteneği reformdan önce neredeyse sıfır olup, bunlar, sürekli var olan sistemin arkasına sığınmışlardır.

Tablo 4.14: Bazı Bankaların Halka Arzından Önce ve Sonraki Dönemlerde Sermaye Yeterlilik Oranı ve Geri Dönmeyen Krediler

Oranındaki Değişmeler(%)

	Shanghai Pudong Kalkınma Bankası		Çin Minsheng Bankası	
	Halka Arzdan Önce	Halka Arzdan Sonra	Halka Arzdan Önce	Halka Arzdan Sonra
Sermaye yeterlilik oranı (%)	8,7	18,3	13,21	21,45
Geri dönmez krediler oranı (%)	9,0	8,9	8,72	4,39

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2003

Bankaların vergi yükünün azaltılması gerekmektedir. 1997 yılında devlet vergi reformu yaptıktan sonra finansal sigortalar endüstrisinden elde edilecek vergi oranı %55'ten %33'e inmiştir. Aynı zamanda faaliyet vergisi %5'ten %8'e yükselmiştir. Bu uygulama ortaya çıktıktan sonra, 1997-2000 yılları arasında dört büyük kamu sermayeli bankanın ödediği vergilerde 800 milyon yuan düşüş olmuştur. Ama faaliyet vergisi 47.4 milyara yükselmiştir. Dört büyük bankanın vergi borcu 39,4 milyar artmıştır. Uluslararası piyasa ile karşılaştırıldığında ise, Çin ticari bankalarının vergi yükümlülüğü dışarıya göre yüksektir. Günümüzde ticari bankalar başka sektörlerde olduğu gibi, %33 gelir vergisi ve ona ek olarak %8 ticaret vergisi ödemektedir. 1999-2001 yılları arasında dört büyük kamu sermayeli bankanın ticaret vergisi 157,959 milyar yuan, gelir vergisi ise 15 milyar yuan olmuştur. Eğer aynı yıl bu vergi oranları sermaye güçlendirmesi için kullanılırsa, sermaye yeterlilik oranı %0,7% oranında artmış bulunuyordu.

Tahvil ihracı yoluyla sermaye güçlendirmek, bankaların öz sermayesi dışında uzun vadeli mevduatlarda banka sermayesine eklenebilmektedir. Onun mali yeri

mevduattan ve tahvillerden düşüktür. Ek sermaye, öz sermayenin %100'lük kısmını geçemez, öz sermayeye eklenecek olan uzun vadeli pasifler öz sermayenin %50'sini geçmezler. 2003 yılı sonuna kadar dört büyük kamu sermayeli bankanın toplam öz sermayesi ise 600 milyar olup, ek sermaye 95 milyar olmuştur. Hesaplandığında tahvil ihracının ek yüksek tutarı 300 milyar olmaktadır. Dört büyük bankanın tahvil ihracı ile sermaye artırımını imkanına sahiptir.

4.5 YABANCI SERMAYELİ BANKALAR

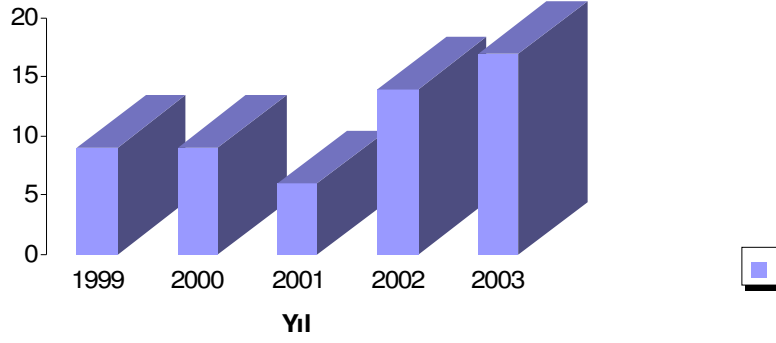
4.5.1 Çin'de Yabancı Sermayeli Bankaların Gelişimi

Yabancı sermayeli bankaların Çin'deki gelişimi ekonomik reform ve dışı açılma politikası ile başlamıştır.

DTÖ'e Üyeliğinin Resmen Onaylandığı 2001 Yılına Kadar Olan Dönem: Bu dönemde yabancı sermayeli bankaların finansal sisteme girmesi için yapılan tüm çalışma ve uygulamalar, ulusal ekonominin gelişmesi ve yabancı sermayeyi ülke içine çekme amacını taşımıştır. Hükümet, yabancı sermayeli bankalar için uygulayacağı politikaları tam olarak bir takvime bağlamamıştır. Bu dönem daha çok hükümetin yabancı sermayeli bankaların finansal sistem üzerindeki etkisini deneme dönemi özelliğini taşımıştır. Bu dönem kendi içinde 1979 – 1994, 1994 -1997 ve 1997 – 2001 olarak üç ayrı döneme ayrılmaktadır.

1979–1994 dönemi ise, yabancı bankaların iç piyasaya yeniden girmeye başladığı dönem olup, 1979 yılında Japon Import and Export Banka'sının Pekin'de temsilcilik açması ile başlanmıştır. Temmuz 1981'de hükümet Shenzhen, Xiamen, Zhuhai, Shanto ve Hainan gibi beş ekonomik özel bölgede yabancı sermayeli yatırımcıların ticaret amaçlı temsilciliklerinin kurulmasına ve bunların sınırlı derecede yabancı para cinsinden finansal aracılık hizmeti yapmasına izin vermiştir. Eylül 1990 tarihinde Shanghai'nin ekonomik özel bölge statüsünün devam ettirilmesi kararından sonra, Shanghai bölgesi yabancı sermayeli bankaların denize kıyısı olan bölgelerde temsilcilik açmasında öne çıkan bölge haline gelmiştir. 1992 yılından sonra yabancı sermayeli bankaların faaliyet alanına Dalian, Tianjin, Qingdao, Nenjing, Ningbo, Fujian, Guangzhou gibi 7 deniz kıyısı bölge eklenmiştir. 1993 yılının sonuna kadar

Çin’de yabancı sermayeli bankaların açtığı ticari temsilciliklerin sayısı 76’ya ulaşmış ve toplam aktif tutarı ise 8,9 milyar doları bulmuştur(Şekil4.4).

Şekil 4.4 Yıllar itibarıyla Yabancı Sermayeli Banka Sayısındaki Gelişme (1999-2003)
Kaynak: ÇHB Yıllık Verileri

1994 - 1997 yılları arası, yabancı sermayeli banka girişlerinin hızlandığı bir dönem olmuştur. 1994 yılında devlet konseyi yabancı sermayeli bankaların yönetimi hakkında Çin Halk Cumhuriyeti Yabancı Sermayeli Finansal Kurumlar Hakkında Yönetmenlik ilan ederek, hükümetin yerel bankacılık sektörünün dışa açılma politikasına daha da açıklık getirmiş ve istikrara kavuşturmuştur. Aralık 1996 tarihinde ise, yeterlilik lisansına sahip yabancı sermayeli bankaların ticari temsilciliklerinin Shanghai şehrinin Pudong bölgesinde yerel Çin parası üzerinden ticari faaliyet yapmasına deneme mahiyetinde izin verilmiştir. 1997 yılının sonuna kadar olan dört yıl içinde yabancı bankaların ticari temsilciliklerinin sayısı 90 artarak 164’e ulaşmış ve yıllık ortalama 20’den fazla temsilcilik açılmıştır. Toplam aktifleri de bu dört yılda 3,3 kat artarak, ortalama %82,5 büyümüş ve 38,0 milyar dolara ulaşmıştır.

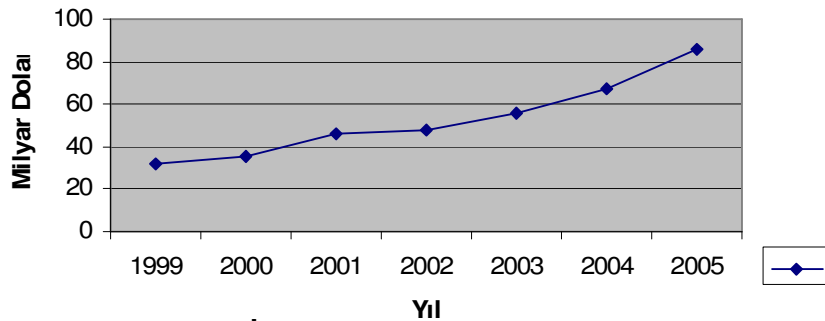
1998 yılından 2001 yılına kadar olan dönemde yabancı sermayeli bankaların iç piyasaya girmesi tekrar düzenlenmiştir. 1998 yılından sonra devlet, 1997 yılında meydana gelen Güney Asya Finansal Krizinin etkisi ve DTÖ’e giriş hazırlığı nedeniyle, yabancı sermayeli bankaların piyasaya girme koşullarında tekrar düzenlemeye gitmiştir. Bununla yabancı sermayeli bankaların girişi önceki dönemlere göre yavaşlamıştır. 2001 yılının sonuna kadar ise yabancı sermayeli bankalar ticari temsilciliklerinin sayısı 177 e

ulaşmış olup, önceki döneme göre sadece 13 temsilcilik artmıştır. Her yılı 4 temsilcilik açılmış ve toplam aktif hacmi %18 artarak, 45 milyar yuan olmuştur (Şekil 4.5).

2001 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem:

2001 yılının sonunda hükümet, 1994 yılında ilan edilen Çin Halk Cumhuriyeti Yabancı Sermayeli Finansal Kurumlar Yönetmeliği ile yabancı sermayeli bankaların iç piyasaya girmesi politikasını DTÖ'e verilen taahhütler ile uygun hale getirmiştir. Bu düzenleme ile, yabancı sermayeli bankaların yerel para RMB üzerinde ticari faaliyetlerinin bölge, müşteri sınırlamalarına açıklık getirilmiştir. Faaliyet alanında ise: (1) DTÖ'ye girildiği tarihte Shenzhen, Shanghai, Dalian, Tianjin, (2) Üyelikten sonraki ilk bir yıl içinde Guangzhou, Zhouhai, Qiangdao, Nanjin, Wuhan bölgesinin açılması, (3) Üyelikten sonra iki yıl içinde Jingnan, Fuzhou, Qingdu, Chongqin, (4) 3 yıl içinde Kunming, Beijing, Xiamen (5) dört yıl içinde Sahnto, Ningbo, Shiyang, Xian (6) Beş yıl içinde ise, bölge sınırlamasının kaldırılmasını öngörmüştür. Müşteri sınırlamasında ise (1) yabancı döviz ticaretinde DTÖ'e üyeliğin kabul edildiği tarihten itibaren müşteri sınırlamasının kalkması, (2) yerel para RMB ticaretinde, üyelikten sonraki ilk iki yıl içinde yabancı ülke finansal kurumlarının yerel şirketlere yere para RMB üzerinden hizmet verme izin verilmesi, (3) 5 yıl içinde ise, yabancı finansal kurumların tüm iç müşterilere hizmet vermesi karara bağlanmıştır.

Şekil 4.5 Yıllar İtibarıyla Çin'deki Yabancı Sermayeli Bankalar Toplam Aktifindeki Değişim(1999-2005)
Kaynak: ÇHB verileri

Haziran 2006 tarihine kadar ise, Çin finansal piyasalarda 21 ülkeden toplam 71 yabancı sermayeli bankanın toplam 183 şubesi ve 242 temsilcilği bulunmuştur. Bunların içinde 103'ü yabancı sermayeli banka şubesi, 7'si ise tüzel kurumların RMB üzerinden hizmet veren birimidir. Toplam aktif hacmi ise 97,2 milyar dolara ulaşarak, her çeşit kredilerin toplamı 51,888 milyar doları bulmuştur. Bu, Çin finansal sisteminin elinde bulundurduğu toplam kredilerin %2'lik kısmına denk düşmektedir. Döviz kredisi ise 33,9 milyar dolar olup, Çin finansal sektörünün toplam döviz kredilerininin 20%'sinden fazla bir payı oluşturmaktadır. Ticari amaçlı yabancı sermayeli kurumlar 24 şehirde işlem yapmaktadır. Yabancı sermayeli bankaların aktiflerinin toplamınınin %80'lik kısmı Shanghai, Shenzhen, ve Pekin gibi üç büyük şehirde toplanmıştır. Bunun dışında 27 yabancı sermayeli finansal kurumun ulusal yerel olarak 20 firmada pay hakkı bulunmaktadır. Yabancı Sermayeli bankalar Çin finansal sistemin önemli bir parçası haline gelmiştir. Yabancı bankaların yerel para üzerinden ticareti 2004 yılında belirlenen 18 şehirde başlamış olup, 1 aralık 2005 yılından başlayarak DTÖ üyeliği sürecinde verilen sözler karşılığında Shanto, Ningbo, Harben, Changqun, Lanzhou, Yingchuan ve Nenning olmak üzere 7 şehirde daha izin verilmiştir. Günümüzde yabancı sermayeli bankaların RMB üzerinden ticaretine izin verilen şehirlerin sayısı 25'e ulaşarak, yabancı sermayeli bankaların faaliyet alanı daha adil bir şekilde genişletilmiştir. 2006 yıl sonu ile Çin bankacılık sektöründe geçiş dönemi son bularak, yabancı sermayeli bankaların RMB üzerinde ticari faaliyet yapmasındaki sınırlama kalkmıştır.

Bankacılık denetleme ve düzenleme kurumu dünya ticaret örgütüne verdiği taahhütler dışında; girişimde bulunarak, yabancı yatırımcılar için nitelikli kurumsal yatırımcılara hizmet verme, tahvil satışına aracılık, sigorta temsilciliği,yabancı paraların sınır dışında vekaleten yönetilmesi ve sigorta şirketlerinin hisse senetlerinin vekaleten yönetimi gibi bir çok alanda serbestleşmiştir. Ekim 2005 tarihine kadar 138 yabancı sermayeli banka RMB üzerinden ticari faaliyet yapma iznine sahip olup, bunların 73 şube, yerel sermayeli işletmeler RMB üzerinden hizmet verirken, 15 yabancı sermayeli banka internet bankacılık hizmetini verme, 41 yabancı sermayeli banka finansal türev ürünler hizmetini, 5 yabancı sermayeli banka ise yatırımcılar için nitelikli kurumsal yatırımcılık hizmeti verme yetkisine sahip olmuştur. 30 Haziran 2006

tarihinde banka denetleme ve düzenleme kurulu ilk kez yabancı sermayeli bankaların müşterilerine vekaleten sınır ötesindeki aktiflerini yönetme yetkisi vermiştir. Böylelikle sınır içindeki ilk yerel yatırımcılar için nitelikli kurumsal yatırımcılık (QDII) oluşmuştur. İki yabancı sermayeli banka ise QDII lisansı almıştır.

Yabancı sermayeli bankalar yerel bankalara göreli daha yüksek finansal güce, uluslararası network bağlantısı, yönetim tecrübesi ve yüksek teknolojiye sahip olup, yerel bankalardan daha çok üstünlükleri vardır. Bundan dolayı yabancı bankalar iç piyasaya girdikten sonra, bu geleneksel özelliğini kullanmaktadırlar. Ama özellikle yabancı sermayeli bankalar, dünya ticaret üyeliğinden sonra yenilenişleri şu şekilde olmuştur.

4.5.2 Yabancı Bankaların Piyasaya Girme Şekli

Çin finansal piyasalarında faaliyet göstermek isteyen yabancı finansal kuruluşları başka ülkelerde olduğu gibi temsilcilik açma, ticaret amaçlı şirket kurma ve yerel finansal kurumların hisse senetlerini satın alma gibi bir çok yol ile piyasaya giriş yapmaktadırlar. Yabancı finansal kurumlar yerel şirketler ile temsilcilik anlaşması yaparak, bu temsilci aracılığıyla bilgi toplama, piyasa araştırma ve bağlantı kurma işlemlerini gerçekleştirirken, diğer taraftan, yabancı banka (genel merkezleri Çin sınırları içinde olan), ortak sermayeli banka, bağımsız finans şirketleri, (genel müdürlüğü sınır içinde olan), ortak sermayeli finans şirketleri, yabancı bankaların şubesi, bağımsız veya ortak sermayeli araba finansman şirketleri, bağımsız veya ortak sermayeli para komisyoncu şirketler kurarak kendileri tek başına ticari temsilcilik işlemleri sürdürmektedirler. Diğer yandan ise yerel sermayeli finansal kurumların hisse senetlerini satın alarak, piyasaya giriş yapmaktadırlar.

Yabancı sermayeli bankalar Çin'in DTÖ'ye üyeliğinden sonra ortaklık şeklinde piyasaya girmekten pay ortağı şeklinde veya satın alma yoluna gitmiş olup, bu, Çin finansal piyasalarının hızlı gelişmesini hızlandıran önemli faktörlerden biri olmuştur. Yabancı sermayeli bankaların pay ortağı veya satın alma gelişimi bir kaç özelliği taşımaktadır. (1) Pay ortağı olduğu ticari bankaların ölçeği ve önemi arttıkça yabancı bankalar şehirsal ticari banka ve halka arz edilmiş ticari bankalardan kamu bankalarına

doğru geçmeye başlamıştır. (2) Sadece ticari bankalara pay ortağı olmak ile kalmayıp diğer finansal kurumlara da ortak olmaya başlamıştır. Sigorta şirketleri ve fon yönetim şirketleri bunun bir örneğidir. (3) Paya ortaklık şekli gün gittikçe değişiklik göstermiştir. Ticari bankaların halka arz işlemlerinin kolaylaşması yabancıların satın almasını kolaylaştırmıştır. (4) Pay ortaklığı olan bankalardaki etkisi ise, gittikçe derinleşmiştir. Yabancı sermayeli bankalar pay ortağı olduğu bankalarda yüksek düzeyde yönetici bulundurmakta ve böylelikle bankadaki etkisini artırmaktadır.

4.5.3 Yabancı Bankaların Yerel Bankalar İle Olan İlişkisi

Yabancı sermayeli bankalar Çin finansal sistemine girdiklerinden bu yana, Çin yerel bankaları ile yakın ilişkide bulunmuştur. Yabancı sermayeli bankaların yerel bankalar ile olan ilişki düzeyi ve şekli bankacılık sektörünün dışa açılma sürecinde değişiklik göstermiştir. Finansal serbestleşme sürecinde ilişkiler genel hizmet anlaşmasından özel hizmet anlaşmasına, ortaklık şeklinden ise pay ortaklığına doğru gelişmiştir.

Genel hizmetler anlaşmasından özel hizmetler anlaşmasına doğru gelişmelerde ise DT'e üyelikten önce yabancı bankalar yasal sınırlamaların ağır olması ve i piyasadan uzak olmasından dolayı yerel bankalar ile genel hizmetler alanında temsilcilik anlaşması yapmıştır. Bankacılık sektörünün dışa açılma düzeyinin artması ile genel hizmet anlaşmasının çok dağınık ve verimli olmaması, anlaşmayı her iki tarafa faydasız hale getirmiştir. Dolayısıyla iki taraf daha çok kredi kart hizmetleri, döviz ticareti, VDMK hizmeti, takas hizmetleri, banka konsorsiyum hizmetleri gibi özel hizmetler alanında anlaşmaya gitmiştir. Bu durum sadece yabancı sermayeli bankaların Çin piyasasındaki gelişimini hızlandırıp, aynı zamanda yerel bankaların eğitilmesi ve gelişimine de yardımcı olmuştur. Diğer gelişme ise, yabancı bankaların ortaklık şeklinde piyasaya pay ortağı olarak girme yolunu tercih etmesidir. Günümüzde ise 18 yerel banka sermaye bünyesinde yabancı sermaye bulundurmaktadır. Yerel para cinsinden bankacılık hizmetlerinin ilerleyerek dışa açılması ortaklık şeklini daha da avantajlı hale getirmiştir.

Genel olarak yabancı sermayeli bankaların yerel bankacılık sistemi üzerindeki en önemli etkisi, yerel bankalar üzerinde artan rekabet baskısıdır¹¹⁰. Çin’de Yabancı sermayeli bankalar ile yerel bankalar arasında birbirine dayanan rekabet ortamı mevcuttur. Bu her iki tarafın mevcut kaynakları ortak kullanıp verimliliğini artırması yoluyla belirlenmektedir. Yabancı sermayeli bankalar yerel bankaların ulusal sınırlar içinde mevcut geniş ağ bağlantısını ve yerel para cinsinden olan kaynaklara ihtiyaç duyarken, yerel bankalar ise yabancı bankaların uluslararası geniş ağ bağlantısına ve yabancı para cinsinden kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla yabancı ve yerel bankalar arasındaki rekabet yasalar çerçevesinde birbirine dayanan rekabet ortamını yaratmaktadır. Aynı zamanda yerel bankaların yabancı yatırımcıları kendisine çekmesinin diğer sebebi ise yabancı sermayeli bankalar ile yerel sermayeli bankaların işbirliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Kaliteli müşteriler ve aracılık hizmetleri bakımından Yabancı sermayeli bankalar ile yerel bankalar arasında büyük rekabet yaşanmaktadır. Finansal müşteriler kitlesi genelde denize kıyısı olan bölgelerde olup, rekabet sonucu yabancı sermayeli bankalar ile yerel bankaların tekrar ayrılmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda rekabetin ana hedefi orta ve düşük kesimdeki müşteriler olmaya başlamıştır. Rekabet RMB üzerindeki hizmetlere odaklanmış olup yabancı sermayeli bankaların RMB hizmeti tahmin edilen tarihten itibaren gelişme göstermiş olup, hizmetlerin merkezi haline gelmiştir. Bunun dışında sayıları az olmayan yabancı sermayeli bankalar ise perakende bankacılık bünyesinde bireysel finansman hizmetleri vermekte olup toptan bankacılık dönemine gün geçtikçe son vermektedir. Diğer bir kısım yabancı bankalar perakende bankacılığı araştırmakta ve 2006 yıl sonunda kalkacak olan sınırlamalara hazırlık yapmaktadırlar.

Yabancı sermayeli bankaların rekabet baskısına cevap vermek için yerel bankalar da yeni ürünlerin geliştirilmesi ve yeni hizmetlerin piyasaya sürülmesine önem vermiş ve hızlandırmıştır. Banka karını yükseltecek hizmetleri piyasaya sunmaya başlamıştır. Örnek olarak türev ürünler, varlık yönetimi, aktif yönetimi ve küçük ölçekli işletmelere kredi hizmetleri yerel bankalarda da sunulmaya başlanmıştır. Yeni

---

¹¹⁰ Begüm TATARİ Yabancıların Bankacılık Sektörüne İlgisi , Haziran 2005 İzmir Ticaret Odası

hizmetler dışında, yerel ve yabancı bankalar geleneksel hizmet dairesinde gelişen işbirliğine gitme şansına sahip olmuştur. Banka konsorsiyum kredilerinde her iki taraf ta, kendisinin sahip olduğu avantajını kullanmaktayken, RMB üzerinden takas hizmetlerinde ise, yerel bankalar yabancı bankanın eksikliğini doldurmaktadır.

4.5.4.Yabancı Sermayeli Bankaların Çin Finansal Sistemine Etkisi

Günümüzde yabancı sermayeli bankalar sayı ve ölçek bakımından yerel sermayeli bankalara göre çok küçük olsa da finansal serbestleşme ve reform için önemli etki göstermektedir. Yabancı sermayeli bankaların gelişimi a) faiz oranlarının serbestleşmesi b) yerel ve yabancı sermayeli bankaların piyasa girmesindeki yasal engellerin kaldırılması c) finansal ticaret alanları üzerindeki engellerin kaldırılması d) finansal sektördeki kurumların geleneksel ticari faaliyetini tamamlaması önündeki engellerin kaldırılması e) kamu sermayeli finansal aracı kurumların özelleştirilmesi ve hükümet etkisinin azaltılması, buna ek olarak politik kredi faaliyetinin kaldırılması gibi finansal serbestleşme süreci üzerinde önemli etki yaratmaktadır.

1) Faiz Oranlarının Serbestleşmesi Üzerindeki etkisi:

Çin'de faiz oranlarının serbestleşmesi ise önce uzun vadeli faiz oranlarından kısa vadeli faiz oranlarına, kredi faiz oranlarından mevduat faiz oranlarına yabancı para cinsinden mevduat ve kredi faiz oranlarının yerel para cinsinden mevduat ve kredi faiz oranlarına serbestleşmesi politikası uygulanmıştır. Günümüzde ise, bankalararası faiz oranları ile hükümet tahvilleri üzerindeki faiz oranları piyasa koşulları tarafından serbestçe belirlenmektedir. 1 Ocak 2004 tarihinde banka kredi faiz oranları, Merkez bankasının bir yıllık kredi faiz oranlarını %10 aştığından, %170 arasında dalgalanmasına izin verilmiştir. 29 Ekim 2004 tarihinde ise kredi faiz oranlarında mevcut üst sınır uygulamasını uygulamadan kaldırmıştır. Ama buna karşılık mevduat faiz oranları tamamen serbestleşmemiş ve büyük hacimdeki mevduat faiz oranlarının mevduat sahibi ve banka arasında pazarlıklar sonucu belirlenebileceği açıklanmıştır. Bu tür uygulamanın amacı ise bankaların piyasa değerinin korunması ve mevduat üzerinden bankaların rekabete girmesini önlemeyi amaçlamıştır.

Yabancı sermayeli bankalar yasa gereği yerel para RMB üzerinden mevduatının az olması nedeniyle 1998 yılından bu yana bankalararası piyasasının önemli katılımcıları haline gelmiştir. Bu bölgesel ayrımcılık gibi engellerden meydana gelen ulusal bankalararası piyasasının birleştirilmesinde önemli derecede yardımcı olmuştur. Shanghai, Shenzhen ise büyük iki bankalararası piyasası merkezi olup, Shenzhen Bankalar Birliği yerel bankaların yabancı sermayeli bankalara kredi açma rekabetine girerek, yabancı bankaların gereğinden fazla borçlanmasını engellemek amacıyla yabancı sermayeli bankalara verilecek yerel para RMB cinsinden olan kredi faiz oranlarının standart kredi faiz oranlarının %20 altında olamayacağını karara bağlamıştır. Ama Shanghai bankalararası piyasası böyle bir uygulamaya gitmemiştir. 2001 yılında ise bankalararası piyasa faiz oranında %36 düşüş yaşamıştır. Bunun sunucu yabancı bankalar Shanghai bankalararası piyasasında pek fazla fon arz etmemiştir. 2002 yılında Shanghai bankalararası piyasasının piyasa payının düşmesinin önünü almak amacıyla Shenzhen Bankalar Birliği uygulamadan vazgeçmiştir.

2) Faaliyet Ücreti Üzerindeki Etkisi

Çin'in Dünya ticaret Örgütüne üyeliğinin 2001 yılının sonunda kabul edilmesiyle, yabancı sermayeli bankaların yerel mevduat sahiplerine yabancı para cinsinden hizmet vermesine izin verilmiştir. Böylelikle yerel müşteriler belirli ücret karşılığında iyi kaliteli hizmet vermeye başlamıştır. Örnek olarak 2002 yılında Citibank yıllık döviz mevduatı ortalama 5000 dolardan az olan müşterileri için her ay 6 dolar veya 50 Çin parası hizmet ücreti almıştır. Diğer bir yabancı sermayeli banka olan HSBC bankası ve Bank of East Asia, değişik ücret karşılığında aynı hizmetleri vermiştir. Yerel sermayeli bankalarda yabancı sermayeli bankaları örnek alarak yabancı para cinsinden mevduat sahiplerinden ücret almaya başlamıştır. Sonradan ise bankalar arası ATM kullanıcılarından ücret almaya uygulamasına geçilmiştir.

Ücrete dayalı bankacılık faaliyetleri ticari bankalar düzenlemesinde belirsizliğini koruyan bir konu olması nedeniyle banka müşterisi ile bankalar arasında bir tartışma konusu olmuştur. Daha sonra banka denetleme ve düzenleme kurumu uygun ücretler karşılığında hizmet vermeyi onaylamış ve böylelikle ticari bankalar

hizmet ücreti alma hakkına sahip olmuştur. Ücretler genelde hükümet tarafından saptansa da, çoğu ücretler ise piyasa koşulları tarafından belirlenmektedir.

3) Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi

2002-2003 yılları arasında Banka Düzenleme Ve Denetleme Kurumu 26 bankanın faaliyet iznini onaylamış ve bankacılık faaliyet yetkisi alan kuruluşların sahip olduğu şubelerin yapacağı bankacılık işlemleri için faaliyet izni alması zorunluluğunu kaldırmıştır. Bunun yanı sıra, yabancı kuruluşların yeni bankacılık faaliyetleri için başvuruların yetkili kuruluşlar tarafından 10 iş gün içinde sonuçlandırılması karara bağlanarak, uluslararası standartların uygulanmasına özen gösterilmiştir. Buna ek olarak ise, DTÖ, finansal hizmetler standardının Çin için uygulanması çabası içine girmiştir.

4) Verimlilik Üzerindeki Etkisi

Yabancı sermayeli bankalar piyasada müşterilere sunulan hizmetlerin kalite ve çeşitliliğini artırmaktadır¹¹¹. Yabancı bankaları daha çok kıymet yaratıcı ve kar getirici faaliyetlere önem vermektedir. Üstelik te, daha çok yatırım bankacılık hizmetlerini sunmaktadır. Günümüzde yabancı sermayeli bankalar uluslar arası takas hizmetleri gibi bir çok alanda büyük rekabet gücüne sahiptir ve döviz ticaretinde büyük avantajları bulunmaktadır. 2003 yılı sonu itibariyle yabancı sermayeli bankaların aktiflerinin toplamı Çin bankacılık sektörünün sahip olduğu toplam aktifin %1,4'lük kısmını oluştururken, döviz cinsinden yabancı kredi hacmi ise 16,4 milyar dolara ulaşarak yabancı döviz cinsinde toplam kredilerin %13'üne sahip olmuştur. Yabancı sermayeli bankalar müşteri kaynağı ve yurt dışındaki şubeler arasındaki network bağlantısından dolayı, yerel bankalara göre fark atmış olup, finansal piyasaların küresel ekonomi ile bütünleşmesini hızlandırmıştır.

Yeni ürün geliştirme bağlamın da, finansal piyasa araçlarının yenilenmesi ve gelişmiş ülke piyasalarında meydana gelen yeniliklerin hızlı bir şekilde iç piyasaya girmesi ve yerel sermayeli bankaların da bu ürünleri geliştirmesinde önemli rol

---

¹¹¹ Begüm TATARİ , a.g.e, s:3

oynamaktadır. Yabancı sermayeli bankalar yeni ürün geliştirme bakımından yerel bankalara göre önemli avantaja sahip olup, 2003 yılında bir çok yeni ürünleri ortaya çıkarmış ve bu yenilikler 2004 yılında da devam etmiştir. Perakende piyasası açısından yabancı bankalar müşteri risk yönetimi ve dövizin değer koruması hakkındaki talepleri göz önünde bulundurarak, döviz cinsinden swap, forward ürünlerini kullanmaya başlamıştır. Kurumsal hizmetler bakımından işletmelerin talebi üzerine işletmelerin finansal hakkını korumaya yönelik bir çok ürün geliştirilmiş, Holding şirketlerle alt şirketler arasında nakit para hizmeti vermiştir.

5) Finansal Düzenlemeler Üzerindeki Etkisi

Ticari bankalar kanunu ticari bankaların yatırım ve menkul kıymet ticareti, gayri menkul ticareti, banka dışı finansal kurumlara yatırım gibi faaliyetlerde bulunmasını yasaklamıştır. Buna ek olarak ise, Bank of China Group ise istisna tutulmuştur. Bir çok yabancı sermayeli banka, genelde finansal holding grupları içinde olup, bu konuda Çin bankalarına göre büyük avantaj sağlanmaktadır. Sonuç olarak, finansal holding grup üzerinde yeni yasaların çıkarılmasını zorunlu hale getirmiştir.

6)Finansal Sektöre Yeni Katılımcıların Girmesi Ve Kamu Sermayeli Bankaların Özelleştirilmesi Üzerindeki Etkisi

1996 yılından bu yana yetkili kurumlar, 112 şehirselle ticari banka ve 4 kırsal kredi kooperatifi üzerinde düzenlemeye gitmiştir. Bir çok şehirselle ticari banka ve kredi kooperatifi birleştirilmiştir. Düzenleme kurulu son zamanlarda bir çok finansal kurumlara bankacılık faaliyet lisansı vererek, iç piyasaya yeni katılımcıların girmesine onaylamış ve bireysel yatırımcıların sermayeye ortak olmasını sağlamaya çalışmıştır. Hatta yeni özel bankaların kurulması için gereken şartlar içinde stratejik yabancı ortağının olmasını gerekli kılmaktadır. Gelişmekte olan piyasalar ve geçiş ekonomisindeki finansal piyasa tecrübelerine göre, finansal serbestleşmeden sonra özel ticari bankalar hızlı artmış ve sonunda gerekli bankacılık işlemlerini yapamadığı için iflas etmiş ve aynı zamanda vergi mükelleflerinin azalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Çin denetleme ve düzenleme kurulları yabancı bankaların piyasaya girmesine ihtiyatlı yaklaşmıştır. Günümüzde, şehirselle ticari bankalar ile kamu

bankalarının pek fazla şeffaf olmayışı nedeniyle, yatırımcılar bu bankaların ortağı olmasına sıcak bakmamaktadır. Diğer taraftan hükümet kamu sermayeli bankalar üzerindeki kontrolünün kaybolmasından endişe ederek, kamu sermayeli bankaların özelleştirilmesine de pek fazla yatkın değillerdir.

Yabancı sermayeli bankalar, Çin'in ekonomik reform ve dışa açılma politikasının uygulandığı 1979 yılında iç piyasaya girmeye başlamış olup, finansal serbestleşmenin derinleşmesi ile hız kazanarak günümüzde Çin finansal sisteminin önemli bir parçası haline gelmiştir. Özellikle 2001 yılı sonunda, Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinden sonra yabancı sermayeli bankaların sayısı, giriş şekli, hızlı değişiklik göstermiştir. Günümüzde yabancı sermayeli bankalar yabancı sermayenin iç piyasaya girmesini kolaylaştırma, kaynak kullanımındaki verimlilik ve piyasaya finansal yenilikleri getirmek gibi bir çok bakımdan Çin finansal sisteminin, özellikle bankacılık sisteminin daha çok gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

4.6 ÇİN BANKACILIK SİSTEMİNİN YASAL ÇERÇEVESİ

4.6.1. İlk Dönemlerdeki Bankacılık Yasası

Çin halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılında eski bankacılık yasası yürürlükten kaldırılmıştır. Planlı ekonominin yeniden inşası ve Çin halk Bankası'nın finansal sistemin tek bankası olması nedeniyle, merkez bankası yasasına ihtiyaç duyulmamıştır. Diğer taraftan ticari bankaların sistem içinde mevcut olmayışından dolayı, ticari bankalar yasası da çıkarılmamıştır. Çin Halk Bankası da uzun yıllar boyunca bankacılık faaliyetini devlet konseyinin kararı yönünde yapmıştır. 1949-1979 yılları arası Çin bankacılık sistemi tek bankanın mevcut olduğu ve bankacılık yasasının olmadığı bir dönem geçirmiştir.

4.6.2 1979 -1993 Arası Bankacılık Yasası

Ekonomik reform ve dışa açılma politikasından sonra hükümet, finansal sistemin gelişmesi için yasal düzenlemelere ağırlık vermeye başlamıştır¹¹². Hükümet te, finansal düzenlemeleri belirli takvime koymaya çalışmıştır.

1. Bankacılık Kurumlarının Kuruluşu

1979 reformlarından sonra artan dış ilişkilerle yabancı sermayeli kuruluşların Çin'de ofis açma talebi ile karşılaşan Çin Hükümeti, 31 Ekim 1981 tarihinde Yabancı İşletmelerin Çin'de Ofis Açmasıyla İlgili Geçici Kararını ilan ederek, yabancı sermayeli kuruluşların Çin'e girmesine izin vermiştir. Çin Halk Bankası da yetkili kurum olarak belirlenmiştir. 1 Ocak 1983 tarihinde Yabancı İşletmelerin Çin'de Ofis Açması ve Çin Finansal Kurumların Dışarıda Şube Açmasıyla İlgili Geçici Karar Çin Halk bankası tarafından tekrar ilan edilmiştir (Bu yasa, 1991 ve 1996 yılında tekrar düzenlenmiştir) .

İlk yabancı banka 1982 yılında Shenzhen bölgesinde kurulmuştur¹¹³. 1989 yılında ise, merkezi hükümet Shanghai bölgesinde yabancı banka açma izni vermiş ve Eylül 1990 tarihinde merkez bankası yabancı sermayeli ve karma sermayeli finansal kurumlar yönetmenliğini ilan etmiştir. Yabancı sermayeli finansal kuruluşlara yönelik yasal düzenlemelerin yapılması ile birlikte yerel bankalar için de düzenlemeler yapmışlardır. 17 Ekim 1984 tarihinde Merkez bankası finansal kurumların birleştirilmesi ve kapatılmasına ilişkin karar ilan ederek, finansal kurumların kuruluşu, iflası, birleştirilmesi hakkında düzenleme yapmıştır. Aynı zamanda finansal cezalara da yer vermiştir. Ulusal finansal kurumların kuruluşu ve denetimi merkez bankası konumundaki Çin halk bankası ve devlet konseyi tarafından yapılırken, bölgesel finansal kurumların yerel hükümetler ve Çin halk bankasının yerel şubesi tarafından düzenlenmesi ve denetlenmesi öngörülmüştür. Çin halk bankası tarafından finansal ticari faaliyet yapma lisansı düzenleme sistemi yeniden kurulmuştur.

---

¹¹² Peng Zhen, Explanations of the Seven Draft Laws, in LAW OF THE PRC (1987); Li Peng, Talks with the President of the Chilean Supreme Court, PEOPLE'S DAILY, Nov. 19, 1996.

¹¹³ HuangYangXin, Revamping The Legal Framework For The Chinese Banking System A Critical Examination The London Institute of International Banking, Finance & Development London NO:6, 1996s s:1-25

7 Ocak 1986 tarihinde ise, devlet konseyi Bankalar Düzenleme ve Denetleme yönetmenliği ilan edilmiştir. Bankalar, yönetim şirketleri, kredi kooperatifleri ve yabancı sermayeli bankaları bu yönetmenlik kapsamına almıştır. Bu yasa, Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana çıkarılan bankacılık düzenlemeler yasa niteliğini taşımakta olup, merkez bankası, kamu sermayeli özel bankalar ve diğer banka dışı finansal kurumların fonksiyonları belirlenmiştir. 1984 yılından sonra Çin Halk Bankası merkez bankası haline gelmiştir. Bununla birlikte Çin halk bankasının bağımsızlığı ve görevi ise ulusal paranın değerinin istikrarını korumak olarak belirlenmiştir. Ödünç verme işlemleri devlet politikası ve ulusal kredi planı tarafından belirlenmiştir. Bu düzeyde bankacılık faaliyetleri, yatırım yönetim şirketleri, sigorta şirketleri ve diğer finansal hizmetlerden ayrılmıştır.

Dış finansal reformların artması ile bir çok Çin vatandaşı yurt dışında finansal hizmetler alanına giriş yapmıştır. Finansal varlıkların yurt dışına kaçmasını engellemek amacıyla merkez bankası, 12 Mart 1990 tarihinde Çin Finansal Kurumlarının Yurt Dışına Açılması Hakkında Yönetmenlik ilan ederek, yerel finansal kurumların dışarıda şube açmasının merkez bankası tarafından onaylanması gerektiğini ortaya koymuş ve sermaye gücü, finansal tecrübesi ve yönetim kabiliyeti gibi bir çok kriterler belirlenmiştir.

2. Bankacılık Faaliyetlerinin Yönetimi

1970 yıllarının sonu ve 1990 yıllarının başlarına kadar bankacılıkla ilgili düzenlemelerin çoğu yapılmıştır¹¹⁴. Bunların bazıları ise bankacılık faaliyetleri ile ilgili olup, bankacılık faaliyetleri üzerindeki kısıtlamalar ve zorunluluklar belirlenmiştir. Yabancı para faaliyet alanlarıyla ilgili olarak, 30 Ağustos 1980 tarihinde devlet konseyi Çin Bankası'nın kısa vadeli döviz kredisi üzerinde düzenleme yapmış ve yabancı para üzerinden kredi açma faaliyetleri basit kurallara bağlanmıştır. Çin Bankası ise birden bire yetkili kurum olarak belirlenmiştir. 13 Mart 1981 tarihinde devlet konseyi ortak sermayeli işletmelere sağlanacak krediler hakkında karar alarak, ortak sermayeli işletmelerin Çin Bankası tarafından yabancı para ve yerel para cinsinden finanse

---

¹¹⁴ Huang Yangxin, a.g.e, s: 11

edilmesi bazı kriterlere bağlanmıştır. Sonradan bu konuda 24 Nisan 1987 yılında devlet konseyi ve Çin Halk bankası tarafından tekrar düzenleme yapılmıştır. Bu kararlar, Çin bankaları da Çin Bankası kurallar gereği Çin bankasının belirlediği sabit faiz oranlarında döviz ticaretine başlamıştır. 1988 ve 1989 yılında Çin Sanayi ve Ticaret Bankası, Çin Ziraat Bankası, Çin Yapı İnşaat Bankası döviz kredileri üzerindeki kurallarını kendi politikasına göre koymuştur.

17 Haziran 1987 tarihinde Çin Halk Bankası özel ekonomik bölgelerde faaliyet göstermekte olan yabancı sermayeli bankalar ve karma sermayeli bankaların ticari faaliyetinin belirlenmesine yönelik düzenleme yaparak, yabancı sermayeli bankalar ve karma sermayeli bankaların, mevduat, kredi, havale, takas gibi bir çok bankacılık faaliyetlerine açıklık getirmiş ve bankaların yapacağı faaliyetlerinin mutlaka merkez bankası tarafından onaylanması gerektiği belirlenmiştir. Bu bankaları denetleme yetkisi Çin Halk Bankasının yerel şubelerine bırakılmıştır. Kuralların dışına çıkılması halinde verilecek cezalar yasa ile belirlenmiştir. 12 Ocak 1989 tarihinde Devlet Konseyi, Uluslar Arası Ticari Krediler Hakkında Düzenleme ilan etmiştir. Bununla Çin Halk Bankasının onayı olamadan Çin vatandaşları ve Çin firmalarının yurt dışından ticari amaçlı kredi alması yasaklanmıştır. Bu uygulama Çin’li firmaların uygun şartlar altında kredi almasını ve böylelikle ulusal ekonominin dış borcunu kontrol altına almayı amaçlamıştır. Yerel bankacılıkla ilgili yönetmelikle, 18 Kasım 1980’ de Devlet Konseyi kamu sermayeli işletmelerin uzun dönem hükümetin sağladığı taze para enjeksiyonu ile ayakta kalamayacağı ve nakit para yardımıyla kredi sağlanması gerektiği açıklanmıştır. Diğer yandan, Çin Halk Yapı İnşaat Bankası statüsünde değişiklik olmuş ve maliye bakanlığının muhasebecisi durumundan bankacılık ticareti yapan kurumu haline dönüşmüştür. Mayıs 1984 tarihinde, Çin Halk Bankası dört özel bankanın duran varlıklara kredisi açması hakkında yeni düzenleme yapmıştır. 28 Şubat 1985 tarihinde ise devlet konseyi Kredi planlamasında yeni düzenleme yapmıştır. Bu yönetmelikle banka kredilerinin genel prensipleri belirlenmiş, tüzel ve bireysel kişilerin banka ile kredi anlaşması yapma hakkının olduğu ve öz sermayesi kadar sorumlu olduğu, pazarlanabilen veya kullanılabilen aktif ile geri ödenmesi gerektiği belirlenmiştir. Fon alıcısı istenen düzeyde ödeme yeteneğine sahip olmadığında üçüncü şahsın kefillik kabul edilebileceği belirlenmiştir. Banka ana para ve faizi geri almakta tamamen yetkili

olduğu da belirlenmiştir. Geri odenmeyen krediler veya kredilerin yasal olmayan şekillerde kullanılması halinde, kredi aan banka personeli ve ilgili personel cezalandırılacağı belirlenmiştir.

11 Aralık 1990 yılında ise, Çin halk Bankası faiz oranlarının belirlenmesi ile ilgili kurallarını açıklamış ve bankaların faiz oranı denetimini değiştirerek, mevduat, kredi ve bankalararası kredisi faiz oranlarını tekrar düzenlemiş, faiz oranlarının belirli aralıklarda dalgalanmasına izin vermiştir.

4.6.3 1994 Yılından Sonraki Yasal Standartlar Ve Düzenlemeler

1992 yılından sonra Çin ekonomisi sosyalist pazar ekonomisine doğru hızla yol almaya başlamıştır. Devlet Konseyi 1993 yılı ikinci finansal reformunu uygulamaya koymuştur. Bu finansal reform ise üç amaç taşımıştır; İlk amaç, Çin Halk bankasına para politikasında bağımsızlık kazandırmak olup, ikinci amaç ise hükümet politikası merkezli bankacılık faaliyetlerinden ticari bankacılık faaliyetlerinin ayrılması ve çeşitli yapılardaki finansal kurumların bulunduğu modern finansal sistemin kurulması olmuştur. Son olarak ise, denetime açık şeffaf, rekabet düzeyinin yüksek olduğu finansal sistemin kurulması amacını gtmuştir.

Piyasa ekonomisinin kurulması ve finansal sistem üzerinde yeni reformların yapılması gereği yeni finansal yasa taslağının hazırlanmasını hızlandırmıştır.1994 yılından sonra bir çok yasa Devlet Kongresi ve alt komitesi tarafından çıkarılmıştır. Böylelikle 18 Mart 1995 tarihinde Merkez Bankası Kanunu, 10 Mayıs 1995 tarihinde Ticari Bankalar Kanunu, 30 Haziran 1995 Menkul Kıymetler Kanunu gibi bir çok kanun yasalaşmıştır. Bu dönemde bankacılık gözetleme ve denetleme sistemi kurulmuştur. Aynı zamanda 1985 yılında Shenzhen Bölgesindeki Yabancı bankaların Yönetimi ile ilgili karar yürürlüğe girmiş ve 1990 yılında Shanghai bölgesinde de aynı uygulamaya başlanmıştır.

4.6.4 Ticari Bankalar Kanunu

Ticari Bankalar Kanunu'nun çıkmasını şu koşullar dayatmıştır: Ekonomik reformdan sonra hızlı bir şekilde artan finansal kuruluşların denetlenmesi ve standartlaştırılmasına ve günün ekonomik gelişmelerine mevcut yasaların cevap

veremeyişi, Çin halk bankasının sistemi denetleme ve düzenlemede yetersiz kalması sonucu, Hükümetin ticari bankalar yasasını çıkarmasını zorunlu hale getirmiştir. Kasım 1993 tarihinde Çin Halk Bankası ilk kez ticari bankalar yasa tasarisını devlet konseyine sunmuş ve bu tasarıyla, kamu sermayeli bankaların iç denetim sisteminin kurulması, genel merkez ile şubeler arasındaki yasal ilişkiler, bankaların faaliyet dairesi yasal olmayan işlemler, personellerin banka faaliyetleri ile olan ilişkisi, minimum banka sermayesi, banka yönetim beceresi tasarruf sahibinin korunması, ödünç alma ve ödünç verme kuralları, kurumsal müşterilerin banka hesap limitti, banka çalışanlarının ahlaki standartları belirlenmiştir. Son yasa tasarısı 10 Mayıs 1995 yılında yönetim komitesi tarafından 94,5 oy ile kabul etmiştir.

Ticari Bankalar Yasası 13 bölüm ve 91 maddeden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, ticari bankaların piyasaya girmesi ile ilgili yasal düzenlemeleri içermekte olup, ticari bankalar, tasarruf sahipleri ve diğer müşterilerin yasal hakları, ticari bankalar faaliyetlerinin standardizasyonu, gözetim ve denetim sisteminin çalışma şekli gibi konular içermiştir. Ticari bankaların tüzel kişilik olduğu ve ticari bankalar kanunu ve şirketler kanununa göre kurulacağı, mevduat kabul etme, kredi açma ve takas hizmetleri yapabileceği belirlenmiştir. Yeni banka veya şubelerinin açılması için ilgili kurumların Çin halk bankasına başvurması sonucu merkez bankası gerekli incelemeleri yaparak, uygun gördüğü takdirde onay vereceği belirlenmiştir. Merkez bankasının hiç bir onayı olmadan hiçbir kuruluş banka adı altında mevduat kabul edememekte ve hiç bir ticari banka faaliyetinde bulunmamaktadır. Hiç bir hükümet kuruluşunun bunu yargılama yetkisi bulunmamaktadır. Bu yasa ticari bankaların yapabileceği 10 faaliyet şeklini belirlemiştir. Bunlar halktan mevduat kabul etme, kısa orta ve uzun vadeli kredi sağlama, yerel ve uluslararası takası gerçekleştirme, tahvil diskontusu, finansal menkul kıymet ihraç etme, menkul kıymet ihracında acenta şeklinde faaliyet yapmak, hükümet tahvillerine garantörlük yapmak ve bozmak, hükümet tahvilleri almak ve satmak, bankalararası fon ödünç vermek, resmen veya agenta şeklinde döviz alım satımını yapmak, akreditif açmak, garanti vermek, sigorta şirketleri gibi kuruluşların parasını toplamak, kiralık kasa ve diğer ÇHB'sınca onaylanmış işlemlerdir. Bu yasa aynı zamanda ticari bankaların menkul kıymet

brokerliği yatırım ve sigorta işlemleri, undertaking trus faaliyetinde bulunmasını yasaklamıştır. Bu önlemler, politik işlerin bankacılık faaliyetine karışmasını engelleyerek, bankaların ticaret kaybına uğramasını önlemek için alınmıştır.

Sermaye gereksiniminde ise yasada yeni kurulacak bankanın tamamen ödenmiş sermayesinin minimum 1 milyar yuan olması gerekmiştir. Yerel tarım ticari bankaları ve kentsel kredi bankaları için ise sırasıyla 100 milyon ve 500 milyon yuan olarak belirlenmiştir. Ticari bankaların sermaye gereksinimi ise anonim ortaklık şirketlerinin sermaye zorunluluğundan 20 kat, limitet şirketlerden 2000 kat yüksek olarak belirlenmiştir. Bu sermaye zorunluluğu ise uluslararası standartlardan da yüksektir. Dolar bazında ise Çin'de 120 milyon dolar, Japonya'da 10 milyon dolar Singapur'da 2 milyon dolar, Amerika'da 0,2 milyon dolar, Avrupa'da 6,1 milyon dolar olarak belirlenmiştir. Çin'de ise yabancı sermayeli ticari bankalar için 37 milyon dolardır.

Bankalar Kanunu, bankaların profesyonelce yönetilmesi için banka çalışanları için gerekli kriterleri getirmiştir. Başkan ve genel başkan diğer uzman yöneticilerin profesyonelce yönetim becerisine ve tecrübesine sahip olmalıdır. Bu konuda Çin halk bankası detaylı bir kriter listesi hazırlamıştır. Uzman yöneticilerin zimmete geçirme ve rüşvet alma gibi sabıkasının olmamasını zorunlu kılmıştır. Bunlar, şirketin yanlış yönetiminden dolayı iflasından sorumlu olacaklardır. Bu kurallar ise, şirketler yasasında belirlenen kriterlerden daha ağırdır.

Mevduat sahiplerini korumak için pay sahipleri ve tasarruf sahiplerinin yasal hakkının üçüncü tarafça bozulmasını engellemiştir. Hesap gizliliğinin hiç bir şekilde açıklanamayacağı belirlenmiştir. Yasa da, bireysel mevduat sahipleri ile kurumsal mevduat sahiplerinin gizliliğinin korunma derecesi de belirlenmiştir.

Ticari bankaların gözetimi ve denetimi alanlarında yasa, ticari bankaların kendi bünyesinde iç denetim mekanizmasını kurmasını, nakit yönetim ve güvenliğinin Çin halk bankası tarafından belirlenen yönetmenlik ile yönetilmesini getirmiştir. Yasa, denetimi 3 noktada toplamıştır; Birinci olarak, ticari bankalar, kendi bünyesinde mutlaka kendini gözetim sistemi kurmalı, yeterli personel gücü ile mevduat, kredi, takas, risk ve şüpheli alacakları kontrol etmelidir. Merkez ofis ile bölgesel şubeler

mutlaka alt şubeleri gözetlemek ve denetlemekle yükümlüdür. İkinci olarak ise, ÇHB'nin ticari bankaları her zaman denetleme yetkisi vermekte, bankaların da gerekli kolaylıkları göstermesi şart koşulmuştur. Buna ek olarak, dış denetimde ticari bankalar, ÇHB'na gerekli periyodik raporlar ve verileri göndermesi gerekmektedir. Üçüncü olarak ise, devlet denetleme kurulu bankaları denetleme yetkisine sahiptir. Mali müşavirler bunun içine dahil değildir. Bu durum, gelişmiş ülkelerle farklılık göstermektedir. Bağımsız kuruluşlar dışındaki denetçiler dışında diğer hükümet denetimi çok önem taşımaktadır.

Haciz yönetimi ve kapatma şartları ve prosedür bankalar kanununda belirlenmiştir. Kredi krizi gibi ağır krizler de, ÇHB, bankaları alabilir ve mevduat sahiplerini korur ve banka faaliyetini güçlendirir. ÇHB maksimum iki yıl içinde halka arz edebilir. Eğer kurum haciz ve kapanma derecesine gelmişse, banka başkalarına satılır, birleştirilir veya iflasa gidebilir.

Banka iflasında ise, banka kendi kar zararından kendisi sorumludur. ÇHC kurulduktan sonra, hiçbir banka iflas etmemiştir. Halkın gözünde bankalar, direkt hükümetlerle bağlantılı olup, bankaların kredi riski ise, halk taraftan kabul görülmemektedir. Tasarruf mevduat sisteminin olmayışı ve halkın bankacılık riskinden uzak kalması veya dikkat etmemesi, kongrenin bankaların iflası hakkındaki yasa tasarısını hazırlamada dikkatli olmasına sebep olmuştur. Diğer şirketler ile karşılaştırıldığında ise, ticari bankaların iflası üç yönden fark göstermektedir. Birincisi, ÇHB'nin anlaşmasına göre, mahkemenin banka iflasını açıklaması gerekmektedir. İkincisi, ÇHB otomatik halde iflasa başladıktan sonra iflas komitesinin üyesidir. Üçüncü ise, tasarruf mevduatları mutlaka vergi ve diğer kredi sahiplerinden önce ödenmelidir. Bu kurallar ise problemleri bankalardan uzak durulması ve tasarruf sahiplerini korumada büyük avantaj sağlamıştır.

4.6.5 Yabancı Bankalar Hakkında Yasal Düzenlemeler

1979 yılından sonra uygulamaya konulan dışa açılma sürecinden sonra, yabancı bankalar Çin'e hızlı girmeye başlamıştır. Hükümetin yabancı bankaların piyasaya girmesini özendirilmesi ise yabancı yatırımcıların artarak Çin piyasasına girmesini ve

ileri seviyedeki banka yönetim teknolojisinin Çin bankacılık sisteminin gelişmesinde önemli rol oynamasını sağlamak olmuştur. Ekonomik gidişatın gereksinimleri sonucu 7 Ocak 1994 tarihinde devlet konseyi ilk kez ulusal çapta yabancı bankalara yöneticiliğini açıklamıştır. Bu yasa ile yabancı bankaların yasal hakları korunmuş ve Çin Halk Bankasının yabancı banka üzerindeki denetimi onaylanmıştır. 29 Mart 1994 tarihli merkez bankası yabancı sermayeli bankaların yönetiminde geçici karar ilan ederek daha detaylı bir şekilde yabancı bankaların yasal durumu belirlenmiştir. 8 Mayıs 1996 tarihinde bu kurallarda tekrar düzenleme yapılmıştır.

Ana tema bankalar kanunu ile belirlenmiş olmasına karşın, diğer özel detaylı kurallar ise 1994 yılında ilan edilen yabancı bankalar yönetmenliğinde ve 1996 yılında ilan edilen ek yönetmenliklerde belirlenmiştir. Sermaye zorunluluğu diğer ülkelerden farklı olup, daha yüksektir. Böyle olması, Çin'e yabancı sermayenin girmesini artırmak, bankacılık sisteminin yeni teknoloji ve ekipmanlar ile tanışmasını sağlamayı hedeflemiştir. Çin'de yabancı bankalar genelde tamamen yabancı sermayeli ve ortak sermayeli yabancı bankalar ve yabancı banka şubesi olarak mevcuttur. Yabancı bankaların minimum kayıtlı sermayesi ise serbest piyasa kurlarında 300 milyon yuan olmasını gerektirmiştir. Kayıtlı sermayesinin en az yarısının ödenmiş olması ve her yıl vergiden sonraki karlarının %25'lik kısmının kayıtlı sermaye miktarına ulaşana kadar eklenmesi gerekmektedir. Çin yerel sermayeli bankalar böyle bir esnekliğe sahip değildirler. Kurulduğu zaman kayıtlı sermayesinin hepsinin ödenmesi zorunluluk olarak belirlenmiştir. Yabancı banka şubeleri için ise genel merkez konvertibilitesi olan yabancı para transferini yapmalı ve geri ödemesiz çalışma sermayesinin ise, 100 milyon Çin parasından az olmaması gereklidir. Çalışma sermayesinin %30'luk kısmının Çin Halk Bankasının(PBC) yerel şubelerinde mevduat olarak saklanması gerekmektedir.

Ticari bankalar kanununda yabancı bankalar için getirilen sermaye zorunluluğu yerel bankalara tanınmamıştır. Yabancı bankalar için başvurma şartları ise başvuru sahiplerinin mutlak finansal kurum olmasını zorunlu kılmıştır. Başvurudan önceki yıl sonu aktifinin tutarının 10 milyar dolardan az olmaması gerekir. Eğer yabancı bankalar Çin'de şube açmak isterlerse, son yıl sene sonu aktif tutarının 20 milyar dolardan az olmaması şarttır. Yabancı finansal kurumlar, Çin'de şube veya banka açmalarından önce temsilcilik

ofisi açmak zorundadırlar. Bu ek şartlar yabancı yatırımcıların Çin piyasasını daha iyi anlaması ve yabancı finansal kurumların denetiminin yeterli düzeyde olmasını amaçlamıştır.

Çin bankaları ile yabancı bankaların piyasaya girme prosedürü farklılık taşımaktadır; İlk olarak Çin sermayeli banka kurulma başvurusunun Çin Halk Bankası tarafından değerlendirilmesi zaman sınırlamasına tabi değildir. Bunun aksine yabancı bankalar için sınır tanınmıştır. Bu, Çin Halk Bankası'nın dış ilişkilerde çok şeffaf olmasının bir göstergesidir. İkinci farklılık ise, gereken belgeler olup, Çin bankalarının başvuruda banka ticareti ile ilgili planları, faaliyet şekli gibi bir çok belge istenmekte olup, bunlar yeni kurulacak olan bankaların deneyimsizliğinden ortaya çıkacak mali ve finansal emniyeti göz önünde tutmaktadır. Yabancı banka ve şubeleri için başvuruda yukarıda istenen bilgilere ek olarak yabancı bankanın genel merkezinin bulunduğu ülke ve bölgenin ilgili finansal sistem, bankacılık yasası denetim sistemi ve yetkili kuruluşlarının tavsiye mektubu, kurum yayınları, network bağlantıları, ana pay sahipleri başvuru tarihinden başlayarak sonunda üç yıllık rapor Çin'de gelişme planı gibi bir takım evraklar istenmektedir. Bu gereksinimin çoğu 1996 yılında ilan edilen yeni bir düzenleme ile belirlenmiştir. Bu düzenleme ile, ÇHB'sinin başvuruları, Çin yasaları ve uluslararası standartlar altında değerlendirmek ve finansal denetimi koordinasyonlu bir şekilde yürütme çabalarının bir belgesi olarak bilmek gerek.

Faaliyet alanları ise, yabancı banka ve yabancı banka şubesi mevduat, kredi, iskonto, onaylanan yatırımlar, kefilik, döviz alım satımı, dış ticaret takası, havale, kredi kart, sorumlu olduğu kredilerin takibi, danışmanlık hizmeti gibi tüm yabancı para ticaretini yapabilmektedir. RMB üzerinden ticaret yapma yetkisi verilmemiştir. Bu, Çin'in DTÖ'ye girdiği 31 Aralık 2006 tarihinden sonra serbest bırakılmıştır. Aynı zamanda büyük şikayetler ise yabancı banka faaliyetlerinin kısıtlanması alanında gelmiştir. Bunun sebebi ise RMB'nin tam konvertibilite olmayışı yatmaktadır. Parasal kontrol sistemi ve faaliyet araçları, uzmanlık derecesinin henüz yeterli olmayışı, yabancı bankaların da bu işleme girmesi parasal kontrolün döviz riski yönetimin zorlaştıracağı düşünülmüştür. Diğer bir sebep ise, tarihsel farklılıktan kaynaklanmaktadır. Çin bankaları, planlı ekonomik koşullar altında kurulduğundan, aktif yapısı ve kalitesinin düşük olması, yeterli uzman personele ve ekipmanlara sahip olmaması neden olmaktadır. Yabancı bankalar böyle bir tarihsel sürece sahip değildir.

Aynı zamanda Çin bankaları %55'e varan vergi baskısı altındadır ve çalışanlarını çağırma ve işe alma bakımından sınırlı bağımsızlıkları olmaktadır. Yabancı bankalar için vergi oranı %33 olup veya hatta 15%'i içinde olmaktadır. Personel yönetiminde ise yüksek bağımsızlığa sahiptir. Bu bakımdan yabancı bankalara da aynı faaliyet yetkisi verildiğinde, Çin bankaları yerel piyasada dezavantajlı duruma düşecektir ve bu da bankacılık sisteminin negatif etkilenecek, sonunda Çin ekonomisinin gelişimini engelleyeceği düşünülmüştür. Çin hükümeti, DTÖ'ye üyeliği gereği 2006 yılı sonuna kadar kademeli olarak bu sınırlamaları kaldırmıştır.

Değişik oranlar 1994 yılında ilan edilen Yabancı Bankalar Yasası ile Ticari Bankalar Yasası'nda belirlenmiştir. Yabancı bankalar ise çalışma sermayesinin %30'luk kısmını döviz olarak Çin Halk Bankası'nın izin verdiğini hesapta tutmak zorundadır. Çin piyasasında toplanan mevduatlarının hacminin toplam aktiflerin %40'ını geçmesine izin verilmemiştir. Bu oran yabancı banka ve şubeleri için uygulanmamaktadır. Yabancı bankalar, yasa gereği aktifleri ödenmiş sermaye, artı rezerv miktarının 20 katından fazla olamazlar (sermaye /aktif oranı %5'tir) ve yabancı bankaların sermaye yeterlilik oranı (CAR) ise, %8 olarak belirlenmiştir. Yerel bankalar için ticari bankalar yasasında da belirlenmiş olan Riske Ayarlanmış Sermayenin risk ağırlığı 0,10, 20,50 ve %100 olmuştur. Yabancı bankalara uygulanan CAR oranı %8 ile karşılaştırılmaz. Yabancı bankalar için sermaye/aktif oranı olan %5 ise, yeniden belirlenen CAR ile uyumludur.

Yabancı bankalar ise özel garanti verilmiş krediler dışında hiç bir şekilde sermayesinin %30'undan fazla tutarını tek müşteriye kredi olarak veremezler. Bu oran, Çin bankaları için %10 kadar indirilmiştir. Bu konuda yabancı bankalar daha avantajlı durumda olmaktadır. Sermaye zorunluluğunda ise yerel bankalar yabancı bankaların üç büyük katından fazla olup, tek müşteriye açabilecekleri kredi limiti alanında ise yabancı bankalardan daha düşüktür. Yabancı bankalar yabancı para cinsinden kredileri ise yüksek teknolojik ekipmanların ithalatı için kullandığından, yüksek limiti bir o kadar gerçekçi olarak görmek de mümkündür.

4.6.6 Yabancı Bankaların Denetimi

1994 yılında ilan edilen Foreign Bank Regulations kurallarında ise, ÇHB onaylanmış ve özel izin verilmiş yatırımlar dışında sermayesinin %30'dan fazlasını yatırımda kullanamazlar. Bu, yabancı bankaların yatırım yönünden yerel bankalardan ayrılan özelliğidir. 1996'da ise yabancı bankaların yatırım olayına düzenleme getirerek, bunların Çin ve yabancı hükümetlerinin ihraç etmiş olduğu menkul kıymetler, Çin finansal ve finansal olmayan kuruluşlara, yabancı finansal kurumların Çin'deki sermaye yatırımına izin verilmiştir. Bu farklılık, yerel bankalar için de uygulamaya konularak fark kapatılmıştır. Yerel bankalara uygulanmayan %30 olan limit aynı zamanda yabancı bankalar için de kaldırılmıştır. Yabancı bankalar yönetmeliği (The ForeignBank Regulations 1994) yabancı bankaların yatırım oranını %40 olarak belirlemiştir. Ticari bankalar yasası ise yerel bankaların gayri menkul yatırım yatırımda kendisi kullanmak dışında bir limit kullanmaktadır.

Sermaye ile ilgili oranda yabancı banka şubesinin onların genel merkezlerinin gerekli olan sermaye dışında ek sermaye bulundurması gerekmez ve genel merkezini ayırdığı çalışma sermayesi limiti yetersizse, faaliyeti de yeterlilik taşımaz.

Yönetime Getirilen Şartlar

Yabancı bankaların başkan veya genel başkan ve şube başkanının ÇHB'sinin genel merkezinden onay alması gerekmektedir. Ve diğer önemli yöneticilerin (başkan vekili, genel başkan vekili) ise ÇHB'nin yerel şubelerinden izin alması gerekmektedir. Çin'de ise, üç yıllık faaliyet lisansı alanlar ancak önemli görevlere getirilebilirler. Yabancı banka ve şubeleri Implementing Rules 1996 öncesinde var olup, iki yıl önce çıkarılmıştır. Genel olarak iki yıldan fazla çalışma tarihine sahip uzmanların yabancı banka ve şubelerinde önemli görev alabilmektedirler.

Raporlama:

Yabancı bankalar tüm faaliyet raporu, iç denetim belgelerini ÇHB'sinin yerel şubelerine teslim etmek zorundadır. Bu belgeler şunlardır: Genel merkez veya Çin'deki şubelerin bankacılık faaliyetlerinde uğradığı problemler, kurumun yayınladığı yeni araştırmalar, kayıtlı sermayesi, kayıtlı adresi veya başkan, ofis, tekrar yapılandırılmalar,

genel merkezdeki birleşmeler, denetim kurallarındaki değişmeler, kendi ũlkelerindeki gibidir. Bu belgelerin, genel merkez ilan ettikten sonra izleyen bir iř gũn içinde HB'sına bildirilmesi gereklidir. Bunun nedeni, HB'sının gũnũmũzde hızlı değişmekte olan finansal gidişatlar ve meydana gelen finansal skandalları űnlemek içindir.

5.BÖLÜM

BANKA DIŞI FİNANSAL SEKTÖRLER

1980’li yılların ortalarından itibaren Çin finansal sisteminde arka arkaya bir çok banka dışı finansal kurum kurulmaya başlanmış ve büyük gelişme sağlanmıştır. Günümüzde Çin’de, finansal sektörde kredi kooperatifleri, posta tasarruf, yatırım yönetim şirketleri, menkul kıymet şirketleri, kredi derecelendirme şirketleri de faaliyet göstermektedir. Bunların içinde kredi kooperatifleri ve posta tasarruf şirketleri dışında diğer kuruluşların piyasadan doğrudan mevduat toplama yetkisi bulunmamaktadır.

Bu bölümde, banka dışı finansal kuruluşlar olarak kredi kooperatifleri, posta tasarruf, yatırım yönetim şirketleri, menkul kıymet şirketleri, kredi derecelendirme şirketleri sırasıyla genel hatlarıyla ele alınmaktadır.

5.1 KREDİ KOOPERATİFLERİ

Kentsel ve şehir kredi kooperatifleri Çin finansal sisteminin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. İlk şehir kredi kooperatifleri 1979 yılında Henan bölgesinde kurulmuş olup, 1986 yılına kadar ÇHB bu kredi kooperatifleri üzerinde yeterli düzenleme yapmamıştır¹¹⁵.

5.2 ÇİN POSTA TASARRUFU

Çin posta tasarruf hizmetleri posta işletmeleri kurumu bünyesinde yürütülmekte olan finansal hizmetlerden biridir. Çin posta tasarruf hizmetleri 1919 yılında başlamış ve 1953 yılında ise işlemleri durdurulmuştur. 1986 yılında enflasyonun hortlaması ile merkez bankası Çin Posta Telekom İşletme Kurumunun sahip olduğu geniş ağ sisteminden yararlanarak piyasadan para çekerek enflasyonun baskısını azaltmak amacıyla¹¹⁶ Devlet Konseyi'nin onayı ile Posta Telekom İşletmeleri'nin Çin Halk Bankası'na vekaleten tasarruf mevduatı kabul etmesine izin verilmiştir. Günümüze kadar olan 25 yıllık gelişme sürecinde hızla gelişmiş ve Çin finansal sisteminde önemli bir yere sahip olmuştur. 2005 itibariyle 35000 işlem merkezi, 6233 ATM makinesi, 4731 post makinesi ile 31 eyalet, 2500 ilçe ve 34177 işlem merkezi ile Çin'in en büyük bilgisayarlı torlaştırılmış işletim sistemi haline gelmiştir. 2002 yılı sonu itibariyle toplam tasarruf mevduat hesabı tutarı 736,91 milyar yuan olup, toplam tasarruf hacmi %8,48 ve 2005 yılında ise %9,17 olmuştur. Böylelikle dört büyük kamu bankası ve tarım kredi birliklerinden sonraki altıncı büyük tasarruf mevduatına sahip kurum haline gelmiştir.

Çin posta tasarruf sistemi uzun yıllar ekonomik reform sürecinde büyük yol almıştır. 1986 - 1989 yılları arası posta tasarruf işlemlerinin yeniden başladığı dönem olup ÇHB ile Posta Telekom Kurumu, ortak posta tasarruf mevduat hizmetlerinin tekrar başlaması hakkında karar yayınlayarak posta işletme kurumunun mevcut geniş alt

---

¹¹⁵ Nicholas R. Lardy 1998 China's Unfinished Economic Revolution. Contributors The Brookings Institution. Washington, DC. . s: 59.

¹¹⁶ XuMei Ding Lin 2006 Youzheng Gai Ge Shangjie Ming Jia NO:4
<http://www.zhiyin.com.cn/zy/ca8379.htm>

yapısı ile ÇHB'na vekaleten tasarruf mevduat toplama işlemlerini üstlenmiştir¹¹⁷.. Aynı yıl sonunda Çin Halk Cumhuriyeti Posta Kanunu yasalaşarak tasarruf mevduat toplama hizmetlerinin posta kurumunun yasal işlemleri arasına alınmış ve kısa bir süre içinde halkının büyük güvenini kazanmıştır. 1989 yılında ise, tasarruf mevduatının tutarı 10 milyar yuan üzerinde gerçekleşmiş ve toplam tasarruf mevduatın %1,96'sını oluşturmuştur. 1990 yılından 1988 yılına kadar olan dönemde ise, posta tasarruf işletmelerinin yapısında önemli değişiklik yapılmıştır. Posta tasarruf mevduat hizmetleri kurumun belirli bir prim karşılığında merkez bankasına vekaleten tasarruf mevduatı toplama yönetimine son verilmiş ve bunun yerine kendi adına tasarruf mevduatı toplayarak, merkez bankası ile de anlaşarak, faiz oranlarında tekrar merkez bankası hesabına yatırılması kararlaştırılmıştır¹¹⁸. 1995 yılı posta tasarruf hacmi 100 milyar yuan gibi büyük bir tarihsel rekora imza atmıştır. 1998 yılından bugüne kadar olan dönemde posta tasarruf hizmetleri hızlı gelişmiş olup posta ve telekom işlemlerinin birbirinden ayrılması ile posta işletme kurumu bağımsız hale gelmiş ve tasarruf mevduat işlemleri istikrarlı büyümüştür. Toplanan mevduat tutarı yıldan yıla büyümüş ve posta işlemleri içinde en büyük ve en hızlı gelişen ve verimli bir işlem türü haline gelmiştir. İlgili kaynaklara bakıldığında da, 2000 yılından 2004 yılına kadar olan yıllarda posta tasarruf mevduatı hacmi sırasıyla 450 milyar, 590 milyar, 730 milyar, 894,9 milyar, 1,07 trilyon yuan olmuş.

Günümüzde posta tasarrufu hane halkının tasarruflarının toplandığı önemli bir kurum haline gelmiştir. Halk, posta tasarruflarında yasal olarak bireysel tasarruf mevduat hesabı ve yatırım hesabı açtırabilmektedir. Yatırım hesabı ile bireyler yatırım, tüketim ve çek ödemeleri gibi yatırım ihtiyacını karşılarlarken, tasarruf mevduat hesabı ise, atıl tasarruflarını biriktirmektedir. Bu hesap ile, bireysel müşteriler toptan para yatırıp toptan çekme, toptan yatırıp parça çekme, parça yatırıp toptan çekme, hem toptan ve parça yatırıp çekebilme ve önceden haber vererek çekme gibi birçok olanaklardan yararlanabilmektedir. Vade olarak vadeli, vadesiz hesap açma olanağına sahip olmaktadır. Posta tasarruf ise, bireylere hızlı para çekme, tüketim ve yatırımlarında emniyetli olma ve kolaylık sağlayıcı hizmet sunmaktadır.

---

¹¹⁷ Li Yang , a.g.e, ss:50-51

¹¹⁸ Huş Ren Ping , China Financial System Economic Research , Social Documentation Publishing House Geijing , 2000, s:120

Çin posta tasarruf hizmetleri halkın günlük yaşamının kolaylaşması için büyük katkı sağlamaktadır. Hane halkı bu kurum aracılığıyla telefon, kablo TV elektrik faturaları, maaş ödemeleri, emeklilik primleri, kira ödemeleri ve çek ödemeleri gibi işlemleri yaptırmaktadır. Çin posta hizmetleri kurumu yeşil tasarruf kartına sahip olup, kart sahipleri Yeşil kart ile yerel para biriminden para yatırma çekme, hesabı kontrol etme, şifre değiştirme ve tüketimde ödeme işlemleri yapabilmektedir. Yeşil kart sahipleri posta kurumuna ait post makinesi ile tüketim sırasında ödemeleri yapabilmekte ve banka kart merkezi ağındaki şehirlerde değişik banka ATM'lerinden para çekme işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Hatta Guangzhou, Xiamen gibi büyük şehirlerde, taksi arabalarına da Posta yeşil kart makinesi konulmuştur. Günümüzde posta tasarruf kartları bankalar arası kart merkezi sistemi içinde yerini almaya çalışmaktadır.

Günümüzde posta işletmeleri geniş bilgisayarlı ağ işletim sistemi ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Elektronik havale sistemi, vekaleten sigorta poliçesi kesme sistemi ve vekaleten açık uçlu yatırım fonları ticaret sistemi ile finansal sistemin gelişimi için büyük destek sağlamaktadır. Posta tasarruf hizmetinin hizmet kapsamı gün geçtikçe genişlemiştir. Yerel ve yabancı para mevduat hizmeti vermekte ve tahvil ticareti, vekaleten sigorta işlemleri, vekaleten maaş dağıtımı gibi hizmetleri vermektedir. Mart 2006 tarihi itibarıyla Posta tasarruf hacmi 1,48 trilyon yuan olmuş ve aynı dönemde tasarruf hacminin %9,7'sini oluşturmuştur. Bilgisayarlı ağ işlem merkezi ile toplam hacmi 220 milyar yuan 35 bin transfer işlemi gerçekleştirmiş olup, vekaleten işlem yaptığı sigorta primi ise 20 milyar yuan olmuştur. Posta tasarruf hizmetinden gelen mevduatların yatırıma dönüştürülen toplam tutarı ise, 600 milyar yuan olmuştur. Tüm işlemler sürecinde emniyet ve karlılık ön planda tutulmuştur.

Çin posta tasarruf 30 yıllık bir süreçte büyük gelişme göstermiş kar merkezli büyümeyi işletme yönetim politikasının merkezine yerleştirmiştir. Son zamanlarda posta tasarruf hacminin hızlı artması, merkez bankası üzerinde büyük yükler getirmekte. Son olarak 2005 yılında ticari banka olmak için merkez bankasına başvurmuştur.

5.3 ÇİN SİGORTA SEKTÖRÜ

Çin sigorta sektörü 1980 yılından sonra tekrar faaliyete başlamış olup, günümüze kadar olan 25 yıl içinde hızlı gelişerek, dünyada en hızlı gelişen sigorta piyasalarından biri olmuştur. 1980 yılında sadece tek bir firmanın olduğu monopol piyasadan 2002 yılı itibarıyla 54 sigorta şirketi, 170 aracı kurum bulunmakta ve 70 binden fazla vekaleten sigorta yapan firmaların bulunduğu çok yapıli piyasa haline gelmiştir.¹¹⁹.

5.3.1 Tarihi Gelişim

Çin sigorta sektörü özellikle 1980 yılından sonra hızlı gelişmiş ve kısa zamanda dünyanın en hızlı gelişen sigorta piyasalarından biri haline gelmiştir. 20 yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar olan dönem içinde farklı gelişme sürecinden geçmiştir.

Çin sigorta sektörünün ortaya çıkışı 19. yüz yılın ortasına kadar dayanmaktadır¹²⁰. Sektörün başlangıcı, 1846 yılında iki İngiliz sigorta firmasının Shanghai'de temsilcilik açması ile olmuştur. 1875 yılında ise Qing Hanedanlığı ilk kez bir ulusal sigorta kuruluşu the Merchants Insurance Bureau'nu kurmuş ve piyasa, yabancı sermayeli sigorta şirketlerinin tekeli altında çalışmıştır. 20. Yüzyılda Çin sigorta sektörüne ilk olarak American Insurance Group (AIG) of United States'un 1919 yılında Shanghai'de temsilcilik açarak giriş yapmıştır. 1949 yılına kadar Çin sigorta sektörü Shanghai'de bulunan büyük yabancı sigorta şirketleri tarafından kontrol edilmiş ve iç savaştan sonra yeni rejimin kurulması ile büyük çoğunluktaki yabancı sermaye sigorta şirketleri HongKong'a taşınmıştır.

1949 yılından 1976 yılına kadar olan dönemde ise, Çin sigorta sektörü genel olarak faaliyette bulunmamıştır. 1979 ekonomik reform ve dışa açılma politikasından sonra, 1981 yılında Çin Halk Sigorta Şirketi (ÇHSS) bir hükümet kurumunun değiştirilmesi ile sigorta şirketi haline getirilmiş ve eyalet, özerk bölge, şehir ve ilçelerde şubeleşmeye başlamıştır. Böylelikle Çin sigorta sektörü tekrar kurulmuş ve sadece Çin Halk Sigorta Şirketi'nin (ÇHSS) olduğu monopol piyasa dönemini başlatmışmıştır. 1985 yılında Sigorta Yasası yayınlanmış ve 1988 yılında Çin Sigorta

¹¹⁹ <http://www.china.org.cn/chinese/zhuanti/2003zgjk/372693.htm>[20/07/2003]

¹²⁰ http://www.commercialdiplomacy.org/ma_projects/ma_dawei1.htm#Introduction[20/06/2005]

Piyasası Yönetim Komitesi(ÇSPYK) kurulmuş ve sigorta piyasası yasal alt yapı ve belirli standartlara ulaşmıştır. 1988 yılında deniz kıyısı bölgeler esas alınarak Çin PingAn Sigorta Şirketi (Ping An Insurance Company Of China) ve Çin Pasifik Mal Mülk Şigorta Şirketi (China Pacific Property Insurance Co.Ltd) kurulmuştur. 1996 yılında ise PICC kendi içinde üç bağımsız şirkete ayrılmış ve 1998 yılında, bu bağımsız şirketler Çin Hayat Sigortası (China Life Insurance), Çin Malk Mülk Sigortası (China Property Insurance (PICC)), Çin Reinsurance (China Reinsurance) adlarını alarak, farklı sigorta şirketleri haline getirilmiştir. Aynı yıl Çin Halk Sigorta Şirketi the People's Insurance Company Of China (PICC)) yönetim şeklini değiştirerek, kar merkezli ticaret şirketi şekline dönüşmüş yeni sigorta çeşitleri ile modern hayat şartlarına uygun yatırımcı ihtiyacını karşılayabilecek yeni bir sisteme geçerek Çin sigorta sektörünü yeni bir döneme taşımıştır. Kasım 1998 tarihinde Devlet Konseyi, sigorta piyasasını düzenleme ve denetleme yetkisini Çin Halk Bankası'ndan alarak, Çin Sigorta Piyasası Düzenleme Kurumu'na(ÇSPDK) devretmiştir.

Eylül 1992 yılında ÇHB, AIG Şirketi'nin tekrar Shanghai'de bireysel hayat sigortası ve mal mülk sigorta işlemini yapmasına izin vermiş ve 1952 yılından bu yana Çin'de ilk şube açma iznini alan yabancı sigorta şirketi olmuştur. Bu tarihten sonra yabancı şirketler sigorta piyasasına arka arkadan girmeye başlamıştır. 1994 yılında Tokyo Marine Sigorta Şirketi şube açma izni alırken, 1996 yılında Winterthur Swiss Sigorta Şirketi Shanghai'de şube açan ilk mal mülk sigorta şirketi olmuştur. 1992-2000 yılına kadar olan dönemde ise, Çin sigorta sektörüne yabancı sigorta şirketlerinin girmesine girmesi başlamış olup, 16 şirket tekrar iç piyasaya girmiştir. 1980 yılından başlayarak, Çin sigorta piyasası yıllık ortalama %26 oranında yükselerek, 2000 yılında 159 milyar yuan, 2004 yılında ise 431 milyar yuana ulaşmıştır.

1. Sigorta Şirketleri Sayısı

1980 yılında mal Mülk sigorta hizmetleri tekrar başladıktan sonra, 1985 yılına kadar sadece ÇHSS hizmet vermiştir. 1986 yılında Xinjiang BingTuan Sigorta Şirketi kurulmuş ve 2000 yılının sonuna kadar 31, 2001 yılı sonunda 52 ve 2002 yılı sonunda 54 (20 si yerel sermayeli 24 karma sermayeli) Nisan 2004 itibariyle ise 80'e ulaşmıştır.

2. Sigorta Primi Hacmi

Çin sigorta sektöründe sigorta primi uzun yıllardan bu yana istikrarlı büyüme sağlamıştır (Şekil 5.1). 1980 yılından 2004 yılı arasına bakıldığında 1980 yılında sigorta primi 46 bin yuan iken, 2004 yılında 388,04 milyar yuan olmuştur. Yıllık ortalama artış oranı %35 olup, GSYH büyüme oranı %9,5'in çok çok üstünde gelişme kaydetmiştir. Bunun nedenleri ise, 1980 yılında sektörün yeniden faaliyete geçmesi ve sadece tek bir firmanın piyasayı elinde bulundurması olmuştur.

Tablo 5.1: 1980-2003 Yılları Arası Çin Sigorta Primiindeki Değişim

Yıl	GSYH(Yüz Milyon Yuan)	Artış Hızı (%)	Sigorta Primi ¹²¹ (Yüz Milyon Yuan)	Artış Hızı (%)	Mal Mülk Sigorta Primi (Yüz Milyon Yuan)	Artış Hızı (%)	Hayat Sigortası Primi(Yüz Milyon Yuan)	Artış Hızı (%)
1980	4517,8	7,8	4,6	-	4,6	-	-	-
1981	4862,4	5,2	7,8	69,5	7,8	69,5	-	-
1982	5294,7	9,1	10,3	32,1	10,284	31,8	0,016	-
1985	8964,4	13,5	33,1	65,5	28,69	49,94	4,41	508,3
1990	1854,9	3,8	135,17	38,5	106,76	36,78	28,41	45,1
1995	58478,1	10,5	594,9	18,9	390,70	15,97	204,20	24,93
1996	67884,6	9,6	777,13	30,6	452,49	15,82	324,62	58,97
1997	74462,2	8,8	1087,95	40,0	480,73	6,24	600,24	84,91
1998	79553,1	7,8	1247,6	14,7	499,60	3,92	747,70	24,57
1999	82054	7,1	1393,2	10,2	521,1	2,9	872,1	15
2000	89442,2	8,0	1595,9	14,5	598,4	14,8	997,5	14,4
2001	97314,8	7,5	2109,4	32,2	685,4	14,6	1424,0	42,8
2002	102397,9	8,0	3054,15	44,6	779,81	13,3	2274,64	59,7
2003	116694	9,1	3880,4	27,1	869,4	11,7	3011,0	32,4 ¹²²
2004	136515	9,5	4318,1	11,3	1089,9	25,4	3228,2	7,2

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2000, 2002, 2004

Ancak günümüzde tüm sigorta primi istikrarlı bir büyüme içinde olup bunun başlıca nedeni, ekonomik refah seviyesinin hızlı yükselmesi olmuştur. Tablo 5.1'de görüldüğü gibi, mal mülk sigorta prim hacminin ve hayat sigorta primi hacminin hızlı yükselmesi önemli diğer nedenlerdir.

3. Sigorta Çeşidindeki Gelişme

Çin sigorta piyasası gelişme süreci mal mülk sigorta çeşidinin esas olduğu yapıdan hayat sigortasının esas olduğu yapıya doğru gelişme sürecini izlemiştir. 1997

yılı dönüm noktası olup, 1996 yılında mal mülk sigorta prim hacminin toplam prim hacmi içindeki payı ise %58,27 iken, 1997 yılında düşüş göstererek %44,67, hatta 2004 yılında ise %23,9 olmuştur. Banka mevduat faiz oranlarının düşüş göstermesi, yatırım şeklindeki sigorta çeşidinin artması, hayat sigortasının prim hacminin artmasına yol açmıştır (Tablo 5.2).

Tablo5.2’de görüldüğü gibi Hayat Sigortası prim hacmi, mal mülk sigorta prim hacmindeki gelişmelerden hızlı olmuştur. 1982 yılında Çin’de hayat sigorta işlemi tekrar başlamıştır. 1982 yılında ise hayat sigortası prim tutarı 1,6 milyon yuan olmuşken, 2003 yılında ise 301,099 milyar yuan olmuştur. 1996 ortalarında 2002 yılına kadar olan dönemde banka mevduat faiz getirisi 8 kez düşürülmüş, bu da Çin sermaye piyasasının hızlı gelişmesinde önemli etken olmuştur.

Tablo 5.2: Çin Sigorta Sektörü Prim Yapısındaki Gelişme

Yıl	Mal Mülk Sigorta Prim Hacmi (10 Milyon Yuan)	Hayat Sigortası Prim Hacmi (10 Milyon Yuan)	Mal Mülk Sigorta Prim Hacminin Toplam Sigorta Primi İçindeki Payı (%)
1980	4,6	-	100,00
1982	7,8	0,016	99,84
1996	452,49	324,62	58,27
1997	480,73	600,24	44,67
1998	499,60	747,70	40,05
1999	521,1	872,1	37,4
2000	598,4	997,5	37,5
2001	685,4	1424,0	32,5
2002	779,81	2274,64	25,5
2003	869,4	3011,0	22,4
2004	1089,9	3288,2	23,9

Kaynak: Çin Sigorta Yıllığı 2001, 2003 , 2004

Refah seviyesinin ve iç tasarruf hacminin artması ile hayat sigortası önemli yatırım alanı olarak görülmüştür. 2000 yılından bu yana hayat sigortasının hızlı gelişmesinin bir diğer nedeni, yatırım şeklindeki sigorta hizmetlerinin hızlı gelişmesi yatmaktadır. Mal mülk sigorta hizmetinde motorlu taşıtlar sigorta hizmetleri büyük çoğunluğu teşkil etmektedir. Çin Mal mülk sigorta primi içinde 1987 yılında motorlu taşıtlar sigorta primi ilk kez sanayi kesim mal mülk sigorta primini geçerek, mal mülk sigortanın birinci büyük kalemi haline gelmiştir. Mal mülk sigorta primi içindeki payı, 1997 yılında %55,33 ve 1998, 1999 yıllarında %56 civarında olmuştur. 2000 yılında ise,

mal mülk sigorta yapısında değişiklik olmaya başlamış, motorlu taşıtlar sigortası ise büyerek 63,935 olmuştur. Diğer kalem sigortalarında da değişiklik göstermiştir. 2001, 2002, 2003 yıllarında motorlu taşıtlar sigorta prim payları %61,44, %60,6 ve %62,12 olmuştur (Tablo 5.3). Diğer gelişme olan ülkeler sigorta sektörü gibi Çin sigorta sektöründe de sel, ateş, konut, nakliyat, kaza gibi ticaret sigortaları esas olup günümüzde bunlara ek olarak sigorta şirketlerinin hayat sigortası ve mal mülk sigortası yapmasına izin verilmiştir. Mal mülk sigortası ise konut, kargo taşımacılık, motorlu taşıt, gemi ve tarım sigortalarını içermekte olup, hayat sigortası ise bireysel hayat sigortası, grup sakatlık sigortası, grup kaza sigortası, otoban kaza sigortası, bireysel emeklilik sigortası, çocuk eğitim ve evlenme sigortası, büyük tıbbi sigortası ve diğer sigorta şekillerini içermektedir.

Tablo5.3 2001-2003 Çin Mal Mülk Sigorta Şirketlerinin Sigorta Yapısı(%)

Sigorta Türü	2001	2002	2003
1.Sanayi Kesim Mal Mülk Sigortası	17,69	15,74	14,37
2.Aile Mal Mülk Sigortası	2,74	3,04	2,23
3.Motorlu Taşıtlar ve Üçüncü Şahsa Olan Sorumluluk Sigortası	61,33	60,60	62,13
4.Yapı İnşaat Projesi ve Sorumluluk Sigortası	0,91	0,98	1,42
5.Tarım sigortası	0,48	0,61	0,53
6.Nakliyat Sigortası	5,90	5,36	4,70
7.Sorumluluk Sigortası	4,02	4,73	4,01
8.Kredi sigortası	0,43	0,95	0,96
9.Kefalet Sigortası	0,61	1,18	0,23
10.Diğer Mal Mülk Sigortası	5,89	6,79	9,42
Toplam	100,00	100,00	100,00

Kaynak: Çin Sigorta Yıllığı

4. Sigortaya Aracılık Hizmetindeki Değişmeler

2001 yılı sonuna kadar, Çin Sigorta Düzenleme Denetleme Kurumu 17 sigorta broker şirketi, 127 sigorta aracı şirket ve 26 Sigorta zarar-zıyan dispeççisi şirketine izin vermiştir. Mart 2004 tarihine kadar ise, aracı şirketler 1264'e ulaşmış olup, 868 aracı şirket, 205 broker ve 191 Sigorta zarar-zıyan dispeççisi şirketine olmuştur. Böylelikle sigortalı-aracı-broker ve Sigorta zarar-zıyan dispeççisi şirketi gibi şekilde aracılık yapısını oluşturmuştur. Böylelikle, piyasa yapısının değişmesine önemli bir zemin hazırlamıştır. 2003 yıl sonuna kadar araçların sigortaladığı kişi sayısı 1,5 milyona

ulaşmış, aracılarn prim hacmi toplam hacim içinde %70 tutmuş, hayat sigortasının aracılarn elinden geçme oranı %80,5'in üzerinde olmuştur.

5. Bölgesel Farklılıklar

Çin toprağının geniş ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin farklı olmasından dolayı, doğu deniz kıyısındaki bölgeler gelişme sağlamış ve batı bölgesi geri kalmıştır. Dolayısıyla sigorta sektörünün bölgeler bazında gelişimi de farklı olmuştur. Guangdong, Jiangsu, Shanghai başta gelen bölgeler; piyasa talebi yüksek, arz yapan şirketler çok ve rekabet düzeyi yüksek olmuştur. Batı bölgesinde tam tersi gelişme olmuştur. İlgili verilere bakıldığında, 2003 yılı sigorta prim geliri içinde Jiangsu bölgesi piyasası birinci sırada olup %9,87, Shanghai %7,471, Shandong %7,314, Beijing %7,281 ve Xizang ise %0,027 ile en son sıradadır. Hayat sigortası ise en çok Jiangsu bölgesinde gelişmiş ve %10,68 paya sahip olup, bunu Shanghai 7,741% ve Beijing 7.658% izlemiştir. Ancak 1998, 1999, 2000 yıllarında mal mülk sigortasında Guangdong bölgesi ilk sırada yer alarak, piyasanın %8 üzerinde seyretmiştir. 2003 yılında sigorta sektörü en gelişmiş beş bölgenin toplam piyasa payını %38,633 oluşturmakta olup, bunun tersine geri kalmış 5 bölgenin toplam sigorta priminin toplam prim içindeki payı ise %1,629'dur (Tablo 5.4).

5.3.2 Çin Sigorta Piyasa Yapısı

1. Herfindahl-Hirschman İndeksi (HHI)

Üçüncü bölümde kullandığımız Herfindahl-Hirschman İndeksi formülüne (Formül 2) göre ilk 5 sigorta firmasına bakıldığında; farklı devletlerde durum değişik olmuştur. Serbest rekabetçi piyasa düzeninin kurulması, dünyadaki tüm sigorta piyasasının yeni gelişim ivmesi olmuştur.

**Tablo 5.4 : 2003 Yılında Çin’de Gelişmiş 5 Bölge İle Geri Kalmış
Beş Bölge Sigorta Primlerin Toplam Prim İçindeki Payı**

Bölgeler	Sigorta Primi (100 Milyon yuan)	Piyasa Payı (%)	Mal Mülk Sigortası		Hayat Sigortası	
			Sigorta Primi (100 Milyon yuan)	Piyasa Payı (%)	Sigorta Primi (100 Milyon yuan)	Piyasa Payı (%)
JingSu	3832440,62	9,876	616804,74	7,456	3215635,88	10,680
GuangDong	2984462,18	7,691	864893,56	9,507	2119568,61	7,039
Shanghai	2899270,27	7,471	568498,81	6,872	2330771,46	7,741
Shandong	2838132,03	7,314	591083,95	7,617	2247048,08	7,463
Beijing	2825415,44	7,281	519561,11	6,281	2305854,32	7,658
-	15379720,54	38,633	3160842,17	37,733	12218878,35	40,581
Xiziang	10290,00	0,027	9880,00	0,119	410,00	0,0014
Qinghai	76106,72	0,196	27871,76	0,337	18235,11	0,606
Ningxia	107112,33	0,276	29129,11	0,352	77713,22	0,258
Hainan	140506,25	0,362	47373,50	0,573	93132,75	0,309
Guizhu	298097,21	0,768	101838,36	1,231	196258,85	0,652
Diğer	632112,51	1,629	216092,73	2,612	385749,93	1,281

Kaynak: Sigorta 2004 Yıllığı

Piyasa payı bakımından büyük sigorta şirketlerinin piyasaya hakim olduğu ve küçük şirketlerin olduğu piyasada tam rekabetin sağlanması teorik olarak mümkün olsa da, pratik olarak mümkün olmadığı bir olgudur. Açık ekonomik şartlar altında DTÖ üyelerinin piyasaya girme nedeniyle oligopol piyasa sistemi gittikçe azalmaktadır. Küreselleşme sürecinin hızlanması ile sigorta sektöründe satın almalar ve birleşmeler artmakta, bu da rekabet düzeyini düşürmektedir. Ve oligopol rekabet piyasası haline gelmektedir.

Çin, 1985 yılından önce sadece tek bir şirketin mevcut olduğu monopol piyasa olmuş olup, 2001 yılının sonuna kadar 52 sigorta şirketine ulaşarak, tek şirketin mevcut olduğu dönemine son verilmiştir. 2001 yıl sonu itibarıyla Çin Sigorta Şirketi ile Çin hayat sigorta şirketinin sigorta primlerinin toplam sigorta primleri içindeki payı %62,47, diğer sigorta şirketlerinin payı %37,53 olmuştur. Dört büyük sigorta şirketinin piyasa payı ise %95,5’tir. 2004 yılında ise bu dört büyük sigorta şirketinin prim payı ise

sırasıyla %40.8, %12.13, %15.17, %11.2 iken, kalan 46 sigorta şirketinin prim payı oranı %20,7 olmuştur. Ama 2004 yılında hayat sigortası piyasasında ise China Life Insurance Company, Ping An Insurance (Group) Company Of China, China Pacific Life Insurance Co., Ltd., New China life Insurance Co., Ltd. şirketlerinin piyasa payı sırasıyla: %55.16, %17.18, %10.8, %5.87, %5.54 ve kalan 24 sigorta şirketi ise %4.45 olmuştur. Mal mülk sigorta piyasasında ise The People's Property Insurance Company of China, Ping an Property Insurance Company, China Pacific Property Insurance Co., Ltd, China United Property Insurance Company Limited şirketlerinin piyasa payı da sırasıyla: %58.09, %12.32, %9.46, %5.83, %4.56'dır. Kalan 21 mal mülk sigorta şirketinin payı ise, %9,74 olup, birçok şirketin mevcut olduğu ama oligopol piyasası görünümünü vermektedir.

5.3.3 Çin Sigorta Sektörünün Dış Dünyaya Açılması

Çin sigorta sektörünün yabancı sermayeli sigorta sektörüne açılması öncelikle insan kaynaklarının etkin kullanılması, aktif yönetim alanlarında gelişmiş ülkelerin tecrübelerini getirmiştir ¹²³ . Çin sigorta sektörünün yabancı sermayeli sigorta şirketlerine açılması dört ana dönemde gerçekleşmiştir.

1980 yılından 1992 yılına kadar olan zaman, Çin sigorta sektörünün dışa açılmaya hazırlanma dönemi olup, 80'li yılların başlarında hükümet bir kısım yabancı sigorta şirketlerinin Çin'de temsilcilik açmasına izin vermiştir. Yabancı sermayeli sigorta şirketlerinin temsilciliği Çin yerel sermayeli sigorta şirketlerinin yabancı şirketlere olan düşüncelerinin derinleşmesinde önemli rol oynamıştır.

1992 yılından itibaren, 2001 yılı sonuna kadar olan dönem olup, Çin sigorta sektörünün dışa açılmasının ilk dönemidir. Devlet konseyi Shanghai şehrini yabancı sermaye sigorta şirketlerinin faaliyet göstermesi için deneme noktası ilan etmiş ve böylelikle sigorta sektörünün resmen dışa açılma dönemi başlamıştır.1995 yılında ise deneme noktasına Guangzhou eklenmiştir. Eylül 1992 tarihinde American International Assurance Co., Ltd şirketi ise Shanghai'de kurulmuş ilk yabancı sermayeli sigorta

---

¹²³ Ginka Sa China's WTO Entry And Insurance Market Access "NLI RESEARCH" NLI Research Institute 2000. No.144 s:32

şirketi olmuştur. Sonradan bir çok yabancı sigorta şirketleri piyasaya girmeye başlamıştır. 2001 yılı öncesinde 12 devletten 29 sigorta şirketi ticaret faaliyeti ile piyasada bulunmuştur. Bunların arasında 16 şirket ise karma sermayeli şirket olup, yabancı sermaye bankası ise 13 olmuştur. 2000 yılı Çin Sigorta Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurumu, uluslararası sigorta düzenleme denetleme birliğine üye olmuştur.

Dünya Ticaret Örgütü'ne katıldıktan sonraki üç yıllık dönem: Çin'in uzun yıllar süren görüşmeler sonucu, Aralık 2001 tarihinde DTÖ'ye üye olması Çin sigorta sektörünün dışa açılmasında yeni bir dönemi başlatmıştır. DTÖ'ye üyeliğinden sonra Çin hükümetinin verdiği sözlerden dolayı sektörün dışa açılma derecesi daha da genişlemiş ve derinleşmiştir. Piyasa yapısı sürekli değişme süreci içine girerek, 9 Eylül 2004 tarihine gelindiğinde de, 14 devlette 39 sigorta şirketi ve 70 faaliyet kurumu ile işlem yapmaya başlamıştır. 124 yabancı sigorta şirketinin Çin'de 187 temsilcisi bulunmaktadır. Yabancı sigorta şirketlerinin işlem yapabilecekleri bölgeler içine Shanghai, Guangzhou, Shenzhen, Dalian, Fuoshan gibi şehirlerle genişletilerek, daha sonra Beijing, Tianjin, Suzhou, Chengdu, Chongqing, Xiamen, Ningbo, Xiyang, Wuhan ve Fujian gibi şehirlerin katılımı gerçekleşmiştir. Yabancı sermayeli hayat sigortası dışındaki sigorta şirketleri yabancı sermayeli olup, yurt dışı ve yurt içinde büyük hane halkına hizmet sunmaktadır. Aynı zamanda yerel sermayeli sigorta şirketleri ulusal sınırlar dışında da büyük gelişme sağlamıştır. 2003 yılından bugüne kadar The People's Property Insurance Company of China, China Life Insurance Company ve Ping An Insurance (Group) Company Of China yurt dışında halka açılmış ve 48 milyar yuan civarında sermaye sağlaması sonucu sermaye yapısı değişmiş ve ödeme gücü artmıştır. Bu durum modern sigorta sektörünün gelişme hedefini gerçekleştirmedeki önemli gelişme sağlamıştır.

11 Aralık 2004 tarihinde, dünya ticaret örgütüne üyelik gereği, sigorta piyasası tamamen dışa açılmıştır. Bu tarihten sonra yabancı sermayeli hayat sigorta şirketlerinin, sağlık sigortası, grup sigortası ve emeklilik fonu hizmetleri vermesine izin verilmiştir. Yabancı sermayeli sigorta şirketlerinin bölge sınırlandırılması kaldırılarak, Ortak sermayeli sigorta şirketlerinde yabancı sermaye oranı %51'i geçmiş, hayat sigortası dışında yabancı sermaye oranının %50'yi geçmesine izin verilmemesinin dışında diğer

sınırlamaları kaldırmıştır. Böylelikle, Çin sigorta sektörünün uluslararası sigorta piyasası ile olan bütünleşmesi artmıştır.

Yabancı sermayeli sigorta şirketleri sayısı Çin'in DTÖ'ye girmeden önceki dönemine göre hızlı artmıştır. DTÖ'ye girmeden önce 18 yabancı şirket ve 44 merkez şubesi varken, 2005 yılının sonunda 41 yabancı şirket ve 99 merkez şubeye ulaşmıştır. Dünyadaki önemli deniz aşırı sigorta şirketi ve gelişmiş ülkeler sigorta şirketleri Çin sigorta piyasasına girmiştir. FORTUNE China dergisinin seçtiği dünyadaki 500 sigorta şirketinin 40 dan fazla yabancı sigorta şirketi Çin'de toplam 27 ticaret merkezi kurmuş ve 19 ülke ve bölgeden 128 yabancı sermayeli sigorta şirketinin sayısı 192 temsilciliğe ulaşmıştır. Pazarın büyük oluşu ve yabancı yatırımcılara sağlanan avantajlar, bir çok ülke sigorta şirketini Çin piyasasına çekmektedir.

Hizmet dairesi sürekli genişlemiştir. DTÖ'ye katılma sözleşmesine esasen 11 Ekim 2003 yılından bu yana hayat sigortası olmayan diğer sigorta şirketinin yasalarda belirlenen hizmetler dışında tüm sigorta hizmetlerini sınırları içinde halka sunabileceği belirlenmiştir. Ortak sermayeli hayat sigortası şirketlerinin hem dışarıdaki hem de içerdeki halka bireysel hayat sigortası yapabileceğine izin vermiştir. 2004 yılı sonunda yerel ve yabancı bireylere sağlık sigortası hizmetlerine izin verilerek, faaliyet çerçevesini genişletmiştir.

Hizmet dairesinin genişlemesi ile birlikte faaliyet alanları da genişlemiştir. 11 Aralık 2003 tarihinden sonra yabancı sermaye şirketlerinin Shanghai, Guangzhou, Dalian, Shenzhe, Fuoshan Beijing, Chengdu, Chongqing, Fujian, Suzhou, Xiamen, Ningbuo, Xianyang, Wuhan, Tianjin olmak üzere, 15 bölgede faaliyet yapmasına izin verilmiştir. Ancak bu tarihten önce bunun dışında kalan bölgelerde faaliyetini sürdürmekte olan yabancı sermayeli sigorta kurumlarının faaliyete devam etmesi sağlanmıştır. 2004 yılı sonunda ise bölge sınırlaması kaldırılmıştır. Günümüzde yabancı sermayeli sigorta şirketlerinin esasen Shanghai, Guangzhou, Shenzhen gibi büyük şehirlerde yoğunlaştığı görülmekte olup, yabancı sermayeli sigorta şirketlerinin sayısı yerel sermayeli şirketler sayısını geçmektedir.

Yabancı sermayeli sigorta şirketleri Çin piyasasına girdikten sonra, piyasa payı gün geçtikçe büyümüştür. 2005 yılında yabancı sermayeli sigorta şirketlerinin prim

geliri 34,12 milyar yuan olup, piyasa payı ise 6,95 olmuştur. Bunun için de YSMMSŞ toplam pirim hacmi 1,68 milyar yuan ile bir önceki yıla göre %24,5 oranında artmış ve piyasanın %1,3'ü oranını oluşturmuş, Hayat sigortası bakımından ise, toplam prim hacmi 32,44 milyar yuan olup piyasa hacminin 8,9% oranının teşkil etmiştir. Tüm ülke çapından bakıldığında da, piyasa payı küçük olsa da Shanghai, Guangzhou gibi büyük şehirlerde %15 civarında piyasa payına sahip olmaktadır.

Günümüzde yabancı sermaye sigorta şirketleri Çin sigorta sektörünün önemli parçası haline gelmiştir. Bu da iç piyasada kaynakların etkin kullanımının artması, hizmet kalitesinin artması ve yeni ürünlerin gelişmesi için önemli katkı sağlamıştır.

5.3.4 Çin Sigorta Sektörünün Sermaye Piyasasına Etkisi

Çin sigorta sektörü tekrar faaliyete geçtiği 1980 yılından sonra, Çin ekonomisine özellikle Çin sermaye piyasasının gelişmesine önemli katkı sağlamış ve günümüzde sermaye piyasasının en önemli kurumsal yatırımcıları haline gelmiştir. Çin sigorta sektörünün hızlı gelişme göstermesi sigorta priminin hacim olarak hızlı büyümüş ve sigorta sektörü yatırım için yeni alanlar ve yeni yatırım araçları aramaya başlamıştır.

Sigorta sektörünün gelişmesi, sermaye piyasasından bağımsız olamaz.¹²⁴ Sigorta ticareti garanti hizmeti ile yatırım hizmetinden teşkil etmekte olup, büyük hacimdeki toplanan sigorta prim gelirlerinin etkin yatırıma ulaşması sonucu değer kazanıyor. Dolayısıyla, oluşabilecek kazalara karşı ödeme yapabilme yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Bunun aksine, sermaye piyasası için de, sigorta sektörü önem taşımakta olup, sigorta sektörü büyük hacimdeki ve sabit istikrarlı olan fonları sağlamaktadır. Bu da sermaye piyasasının istikrarlı büyümesini önemli şekilde etkilemektedir. Günümüzde Çin finansal sisteminin finansal kaynakları dağıtım şekli ise, bankalararası piyasa ile tamamlanmakta olup, sigorta sektörünün finansal kaynaklarının dağıtımındaki etkin rolü yeterince kullanılmamıştır. 2002 yılında ise, Çin toplam tasarruf tutarı 8,7 trilyon yuan olup bunun içinde hane halkının tasarrufu ise %39'un

---

¹²⁴ WuDing Fu ‘ Zhongguo Baoxianye Fazhan yu Ziben Shichang
<http://www.people.com.cn/GB/jinji/34/167/20030421/976761.html> [21.04.2003]

üzerindedir. Ancak, gelişmiş ülkelerde, hane halkının tasarrufu ise %10'un altındadır.¹²⁵ Çin Halk Bankası'nın hane halkı tasarrufu üzerindeki çalışmaları bakıldığında ise, banka tasarrufları içinde yaşlılık, eğitim, hastalığa ve işsizliğe karşı olanların toplamı %44,5'in üzerinde olup, bu oran gittikçe artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde halk çoğunlukla tasarruflarını bankaya yatırma yerine sigorta poliçesi satın almayı tercih etmektedir. Bunu nedeni, sigorta şirketlerinin topladıkları primleri rasyonel yöneterek, daha çok kar elde etmesi yatmaktadır.

Çin Sigorta Piyasası Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun başkanının beyanatına bakıldığında da, günümüzde Çin sigorta şirketinin toplam aktifi 912,284 milyar yuan olup, bunların yatırıma dönüştürülen kısmı ise 873,9 milyar yuandır. Bu yatırımlar içinde genelde sanayi kesim tahvilleri büyük çoğunluğu teşkil etmektedir. Elinde bulunan menkul kıymetler yatırım fonu ise, toplam yatırım fonu içinde %26,3 oranını teşkil etmektedir. Geleneksel sigorta hizmetlerinde, sigorta şirketleri topladıkları primleri genelde bankalarda mevduat olarak tutmakta olup, bankalar için mevduat sahibi ve sigorta sahipleri için tasarrufa aracılık kurumu olarak hizmet vermişlerdir. Günümüzde bankalara konulan mevduat tutarının toplam aktif içindeki payı hala %50'nin üzerinde seyretmiştir. Ama gelişmiş devletlerde ise örnek olarak Amerika'da 2001 yılında sigorta sektörünün tahvil, hisse senedi ve yatırım fonlarına yatırılan oran %83 iken, İngiltere'nin ise %72 civarında olmuştur. Son yıllarda Çin'de ticari sigorta yatırımının daha da genişlemesi ile, sigorta yatırımının banka mevduat faiz getirisinin sürekli düşmesinden dolayı, devlet tahvilleri, finansal tahvillerine yatırım yapmaya başlamış ve böylelikle sigorta şirketleri ulusal bankalar arası para piyasasına girmiş ve bunun dışında AA dereceli şirketlerin tahviline yatırım yapmaya başlamıştır¹²⁶.

5.4 ÇİN YATIRIM YÖNETİMİ SEKTÖRÜ

Çin Yatırım Yönetimi Sektörü banka, sigorta ve menkul kıymet sektörü ile finansal sistemin önemli dört ayağını oluşturmaktadır. Diğer finansal kurumlardan farklı olarak, Yatırım Yönetimi şirketi yatırımcılarının sahip oldukları paylar sayesinde,

---

¹²⁶ www.xinhuanet.com [17.09.2004]

ellerinde bulundukları bütün haklara saygı göstererek ve yatırımcıların çıkarlarını en ön planda tutarak, yatırımların portföy değerini artırmayı amaçlayan finansal kuruluştur. Yatırım yönetimi şirketleri, varlıklarını yönettiği bütün yatırımcılarına karşı, bir vekil ve emanetçi olarak en üst seviyede sorumluluk taşımaktadırlar. Bu yüzden yatırım firmaları, her zaman yatırımcıların çıkarlarını en ön planda tutmak zorundadırlar. Portföy yönetimi vekaletinin temelinde, yatırımcının yönetimi üstlenen aracı kuruma veya portföy yönetim şirketine güveni yatmaktadır. Bu sebeple portföy yönetimi hukuki niteliği itibariyle önemli bir hukuki işlemdir.

Günümüzde A.B.D başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerde, yatırım yönetim sektörü finansal sistem içinde büyük ağırlığa sahip olup finansal aktiflerin sanayi kesimine aktırılmasında önemli görev üstlenmiş bulunmaktadır. Çin yatırım yönetimi sektörü, tarihi çok eskiye dayansa da, ekonomik reform ve dışa açılma politikasından sonra 1979 yılında tekrar faaliyet yapmaya başlamış ve günümüze kadar büyük gelişme sağlamıştır. Ama diğer finansal kurumların aksine çoğu kez yapısal düzenleme ve denetleme süreci geçirmiştir.

5.4.1 Tarihsel Gelişim

Çin yatırım yönetimi sektörü 1979 yılında Çin, Uluslararası Yatırım Yönetim Şirketi (China International Trust Investment Co.)'nun kurulması ile tekrar gelişmeye başlamıştır . Şirket, ekonomik reform ve dışa açılma uygulamasında öncülük etmiştir.1980 yılından sonra merkezi hükümete bağlı değişik kurumlar, bankalar, ve yerel hükümetler arka arkaya yatırım yönetim şirketi kurmaya başlamış ve yıl sonunda şirket sayısı 1000'e ulaşmıştır. Bu dönemde yatırım yönetimi şirketlerinin hizmet dairesi geniş olup, bankaların mevduat toplama hizmeti dışındaki tüm diğer hizmetleri yürütülmüştür. Bir çok şirket, ülke içi ve dışından kredi alma, tahvil bono ihraç etme gibi finansal yetkiye sahip olmuş, hatta dış ticaret, gayri menkul konut yatırımı, kira, özel ve hükümet kesime kredi sağlamak gibi bir çok yatırım hizmeti sunmuştur. Sermaye piyasası ve gayrimenkul konut yatırım piyasasının hızlı gelişmesi ile yatırım yönetim şirketleri sermaye piyasası ve taşınmaz mallar yatırımına yüklenmiş ve menkul kıymetler borsası ve sermaye piyasası ve The Securities Association of China , yatırım

yönetim şirketlerinden biri olarak, günümüzde asli görevi, faaliyet gösteren diğer bir çok yatırım şirketi gibi, yatırım yönetim şirketlerinin menkul kıymet yatırım hizmetlerinin tekrar yapılandırılması üzerine olmaktadır.

Yatırım yönetimi şirketlerinin ilk kurulduğu dönemlerde ise, bankalarla hizmet, sermaye ve faaliyet bölgesi gibi birçok alanda yoğun rekabete girmiştir. Böylelikle devletin finansal hizmetler üzerindeki planlı yönetimi ve kontrolünü ağır derecede sekteye uğratmış, sabit sermaye yatırım hacminin hızlı artması ve enflasyon düzeyinin yükselmesinde dolaysız katkı sağlamıştır. Bundan dolayı Devlet Konseyi ilk kez Nisan 1982'de, Yatırım Yönetimi sektörü üzerinde yapısal düzenlemeye gidilmesini kararlaştırmıştır.

1983 yılında düzenleme ve denetleme yetkisinin ÇHB'na verilmesinden sonra ve yabancı sermayenin girişine, yeni teknolojileri getirecek üretimin artmasında katkı sağlayacak iktisadi faaliyetlerinin hepsine girmesine izin verilmiş ve böylelikle ikinci bir gelişme dalgası başlamıştır. Esas olarak, bankaların kredi sağlama hizmeti tekrarlanmıştır. 1984 yılının sonunda ekonomideki aşırı ısınma nedeniyle, para arzının artışı ve kredi hacminin kontrolü imkansız hale gelmiştir. yatırım yönetimi şirketi ise, geri dönme oranı düşük olan kredi açma ve alt yapı inşaatına büyük yatırım yapmaları ile ekonominin aşırı derecede ısınması ve yatırımlardaki kontrolsüzlüğün artmasına katkı sağlamıştır. Bu durum hükümetin 1985 yılının başlarında tekrar düzenleme yapmasını zorunlu hale getirmiş ve böylelikle yatırım yönetimi şirketlerinin kredi işlemleri sıkı kontrol altına alınmıştır. Çin yatırım yönetim sektörü 1979 yılından 1988 yılına kadar olan bu dönemde kurulma ve genişleme dönemi geçirmiştir.

1988 yılından sonra Çin yatırım yönetim sektörü dalgalı döneme girmiştir. Çin ekonomisinin tekrar ısınması ve kontrol altına alınamaması yatırım yönetimi şirketlerinin hızlı çoğalmasına neden olmuştur. 1988 yılının sonunda ise, sayıları binleri geçmiştir. Bu da merkez bankasının kredi üzerindeki sınırlamalarından kaçmak amacıyla her türlü banka arka arkaya farklı şekillerde yatırım yönetim şirketlerine kaynak aktarmış ve böylelikle bu şirketler sabit sermaye yatırımındaki önemli kurum haline gelmiştir. Bu da hükümetin yatırım planını zora sokmuştur. Yukarıdaki durumdan dolayı hükümet, Ağustos 1988 tarihinde tekrar düzenlemeye gitmiştir. Bu tür

şirketlerin siyasal avantajlarını azaltmış ve bankalar ile olan faiz getiri oranındaki avantajını kaldırmıştır.

1992 yılında başlanan ikinci ekonomik reform ile yatırım yönetim şirketleri bankalar ile el ele yasal düzenlemelere aykırı olarak, deniz kıyısındaki bölgelerde gayrimenkullere yatırım yapması tekrar ekonomide aşırı ısınmaya yol açmış ve finansal sistemde düzensizliğe yol açmıştır. Haziran 1993 yılında merkezi hükümet, makro ekonomik kontrol ve finansal sistemi tekrar düzenlemeye karar vererek, yatırım yönetim şirketleri ile bankalar arasındaki kaynak aktarma ilişkisini temelden ayrılmıştır. Bankaların vererek yatırım yönetim şirketleri faaliyetinde bulunmaması, banka dışı finansal kurumlara yatırım yapmaması istenmiş, yatırım yönetim şirketleri hizmetini ayrı yönetmeye karar vermiştir.

Dördüncü düzenlemeden sonra, sermaye kurumlarının güvenilirliği ve piyasadaki pozisyonuna göre dağılmaya başlaması, yatırım yönetim şirketlerinin faaliyet hızının düşmesi ile piyasada ödeme krizi patlak vermiştir. Zhongguo Dianxin ve Zhongchang Guangdong Guoto gibi büyük şirketler batmıştır. 1998 yılının sonunda ise, şirket sayısı 2392'ye inmiştir. Bu dönemde sistemdeki eksikliklerden dolayı hizmet ve faaliyet sınırlamalarındaki eksikliklerden dolayı, yatırım yönetim şirketlerinde piyasaların açık olmaması, yönetimin karmaşık olması gibi bir çok sorun yaşanmıştır. Kısacası bu sektör dördüncü kez uygulanan yapısal düzenlemelere karşın sağlıklı büyüme kaydedememiştir.

1998 yılında merkez bankası Guangdong Uluslar arası yatırım yönetimi Şirketinin iflasını isteyerek önceki düzenlemelere göre daha ağır beşinci yapısal düzenlemeye gitmiştir. Devlet Konseyi'nce, yatırım yönetim şirketlerinin asıl hizmetlerine dönmesi kararlaştırılmıştır. Bu beşinci düzenleme, diğerlerine göre daha ağır olup, şirket sayısında büyük düşüşler olmuştur. 1998 yılının sonunda 239 olan şirket sayısı 58'e inmiştir. 100 den fazla yatırım yönetimi şirketi birleştirilmiş veya menkul kıymet ticareti yapan şirketlere dönüştürülmüştür. Bir çok küçük ölçekteki, aktif kalitesi düşük, ödeme gücü çeken, yönetimi karmaşık olan sektör şartlarını yerini getirmeyen şirketler kapatılmıştır. Bu yasal düzenlemeler, düşük kaliteli aktiflerin azaltılması, aktif pasiflerinin tekrar düzenlenmesi, menkul kıymet hizmetinin ayrılması, sermaye yeterliliğinin artması ve iç denetim kontrolünün sağlanmasını ve

yeni yapılanmadan sonra tekrar gelişim sağlanması amaçlanmaktadır. Yeni düzenleme ile sermaye yeterliliğinin 300 milyonun altında olmaması şartı getirilmiştir. Bununla, yatırım yönetimi şirketlerinde büyük azalma meydana gelmiştir.

Çin yatırım yönetimi sektörü tekrar faaliyete geçtiği 1979 yılından bugüne kadar olan 26 yıllık bir dönem içinde hızlı gelişmiş olup, bu gelişme süreci çok dalgalı bir seyir izlemiştir. Bunun nedeni, sektördeki ekonomik gelişme ve iktisadi sistemdeki boşlukla, yapısal düzenlemedeki eksiklikler (aşırı derecede hükümete dayanması), hizmet sınırlarının açıkça belirlenmemesi, iç ve dış denetimin kurulamaması yatmaktadır.

1 Ekim 2001 tarihinde hükümet, “Çin Halk Cumhuriyeti Yatırım Yönetimi Yasası”, 9 Mayıs 2002 tarihinde “Yatırım Yönetim Şirketleri Yönetmeliği”, 18 Temmuz 2002 tarihinde “Yatırım Yönetim Şirketleri Sermaye Yönetmeliği”ni işleme koymaya başlamıştır. 2005 yılı sonuna kadar ise, yatırım yönetim sektörünün aktif toplamı ise 195,699 milyar yuana ulaşmıştır. Ortalama 1,254 milyar yuan sermayeye sahip olmuştur. Bir önceki yıla göre %29,27 oranında artış göstererek, bu oranı geçen şirket payı %10’un üzerinde seyredip, 33 şirkete ulaşarak, %50’yi geçen firma sayısı ise, 21’e ulaşmıştır.

5.4.2. Çin Yatırım Yönetim Sektörünün Bugünkü Durumu

Çin yatırım yönetim şirketlerinin faaliyet sınırı yönetmenlik tarafından belirlenmiştir. Bu tür şirketlerin, aşağıda gösterilen hizmetlerin bir kısmını veya hepsini yapmak için Çin Halk Bankası’na başvurabileceği belirlenmiştir.

(1) Aktif yönetimine vekalet etme hizmeti: Vekalet veren kişilerin aktiflerini kanun içinde kullanmak olup, vekalet sahibi ile yapılan anlaşmalara ve hedefine bağlı kalarak yönetmek, kullanmak,

(2) Döner sermaye, sabit sermaye ve diğer aktiflerin yönetimine vekalet etmek

(3) Yasaların belirlediği sınırlar içinde yatırım hizmetine vekillik yapmak,

(4) Sanayi sektörünün sermaye yapısının tekrar yapılandırılması, birleştirilmesi, şirket finansmanı, mali danışmanlık gibi aracılık hizmetlerini yapma,

(5)Devlet konseyi ve yetkili kurumların onayı ile dağıtılmış devlet tahvili politik banka tahvilleri ve sanayi kesim tahvillerinin satışına aracılık etmek

(6)Servetlerin yönetimi, kullanımı ve bertaraf edilmesine vekillik etme,

(7)Saklama hizmetleri,

(8)Krediye ispat olmak, risk araştırması ve iktisadi enformasyon hizmetleri,

(9)Taşınmaz mallara garantörlük hizmeti,

(10)Halk menfaatine yatırım hizmeti,

(11)Kredi verme senet kırma yatırım yapma hizmetleri,

(12)Çin Halk Bankası'nın onayladığı diğer hizmetler.

Hizmet Kategorisi bakımından ise en önemli hizmeti, 1, 2, 3 ve 10. maddeler içermektedir. Ve bu yönden üçe ayrılmaktadır.

1.Yatırım hizmetleri: Sanayi sektörünün sermaye yapısının tekrar yapılandırılması, birleşmesi, şirket finansmanı, mali danışmanlık hizmeti, Devlet Konseyi ve yetkili kurumlarının onayı ile dağıtılmış devlet tahvili, politik banka tahvilleri ve sanayi kesimi tahvillerinin satışına aracılık etme

2.Aracılık Hizmetleri: Krediye garanti vermek, risk araştırması ve iktisadi enformasyon hizmetleri,

3. Fonların yatırımı, kredi açma ve garanti verme hizmeti.

5.4.3 Yatırım Yönetim Şirketlerin Rekabet Avantajı

Yatırım yönetimi şirketleri, diğer finansal kurumlara göre, büyük rekabet avantajıyla, geniş yatırım alanına sahiptir. Günümüzde bu tür şirketler hem finansal piyasalarda hem de sanayi kesimde faaliyet yapabilmekte olan tek finansal kurum olup, hem para piyasasına hem de sermaye piyasasına hem de sanayi ve ticari kesime yatırım yapabilmektedir.

Özel avantajları şunlardır: Yatırım yönetimi bir çeşit aktif yönetim şekli olup, sadece fonların finansmanında rol oynamakla kalmayıp, aynı zamanda batmaya karşı

da önemli etkileri vardır. Güvene dayalı vekaleten fon yönetmede mülkiyet hakkı, bertaraf etme hakkı ve gelir hakkı ayrılmış olup, bir o kadar kolay kabul görmesinin önemli sebebidir. Bu, en büyük avantajıdır. Bu şirketler menkul kıymetlerde SPV kullanmaktadırlar. 2005 yılında ise, ZhongCheng Turst-Investmnet ile ZhengXin Turst-Investmnet şirketleri ilk kez ABS, MBS hizmetini başlatmıştır.

1)Aktif kalitesi bakımından avantajı: Son yapısal düzenleme sonrası güvene dayalı yatırım şirketleri aktif hacmi ve aktif kalitesi, yönetim sistemi gibi bir çok alanda büyük gelişme sağlamıştır. Düşük kaliteli aktiflerin düzeyi büyük oranda düşmüş, yükümlülükleri azalmış, hizmet faaliyet dairesi sınırlaması azalmıştır.

2)Fon kaynağı yönünden ise, yatırım yönetim şirketleri yönetmeliği ilan edilerek, eski kanundaki yatırım yönetim toplam hacminin kayıtlı sermayenin 10 katını aşamaz şartı kaldırılmış, bu da, bu tür şirketlerin fon kaynağının daha genişlemesine olanak sağlamıştır. Topladığı kaynakların kullanımında banka gibi finansal kurumlara göre daha az sınırlamaya uğramıştır.

5.5 ÇİN YATIRIM FONU SEKTÖRÜ

Küreselleşme olgusuyla yatırım fonları tüm dünyada hızla yayılmış ve sermaye piyasasının hızlı gelişerek, ve sermaye piyasasının önemli parçası haline gelmiştir. Yatırım fonları yirminci yüz yılın başlarında diğer piyasalarda olduğu gibi ilk defa batı ülkelerde ortaya çıkmış ve günümüzde A.B.D’de büyük gelişme başarısı yakalamıştır. Günümüzde, 10 binin üzerinde yatırım fonu ve 11 trilyon dolardan fazla hacme ulaşmıştır¹²⁷.

Çin yatırım fonu sektörü batı ülkelerine göre çok geç gelişmeye başlamış olup, buna karşılık günümüze kadar olan kısa bir dönemde büyük gelişme sağlamıştır. İlk önceleri standartlara pek uygun olmasa da, sadece kapalı uçlu yatırım piyasasından, açık uçlu, fonların hızla geliştiği piyasaya ve uluslararası standartların geçerli olduğu piyasalara doğru gelişme sağlamıştır.

---

¹²⁷ Huangda, Economics Of Money And Finance, Zhongguo Renmen Daxue Chubanshe Beijing , 2004 s: 132

5.5.1 Tarihsel Gelişim

Yatırım fonu, yatırımcıların birikimlerinin sermaye piyasası araçlarında değerlendirilmek üzere bir havuz içerisinde toplanması ve profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmesi esasına dayalı kolektif bir yatırım aracıdır. Likit Fon, Tahvil-Bono Fonu, Değişken Fon, Hisse Senedi Fonu, Yabancı Menkul Kıymetler Fonu, Sektör Fonu, Endeks Fonu ,Karma Fon gibi türlere ayrılmaktadır.

Dünyada yatırım fonunun gelişimi, 100 yıldan fazla bir zamanı içermektedir. 20. yüzyılın 40'lı yıllarından sonra hızlı gelişmeye başlamıştır. Özellikle 80'li yıllardan sonra hızlı gelişmiş ve modern, uluslararası finansal piyasaların gelişmesindeki önemli göstergesi haline gelmiştir. Amerika, günümüzde yatırım fonlarının en çok gelişme gösterdiği ülkelerin başında gelmektedir. A.B.D'de 1991 yılında hisse senetleri piyasasına giren fonların %80'lik kısmını yatırım fonları teşkil etmiştir. 1992 yılında halka açılan şirketlerin hisse senetlerine yatırım yapan bireysel yatırımcılar oranı 1988 yılında %71, 1992 yılında %49,7 olmuşken, yatırım fonlarının yatırım oranı ise 1988 yılında %5 iken, 1992 yılında %35 olmuştur. 1993 yılında ise, bireysel yatırımcılar hisse senedi piyasasında %20 ve yatırım fonu ise %55 olmuştur¹²⁸.

Çin finansal sisteminin hızlı gelişmesi, menkul kıymetler yatırım fonunun sermaye piyasasındaki önemini artırmış ve sermaye piyasasının gelişimini yeni bir döneme taşımıştır. Her şeyden önce, Çin yatırım fonları yatırımcılara yeni yatırım yolu temin ederek, tasarrufların yatırıma dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Günümüzde açık uçlu yatırım fonlarına yatırım yapan yatırımcıların sayısı 50 milyardan fazla olup, bireysel yatırımcıların sayısı yarısına yakın kısmını oluşturmuştur. Menkul kıymetler yatırım fonu bir maliye aracı olarak gün geçtikçe yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir. Çin yatırım fonunun gelişmiş ülkelerin tecrübelerinden yararlandığını da, yakın gelecekte ticari bankalar ve sigorta şirketlerinden sonraki üçüncü finansal sektör haline gelmesi beklenmektedir. İkinci olarak yatırım fonlarının gelişmesi Çin hisse senedi piyasasının yatırımcı yapısını düzenlemiştir. Menkul kıymetler piyasası iki yönden değişime sağlamıştır. Bunların ilki, dağınık yatırımcı yapısından kurumsal

---

¹²⁸ Yuhongcai The Research China's Capital Market 2005 Economy &Management Publishing House Beijing, s:167

yatırımcılara doğru olmuştur. Diğeri ise, kısa vadeli yatırımlardan uzun vadeli yatırımlardır.

Günümüzde A tipi hisselerin piyasa değeri %10'un üzerinde olup, menkul kıymetler yatırım fonu ise hisse senedi piyasasının en büyük kurumsal yatırımcıları haline gelmiştir. Böylelikle, menkul kıymetler piyasasındaki kurumsal yatırımcılar düzeyini artırmıştır¹²⁹.

Çin menkul kıymetler yatırım fonunun kısa zamanda hızlı gelişmesinin bir çok sebebi vardır. Bu sebepleri dörde ayırmak mümkündür. Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun, yatırım fonları üzerinde daha sıkı denetlemede bulunması, yatırım fonlarının gün geçtikçe yeni çeşitlerinin çıkması, sigorta şirketlerinin gelişmesi ve büyük yatırımcı haline gelmesi, ticari bankaların yatırım fonu ticaretini güçlü şekilde desteklenmesidir.

Çin yatırım fonları 1991 yılında başlamış, 1997 yılı Ekim ayında çıkarılan Menkul Kıymetler Yatırım Fonu Geçici Yönetmeliği ile tekrar başlatılmıştır. Ekim 1999 öncesi sermaye piyasasının yeniden gelişmeye başlaması ile 'Wuhan Menkul Kıymet Yatırım Fonu' ve 'Shenzhen Nanshan Risk Sermaye Yatırım Fon'ları Çin Halk Bankası'nın Wuhan ve Shenzhen şubesinin onayı ile kurulmuş ve ilk kurulan yatırım fonu olmuşlardır. Daha sonra 1992 yılında Çin Halk Bankası ve diğer yetkili kurumların onayı ile 37 yatırım fonuna izin verilmiştir. Ağustos 1993 tarihinde Shanghai Menkul Kıymetler Ticaret Merkezi yatırım fonu ticaretini başlatmış ve böylelikle ilk kez ticaret merkezinde işlem görmeye başlamıştır. 1993 yıllarının başlarında Jianyi, Jinlong ve Baojing gibi üç yatırım fonu ÇHB merkezinin onayı ile Shanghai'de kurulmuş ve yatırım fonu hacmi toplam 300 milyon yuan olmuş, aynı zamanda da Shanghai ticaret merkezinde işlem görmeye başlamıştır. Ekim 1997 yılına kadar Çin'de toplam 72 yatırım fonu kurulmuş ve toplam hacmi 6,6 milyar yuan olmuştur. Bu dönemde yatırım fonu şu özelliği taşımaktadır.

1. Yapı olarak hepsi aynıdır. 1997 yılına kadar kurulan tüm yatırım fonları kapalı uçlu yatırım fonlarıdır. Birkaç yatırım fonu dışında kapalı uçlu yatırım fonu olmuştur. Ancak hacim olarak çok düşük kalmıştır. En çok hacimde olanı ise, Tianma

---

¹²⁹ Yuhongcai a.g.e, s:169

Yatırım Fonu olup, 580 milyon yuan, en küçük hacimli olanı ise 10 milyon yuanla Wuhan Jijin Diyiği'dir. Geneli ortalama 80 milyon yuan civarında olup, toplam 6,6 milyar yuan olmuştur.

2. Yatırım alanı geniş ama buna karşın aktif kalitesi yüksek olmamıştır. Çoğu yatırım fonlarının yatırdıkları menkul kıymetler, gayrimenkuler ve finansal araçlar olup, gayrimenkullerin tuttuğu payı daha çok olmuştur. Bunun da likiditesi düşük olmuştur. 1997 yılı sonu itibariyle yapılan çalışma da, yatırım fonlarının en çok para piyasası araçları %14,2, hisse senetleri %31, tahvil yatırımı %3,5 gayrimenkul kıymet yatırımı %28,2 ve diğer yatırımlar ise %23,1'dir.

3. Yatırım fonu oluşturan kurumların sayısı fazladır. Bu kurumlar ise, bankalar, yatırım yönetim şirketleri, menkul kıymet şirketleri, sigorta şirketleri, maliye ve sanayi sektörü olup, içinde yatırım yönetim şirketleri %51, menkul kıymet şirketleri ise %20'yi oluşturmaktadır.

4. Getiri düzeyleri farklı olmuştur. 1997 yılında en çok getiri getiren yatırım fonu %67 ile Tianma Yatırım Fonu olurken, en az getiri sağlayan fon ise %2,4 ile Longzhang Yatırım Fonu olmuştur.

Bu dönemde yatırım fonu piyasasında bir çok eksikler görülmüştür.

1. Yatırım fonların kuruluşu, yönetimi ve vekaleten yönetiminde denetim ve düzenleme kurumu ve yasal çerçevesindeki büyük boşluklar kendini göstermiştir. Örnek olarak, yatırım fonları, ÇBH'sının yerel şubeleri veya yerel hükümetler tarafından onaylanarak kurulmuştur. Bölgelerin farklı olması ile yerel hükümetlerin yatırım fonları hakkında uyguladıkları standartlar da farklı olmuştur. Kurulduktan sonra yeterli denetim mekanizması kurulmadığı için, yatırım fonlarının kullanımı, yatırım yönü denetlenememiştir.

2. Bazı yatırım fonlarının faaliyet yönetimi uygun olmamıştır. Yatırımcıların kazancının tamamen sahip olabilmesi garanti altına alınmamıştır. Örnek olarak, bir kısım yatım fonlarında oluşan yöneten ve vekaleten yönetilenler arasında yönetim karmaşıklığı meydana gelmiştir. Yönetimin denetimi yapılamamıştır.

3. Aktiflerin likiditesi göreceli düşük kalmıştır. Kağıt üzerindeki değeri her zaman piyasa değerinden yüksek olmuştur. Yatırım fonunun büyük kısmının gayri menkule yatırılması nedeniyle likiditesi düşük kalmıştır.

Ekim 1997 tarihinde, Yatırım Fonu Hakkında Geçici Yönetmelik ilan edildikten sonra, Çin yatırım fonu gerçek bir standartlaşmış döneme girmiştir. Bu geçici yönetmelik ile tüm işlemler ve prosedürler belirli standartlara bağlanmıştır. 2001 yılında Anchuang XinTaozi Yatırım fonu ilk kez açık uçlu yatırım fonu kurmuştur. Bu, Çin finansal sistemini yeni bir döneme götürmüştür. Aynı zamanda ise, eski yatırım fonlarını tekrar düzenlemeye koyulmuştur.

Kasım 2002 tarihine kadar sadece 17 yatırım yatırım şirketi kurularak, bunlar 5454 kapalı uçlu yatırım fonu ile 17 açık uçlu yatırım fonundan oluşmuştur. Yönetilmiş kapalı uçlu yatırım fonlarının toplam hacmi 81,7 milyar yuan olup, gerçek piyasa değeri 77,3 milyar yuan olmuş ve böylelikle ilk kurulduğundan bu tarihe kadar her yılı ortalama 20 milyar yuan artmıştır. Açık uçlu yatırım fonları ise 56,4 milyar yuan olmuş ve her çeşit yatırım fonu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu piyasayı daha da standartlaşma için çaba göstermiştir.

1999 yılı sonu itibariyle yatırım fonlarının toplam aktifi 57,7 milyar yuan iken, bu tutar, Eylül 2004 itibariyle 320 milyar yuana ulaşmış ve her yıl ortalama %40 artmıştır. Eylül 2004'te 54 kapalı uçlu olmak üzere toplam 152 yatırım fonu yatırımcılar tarafından kullanılmıştır. Yatırım fonu çeşidi bakımından ise, sadece kapalı uçlu değil açık uçlu yatırım fonlarında gelişme olmuştur. Sadece hisse senedi yatırım fonu gelişmesinden daha çok, karma yatırım fonlarında gelişme kaydedilmiştir. Tahvil ve gelişmiş para piyasası yatırım fonu ortaya çıkmıştır. En önemlisi ise Çin'e özgü halka açılmış açık uçlu yatırım fonlarının başarılı bir şekilde sürdürülmesidir. Üstelik, ticari merkezlerde işlem yapan yatırım fonları da piyasaya çıkmıştır. Günümüzde Çin'de 52 yatırım şirketi bulunmakta, bunun içinde 14 karma sermayeli yatırım şirketi olup, karma sermayeli yatırımcı şirketler sayısı toplam yatırım şirket sayısının üçten birini oluşturmaktadır.

5.5.2 Günümüzde Çin Yatırım Fonlarının zelliği

Günümüzde Çin finansal piyasasında faaliyet göstermekte olan yatırım fonları Şu özelliği taşımaktadır.

1. Yasal erevesi giderek mkemmelleŐmeye doğru gelişmiştir. Denetim güçlendirilmiştir. Yatırım fonu için iyi ortam hazırlanarak yatırım fonlarının hızlı gelişmesi sağlanmıştır. Çin Menkul Kıymetler Denetim Birliği Yatırım fonu Denetim Departmanı ise, yatırım fonu piyasasını düzenleyen ve denetleyen kurum olmuştur. Yatırım fonu hacmi gün geçtikçe büyüme göstermiş ve kurumsal yatırımcıların dikkatini çekmiştir. Günümüzde toplam 80 milyar yuan civarında olup sadece Shanghai ve Shenzhen’de işlem yapan fon tutarı toplam tutarın %7’sini teşkil etmektedir.

2.Yapı olarak değişik Şekillerde kurulmaya başlamıştır. Çin’in Dünya Ticaret rgtne girmesi ve dünya ekonomisine olan entegrasyonun artması dışa açılmasını hızlandırmış, dış ekonomilerin tecrübeleri ve yönetim sistemi daha çok benimsenmeye başlamıştır.

6.BÖLÜM

PARA PİYASASI

Para piyasası en kısa vadeli fonların işlem gördüğü finansal bir piyasadır. Para piyasasının gelişmişlik düzeyi, ticari bankaların mali piyasalardaki yatırıma aracılık fonksiyonunu, gelişen ekonomik koşullara göre uygun bir şekilde yerine getirebilmesi, merkez bankasının para politikası üzerinde yeterli derecede etkin olabilmesinde hayati önem taşımaktadır.

Çin para piyasası, hisse senedi piyasası başta olmak üzere diğer finansal piyasalara göre biraz geç de olsa, 1998 yılından sonra hızlı bir gelişme göstermiştir¹³⁰. Günümüzde para piyasasındaki serbestleşme ve gelişmeler, Çin finansal piyasalarının liberalleşmesi ve küresel ekonomiye entegre olmasında, Çin bankacılık sisteminin hızlı gelişmesinde, ekonomideki kısa vadeli fonların yatırıma yönlendirilmesinde ve finansal piyasaların likiditesinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Çin para piyasası, diğer ülkelerde olduğu gibi, interbank piyasası, repo ve ters repo piyasası, ticari kağıtlar piyasasından oluşmaktadır.

Bu bölümde, Çin para piyasasındaki gelişmeler, ana hatları ile ele alındıktan sonra, para piyasasının alt piyasası olan interbank piyasası, repo piyasası ve finansman bonusu piyasası tüm gelişim çizgileriyle irdelenmektedir.

---

¹³⁰Li Yang, Peng Xingyun 2002 The Money Market in China: Theory and Practice China & World Economy Number 3, s:1

6.1 ÇİN PARA PİYASASININ GELİŞİMİ

Çin para piyasası, 80'li yılların başlarında gelişmeye başlamış olup, 25 yılı aşan bir tarihe sahip olmasına karşın, 1990'lı yılların ortalarında diğer finansal piyasalarla karşılaştırıldığında, özellikle hisse senedi piyasasına kıyasla yavaş gelişme göstermiştir¹³¹.

6.1.1 1981-1988 Yılları Arası Para Piyasası

1981-1988 yılları arası, para piyasası için başlangıç dönem niteliğinde olup, ÇHB Shanghai şubesinin deneme amacıyla ticari kağıtlar ıskonto hizmetlerinin sunulması ile başlamıştır¹³². 1984 yılında ÇHB, interbank fon piyasasına izin vererek, bankaların fon gereksinimlerini bu piyasa aracılığıyla karşılamasına izin vermiştir. 1985 yılında ise ÇSTB ile ÇZB bir yıl vadeli 2 milyar yuan değerindeki finansman tahvili ihraç ederek, tahvil piyasasının açılmasına öncülük etmiştir. İnterbank para piyasası kısa bir süre içinde hızlı gelişmeye başlamış ve işlem hacmi 1986 yılında 30 milyar yuan civarındayken, hızlı artış göstererek, 1987 yılında 230 milyar yuan, 1988 yılında 262,1 milyar yuana ulaşmıştır. ÇHB, kısa vadeli fonların, sayıları hızlı artan banka dışı finansal şirketler aracılığıyla sermaye piyasasına kayması nedeniyle, 1988 yılında ıskonto ve reeskont işlemlerini durdurmuştur.

6.1.2 1989-1997 Arası Dönem

1989-1991 arası dönemde ekonominin fazla ısınması sonucu baş gösteren yüksek enflasyon ve 1989 yılında ÇHB kredi sınırlaması politikası uygulaması nedeniyle, zaten istenilen büyüklüğe ulaşamayan para piyasası daha da küçülmüş ve böylelikle para piyasasının gelişimi yavaşlamıştır.

1992-1994 arasında büyük hacimdeki fonlar, ekonominin genişlemesi ile artan fon talebi nedeniyle, interbank para piyasası aracılığıyla deniz kıyısı bölgelere kaymıştır. Yasal alt yapının yetersiz olması ve yanlış uygulamalar nedeniyle para piyasası gelişiminde kısa vadeli fonların sermaye piyasası ve gayri menkul piyasasına kayması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Bu da enflasyonun hızlanarak artmasına neden

¹³¹ Li Yang, Peng Xingyun, a.g.e, s: 3

¹³² Zhu Li fei Zhuang Xing ShiQi ZhongGuo JinRong Gaige Yu FengXiang FangFan,2003 Zhongguo Caizheng Jingzhe Chubanshi Beijing ss: 171-200

olmuştur. ÇHB, Temmuz 1993 tarihinde interbank para piyasası üzerinde düzenlemeye gitmiş ve kısa vadeli kaynakların uzun vadeli yatırımlara kullanılmasını yasaklamıştır.

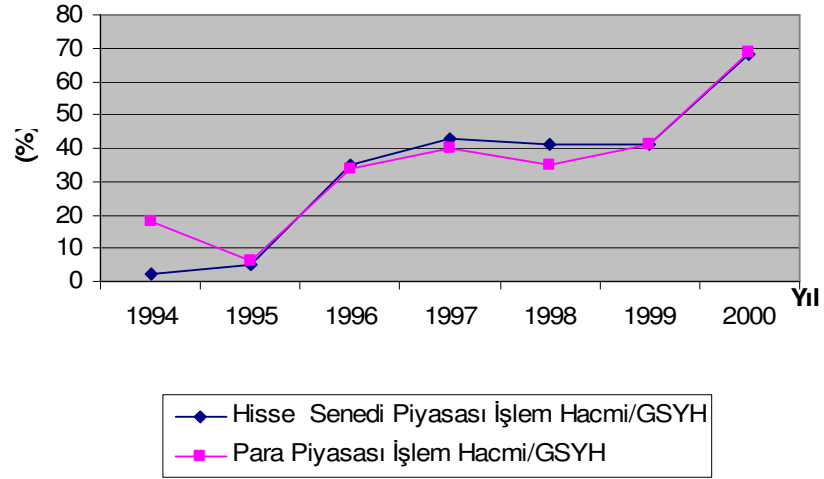
1995-1997 arası para piyasasının hızlı gelişme kaydettiği yıllar olmuştur. Bankalar Yasası, Çin Halk Bankası Yasası ve Ticari Senetler Yasası'nın çıkarılması ile para piyasası yasal çerçeveye oturtulmuş ve standartlaşmaya doğru gelişmeye başlamıştır. 1996 yılının başlarında ilk kez ulusal düzeyde interbank para piyasası kurulmuştur. Haziran 1997 tarihinde de bankalar arası tahvil bono piyasası kurulmuştur.

6.1.3 1997 Yılında Bugüne Kadar Olan Dönem

1997 yılından bugüne kadar olan süreçte para piyasası, işlem hacmi ve piyasa araçları bakımından hızlı gelişme sağlamış, 2000 yıl sonu itibarıyla işlem hacminin GSYH'ya oranı %35'e yani 3 trilyon yuana ulaşmış ve 1980 yılına göre 10 kat artmıştır¹³³. Özellikle interbank para piyasası, repo piyasası , finansman bonoları piyasası ve bono piyasası 1997 yılından sonra büyük gelişme göstermiştir. 2000 yılı itibarıyla para piyasası toplam işlem hacmi 5864 milyar yuana ulaşarak, dört yılda %73 oranında büyüme kaydetmiştir. Bu dönemde interbank para piyasası ve interbank repo piyasası sürekli büyüme göstermiştir. ÇHB, piyasada düzenleyici kurum olarak açık piyasa işlemlerini genişletmiş ve yeni serbestleşme düzenlemeleri ile para politikası üzerindeki etkinliğini artırmıştır. 2000 yılında ÇHB, yaptığı yeni düzenlemeler ile ticari kağıtlar ve hazine bonoları üzerindeki reeskont işlemlerini büyük ölçüde hızlandırmıştır. Bu tür gelişmeler, para piyasasını, uzun vadeli fonların işlem gördüğü bir piyasadan kısa vadeli fonların işlem gördüğü finansal bir piyasadır.

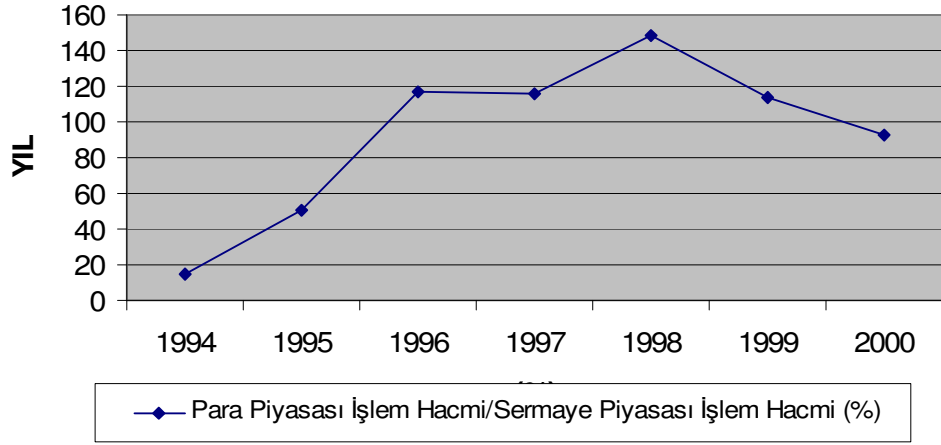
¹³³ LI Ruogu, Revisit To China's Financial Reform, PBOC Working Paper, Beijing, s:6

Şekil6.1 Yıllar İtibarıyla Çin Para Piyasası ve Hisse Senetleri Piyasası İşlem Hacmindeki Değişim
Kaynak: Çin Halk Bankası Yıllık Verileri 2000

Yukarıda, Şekil 6.1’de görüldüğü gibi, para piyasası ve sermaye piyasası işlem hacminin GSYH’ya oranındaki gelişme gösterilmiştir. Para piyasası işlem hacminin GSYH’ya oranı 1994-1995 arasında %5’lik bir düşük yaşamışken, 2000 yılı itibarıyla önceki dönemlere göre büyük gelişme kaydetmiştir.

Şekil 6.2’de, 1994 yıllarından sonra, para piyasası ve hisse senedi piyasası arasındaki gelişmeler gösterilmiş olup, 1996 yılında bu oran %100 olmuş ve 1998 yılı sermaye piyasasındaki işlemlerin düşmesi sonucu daha da yüksek oranda seyretmiştir. Hisse senedi piyasası, orta ve uzun vadeli fonların işlem gördüğü, para piyasası ise, kısa vadeli fonların işlem gördüğü piyasa olup, birbirini ikame eden rakip piyasalar değil, birbirini tamamlayan finansal piyasalardır. Dolayısıyla 1990’lı yıllardan sonra para piyasasının gelişmesi Çin finansal piyasasının gelişiminde çok önemli rol oynamıştır.

Şekil 6.2: Para Piyasası İşlem Hacmi/Sermaye Piyasası İşlem Hacmi (%)

Kaynak:Çin Halk Bankası Verileri

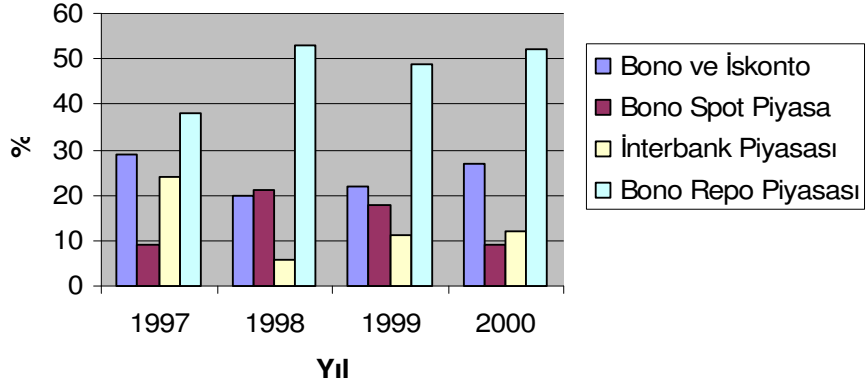
6.2 ÇİN PARA PİYASASI YAPISI

6.2.1 İşlem Hacmi

Çin para piyasası kurulduktan sonra finansal liberalleşme sürecinde tek tip piyasa olmaktan çıkarak, değişik alt piyasaların mevcut olduğu piyasaya doğru gelişme sağlamıştır. Çin para piyasası, interbank para piyasası, tahvil bono repo piyasası ve finansman Bonolar piyasası gibi alt piyasalardan oluşmaktadır¹³⁴.

Yıllar itibarıyla bu alt piyasaların para piyasasındaki etkisi de giderek artmıştır. Şekil 6.3 ve Şekil 6.4'de görüldüğü gibi, 1986 yıllarında para piyasasında interbank fon piyasası egemen durumdayken, 2000 yılında ise interbank para piyasasının ağırlığını kaybettiği ve bu düşüşün 2003 ve 2004 yıllarında da sürdüğü görülmektedir. Ayrıca, dışında para piyasasının yıllar itibarıyla uzun vadeden kısa vadeye kaydığı da görülmektedir.

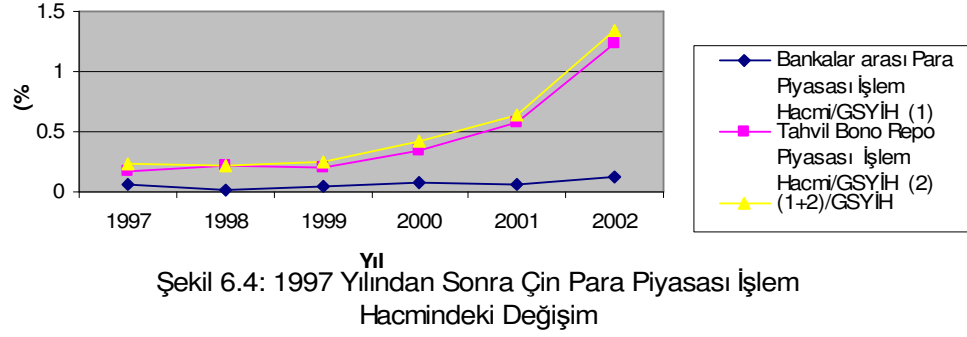
¹³⁴ Zhu LiFei a.g.e, s:172

Şekil 6.3 Yıllar İtibarıyla Para Piyasası Yapısındaki Değişim(1997-2000)

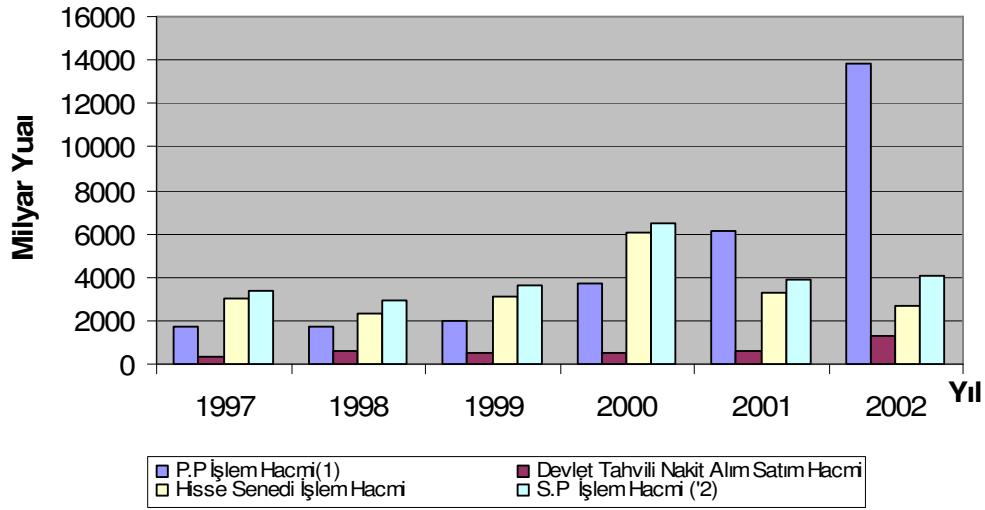
Kaynak: FBC Yıllık Verilerinden Toplanmıştır

1998 yılından sonra para piyasası hızlı bir gelişme süreci içine girmiştir. İşlem hacmi de hızlı artış göstermiştir .2001 yılında bankalar arası para piyasası ile tahvil bono repo piyasası toplam işlem hacmi 6,1257 trilyon iken, 2002 yılında %1,3 artarak, 13,8412 trilyon yuan olmuştur. 1995-2002 arasında ihraç edilen ticari senetler toplam tutarı 242,4 milyar yuandan 1,6139 trilyon yuana ulaşırken, ticari bankaların iskonto ettiği ticari senetler ise 141,2 milyardan 2,373 trilyon yuana ulaşmıştır. Bankalar arası para piyasası ve tahvil bono repo piyasası işlem hacminin GSYH içindeki payı gün gittikçe artmış ve 2002 yılında %135 ulaşmıştır (Şekil 6.4)

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2000, 2001, 2002

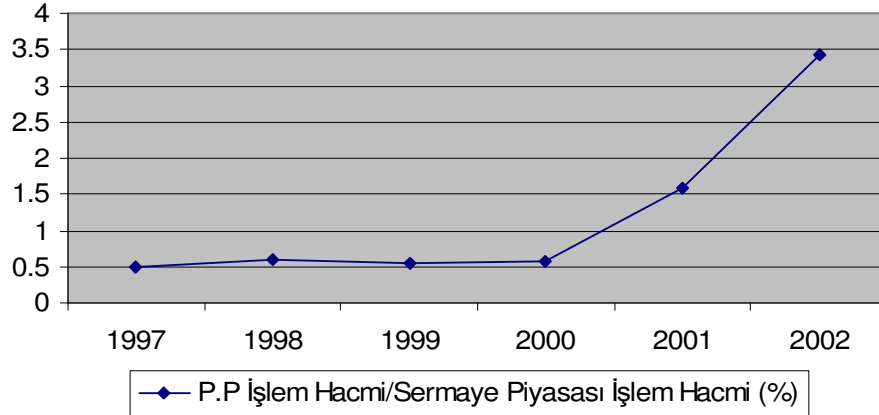
Çin para piyasası son yıllarda sermaye piyasasına göre hızlı bir gelişme sağlamış olup sürekli yükseliş kaydetmiştir (Şekil6.5). 1997 yılında para piyasası işlem hacminin sermaye piyasası işlem hacmine oranı %50 iken, 2001 yılında %157 ve 2002 yılında %343 olmuştur (Şekil 6.6)

Şekil6.5: 1997 Yılından Sonra Çin Para Piyasası ve Sermaye Piyasası İşlem Hacmindeki Değişim (Milyar Yuan)

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 1999, 2000, 2002

Şekil6.6: 1997 Yılından Sonra Para Piyasası İşlem Hacmi/ Sermaye Piyasası İşlem Hacmi Oranı(%)

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 1998,2000, 2001, 2002

6.2.2 Ticaret Yapısı

Çin para piyasası kurulduğundan bu yana düzensiz büyüyen bir piyasa olmaktan çıkmış, modern finansal piyasa olma yolunda hızla ilerlemiştir. Gün gittikçe artan yeni araçların sayısı ve işlem hacmindeki değişiklik, piyasa katılımcılarının piyasadaki pozisyonunun da değişmesine neden olmuştur. İnterbank piyasasında kamu ticaret bankaları ve diğer ticari bankalar net fon ödünç arz eden taraf olurken, diğer finansal kurumlar, menkul kıymet aracı şirketleri, fon yönetim şirketleri ve yabancı finansal kurumlar, net fon ödünç alan taraf olmuştur. Bunun nedenlerini şöyle açıklamak mümkündür: Birinci olarak, çok sayıda menkul kıymetler ticaretine aracılık eden şirketin piyasaya girmesi, onları net borçlu pozisyona yönlendirmiştir¹³⁵. Bu durum, para piyasası ile sermaye piyasası arasındaki fon akımının resmen kabul edildiği anlamına gelmektedir. İkinci olarak, yabancı finansal kurumların piyasaya girişi etkili olmuştur. 1997 yılında yabancı bankaların Çin interbank piyasasına girmesine izin verilmesi, Asya krizinin en kötü durumda olması ve Çin ekonomisinde de daralmaların meydana gelmesi ile yabancı bankalar, yerel para RMB üzerinden fon talebinde bulunmamıştır. Asya krizini izleyen yıllarda Çin hükümetinin başarılı bir genişletici makro ekonomik politikayı uygulaması ile ekonomi hızlı yükselişe geçmiş, bu da

¹³⁵ Li Yang, Peng Xingyun, a.g.e, s:3

interbank piyasasında yabancı işletmeler ve yabancı finansal kurumların yerel para RMB üzerinden fon talebini artırmıştır. Özellikle yabancı işletmelerin fon talebi daha fazla olmuştur. İnterbank piyasasındaki bu durum, yabancı finansal kurumların ödünç veren olmaktan fon ödünç alan taraf olarak değişmesine neden olmuş ve 2000 yılında toplam 8,878 milyar yuan değerine ulaşarak, interbank piyasasındaki en yüksek seviyesini yakalamıştır.

Repo piyasasındaki gelişmeler de interbank piyasasındaki gelişmeler ile benzerlik taşımış olup, kamu bankaları piyasaya fon arz eden taraf olurken, menkul kıymetler ticaretine aracılık eden şirketler ve diğer finansal kurumlar ise fon talep eden yani fon ödünç alan taraf olmuştur. Tahvil-bono repo piyasasının interbank piyasasından farklı olduğu nokta ise, diğer ticari bankaların durumu olup, interbank piyasasında net ödünç verici durumdayken, repo piyasasında ise net fon ödünç alıcı durumdadır. 2000 yılında ise net ödünç alan tutar 325.27 milyar yuana ulaşarak, bu tutar menkul kıymetleri ticareti yapan şirketler, sigorta şirketleri ve yabancı finansal kurumların toplam tutarından da yüksek seyretmiştir (Tablo6.1).

Tablo 6.1: 2000 ve 2001 yılında Çin Para Piyasası Finansal Kurumlar Pozisyonu
(Milyar Yuan)

	Kamu Sermayeli Bankalar		Diğer Ticaret Bankaları		Diğer Finansal Kurumlar		Menkul K. Ticaretine Aracılık Eden Kurumlar		Yabancı Sermayeli Finansal Kuruluşlar	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
2000	-98,7	-409,5	-224,2	325,3	16,5	-32,5	297,5	101,6	8,9	0,27
2001	-191,6	-1213,2	-258,1	809,6	87,6	114,8	345,9	189,7	16,1	1,25

Not: (1) bankalar arası Para Piyasası

(2) Tahvil Bono Repo Piyasası

Kaynak: Çin Finansal Yıllığı 2001, 2002

6.2.3 Vade Yapısı

Para piyasasında yapılan köklü reformlardan sonra, bu piyasada işlem gören fonlar kısa vadeye doğru yönelmiştir. 1999 yılından önce interbank para piyasasında işlem gören fonların vadesi oldukça uzun olup, çoğu fonlar 20 gün ile 3 ay arasında işlem görmektedir. Ancak 2000 yılında 7 günlük kısa vadeli işlemlerin toplam işlem hacmi içindeki payı %70 iken, 2001 yılında bu oranın %80 olmuştur. 1998 yılından önce repo piyasasında fonlar, en kısa zaman olarak 21 günlük vade üzerinden işlem görerek, 1998 yılından sonra 7 gün vadeli repo işlemlerinin işlem hacmi bakımından sürekli artış gösterdiği ve 2000 yılında %67 oranına ulaştığı gözlenmiştir.¹³⁶ İnterbank piyasası ve tahvil repo piyasasındaki vadenin kısalması ve para piyasası ile sermaye piyasasının standartlaşması ve koordine olması, Çin para piyasasında kısa vadeli fonların daha aktif hale gelmesi, piyasanın riske girmesine neden olmuş, merkez bankasına para politikası üzerinde daha etkili olması için uygun ortam sağlamıştır.

6.2.4 Faiz Yapısı

İnterbank piyasası, tahvil bono repo piyasası ve finansman bono piyasasından oluşan para piyasası faiz oranları son yıllarda düşme eğilimine girmiştir. Haziran 1996 yılında Çin Halk Bankası, interbank piyasası faiz oranları üzerinde uygulamakta olduğu faiz tavan uygulamasından vazgeçmiş ve para piyasası faiz oranlarındaki değişime Çin Halk Bankası'nın ekonomik gelişmeleri gözlemlemedeki önemli indeks haline gelmiştir. 1997 yılından sonra para piyasası faiz oranları kademeli olarak düşüş göstermiştir.

1997 ve 2002 dönemi arasına bakıldığında, interbank tahvil bono repo piyasasında değişik vade yapısındaki faizler birbirine yakın değişime göstermiştir. Aynı dönemlerde interbank para piyasasında faiz oranlarındaki gelişmeler de bir o kadar düzensiz olup, özellikle Ekim 1997 tarihinden önce değişik vadeye sahip faiz oranları arasındaki fark da büyük olmuştur. Bu, interbank para piyasasında değişik vadeye sahip işlemler arasında pek fazla yakın ilişkinin olmadığını, faiz oranlarının piyasa arz ve talebine bağlı olarak değişmekte olduğunu göstermektedir¹³⁷.

---

¹³⁶ Zhou LiFei , a.g.e., s:176

¹³⁷ a.g.e., ss:176-177

6.3 İNTERBANK PARA PİYASASI

6.3.1 İnterbank Para Piyasasının Gelişimi

İnterbank para piyasası, kısa vadeli fonların işlem gördüğü finansal piyasadır . İnterbank piyasası finansal olan veya olmayan kurumlardaki kısa vadeli fonların aktif kullanılmasını ve böylelikle finansal sistemin likiditesini sağlamayı amaçlayan bir piyasadır. Gelişmiş finansal sistemlerde interbank piyasası para piyasasının alt piyasası olarak önemli role sahiptir. Bankacılık sistemi gelişmiş olan ekonomilerde mevduat kabul eden finansal kurumlar her zaman minimum düzeydeki rezervler ile bankacılık faaliyetlerini yerine getirmeyi tercih etmektedir. Çünkü kasada gereğinden fazla nakit para bulundurmamak, bankanın likiditesini artırsa da kredi olarak verildiği zaman elde edeceği faiz gelirinden mahrum bırakılmakta ve sonuç olarak bankanın karlılığı düşmektedir. Bunun aksine, yeterli rezerv bulundurulmaması, bankaların beklenmedik büyük hacimli para çekilişleri veya kredi taleplerini karşılayamaz duruma düşmesi ve sonucunda da banka karlılık düzeyinin düşmesine yol açmakta ve aynı zamanda yatırımcıların bankaya olan güveninin sarsılmasına neden olmaktadır. Durum ağır olduğunda ise, bir güven kuruluşu olan bankanın iflas etmesine kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla, mevduat kabul eden finansal kuruluşlar, her zaman likidite ile karlılığı dengeli bir şekilde tutmak zorundadırlar. Fonksiyonlarını yerine getirebilen interbank piyasası, finansal sistemde kurumların aracılık fonksiyonlarını yerine getirebilmesi ve fonların kurumlar ve bölgeler arasında etkin kullanılmasında önemli katkı sağlamaktadır. Çin interbank piyasası kurulduğundan bu yana, düzensiz bir piyasadan, modern piyasa haline gelme yolunda hızlı ilerleme kaydetmiş, bankalar ve finansal olmayan kuruluşların gerek duydukları fonları hızlı bir şekilde elde ederek, likiditesini sağlamasında önemli rol oynamaktadır.

Çin interbank para piyasası 1980'li yılların başlarında kamu dışı bir çok özel kuruluşların çabaları ile ortaya çıkmıştır¹³⁸. Bu yıllarda Çin'in Jiangsu ve Zhejiang gibi belirli bölgelerindeki özel işletmeler arasında kısa vadeli fon arz ve talep işlemleri gerçekleşmiştir¹³⁹. 1985 yılına kadar ÇHB finansal reform dahilinde izin verilmiş

¹³⁸ Li Yang, Peng Xingyun , a.g.e, s:4

¹³⁹Michael Imam The Chinese Bankalararası Markets:Cornerstone of Financial Liberalization, China & World Economy / 17-33, Vol. 12, No. 5, 2004, s:14

bankaların kendi aralarında kısa vadeli fon alış verişinde bulunmasına izin vermiştir. İlk dönemlerde kamu işletmeleri özellikle kamu sermayeli bankalar fon arz yönünden bu piyasada önemli rol oynamıştır. İç ekonomideki gelişmeyi hızlandırmak ve daha çok fonun piyasaya girmesini sağlayabilmek amacıyla, bankalar elinde bulundurdukları fazla fonları organize olmamış interbank piyasası aracılığı ile daha karlı yatırımlara yöneltmiştir. Bu ilk dönemlerde, para piyasası araçlarının yeterli derecede mevcut olmayışı, interbank para piyasasının kısa vadeli fonların etkin şekilde işlem görmesini kısıtlamış ve piyasanın düzensiz büyümesine neden olmuştur¹⁴⁰. Aynı dönemlerde deniz kıyısındaki işletmelerin uzun vadeli fonlara olan talebinin gün geçtikçe artması ve fon kıtlığının ortaya çıkması ile interbank para piyasasında kısa vadeli fonların yanı sıra, uzun vadeli fonlar da işlem görmeye başlamıştır. 1990 yıllarında interbank piyasası çok kötü bir gidişat izlemiştir. Yatırım yönetim şirketlerinin ticari bankalardan sağladığı kısa vadeli fonların miktarı 1995 yılında, bir önceki yıla göre ikiye katlanarak, 1 trilyon yuana ulaşmış ve bu fonlar, hisse senetleri ve gayri menkul yatırımında kullanılmıştır. Bu durum, sadece enflasyonu körüklemekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik istikrarını da zora sokmuş ve ekonominin kabarmasına sebep olmuştur. 1993 yıllarında ise interbank piyasasında ticari bankalar ile kamu işletmeleri arasında fon talep ve arz işlemlerinde bulunmuş ve kısa vadeli hisse senedi ve gayri menkul yatırımı için kullanılmıştır.

İnterbank piyasasının orantısız büyümesi ve ulusal ekonominin istikrarını kötü etkilemesi, Çin Halk Bankası'nın interbank piyasasında bir dizi reform yapmasına neden olmuştur. 3 Mart 1996 tarihinde ulusal interbank piyasası kurulmuş ve önemli değişiklikler yapılmıştır¹⁴¹. Çin Halk Bankası öncelikli olarak para politikasına ağırlık vermiş ve mevduat ve kredi faizleri üzerinde sık sık ayarlama yaparak, ekonomik istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Bu önemli değişikliklerle, banka kredileri üzerindeki tavan faiz oranları kaldırılmış, interbank fon alım satım işlemlerinde faiz oranı piyasa tarafından belirlenmeye başlamış, İnterbank piyasasında işlem yapacak olan finansal kurumlar için belirli şartlar getirilmiştir. Haziran 1996 yılından sonra ShangHai merkezli interbank piyasasında alış verişler elektronik ticaret sistemi altında yapılmaya

---

¹⁴⁰ Michael Imam, a.g.e, s:15

¹⁴¹ Li Yang, Peng Xingyun, a.g.e, s:3

başlamıştır. 1997 yılının ilk yarısında ticari bankalar aracılığıyla repo işlemi başta olmak üzere, bir çok kanallarla sermaye piyasasına akması nedeniyle devlet konseyinin onayı da alınarak, ticari bankaların ShenZhen, ShangHai hisse senetleri borsasında interbank tahvil repo işlemlerini yapması durdurulmuş¹⁴², aynı zamanda İnterbank piyasasının standartlaşmasına da gidilmiştir.

Fon alış veriş işlemlerinde standartlar şu şekilde belirlenmiştir. Ticari bankalar için en uzun vade olarak dört ay belirlenmiş ve interbank piyasasında ödünç verebilecekleri fonların hacmi, bankaların sahip olduğu mevduat oranına bağlanarak, yasal karşılıklar belirlenmiştir. Finansal olmayan kurumlar için ödünç alma oranı sahip olduğu sermaye düzeyine bağlanmış ve bu kurumların interbank piyasasından sağladığı fonların sabit yatırımlara yatırılmaması ve daha çok ciro edilebilir menkul kıymetler veya kurumun dış bankalara olan borcunu ödeyerek, çalışma sermayesindeki geçici açığı kapatma amacıyla kullanılması şartı getirilmiştir. Vade olarak 7 gün en uzun vade olarak belirlenmiştir¹⁴³. Sonradan gelen şikayetler üzerine Mayıs 1998 tarihinden sonra yabancı bankaların interbank piyasasında RMB üzerinden uzun vadeli borçlanabilmesine izin verilmiştir. Aynı zamanda yabancı firmaların Çin ticari bankalardan en uzun bir yıllık borçlanabileceği belirtilmiştir. Böylelikle, başka gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi, interbank piyasasının orantısız büyümesi ve kısa vadeli fonların uzun vadeli yatırımlar için kullanılması engellenmeye çalışılmıştır.

Çin interbank piyasası çok hızlı bir gelişme göstermiş olup, 1996 yılında gecelik ve 7 gün vadeli işlemler sadece toplam interbank işlem hacminin %29'unu teşkil ederken, 2002 yılında ise bu oran %87 olmuştur (Tanbo 6.2). Böyle olmasının en önemli nedenlerinden biri ise, interbank piyasasından sağlanan kısa vadeli fonların uzun vadeli yatırımlarda kullanılmasının önüne geçilmiş olmasıdır. 2002 yılında Çin interbank piyasasında toplam 5300 adet işlem yapılmış olup, toplam miktarı 1,2 trilyon yuan olmuş ve bir önceki yıla göre yüzde %50 artmıştır. Piyasada işlem gören fonların vadesi de, bir önceki yıla göre kısalma eğilimine girmiştir. 2001 yılıyla karşılaştırıldığında ise, gecelik fon işlem hacmi %50 artarak toplam fon içindeki payı

---

¹⁴² <http://www.pbc.gov.cn/detail.asp?col=523&ID=44>

¹⁴³ Michael Imam, a.g.e, s:16

%16,6 olmuştur. Vadedeki kısalma trendi ise, diğer bir önemli gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 6.2 Yıllar İtibarıyla Çin Para Piyasası İşlem Hacminin Vadelere Göre Gelişimi(1996-2002) (Milyar Yuan)

	Gecelik	7 Günlük	20 Günlük	30 Günlük	60 Günlük	90 Günlük	120 Günlük	Toplam
1996	12,68	156,32	58,64	89,95	149,69	76,94	42,93	587,13
1997	26,97	108,52	44,12	57	95,01	53,57	28,74	414,93
1998	5,85	22,27	14,37	22,37	18,11	10,43	5,5	98,89
1999	35,88	94,2	24,34	69,76	91,9	10,88	2,16	329,11
2000	51,86	428,91	8,88	33,41	62,9	15,47	0,67	627,8
2001	103,88	560,69	93,35	35,28	9,4	4,73	0,87	808,21
2002	201,52	852,34	100,35	29,17	10,78	4,76	11,81	1210,72

Kaynak: ÇHB 2002 verileri

İnterbank faiz oranlarına bakıldığında, 1996 yılından bu yana ağırlaştırılmış ortalama faiz oranının %2'ye kadar indiği görülmektedir. Bu gelişmelerin sebebini, ekonomideki olumlu gelişmeler ışığında mali piyasalardaki atıl fon hacminin gittikçe artması olarak söylemek mümkündür. 2002 yılında interbank piyasası işlem hacmi 1996 yılında başlatılan reformdan sonra ilk kez en yüksek hacme ulaşmıştır. Tablo 6.1'de görüldüğü gibi, interbank işlem hacmi 1996 yılından 1999 yılına kadar olan dönemde düşüş göstermiş, bunun tersine 1999 yılından sonra tekrar yükselmeye başlamıştır. Ama interbank piyasasının para piyasasındaki payında pek fazla yükseliş olmamıştır. Buna karşılık, interbank piyasasında repo işlemleri oldukça önemli yer tutmuştur. Şekil 6.1'e bakıldığında, interbank piyasasında repo işlemlerinin 1997-2002 arasında gözle görülür bir gelişme sağladığı anlaşılmaktadır.

1997 yılından bu yana interbank piyasasına katılanlar gün geçtikçe artmıştır¹⁴⁴. Şubat 2003'e kadar interbank piyasası ve repo piyasası üyeleri toplam 740'a ulaşmıştır.

¹⁴⁴ Michael Imam, a.g.e, s:6

6.3.2 İnterbank Piyasasının Finansal Serbestleşme Üzerindeki Etkisi

1. Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkisi

Çin interbank para piyasasındaki fonların uzun vadeden kısa vadeye yönelmesi, diğer gelişmiş finansal sistemlerde olduğu gibi, mevduat kabul eden finansal kurumlara minimum rezervde fona aracılık fonksiyonunu yerine getirebilmesine kolaylık yaratmıştır. 1995 yılından bu yana ilk kez yerel bankaların mevduatlarının tümünü interbank piyasasında kredi olarak kullanmasına ve diğer bankalara orta vadeli kredi olarak ödünç vermesine imkan sağlamıştır. Böylece dört büyük kamu bankası ile diğer bankalar arasındaki haksız rekabet ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Büyük kamu bankaları ulusal düzeyde şubeleştirdiği için, bölgesel şubeleri arasında fon fazlalığı ve fon gereksinimlerini şubeleri aracılığı ile karşılamaktadır. Ama başka küçük ölçekteki ortak sermayeli bankalar ulusal düzeyde şube açısından yoksul olduğundan, son yıllarda bankacılık işlemleri için belirli miktarda likit aktif tutmak zorunda kalmaktadır.

İnterbank para piyasasındaki reform, aynı zamanda dört büyük kamu bankasının sektördeki pozisyonunu zayıflatmış ve bankacılık sektöründeki reformların hızlanmasına olumlu etki göstermiştir. Dördüncü bölümde ifade edildiği gibi, günümüzde bu dört büyük kamu bankası mevduat ve kredi hacmi bakımından hala bankacılık sektörünün %60'lık kısmını elinde tutmaktadır. Dolayısıyla bunların normal faaliyetlerini devam ettirebilmesi, sadece finansal sistem için değil, tüm ekonomi için hayati önem taşımaktadır. Bu dört büyük kamu bankasının reforma karşı çıkması, aynı zamanda interbank piyasasındaki reformun başarılı olması ve iç piyasanın küresel ekonomiyle bütünleşmesini engellemektedir.

2. Genel Faiz Düzeyi ve Geri Dönmeyen Krediler Üzerindeki Etkisi

Başka ülkelerde olduğu gibi, merkez bankası tarafından belirlenen faiz oranı, esas alınan piyasa merkezli piyasa faiz oranı, mevduat ve kredi faiz reformu için önemli temel oluşturmaktadır. İnterbank piyasasında oluşan faiz oranları üzerindeki kontrolün kaldırılması, Çin bankacılık reformu ve faiz serbestleşmesi için atılan önemli adım olmuştur. Buna ek olarak, interbank piyasasındaki faiz oranlarının serbest piyasada belirlenmesi ve politik ve sosyal etkisinin zayıf olmasından dolayı toplumu direkt etkilememektedir. Kore, Malasyiya ve Türkiye'de olduğu gibi, Çin yetkileri de faiz

reformunu kademeli olarak serbestleştirmeye çalışmıştır. 21 Eylül 2000 tarihinde Çin faiz piyasasında önemli iki serbestleşme kaydedilmiş olup, tüm Çin finansal kurumları için büyük hacimdeki (3 milyon dolar üzeri) döviz mevduatı üzerindeki faiz oranları ve yabancı döviz cinsinden olan krediler için uygulanan faiz oranları serbest bırakılmıştır.

Ocak 2003 tarihinden sonra Çin Halk Bankası, faiz oranlarının serbestleşmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. 2002 yılında açıklanan para politikası raporunda, yabancı para üzerindeki faiz oranlarının yerel para cinsinden olan mevduat faiz oranlarına göre öncelikli olarak serbestleşmesi gerektiği ifade edilmiştir. Üstelik, kredi faiz oranları üzerindeki reforma öncelik verileceği belirlenmiştir. Buna ek olarak, faiz oranlarının Çin Halk Bankası'nın krediler için belirlediği faiz oranlarından -10% ile +30% arası bandında dalgalanmasına izin verilmiştir.

2002 yılına gelindiğinde Çin, para piyasasında deneme amaçlı reformu başlatmış ve beş özel deneme noktasında faiz oranlarının daha geniş bir bant içinde dalgalanmasına izin verilmiştir. Deneme programı gereği, öncelikle Wenzhou bölgesinde mevduat faiz oranları ile kredi faiz oranlarını sırasıyla yüzde %30 ve %100 oranında yükselterek, bu oranı bireysel müşterilerde olduğu gibi küçük ve orta ölçekli işletmelere de uygulamaya başlamıştır. Şubat 2003 tarihinde ÇHB, WenZhou bölgesindeki deneme süresini uzatarak, mevduat ve kredi faiz oranlarının daha da geniş bant içinde dalgalanmasına izin vermiştir. İşletmelerin mevduatı üzerindeki faiz oranlarını bireysel müşterilere uyguladığı 50% oranında artırmış ve kredi faiz oranlarının 100% yükselmesine izin vermiştir. Ancak temel faiz oranının -%10'un altında olmasını da sağlamaya başlamıştır. 500,000 yuan üzerindeki kredilerde kredinin geri getirisine önem vermeye başlamıştır. Bankalarda kredi performans ölçmede kredi büyüklüğü ve piyasadaki payına değil, kredinin getirisine bakılarak değerlendirilmesine başlamıştır. Bu da bankaların giderek getirisiz kredi hacminin düşmesine ve kar merkezli işlem yapmasına güdümlenmiştir.

Bunlara ek olarak, Çin bankaları için verimsiz krediler hala büyük sorun taşımakta ve faiz oranlarındaki serbestleşme reformunu engellemektedir. Doğu Avrupa'daki bir çok ülkenin tecrübelerine bakıldığında, faiz oranındaki serbestleşme, bankaların getirisiz kredi verme işlemlerini yapmasına olumsuz etki göstermektedir.

Günümüzde Çin bankaları büyük getirisiz kredi portföyü ile eskiden birikmiş kredi üzerindeki zararı ve yüksek işlem maliyetini kapatmak için yüksek faiz marjında çalışmak zorunda kalmaktadır. Faiz oranlarının serbestleşmesi ile, faiz oranı bertaraf edilmesi gereken önemli bir risk haline gelmekte ve rekabetçi ortamdan, faiz oranlarının aşağıya doğru düşme olasılığını güçlendirmektedir. Bunun aksine, Çin yetkili kurumları faiz oranlarının serbestleşmesine karşı çıkmakta veya gönülsüz davranmaktadır.

3. Dış Serbestleşmeye Etkisi

İnterbank piyasasındaki gelişme, sadece iç serbestleşme üzerinde etkili olmayıp, aynı zamanda dış serbestleşme için de önemli etki göstermiştir. Dışa açılma programının uygulanmaya başladığı 1979 yılından bu yana, Çin bankacılık sektörü kademeli olarak dışa açılmıştır. 1990 yılına kadar sadece yabancı bankaların deniz kıyısı bölgelerde kısıtlı bankacılık faaliyetlerini sürdürmesine izin verirken, 1996 yılından sonra Çin hükümeti, bankacılık sektörünün dışa açılışını hızlandırarak; (1) yabancı bankaların Çin'in tüm bölgelerinde şube açmasına (2) yabancı bankaların Shanghai ve Shenzhen bölgesinde RMB üzerinden bankacılık işlemi yapmasına izin vermiştir. Kasım 2001'de Çin'in DTÖ'ye girmesi nedeniyle yabancı bankaların Shanghai, Shenzhen, Tiabjian ve Dalian gibi önemli bölgelerde yerel para üzerinden işlem yapmasına imkan tanımıştır. Ekim 2002 yılında Guangzhou, Zhuhai, Qiangdao, Nanjing ve Wuhan bölgeleri de buna dahil edilmiştir. Ekim 2002 tarihi itibarıyla toplam 53 yabancı mevduat bankası bankacılık yapma lisansı almış olup, bunların 30'u Shanghai'de, 14'ü Shenzhen, 5'i Tinajin 4'ü Dalian'de bankacılık işlemlerini yapmaktadır. Toplam 181 ofiste hizmet verilmekte olup, yine toplam 38 milyar aktif ve 33.8 milyar dolar pasifi bulundurmaktadır.

Önceleri yabancı bankalar ilk yerel para cinsinden kredi işlemlerini yaptığında yerel para cinsindeki bankacılık ticaretini yerine getirmede zaman zaman problemler yaşamıştır. 1998 yılından sonra, yabancı bankaların Çin bankalarıyla anlaştığı şartlar altında, maksimum bir yıl vadeli olmak üzere yerel paradan borçlanma izni verilmiştir.

Çin bankaları yerel paradan borç vermeye tereddüt ettiği zamanlarda ise, yabancı bankalara verilecek kredilerin faiz oranları merkez bankasının belirlediği temel

faiz oranına yaklaşmıştır. Böyle olması, yabancı bankaların kredileri interbank piyasasından finanse etmesinde bir avantaj sağlamamıştır. Çin bankalarının risk durumunun yükselmesi ile bir çok banka yabancı bankalara fon ödünç verme yarışına girmiştir. Kısa vadeli alternatif yatırım alanlarının olmayışı, üç yıllık hazine tahvillerine sadece yıllık %1,9 faiz ödenmesi, risk farklılaştırılması için Çin bankalarının verimsiz kamu işletmelerine kredi açmaya mecbur kalması, yabancı bankalara kredi olarak fon sağlamayı Çin bankaları için daha cazip hale getirmiştir. Sonuç olarak, sonunda interbank faiz oranları kredi faiz oranının yarısı kadar inmiştir.

Günümüzde bir çok yabancı banka, aktifleri finanse etmede interbank piyasasından yararlanmaktadır. İnterbank piyasası ödünç tutarı yabancı bankalar toplam RMB pasifinin %90'ını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, yabancı bankaların interbank piyasasından fonlama düzeyi göz önüne alındığında, merkez bankasının interbank piyasası reformu ile interbank vade yapısının değiştirilmesinin, yabancı bankaların yerel para cinsinden olan kredi işlemlerine sınırlı etki göstereceği kesindir. Ancak interbank piyasasından fon ödünç alanlar açısından bakıldığında, interbank piyasasından sadece RMB cinsinden olan pasiflerin 40% ile sınırlı kalması gibi şartların eklenmesi, interbank piyasasını koruyucu enstrüman olarak görünmektedir.

Çin bankaları hane halkı ve diğer yerel paradan mevduat toplayan kuruluşlardan fon sağlayabildiği için, kredi almada interbank piyasasından borçlanmaya, yabancı bankalara göre daha az ihtiyacı bulunmaktadır. Yabancı fon arz edenlerin fonlarını RMB üzerinden Çin şirketlerine ve hane halkına arz etmesine günümüze kadar izin verilmemektedir.

6.4 TAHVİL BONO REPO PİYASASI

Repo, devlet tahvili, hazine bonusu gibi sabit getirili menkul kıymetin, belirli bir süre sonunda, önceden tespit edilen şartlarla geri alma taahhüdünde bulunularak satılması işlemidir¹⁴⁵. Para piyasasının önemli aracıdır. Esas itibarıyla repo, bankaların kısa vadeli fon toplamak, gerçek kişilerin nakit fazlalıklarını değerlendirmek, tüzel kişilerin de sermaye maliyetini minimize etmek amacıyla kullandıkları bir yatırım aracıdır. Ters Repo işlemi, borç veren açısından tanımlanmaktadır. Repo getirisi baştan

---

¹⁴⁵ <http://www.ziraat.com.tr/bireysel/repo.html>[01/01/2007]

belirlenmiş olup, getiri riski yoktur. Yatırımın kaç gün kaç hafta ya da kaç ay vadeyle değerlendirileceğini fon arz yapan taraf belirlemektedir. Repo piyasası katılımcılara kısa vadeli fon kaynağı temin etmektedir. Bankaların repo işlemlerine yoğun olarak başvurmalarının ardında, kanuni yükümlülüklerini hafifletmek, işlem karı yaratarak faaliyet sonucu ortaya çıkan karı yükseltmek, uygun vadede fon toplamak ve likidite sağlamak gibi amaçlar yatmaktadır. Bununla beraber, çoğu banka ters repo yapıp elde ettiği kıymeti daha yüksek bir fiyattan repo yoluyla satarak, sadece aracılık işlemi nedeniyle ters repo ve repo faiz oranları arasındaki pozitif farktan yararlanmakta ve dolayısıyla işlem karlarını arttırmaktadır. Organize olmuş piyasalar üzerinden yapılan işlemlerde karşılık gösterme zorunluluğundan dolayı yapılan repo işleminde teminat riski söz konusu olmazken; bankalarda bu garanti, bankanın güvenilirliğine bağlı olmaktadır. Repo işlemlerinin yapılma nedenleri, boyutları ve sonuçları göz önüne alındığında, makro ve mikro ölçekte iktisadi, mali ve hukuki alanda önemli etkilere ve sonuçlara neden olduğu gerçeği ile karşılaşılmaktadır

Devlet tahvili repo piyasasının kurulması ve geliştirilmesi, Çin finansal reformun önemli amaçlarından biri olmuştur. Çin repo piyasası 1990 yıllarında Çin tahvil piyasasının hızlı gelişmesi ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır¹⁴⁶. 1993 yılında Shanghai hisse senedi piyasasında repo işlemleri yapılması ile repo piyasası hızlı gelişmeye başlamıştır. 1993 yılı toplam repo işlem hacmi 225 milyar yuan iken, bu oran hızlı yükselerek 1995 yılında 400 milyar yuan olmuştur. İşlemler de 7 gün, 14 gün, 28 gün, 180 gün vadelerde yapılmıştır¹⁴⁷. Bankalar ve finansal olmayan kuruluşlar repo piyasasının önemli katılımcıları olmuştur.

Repo sadece kısa vadeli finansman aracı değil, aynı zamanda merkez bankasının açık piyasa işlemleri üzerindeki etkisini ölçmedeki önemli araçtır. Nisan 1996 tarihinde ÇHB, hükümet tahvilleri üzerinde repo ticaretini yaparak, açık piyasa işlemleri gerçekleştirmiştir. Günümüzde her salı günü ne kadar hükümet bonusu üzerinde repo anlaşması yapacağını özel network sistemi ile 14 ticari bankaya (bunlar birinci

---

¹⁴⁶ <http://www.pp39.com/lunwen/jinguan/b/200410/6517.html>

¹⁴⁷ Jianhuai Shi Financial Innovations in China, 1990-2000, 2001 China Center for Economic Research Working Paper Series , Pekin, s.:9

dealerler¹⁴⁸ olarak adlandırılmakta olup, sonradan bu sayı 17'ye çıkarılmıştır) repo faiz oranları, vade ve miktarını bildirmektedir. Sonunda ilk gelen, en yüksek fiyattan işlemleri gerçekleştirmektedir¹⁴⁹.

Repo piyasasında tahvil repo işlemleri önemli bir yere sahiptir. Tahvil bono repo işlemi satıcının hükümet tahvilleri veya hazine bonosunu belirli bir süre sonra alıcıdan belirli bir hak karşılığı geri alacağı taahhüdü ile satmasıdır. Burada tahvil alım satımı değil, sadece kısa vadeli finansman amaçlanmaktadır. Kredi işlemlerine göre daha risksizdir. Çin'de tahvil üzerinde yapılan repo işlemleri 1991 yılında başlamış olup, ilk dönemlerde devlet tahvilinin likiditesini yükseltmek ve tahvil piyasasının gelişimini sağlama amacı taşımıştır. Kısa süre içinde tahvil repo işlemi finansal olmayan işletmelerin ticari bankalardan fon sağlamalarındaki önemli araç haline gelmiştir¹⁵⁰. 1993 ve 1994 yıllarında Shanghai, Shenzhen Menkul Kıymetler Borsasında arda arda tahvil bono repo ticaretini açmıştır¹⁵¹. Aynı yılı ÇHB ticari banka kaynaklarının hisse senedi borsası gibi sermaye piyasasına akmasını önlemek amacıyla ticari bankaların repo işlemlerini hisse sendi borsalarında değil, repo interbank tahvil repo piyasasında yapılmasını kararlaştırmıştır.¹⁵² 1999 yılına kadar interbank repo piyasası işlem hacmi borsalarda işlem gören tahvil repo işlem hacminden göreceli düşük kalmıştır. 2000 yılından sonra ise, bu durum terse çevrilmiş ve interbank repo piyasası işlem hacmi hisse senetleri borsası repo işlem hacmine göre hızlı artmıştır. 2001 yılında işlem hacmi 4 trilyon yuan iken, 2003 yılında 10 trilyon yuana ulaşmıştır. 2005 yılında ise yavaş gelişme kaydederek 11 trilyon yuana ulaşmıştır.

1997 yılına kadar bono repo piyasası işlem hacmi interbank fon piyasası işlem hacminden uzak kalmıştır. Tablo 6.7'de, yıllar itibariyle tahvil repo piyasası vadesinin

---

¹⁴⁸ **Piyasa Yapıcılığı Sistemi (Primary Dealer):** Birincil piyasa işlemlerinde etkinliği artırmak, ikincil piyasaların işleyişini kolaylaştırmak amacı ile, hazine veya merkez bankalarının, borçlanma senedi ihracı (ihale), döviz müdahalesi türü işlemlerinde sadece belli kriterlere göre seçtiği banka ve diğer bazı kuruluşları taraf kabul ettiği bir sistemdir. Piyasa yapıcısı adı altında seçilen kuruluşlar, ikincil piyasalarda aralıksız işlem yapmak, kotasyon vermek, bir ihracın belli bir miktarını satın almak gibi yükümlülüklerle sahiptir.

¹⁴⁹ Qian, Xiaolan, 2000, *Monetary Policy formation and Development in China**, Shanghai People Press.

s:8

¹⁵⁰ Xie Duo a.g.e , s 31

¹⁵¹ Zhou LiFei a.g.e., s:181

¹⁵² Xie Duo , a.g.e s: 32

gittikçe kısa vadeye doğru geliştiği ve para piyasasının önceki yıllara göre daha likit duruma geldiği görülmektedir. Örneğin, 1999 yılında yedi gün vadeli tahvil repo işlem hacmi, toplam repo işlem hacminin %26'sını teşkil ederken, 2000 yılı itibariyle bu oran artarak, %67,9 olmuştur.

Çin repo piyasası büyük gelişme potansiyeline sahip finansal bir piyasadır. Repo ticaretinin amacı ise, başka gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi, finansal kurumların likiditesini ayarlamadaki sınırlıkları ortadan kaldırmak ve likiditesini artırmaktır. Günümüzde Çin finansal piyasasında repo işlemlerine konu olacak finansal araçlar yeterli olmadığından, küçük ölçekteki ekonomilere göre yükselme potansiyeli daha çoktur. İkinci olarak ,interbank repo piyasası üyeleri sadece finansal kurumlar ile sınırlı kalmıştır. Finansal kurumlar ile finansal olmayan kurumlar arasında repo işlemlerinin yapılmasına izin verildiğinde piyasa işlem hacminin daha da artması muhtemeldir.

6.5 FİNANSMAN BONOSU

Finansman bonoları, genellikle büyük şirketler tarafından kısa vadeli çalışma sermayesini finanse etme amacıyla çıkartılıp, kurumsal yatırımcılara ve öteki şirketlere, belirli bir iskonto karşılığında satılan kısa vadeli borç senetleridir. İlgili şirketin adına çıkartıldığı ve ayrıca bir güvencesi bulunmadığı için, ancak en büyük ve kredi itibarı en yüksek şirketler bu kanaldan finansman sağlayabilmektedir. Bu, senet ihraç eden kuruma, kısa vadeli yatırım imkanı sağlamaktadır. Finansman bonoları finansal piyasalarda iyi bir kredibilitiye sahip olan büyük firmalara ticari bankalara göre daha uygun maliyette fona sahip olma fırsatı sunduğu için, büyük işletmeler için çok tercih edilmektedir. Merkez bankası açısından ise, finansman bonoları, merkez bankalarının finansman bonolar üzerinde uyguladığı reeskont oranında değişiklik yaparak, parasal tabanı ekonomik gidişata ve politik hedefe uygun olarak, para politikası üzerinde kontrol sağlama imkanını vermektedir.

Çin Finansman Bono Piyasası 1982 yılları civarında şekillenmeye başlamış ama ilk on yıl içinde çok hareketsiz kalmıştır¹⁵³. Ekim 1991 yıl sonu itibarıyla ticari

---

¹⁵³ Jianhuai Shi Financial Innovations in China, 1990-2000, 2001 China Center for Economic Research Working Paper Series , Pekin, s:12

kredilerin toplam değeri 280 milyar yuan iken, bunun sadece %30 oranı finansman bonolarından oluşmuştur¹⁵⁴. Bu dönemlerde finansman bono piyasası üzerinde herhangi bir resmi yasal düzenleme oluşturulmadığı gibi, finansal bonolar üzerinde de herhangi bir standart belirlenmemiştir. Bundan dolayı finansman bonosu piyasada fazla işlem görememiş ve likit olma özelliğini kaybetmiştir. Yasal düzenlemelerdeki yetersizlik ve karmaşıklık, ticari bankaların işletmelerin ihraç ettiği finansman bonoları üzerinde rahatça ticari işlemler yapabilmesini engellemeden, merkez bankasının ticari bankalara iskonto yoluyla topladığı bonoların reeskont penceresinden tekrar iskontoyu, yani reeskont etmesini engellemiştir. Bu yüzden merkez bankası reeskont penceresi merkez bankasının açık piyasa işlemlerindeki önemli aracı haline gelememiştir. Günümüzde finansman bonosu piyasası, aynı zamanda sanayi sektöründe birleşmiş olan firmaların sarkmış borçlarını bertaraf etmede önemli rol oynamaktadır.

Finansman bono piyasasının gelişimini sağlamak amacı ile, Çin Devlet Konseyi'nin 1995 yılında 'Ticari Senetler Kanunu' ilan etmesine¹⁵⁵ rağmen, yıllarca ticari kağıtların Çin para piyasasındaki rolü sınırlı kalmıştır. 1995 yılında toplam ticari kağıtlar işlem hacmi 140 milyar yuan iken, interbank işlem hacmi 1000 milyar yuan ve repo işlem hacmi 400 milyar yuan olmuştur.¹⁵⁶ Son yıllarda merkez bankası, ticari kağıtlar piyasasını daha da geliştirmek amacıyla, bir çok alanda yeni düzenlemelere gitmiştir. Aynı zamanda merkez bankası, ticari kağıtlar ticaretinin ticari bankalarca cazip hale gelmesi için reeskont oranını düşürmüştü ve finansman bonosu piyasası hızlı bir şekilde gelişerek, finansman bonosu iskonto ve reeskont işlemleri standartlaştırılmıştır¹⁵⁷.

1 Mart 1997 tarihinden sonra merkez bankası, büyük kamu bankalarının merkez şubelerinde finansal bonoların reeskont işlemine başlamıştır. Kredi faiz oranlarının kontrol altında tutulması, ticari kağıtlar üzerindeki faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi, ticari kağıtları finansman maliyeti açısından daha avantajlı konuma getirmesi, hem kısa vadeli çalışma sermayesine ihtiyacı olan büyük şirketlerin, hem de

---

¹⁵⁴ Xu, Xiaoping, 1998, *China's Financial System under Transition*, Macmillan Press Ltd. ss:2-8

¹⁵⁵ Xu, Xiaoping, a.g.e, s:12

¹⁵⁶ Chang, Hong, Baizhu Chen, and Yang Li, 2000, "Money Market in China", in Chen, Baizhu, J. Kimball Dietrich, and Yi Fang edited: *Financial Market Reform in China--Progress, Problems, and Prospects*, Westview Press. s:1-14

¹⁵⁷ <http://www.chinaepayments.com/resource/info/info08.asp> [02/02/2007]

ticari bankaların bu tür kağıtlar üzerindeki ıskonto ticaretine olan ilgisini artırmıştır. Bununla, bir çok kamu ticaret bankası, sadece ticari kağıtlar alım satım ticareti işlemini yapan özel işlem şubeleri tahsis etmiştir. Örneğin Kasım 2000 tarihinde ÇSTB ilk kez sadece bölgesel karakterdeki ticari kağıtların ıskonto ticaretini yapmak amacıyla Shanghai Ticari Kağıtlar Departmanını kurmuştur.

Şirket tahvillerine bakıldığında ise, ticari kağıtlar daha hızlı gelişmiştir. Mevcut sistemde, şirketler borç kağıdı ihracında poliçe üzerinde sınırlama olmadığından, onay almaları gerekmektedir. Ticari kağıtlar kısa vadeli olduğundan firmalar dönüşümlü ihraç edebilmektedir. Dolayısıyla finansman bonoları işletmeler elinde güçlü finansman aracı olarak kullanılmaktadır.

Son yıllarda, merkez bankasının politik teşviki finansman bonoları piyasası hızlı şekilde gelişmesi ile birlikte, poliçeler, ıskonto ve reeskont piyasaların da eş zamanlı olarak gelişmesine imkan sağlamıştır. 2000 yıl sonu itibariyle Çin para piyasasında kabul edilen, ıskonto ve reeskont toplam işlem hacmi 646,8 milyar yuana ulaşmış olup, 1999 yılında toplam işlem hacminin 2,2 katına, 1995 yılında ise, toplam işlem hacminin 4,8 katına ulaşmıştır. Böylece ticari kağıtlar piyasasının gelişmesi ile reeskont işlemi merkez bankası için önemli bir araç haline gelmiştir. 2000 yılı merkez bankası reeskont yoluyla 75.8 milyar yuan parasal taban yaratırken, bu oran, aynı zamanda yaratılan toplam parasal tabanın %30,4'ünü oluşturmuştur.¹⁵⁸

Günümüzde finansman bonosu piyasasının geliştirilmesi için birçok problemin çözülmesi gerekmektedir¹⁵⁹. İlk olarak, mutlaka ticari kağıtlar piyasasının alt yapısının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi yer almaktadır. Günümüzde ticari bankaların kabul ettiği ticari kağıtlar ise, orta vadeli ve sirkülasyonu olan bonolardır. Çin'de işletmelerin kredibiletesine güvenerek sirkülasyon sağlayan poliçeler mevcut değildir. Çin'de kredibiliteye dayanan ticari kağıtların işlem görmesi için piyasa alt yapısı olan kredi derecelendirme sistemimin kurulması, işletme operasyonlarının halka olan şeffaflığının artırılması ve muhasebe sisteminin reform edilmesi gerekmektedir. Bunlar başarılı olduğunda, yatırımcı riskli yatırımlara girebilmektedir. Diğer bir problem ise,

¹⁵⁸ Zhang, wenhong, 2001, "The Development and the Problem of China's Commercial Paper Market", *Financial Statistics and Analysis**, ss:1-8

¹⁵⁹ Xie Duo, a.g.e. s:8

ıskonto sisteminin düzgün çalışabilmesi için, yatırımcıların bu işleme dahil edilebilmesidir.

Çin, özel ıskonto merkezleri kurarak, ıskonto işlemlerini gerçekleştirse de, son yıllarda ticari bankalarla ilgili operasyonların gelişmesine güvenmektedir. Üçüncü problem ise, ticari kağıtların güvenilirliğidir. Çin’de günümüzde de ticari kağıtların ticareti, kağıt form üzerinden yapılmaktadır. Bu da bu alanda büyük engelleri ortaya çıkarmakta, ticari kağıtların sirkülasyonunu tıkamaktadır. Dördüncü problem ise, reeskont ile ticari kağıtlar piyasası arasındaki ilişkinin nasıl sürdürüleceği meselesidir. Reeskont ise, merkez bankasının para politikasını uygulamadaki en önemli aracıdır. Ortak problemlerden bir diğeri ise, reeskont faiz oranlarının sabit olmasıdır. Reeskont işlemi merkez bankasının parasal tabanı kontrol altında tutmadaki bir aracı olup, reeskont oranının sınırsız yüksek tutulması mümkün değildir. Reeskont oranı para piyasası faiz oranından düşük tutulduğunda, merkez bankası reeskont tutarını kontrol etmek istemekte, bu da faiz oranlarının serbestleşmesi prensibi ile mücadele etmek zorunda bırakmaktadır.

7. BÖLÜM

ÇİN SERMAYE PİYASASI

Günümüzde, sermaye piyasalarının ekonomik kalkınmada önceki yıllara göre çok daha önemli bir rol oynadığını düşünen hükümetlerin, uluslararası kuruluşların ve bilim adamlarının sayısı her geçen gün daha fazla artmaktadır. Çoğu ülke son yıllarda menkul kıymet borçlanma piyasasının önündeki yasal engelleri kaldırmak için yeni düzenlemeler yapıyor ve ulusal sermaye piyasalarının büyümesi için katılımı teşvik etmektedir. Derin ve likit sermaye piyasalarının ulusal ekonomilere sunduğu avantajlar daha da belirginleştikçe, politikacılar sermaye piyasasının gelişmesi için yeni yollar aramaya devam ediyor ve ulusal rekabet gücünü artırmayı hedefliyorlar. Sermaye piyasaları riski dağıtarak girişimciliği, yenilikçiliği ve daha hızlı ekonomik büyümeyi teşvik ediyor. Bunu, hisseleri hisse senetlerine veya şirket borçlarını bono ve tahvillere dönüştürerek yapıyor. Sermaye piyasaları evrim geçirdikçe riski daha da düşürüyorlar; opsiyon ve future gibi yeni finansal araçlar veya yatırım fonları gibi yeni yatırım araçları geliştiriyorlar. Bu da yatırımcılara getirilerini artırma ve risklerini yönetme imkanı sağlamaktadır.

Yirmi yıllık geçen ekonomik reform ve dışı açılma sürecinde, Çin Sermaye Piyasası'nda büyük gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle 1990 yılında ShangHai Menkul Kıymetler Borsası ve ShenZhen Menkul Kıymetler Borsası'nın ardı ardına kurulması, sermaye piyasasının bütçe açıklarının tahvil yoluyla finanse edilmesi ve sermayenin tabana yayılmasındaki önemini artırmıştır.

Bu bölümde önce Çin Sermaye Piyasası'nın gelişim, genel yapısı ve işleyişi ele alınmaktadır. Daha sonra, hisse senetleri piyasası incelenmekte ve son olarak da tahvil piyasası, devlet tahvil piyasası ve özel sektör tahvil piyasası başlıkları altında irdelenmektedir.

7.1 SERMAYE PİYASASININ GELİŞİMİ

Çin sermaye piyasası kurulduktan sonra, büyük gelişmeler elde etmiştir. Hisse senedi piyasası ilk denemelerde deneme mahiyetinde kurulmuştur. Hükümet, 1990 yıllarında arka arkaya ShangHai ve ShenZhen bölgelerinde menkul kıymetler borsası kurarak, kara borsayı kontrol altına alma çalışmıştır. Borsaların kurulduğu ilk dönemlerde ulusal düzeyde bir sermaye piyasası kanunu düzenlenememiştir¹⁶⁰. Günümüzde de tam bir ulusal düzeyde sermaye piyasası kanunu olduğunu söylemek zordur. Bu durum, piyasanın gelişmişliğini anlama ve analiz etmede büyük zorlukları beraberinde getirmektedir.

Çin'de sermaye piyasasının gelişme tarihi yirminci yüz yılın başına kadar uzanmasına karşın özellikle ekonomik reform ve dışa açılma sürecinin başladığı 1984 yılından sonra ÇSTB'nin ilk kez ShangHai bölgesinde resmi işlem merkezi açması ile gelişmeye başlamıştır. İlk dönemlerinde sermaye piyasasında sadece devlet tahvilleri ve hazine bonoları da işlem görmüştür. Piyasa mekanizmasının yeterli derecede etkili olamayışı ve halka arzın sıkı kontrol altında tutulması, hisse senetlerinin miktar ve çeşitlilik bakımından sınırlı kalmasına neden olmuştur. Reformun ilk döneminde sadece kamu sermayeli şirketler ve kolektif mülkiyetteki şirketlere halka arz izni verilmiştir¹⁶¹.

Kamu işletmeler reformu, Çin ekonomik reformunun önemli halkasını oluşturmuştur. Özelleştirilecek olan kamu işletmeler yerel hükümetler, ÇHB, Devlet Planlama Komitesi ve Ekonomik Sistemi Düzenleme Komitesi tarafından belirlenerek, okul ve hastane gibi gelir yaratmayan kuruluşlardan ayrılmıştır. Kamu işletmeler öncelikle yasal kişilere açılmıştır. Bir kısmında devletin kontrolü devam etmiştir. ÇHB, merkez bankası olma sıfatıyla hem bankacılık hem de menkul kıymetler piyasasını düzenleme ve denetleme görevini yürütmüştür. Bu dönemde ShangHai, ShenZhen gibi özel yerel yönetimlere sermaye piyasalarını organize etme, düzenleme ve yönetme yetkisi verilmiştir.

1990'lı yılların başlarına kadar sermaye piyasası yeterince gelişeme sağlayamamıştır. Yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler nedeniyle, zaman zaman

---

¹⁶⁰ Song-Koo Nam, Kyung Suh Park, Yu-Kyung Kim ,a.g.e , s:60

¹⁶¹ Shen Tingting 2004 The Regulation of Stock Trading and its Enforcement in China, International Business Economics at the Department of Economics of the University of Konstanz. Master tesis s: 11

merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yetki karmaşıklığı ortaya çıkmıştır. Bu da sermaye piyasasının gelişmesini yavaşlatmış ve yetki boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. 1992 yılına kadar ÇHB'nin Finansal Sistemi Düzenleme Departmanı'nın tüm hisse senedi işlemlerini denetlemede yetersiz kalması ile, 17 Aralık 1992 tarihinde Devlet Konseyi sermaye hisse senedi piyasasında yeni düzenlemelere gitmiştir. Devlet Konseyi Menkul Kıymetler Komitesi (DKMKK) kurularak, sermaye piyasasını düzenleme ve denetlemedeki tek yetkili kurum olarak belirlemiştir. Bununla, ÇHB ve Devlet Planla Komitesi'nin sermaye piyasası düzenleme yetkisini sınırlandırmıştır¹⁶². Menkul kıymet şirketlerini içine alan tüm finans kurumlarına faaliyet izni belgesi verme yetkisi ÇHB'na bırakılmıştır. Ancak günümüzde ÇHB'nin sermaye piyasasında işlem gören şirketlere faaliyet izni belgesi vermede yetkili olmasının uygun olmadığı büyük çevreler tarafından sık sık telaffuz edilen konu haline gelmiştir.

DKMKK uygulama ve yürütme kuruluşu olarak 1992 yılında Çin Menkul Kıymetler Piyasası Düzenleme Komitesi(ÇMKPDK) kurulmuş ve bağımsız, yasal varlık olarak belirlenmiştir. Bu kurum, dolaysız olarak Devlet Konseyi'ne bağlanmıştır. Günümüze kadar aşağıdaki gibi yetki ve yükümlülükleri üstlenmiştir:

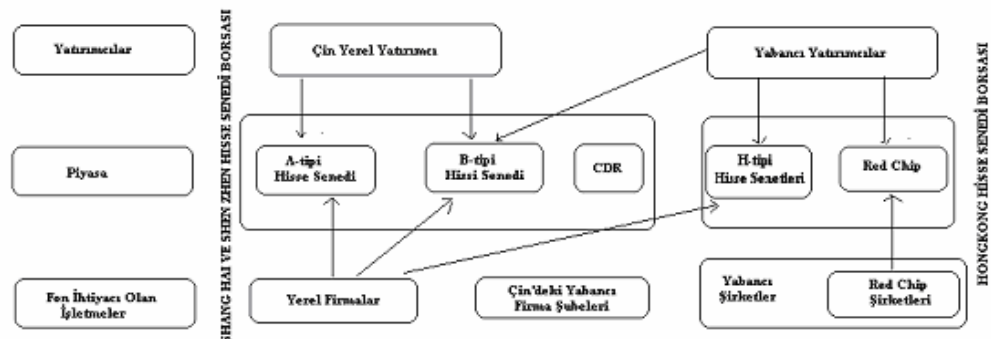
- Sermaye piyasası ile ilgili yasama ve düzenleme taslaklarını hazırlama,
- Halka arz ve hisse sendi ticaretini denetleme ve düzenleme,
- Hisse senedi ticareti yapan şirketlerin anlaşmalarını ve günlük faaliyetlerini denetleme ve yönetme,
- Halka arz işlemlerinin kriterlerini belirleme ve halka arz işlemi için onay verme,
- Hisse senedi ihraç eden şirketleri denetleme ve gözetleme
- Yurt dışına açılmayı bekleyen firmaları hazırlama,
- Hisse senedi değişimi işlemleri ve otomatik kotasyon sistemini denetlemek olarak belirlenmiştir.

---

¹⁶²Song-Koo Nam, Kyung Suh Park, Yu-Kyung Kim, a.g.e, s:70

Çin Sermaye Piyasa Denetleme Kurulu (ÇSPDK) kurulduğu 1992 yılından 1997 yılına kadar yetki yetersizliği ve yeterli finansal kaynakların ayrılmaması, kurumun denetleme yönünden zayıf kalmasına neden olmuştur. Bu durum, kurumun bölgesel şubeler açma yoluyla piyasayı kontrol etmesini zorunlu hale getirmiştir. Özellikle Asya finansal krizinden sonra, sermaye piyasasına tekrar çeki düzen vermek ve tekrar yapısal düzenleme yapmak amacıyla Devlet Konseyi, 1997 yılında bankaların hisse senedi piyasasında işlem yapma izni kaldırılarak, tahvil gibi sermaye araçları ticaretinin ise interbank piyasasında yapılması zorunluluğu getirilmiştir.

Çin sermaye piyasasında ulusal düzeyde düzenlemeler yapılması ile birlikte bölgesel olarak ta birçok düzenleme yapılmıştır. 1992 yılına kadar bölgesel düzenleme yerel hükümetler tarafından yürütülmüştür. ÇHB'nin yerel şubeleri kapatılarak, yetki yönetimindeki karmaşıklığa son verilmiştir. ShangHai yerel hükümeti ShangHai Menkul Kıymetler Komitesi'ni kurmuş ve ardından ShenZhen yerel hükümeti de ShenZhen Menkul Kıymetler Komitesini kurmuştur. Komisyonlar yerel hükümetler tarafından yönetilmiştir. Yerel hükümete ulusal düzeyde düzenleme yapma yetkisi verilmemişken, yerel kuruluşlara günlük durumları yerel hükümete, DKMKK, ÇMKPDK'e raporlaması ve ulusal düzenlemelerin doğru uygulaması şartı getirilmiştir. Yerel yönetim ÇHB ile ÇMKPDK arasındaki yetkilerin tam olarak ayrılmış olmaması, özellikle sermaye piyasasında aracı kurumların işlem yapmasını zorlaştırmıştır. ÇHB hala aracılara faaliyet lisansını verme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Sermaye piyasası aracı kurumlar kurallara aykırı olarak ikincil piyasaya girdiğinde ÇMKPDK bu şirketler üzerinde yaptırım uygulamakta ve cezalandırmaktadır. ÇHB ise sadece vermiş olduğu faaliyet lisans belgesini geri almakla yetinmektedir.

Şekil 7.1 Çin Sermaye Piyasasının Yapısı

7.2 HİSSE SENEDİ PİYASASI

Çin hisse senetleri piyasası hem iç finansal piyasalara hem de dünyadaki diğer hisse senetleri piyasasına göre hızlı gelişme gösteren piyasaların başında gelmektedir. 2001 yılı itibariyle piyasa değeri bakımından dünya sekizincisi konumuna gelmişken, Asya kıtasında ise ikinci büyük piyasa olmuştur. Bir çok ekonomist, Çin hisse senedi piyasasının 2010 yıllarında dünyanın en büyük üçüncü hisse senedi piyasası olacağını ileri sürmektedirler¹⁶³.

7.2.1 Hisse Senedi Piyasasının Gelişimi

Çin hisse senedi piyasası hızlı gelişen piyasaların başında gelmektedir. Hisse senedi piyasasının gelişimini, üç tarihi süreç altında incelemek mümkündür.

7.2.1.1 1992 Yılından Önceki Dönem

1979 yılına kadar Çin'de halka arz olmuş şirket, hisse senetleri piyasası ve hisse senetleri alım satım işleri olmamıştır¹⁶⁴. Bu dönem ulusal çapta kurulmuş bir piyasa mevcut olmayıp, hisse senetleri yerel piyasalarda işlem görmüştür. İşletmelerin en büyük ortağı hükümet olmuştur 1986 yılına kadar birçok şehirde işletmeler sermaye gereksinimini karşılamak amacıyla yerel kişilere ve şirket çalışanlarına açılmaya başlamıştır¹⁶⁵. Bu hisse senetleri organize olmamış, tezgah üstü piyasalarda işlem yapmıştır. Ama hükümet bu dönemde hisse senedi sahiplerinin elinde bulundurdukları hisse senetlerini serbestçe satmasına izin vermemiştir. 1990 yılının sonunda ise, ShangHai ve ShenZhen yerel hükümetleri merkezi hükümetin onayı ile arka arkaya ShangHai Menkul Kıymetler Borsası(SHMKB) ve ShenZhen Menkul Kıymetler Borsası'nı(SZMKB) kurmuştur. Böylelikle Çin, resmi organize olmuş hisse senedi piyasasına sahip olmuştur.

1983 yılından önce sermaye piyasasında sadece devlet tahvilleri işlem görmüş olup denetleme ve düzenleme yetkisi Devlet Menkul Kıymetler Departmanına

¹⁶³ http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2007-01/15/content_783513.htm [2007-01-15]

¹⁶⁴ Yunxian Chen, China Stock Market and Challenge of Globalization, Harvard China Review annual conference held on May 6, 2001.

¹⁶⁵ Sonia M. L. Wongchina's Stock Market: A Marriage Of Capitalism And Socialism *Cato Journal*, Vol. 26, No. 3 (Fall 2006). Copyright © Cato Institute. All rights reserved. ss:389-424

verilmiştir. 1983 yılından sonra ise ÇHB'nin merkez bankası görevine getirilmesi ile sermaye piyasası düzenleme ve denetleme yetkisi ÇHB'na devredilmiştir. Bu görev, 1992 yılında Çin Sermaye Piyasası Kurulu'nun(ÇSPK) kurulması ile sona ermiştir. 1993 yılı sonu itibariyle hisse senedi piyasası piyasa değeri 351,1milyar yuana ulaşmıştır. Hisse senedi piyasasında ise 1992 yılında 53 firmanın hisse senetleri işlem görürken, toplam piyasa değeri 9,41 milyar yuan, toplam yatırımcı hesabı ise 2,71 milyon civarında olmuştur.

7.2.1.2 1993-1997 Arası Dönem

1992 ve 1993 yıllarında Çin hisse senedi piyasası hızlı gelişmeye başlamış, ticari bankalar, banka dışı finansal kurumlar, menkul kıymet aracı şirketleri, bireysel yatırımcıları arka arkaya borsaya giriş yapmışlardır. 1990 yılı 100 endeks ile başlayan Shanghai hisse senetleri borsası Şubat 1993 tarihinde 1500'e ulaşmıştır. Bazı firmalar yasalara aykırı olarak alım satım işlemleri yapmaya başlamış, hükümet te, finansal politik düzenlemelerinin yanında makro ekonomik düzenleme yoluna gitmiştir. Ekonomideki aşırı ısınmadan sonra meydana gelen yumuşak inişlerin ile hisse senetleri piyasasında gerilemeye başlamıştır. Haziran 1994 tarihinde borsa endeksi 340'a gerilemiştir. Bu düşüşün diğer bir nedeni ise, Haziran 1994 tarihinde şirketler yasasının açıklanması olarak gösterilmektedir.

Nisan-Aralık 1996 arası, spekülasyon işlemlerinin baskısının arttığı bir dönem olmuştur. Borsa endeksi %120 artarak, 12 Aralık 1996 tarihinde 1258 olmuştur. Günlük işlem hacmi de 1996 son baharına göre üçe katlanmıştır (ShangHai Borsası günlük işlem hacmi 19,6 milyar yuana ulaşmıştır). Bu, Hong Kong borsasının günlük işlem hacminin 1,5 katı büyüklüğünde iken, yıllık işlem hacmi bakımından ise 20 kat düşük kalmıştır. Bununla resmi gazeteler, bireysel yatırımcılara, yüksek spekülasyon riski altında olduğu haberlerini vermeye başlamıştır. Böylelikle beklenen satışlar gerçekleşmeye başlamış, aynı yıl 16 Aralık'ta %10, 17, Aralık'ta %8 ve 18 Aralık'ta %10 oranında değer kaybetmiştir. 16 Aralık 1996 tarihi, Çin hisse senedi piyasası için 'kara pazartesi' olmuştur¹⁶⁶.

---

¹⁶⁶ Eric Girardin and Zhenya Liu The Chinese Stock Market: A Casino with 'Buffer Zones'? Journal of Chinese Economic and Business Studies, Vol. 1, No. 1, 2003, ss. 57-70

7.2.1.3 1997-1998 Arası Dönem

1996 yılının sonunda meydana gelen düşüşlerden sonra, Şubat 1997 tarihinden sonra borsalar tekrar yükselmeye başlamış, borsa endeksi hızlı yükselişe geçmiştir. Nisan 1997 tarihinde borsa, tarihi rekor elde etmiştir. A-tipi hisse senetlerinin egemen olduğu hisse senetleri piyasası 1997 yaz döneminde meydana gelen Asya finansal krizinden etkilenmemiştir¹⁶⁷. Yükseliş, 1998 yılının ortalarına kadar sürmüştür. Bunun nedenlerinin başında, hükümetin kamu sermayeli işletmelerin hisse senedi piyasasına girmelerinin engellenmesinden kaynaklanmaktadır. 1999 yılının ortalarında hükümetin kamu sermayeli işletmelerin hisse senetleri piyasasından kendi hisse senetlerini satın almasına izin verilmesi ile tekrar yükselişe geçmiştir. Birçok yatırımcı ve menkul kıymet ticareti yapan aracı şirketler tekrardan borsaya girmeye başlamış ve büyük kazançlar elde etmiştir.

7.2.1.4 1999 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem

2000 yılından sonra hisse senetleri piyasası Temmuz 1999 tarihinde Çin Menkul Kıymetler Yasası'nın çıkarılması ve Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin hızlandırılması ile, yabancı yatırımcıların piyasada işlem yapmasına izin verilmesi, eski döneme göre piyasanın hızlı gelişmesine yol açmıştır. 2003 yılı itibariyle hisse senetleri piyasasında 1287 firma işlem görürken, piyasa değeri ise 82,31 milyar yuan'e ulaşmıştır.

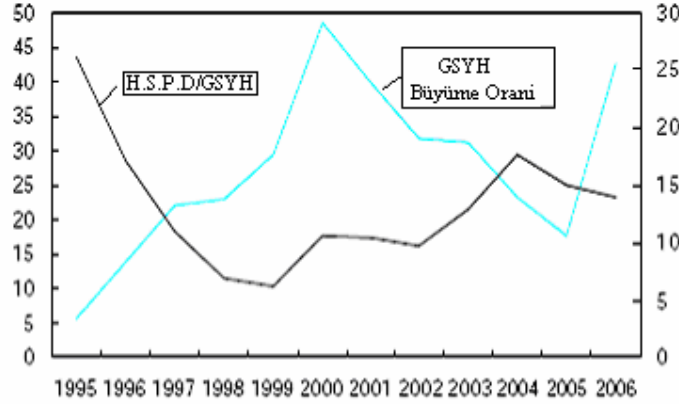
1992 yılında borsada işlem gören firma sayısı 53 iken, 2003 yılında 1287'e ulaşmıştır. Yatırımcı hesapları bakımından ise 2,17 milyondan 73,44 milyona ulaşmıştır. Piyasa hacmi ise 104,81 milyar yuandan 4245,77 milyar yuana ulaşmıştır¹⁶⁸.

---

¹⁶⁷ a.g.e. p:60

¹⁶⁸ Toplam Piyasa hacmini göstermekte olup hükümet hisselerini de içermektedir.

Şekil 7.2 Yıllar İtibarıyla Çin Nominal GSYİH Oranı ve Hisse Senetleri Piyasası Piyasa Değerinin GSYİH Olan Oranı

Kaynak: CEIC Finansal Veriler Ltd.
*H.S.P.D --- Hisse Senedi Piyasası Değeri

Çin hisse senedi piyasası diğer ülkeler hisse senetlerine göre geç kalmıştır (Şekil 7.2). Şekilde, bazı ülkelerin 2001 itibarıyla hisse senedi piyasa hacminin GSYH olan oranı verilmektedir. Yine şekilde de görüleceği gibi, NYSE ve NASDAQ borsaları olmak üzere A.B.D. hisse senetleri dünyanın en gelişmiş piyasalarının başında gelmekte olup, 2001 itibarıyla toplam piyasa değeri 13,4 trilyon dolara ulaşmış, GSYH olan oranı %130, Hongkong'da ise %300 olmuştur. Malaysiya ve Singapur hisse senetleri piyasaları kendi ekonomilerine göre hızlı gelişme sağlamıştır. Ama Çin hisse senetleri piyasası hacmi (ciro edilebilir hisse senetleri olmak üzere) GSYH olan oranı %17 olmuştur. Asya ülkelerinin bu kadar gelişmiş olması bu piyasaların 1950-1960 yıllarında kurulmaları nedeniyle, uzun yıllara dayalı tarihi bir gelişmeye sahip olmasındandır.

Çin hisse senetleri piyasası toplam piyasa değerinde bir çok doğu Avrupa ülkesine göre ileridedir. Yani aynı dönemlerde Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Rusya için bu oranlar sırasıyla %34, %25, %25 olmuştur.

Günümüzde hisse senetleri piyasası Çin sanayi sektörünün banka kaynakları olan bağımlılığını azaltmıştır; gerçi hisse senetleri piyasası piyasa değeri Çin iç ekonomisi ve bankacılık sektörünün ekonomiye sunduğu finansman büyüklüğüne göre çok küçük kalmıştır. Bu küçük kalmışlık, diğer gelişmiş hisse senetleri piyasalarıyla

karşılaştırıldığında da ortaya çıkmaktadır. Şekil de, 2001 itibariyle değişik ülkelerin hisse senetleri piyasası değerinin GSYH olan oranı gösterilmiştir.

7.2.2 Hisse Senetleri Piyasası Yapısı

7.2.2.1 Ticari İşlem Merkezleri

7.2.2.1.1 Organize Olmuş Ticaret Merkezi

Çin’de hisse senetleri iki hisse senedi borsasında işlem görmekte olup, bunlar bular Shanghai Menkul Kıymetler Borsası(SHMKB) ve Shenzhen Menkul Kıymetler Borsası (SZMKP)’dır. Bu kuruluşlar, üyelerine kar amacı gütmeyen hizmet veren kamu kuruluşları olarak bilinmektedir. Günümüzde büyük miktardaki kamu işletmelerinin A ve B hisseleri, bir çok özel şirketin hisse senetleri ile üç yabancı yatırımcı şirketin hisseleri işlem görmektedir¹⁶⁹. Sabah seansı 09.30 ile 11.30 ve öğlenden sonraki seans ise 13.00 ile 15.00 arasında gerçekleşirken, Cumartesi, Pazar ve resmi tatil günlerinde işlem yapılmamaktadır. Halka arz edilmiş şirketlerin hisse senetlerinin sadece bu iki borsadan birinde işlem görmesine izin verilirken, belirlenen indekste işlem görmek zorundadır. Bu borsada işlem gören hisse senedi sahibi şirketler, sadece bu bölge ile sınırlı değildir. Çin’in her yerindeki firmalar bu borsaların üyesidir.

1. ShangHai Menkul Kıymet Borsası (SHMKB)

Shanghai Menkul Kıymetler Borsası 19 Aralık 1990 yılı kurulmuş olup, 2003 yılı sonu itibariyle 780 şirket ve 913 hisse (770 A-tipi hisse senedi ve 54 B-tipi hisse senedi) işlem görmektedir. 2003 yılındaki piyasa değeri ise 360 milyar dolar olmuştur¹⁷⁰. Shanghai Menkul Kıymet Borsası’nın 177 üyesi mevcut olup, 135 üyesi Menkul Kıymet Aracısı(Securates Dealers) ve kalan 42 üye ise Menkul Kıymet Dışı Aracı(Non-Securates Dealer) olmuştur. Bu aracılar 2968 ticari departman ile hizmet vermekte olup, 4522 noktada A-tipi hisse senedinin ticari işlemlerini, 300 noktada, B tipi hisse senedi işlemlerini gerçekleştirmektedir¹⁷¹.

---

¹⁶⁹ Shen Tingting a.g.e ss:8

¹⁷⁰ SHSE, “Fact book 2003”, s: 1

¹⁷¹ a.g.e, s: 20

2. ShenZhen Menkul Kıymet Borsası (SZMKB)

Shanghai hisse senedi borsası kurulduktan sonra 3 Temmuz 1991 tarihinde Shenzhen bölgesinde Shenzhen Hisse Senedi Borsası kurulmuştur. 2003 yılı sonu itibariyle 584 şirketin hisse senetleri işlem görmekte olup, toplam piyasa değeri 152.8 milyar dolardır. Günümüzde 205 üyesi vardır ve 3427 noktada hizmet vermektedir. Bunlardan sadece 52 nokta B-tipi hisse senedi işlem ticaretini gerçekleştirmektedir¹⁷².

7.2.2.1.2 Tezgah Üstü Ticaret Sistemi.

Sermaye piyasasının oluşmasından günümüze kadar olan dönem de, yasal, tezgah üstü ticaret sistemi kurulmamıştır¹⁷³. Borsaların kurulmadığı dönemlerde hisse senetleri banka, Yatırım Yönetimi Şirketlerinin(Trust and Investment Companies TICs) menkul kıymet departmanları, menkul kıymet şirketleri aracılık yapmıştır. Ama bu borsalar kurulduktan sonra, halka arz gerçekleştiren şirketler hisse senetleri sadece bu iki borsanın birinde işlem görmektedir.

7.2.2.2 Hisse Senetleri Çeşitleri ve İndeksler

7.2.2.2.1 Hisse Senetleri Çeşitleri

Çin hisse senedi piyasasında günümüzde A-Tipi ,B-Tip, C-Tipi, H-Tipi, N-Tipi ve S-Tipi olmak üzere toplam beş çeşit hisse senedi mevcut olup, bunlar farklı hak ve yükümlülük taşımaktadır.

1. A-Tipi Hisse Senedi

A- Tipi hisseler genelde başka piyasaların geniş kabul gördüğü ve sadece Çin'deki yasal tüzel kuruluşların ve bireylerin sahip olabildiği bir hisse çeşidi olup, Çin parası RMB üzerinden işlem görmektedir(Tablo7.1). Normalde, A-tipi hisseler hem işlem hacmine, hem de işlem aktivitesine göre olsun hisse senedi borsasında egemen durumdadır. Günümüzde sadece Çin'deki yasal tüzel ve özel bireylerin işlem yapmasına izin verilmektedir. A-tipi hisseler yasal kişiler hissesinden(C-tipi hisse) farklıdır. C – tipi hisseleri bireysel olarak satın alınmamaktadır.

---

¹⁷² a.g.e, s: 149

¹⁷³ Shen Tingting a.g.e s:4

Tablo 7.1: Yıllar İtibariyle Çin A-Tipi Hisse Senedi Piyasası Gelişimi

	1994	1995	1996	1997
Borsada İşlem Gören Firma Sayısı	291	323	530	745
Günlük Ticaret Hacmi	400	213	1,175	1,654
Piyasa Değeri	44,52	41,88	119,34	211,2

Kaynak: Shanghai ve Shenzhen Menkul Kıymetler Borsası 1998 , Guatai Menkul Kıymetler

A-tipi hisse senedi ilk kez 1984 yılında Shanghai Fei Le şirketi tarafından halka sunulmuştur¹⁷⁴. Aralık 2002 yılında nitelikli yabancı kurumsal yatırımcıların (Qualified Foreign Institutional Investors QFII) Çin Menkul Kıymetler Denetleme ve Düzenleme Kurulu(ÇMKDDK)ve DDY (State Administration of Foreign Exchange (SAFE)) tarafından verilen sınırlar içinde bu tip hisse senetlerine yatırım yapmasına izin verilmiştir¹⁷⁵. Bu işlemleri yaparken de brokerler gibi yerel aracı şirketleri kullanması zorunlu kılınmıştır.

Yabancılar için az olsa da A-tipi hisselerden elde etmek hakkı tanınmamıştır. Ama bir kısım A-tipi hisselerin Çin vatandaşları adına yurt dışındaki yabancılar tarafından elde tutulduğu ve hacminin çok küçük miktarda olduğu tahmin edilmektedir. Yabancıların gizli veya kanunsuz olarak bu piyasaya girmesi Çin hükümetinin B- tipi hisse senedi çıkarmasına sebep olmuştur. Haziran 1994 yılında SCRC, yabancıların A-tipi hisse senedine ortak sermayeli yatırım fonlarına katılarak sahip olabileceğini açıklamış ama gerçekleştirilememiştir.

Tablo 7.1’de görüldüğü gibi, A-tipi hisse senedi piyasası çok kısa zamanda hızlı gelişmiştir. İşlem hacmi ve piyasanın menkul kıymetleşmesinde 1995 ve 1996 yıllarında büyük başarılar elde etmiş olup, bunun üç nedeni vardır. Birinci olarak, halka açılan şirketlerin sayısı 1995 ve 1996 yıllarında büyük artış göstermiştir. 1995 yılı sonu itibariyle SZMKB’de 135, SHMKB’de ise 188 firma borsada işlem görürken, 1996 yılı sonu itibariyle SHMKB’de 293, SZMKB’de ise 237 firma hisse senedi işlem görmüştür.

¹⁷⁴ Shen Tingting, a.g.e, s:7

¹⁷⁵ <http://chinese-school.netfirms.com/China-shares.html> [11.05.2006]

İkinci olarak, birçok Çin vatandaşı borsaya ilgi duymakta ve bir tür kar elde etme kanalı olarak tanımaktadır. 1995 yılında 12 milyon olan yatırımcı 1996 yılında 23 milyona yükselmiştir. Üçüncü olarak, hazine tahvilleri üzerindeki (repo işlemlerini içine alan) toplam işlem hacmi ise, 1995 yılında çok yüksek olmuştur.

2. B-tipi Hisse Senedi

B-tipi hisse senedi, A-tipi hisse senedi gibi sahiplerine belirli oy ve mülk hakkı tanıyan ve sadece yabancıların satın alabileceği sıradan bir hisse senedi türüdür. B –tipi hisseler genelde RMB üzerinden kota edilse de, Shanghai’de Amerikan doları ve Shenzhen’da Hongkong dolarından işlem görmektedir. Bu tür hisseleri sadece Hongkong, Mako ve Tayvan vatandaşları alıp satabilmektedir. İşlemlerde ise günlük ÇHB döviz kuru esas alınarak, Çin parasına ve Çin parası da dövize çevrilmektedir. Bu tür hissenin A-tipi hisseden farkı, senet sahibinin yabancı olmasıdır. B-tipi hisse senedi, şirketlerin yabancılara açılmalarında araç olarak kullanılmaktadır.¹⁹ Şubat 2001 tarihinden sonra yerel yatırımcıların B-tipi hisse senedine yatırım yapmasına izin verilmiştir¹⁷⁶.

B-tipi hisse sendi çıkararak yabancılara açılan ilk şirket SHMKB’de Shanghai Vacuum olurken, aynı yıl SZMKB’ de B-tipi hisse ile işlem gören şirket ise Southern Glass olmuştur. İlk dönemlerde bir çok Çin vatandaşının yurt dışındaki akraba ve dostları aracılığıyla B-tipi hisse satın aldığı bilinmektedir. Bunun nedeni bir gün hükümetin A-tipi hisseler ile B-tipi hisseler arasındaki ayrımını kaldıracağı ve B-tipi hisse fiyatlarının A-tipi hisselerle yaklaşacağı, bununla kar elde edileceği düşüncesi olmaktadır.

Eylül 2001 yılında zaman zaman B-tipi hisse senedi ile A-tipi hisse senedi fiyatları arasındaki fark iki kez çok küçülmüştür . Bu düşüş, B-tipi hisse senedinin değer kazanması ile olmuştur. Bununla bir çok yabancı yatırımcı, elindeki B-tipi hisseleri elinden çıkararak, kazanç elde etme avantajını yakalamıştır¹⁷⁷.

---

¹⁷⁶ Shen Tingting a.g.e, s:7

¹⁷⁷ Takeshi JINGU , a.g.e., s.4

3. C-tipi Yasal Kişiler Hissesi

C-tipi hisse senedi hisse senedi piyasasında çok az işlem gören hisse senetlerinden biridir. Bu hisseler sadece kamu firmalarında çalışan resmi yasal kişilere satılmaktadır. Dolayısıyla, likiditesi son derecede düşüktür. Bu hisse senedinin çıkarılmasına ihraç maliyetinin düşük olması ve ihraç süresinin basit olması nedeniyle tercih edilmektedir. 4000'den fazla ortak sermayeli şirketinin C-tipi hisse senedi çıkarması ile 1993 yılından bu yana bu tür hisse senedinin çıkarılması yasaklanmıştır.

Günümüzde bir çok firma önceden çıkarmış olduğu C-tipi hisselerini A ve B tipi hisselerle değiştirmek için çalışmaktadır. Ama hükümetin kamu hisselerinin özel sektöre kaymasından ve aynı zamanda piyasaya sürülecek olan yeni hisselerin genel hisse fiyatlarını düşüreceği endişesi nedeniyle bu konu üzerinde ısrarla durmaktadır.

4. H-tipi Hisse Senedi

Bu tür hisseler Hongkong Borsasında işlem gören Çin şirketlerinin hisselerini göstermekte ve Hongkong Doları üzerinden işlem görmektedir. Bu tür hisseler Hongkong, Mako, Taiwan ve başka yabancılar tarafından alınıp satılmaktadır. 1998 yılında 34 H-tipi hisse senedi Hongkong Menkul Kıymetler Borsası'nda (Hongkong Securities Exchanges (HKMKB)) işlem görmeye başlamıştır. İlk kez 1993 yılında Tsingtao Brewery şirketinin hisseleri Hong Kong hisse senedi borsasında işlem görmeye başlamıştır¹⁷⁸.

5. N-tipi Hisse Senedi

Bu tür hisse senedi HongKong borsasında işlem gören H-tipi hisse senedi gibi New York borsasında işlem gören Çin şirketlerinin hissesini göstermektedir. Shanghai Petro Kimya şirketinin hisse senetleri New York borsasında işlem gören ilk Çin firması sıfatını taşımaktadır.

6. S-tipi Hissi Senedi

S-tipi hisse senedi Singapur hisse senetleri borsasında işlem gören Çin firmalarının hisse senetleridir ve Singapur dolarından işlem görmektedir.

---

¹⁷⁸ Shen Tingting, a.g.e, s:7

7.2.2.2.2 İndeksler

Shanghai Menkul Kıymet Borsası, hisse senedi piyasasının performansı ve ekonominin gidişatını ölçmek amacıyla bir çok indeks kullanmaktadır. Bunlar SHMKB Karma İndeks, SHMKB-180 indeks, SHMKB A-tipi hisse senedi indeksi ve SHMKB B-tipi hisse senedi indeksi, önemli hisse senedi indeksleridir.

1. SHMKB Karma İndeks: Bu indeks, SHMKB deki en eski indekslerden biridir. 19 Aralık 1990 tarihinde borsanın ilk kurulduğu tarihlerdeki A ve B tipi hisselerin günlük işlem miktarı ve toplam piyasa değeri göz önünde tutularak, 100 olarak başlanmıştır.

2. SHMKB180 İndeksi: 180 adet A tipi hisse senetlerinden oluşmakta ve hisse senedi hareketlerini ölçmektedir. Bu indeks, 1996 yılı Ocak-Mart arası uygulamaya başlamış ve 100 olarak kabul edilmiştir. Havuzdaki hisse senetleri her yarım yılda gösterdikleri performansa göre ayarlamaya tabi tutulmaktadır.

3. SHMKB A – tipi Hisse Senedi İndeksi: 19 Aralık 1990 tarihinde A-tipi hisse senedinin piyasa değerini kullanarak, aynı gün 100 indeks ile başlamıştır.

4. SHMKB B – tipi Hisse Senedi İndeksi: A-tipi hisse senedi indeksi gibi 21 Şubat 1992 tarihinde B-tipi hisse senedinin piyasa değeri kullanılarak, aynı gün 100 indeks ile işleme başlamıştır.

Shenzhen Hisse senedi Borsasında da SZMKB Karma İndeksi, SZMKB A-tipi Hisse Senedi İndeks, SZMKB B-tipi Hisse Senedi İndeksi gibi indeksler mevcut olup, Shanghai Hisse Senetler Borsası ile benzerlik taşımaktadır.

7.2.2.3 Takas ve Ödeme

Hisse senedi alım satım işlerini yapmak isteyen müşterinin hem sermaye hesabı, hem de menkul kıymet hesabı açması gerekmektedir. Menkul kıymet hesabını hisse senedi ticareti yapma yetkisi bulunan her hangi bir kurumda açılabilen ve hisse senedi sahiplerinin kendi kişisel bilgileri kaydedilmektedir. Sermaye hesapları ise, menkul kıymet şirketlerinde açılmaktadır. Hisse senedi alım satımından meydana gelen sermaye akımlarının hepsi bu sermaye hesabına kaydedilmektedir.

Hisse senetleri alım satım emirleri borsaya üye olan menkul kıymet şirketlerinin yetkili brokerlerine tezgahta veya telefonda veya bilgisayarda emirlerini ulaştırarak gerçekleştirmektedir. Alınan fiyat teklifleri merkezde rekabetçi ortamda işleme koyulmaktadır. Eğer iki brokerin verdiği fiyatlar aynı olursa, ilk önce fiyat veren taraf elde etme hakkını kazanmaktadır. Çin hisse senedi borsasını fiyat öncelikli borsadan daha çok emir öncelikli bir borsa olarak görmek mümkündür¹⁷⁹. Brokerler yatırımcıların verdiği fiyat limiti içinde alım satım işlemleri gerçekleştirmek zorundadır. Her alım işlemlerinde sistem otomatik olarak alıcının yeterli miktarda bakiyesinin olup olmadığını, yatırımcının sermaye hesabını kontrol ederek gerçekleştirmektedir. Satış emirleri uygun alıcı bulunmadığında sistem satıcının iptal edilmesi ile veya seansın kapanması ile ortadan kalkar.

1995 yılından önce SHMKB’de T+0 ödeme şeklini uygularken, SZMKB ise T+1 ödeme şeklini kullanmıştır. Ocak 1995 yılından sonra her iki borsada A-tipi hisse için T+1, B-tipi hisse senedi için T+3 ödeme şeklini kullanmaktadır.

7.2.2.4 Hisse Senetleri İhraç Süreci

7.2.2.4.1 Yerel Şirketler Hisse Senedi İhracı

Günümüz küresel ekonomisinde gittikçe artan rekabet koşulları, şirketlerin yeni yatırımlar yapmasını ve sürekli kendini yenilemesini gerektirmektedir. Çin’de yirmi yıl önce başlayan ekonomik reform ve yürütülen dışa açılma politikası kamu şirketlerinin uluslararası rekabet edebilecek yapıya kavuşmasını amaçlamıştır. Günümüzde ise, kamu şirketlerinin yapısını değiştirmek, kamu bankalarından kamu işletmelerine akacak verimsiz kredilerin miktarını azaltarak, olası bir bankacılık krizinin önlenmesinde yapılması gereken bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. Planlı ekonomiden piyasa merkezli ekonomiye yönelmesi ile, bankalara daha çok finansal bağımsızlığın verilmesi, bankaların da kar merkezli işletme politikası uygulamasına geçerek, kamu şirketlerine aktarılacak kredileri azaltması, kamu işletmelerinin yeni yatırımlar için gereken fon gereksinimlerini halka arz yoluyla sağlamasına yönelmiştir.

---

¹⁷⁹ Shen Tingting , a.g.e , s:10

Pekin hükümeti, yerel bankaların üzerindeki borç yükünü azaltmak amacıyla her yılı 100,000 den fazla kamu şirketini kademeli olarak kısa zamanda halka açmayı planlamaktadır.

Kamu şirketlerinin halka açılması ÇMKDDK, Devlet Planlama Komitesi ve ÇHB tarafından ulusal yatırım ve kredi planlarına ve belirlenen ulusal sanayileşme politikasına göre belirlenmektedir. Sermaye piyasasının kurulduğu ilk dönemlerde, ÇMKDDK, yıllık halka arz miktarı ve öncelik verilecek sektörleri ulusal ve dış ekonomik gelişmeler ve devlet konseyinin belirlediği ekonomik planlamalara göre, bölgesel farklılık ve gelişmişlik göz önünde bulundurarak 29 bakanlık ve 30 bölgeyi esas alarak paylaşmıştır. Yerel hükümetlere bölge ekonomisinin kalkınmasında katkı sağlayabilecek şirketlerin halka açılmalarını teşvik etmek ve halka açılmalarına hazırlamak ve uygun görülen şirketleri ÇMKPDK'na sunma görevi verilmiştir¹⁸⁰. Halka açılma işlemlerinde yerel hükümetler şirketlerin sektördeki gelişim derecesi, aktif büyüklüğü, finansal yapısı, son yıllardaki performansı ve gelecekteki gelişimi gibi objektif kriterler göz önünde bulundurularak, değerlendirilmektedir. Genelde bölgesel düzeydeki sonuç değerlendirildikten sonra, kalan süreç otomatik tamamlanmaktadır.

Yerel hükümetlere bölgedeki halka açılacak kamu şirketlerini seçme yetkisinin verilmesi ile halka açılacak şirketleri değerlendirmede yeterli olamayışı yanlış seçim yapılması gibi birçok ciddi problemleri beraberinde getirmiştir¹⁸¹. Gerçi listeye girme kriterleri objektif olsa da, yerel yönetimler başka kriterleri yerine getirmede zayıf kalmış ve bununla bazen gerekli şartları hazırlamayan şirketlerin halka arz izninin çıkması gibi olayların meydana gelmesine sebep olmuştur. Günümüzde bir şirket halka arz yapıldıktan sonra kötü performans sergilediklerini görmek mümkün. Aynı zamanda halka arz kriterlerinin tam olarak belirlenememesi ve meydana gelen hayal kırıklıkları, sermaye piyasasının gelişimini ve saygınlığını kaybetmesine neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, 1997 yılından sonra yerel bölgeler esas alınarak, her bakanlığa halka arz kotasyonu verme işleminden vazgeçilmiştir. Bu tarihten sonra yerel yönetimler ve bakanlıklar, kendi bölge ve bakanlığıyla ilgili şirketlerin başvurusunu kabul ederek, Devlet Konseyi'nin yetkili kıldığı kurumlara sunmakta ve yetkili

---

¹⁸⁰ Song-Koo Nam, Kyung Suh Park, Yu-Kyung Kim , s:73

¹⁸¹ a.g.s, s:74

kurumlar devlet konseyinin verdiği kota ve miktar dahilinde şirketlerin halka açılışını değerlendirmektedir. Böylelikle, özellikle yerel yönetimlerin halka açılacak şirketlerin belirlenmesindeki yetkisi zayıflatılmıştır.

Günümüzde firmaların halka arz başvuruları yerel hükümetler aracılığı ile ÇMKPDK'da yapılmaktadır ve bu kurum üç ay içinde değerlendirilmesini yaparak, kabulüne veya reddine karar vermektedir. Ret kararı çıktığında ise, gerekçe ayrıca açıklanmaktadır. Değerlendirmelerde, halka açılacak şirketlerin iş kolunun, devletin sanayileşme politikasında öncelik verdiği sektörlerin olması önem taşımaktadır. Özellikle şirketin enerji, tarım, ulaştırma, ham madde ve ileri teknoloji sektörlerinden olması gerekmektedir¹⁸². Bunun yanı sıra, halka arz şirketlerinde kurucuların sahip olduğu hisse miktarının toplam halka arz edilen hisselerin %35 den az olmaması ve değerinin 30 milyon yuan (3.62milyon Amerikan Dolarından) az olmaması gerekmektedir. Bu büyük yatırımcıların şirket kontrolünü ele geçirip verimsiz karar vererek küçük yatırımcıların zarar almasını önleme amacını taşımaktadır. Hisse senetlerinin likiditesini saklamak, daha çok atıl sermayenin yatırıma dönüştürülmesi ve toplumun şirket faaliyetleri üzerindeki denetleyici rolünü artırmak için halka açılacak hisse oranının toplam hisse oranının %25'ten az olmaması, şirket çalışanlarının sahip olduğu hisselerin toplam hisse içindeki payının %10 oranından fazla olmamasını gerektirmektedir. Bundan başka, halka açılacak şirket yöneticilerinin son üç yılda kanuna aykırı faaliyette bulunmamış olması gerekmektedir.

Mayıs 2000 tarihinde ÇMKPDK önceden halka açılmış şirketlerin tekrar halka açılması için yeni koşullar getirmiştir¹⁸³. Bu koşullara göre, tekrar halka açılmasından gelen kaynağın önemli teknolojiye kullanılacak olması, rekabet etme avantajının artması ve gelecekte gelişme potansiyeli taşıması gerekmektedir. Şirketler Kanunu'nda ise, ek olarak şu koşullar getirilmiştir:

- İlk halka açılan hisse senetlerinin hepsi dağıtılmış olmalı ve birinci ile ikinci hisse senedi ihracı arasında en az bir yıl olmalıdır.

---

¹⁸² Shen Tingting s:19

¹⁸³ a.g. e, s:18

- Üç mali yılın üstünde, ağırlaştırılmış ortalama net sermaye getirisi resmi muhasebe kayıtlarına göre %6'dan az olmamalı ve şirketin hissedarlara kar dağıtmış olması gereklidir.
- Şirketin son üç yıllık resmi muhasebe kayıtlarında yanlışlık olmaması,
- Beklenen kar marjının aynı dönem tasarruf mevduatı faiz oranına ulaşması gerekmektedir.

Yukarıdakiler hem A-tipi hisse, hem B-tipi hisse ihracı için geçerli olup, sadece kurucuların onayladığı hisse tutarı farklıdır. B-tipi hisse senedi ihracında ise, onaylanan hisse tutarı ise 150 milyon yuan (18.1 milyon Amerikan Doları) dan az olmamalıdır. Bu oran, A-tipi hisse senetlerinden oldukça yüksektir. Buna ek olarak, ikinci kez tekrar halka açılma koşulu da farklıdır. Tekrar halka açılmada net aktif değeri 150 milyon yuan (18.1 milyon Amerikan Doları) olma şartı aranmaktadır.

7.2.2.4.2 Yabancı Hisse Senetlerinin İhracı

Şirketler, A ve B-tipi hisse senedi ihraç edebildiği gibi, aynı zamanda N,H, S gibi yabancı borsalarda işlem gören hisse senedini de ihraç edebilmektedir. Ama yabancı hisse senedi ihracı A-B- tipi hisse senedi ihracına göre daha sıkı kontrol altında tutulmaktadır. Örneğin:

- Net aktif değeri 400 milyon yuandan (48.3 milyar dolardan) az olmaması gerekmektedir. Vergiden sonraki net karı 60 milyon yuan (7.2 milyon dolar) dan az olmamalı, yani net aktifin toplam değerinin %10 oranından az olmamalı,
- Şirketin kazandığı yabancı döviz geliri, vergiden sonraki net toplam gelirin %10'undan az olmamalı,
- Yurt dışına açılmasından dolayı, artacak olan sermaye miktarı 400 milyon yuandan az olmamalıdır.

7.2.2.4.3 Hisse Senetlerinin Satışı

Halka arz hakkını kazanan şirketler, başka ülkelerde olduğu gibi, hisse senetlerini aracı menkul kıymet şirketi yoluyla halka arz etmektedir. Çin menkul

kıymet yasasına göre ise, halka sunulacak hisse senetlerinin menkul kıymet şirketleri tarafından yapılması zorunluluğu getirilirken, satışa aracılık edecek şirketlerin seçiminde özgür bırakılmıştır. Halka arz edilen hisse senetlerinin toplam hacmi 50 milyondan fazla olan satışlarda mutlaka menkul kıymetler şirketi sendikasyon yapılması ve satışın, bu şirketlerden oluşan şirketler grubu tarafından satılması zorunlu olmuştur.

Satış süresi 90 gün olup, aracı şirket, mutlaka bu süre içinde hisse senetlerinin tamamının satışına güvence vermesi şarttır. Bu aracı şirketlerin ileride satmak amacıyla hisse satın almasına da izin verilmemiştir.

7.2.2.4.4 Borsaya Kota Edilmesi

Hisse senetlerini borsaya kota edecek olan şirketlerin borsaya açılması için, şu şartları taşıması gerekmektedir.

- Firmanın, öncelikle halka açılmış olması gerekmektedir. Yeniden kurulmuş şirketlerin borsaya girmesine izin verilmemektedir.
- Şirket aktifi mutlaka 50 milyon yuan'dan az olmaması gerekmektedir.
- Şirketin borsaya açılımını baz alan tarihten geriye doğru en az üç yıllık geçmişinin olması ve bu yıllarda hep kar elde etmiş olması gerekmektedir.
- Hisse senedi sahiplerinin içinde hem hisse değeri 1000 yuan'dan fazla olan en az 1000 yatırımcının olması, hem de toplam hisse senetlerin en az %25'lik kısmının halka satılmış olması gerekmektedir.
- Son üç yılda şirketin yasalara aykırı faaliyette bulunmamış olması ve muhasebe kayıtlarının temiz olması gerekmektedir.

Yukarıdakiler ise, Menkul Kıymet Kanunu'nun koyduğu şartlar olup, genelde borsaya açılacak şirketler, kıymet düzenleme ve denetleme komitesi tarafından onaylanmakta ve borsaya gönderilmektedir.

7.2.2.5 Hisse Senedi Kazancının Vergilendirilmesi

Hisse senedi piyasasının hızlı bir şekilde büyümesi ve gelişmesi Çin hükümetinin dikkatini bu piyasadaki sağlayacağı vergi gelirleri üzerine çekmiştir. Günümüz vergi sistemi, hükümet yetkileri tarafından tekrar gözden geçirilmektedir. Ama sermaye piyasası ile ilgili vergi sistemi tam olarak ulusal düzeyde yerine oturtulamamıştır. Alt yapının yeterli olmayışı ve sistemin aktif vergi ödeyen bireylerden uzak kalması vergi sisteminin tam etkili çalışmasını engellemektedir. Dolayısıyla, mevcut vergi sistemi yatırımcıların spekülasyon ve ticari işlemler yapmasına neden olmaktadır. Menkul kıymetler üzerindeki vergiler genelde işlem vergisi, sermaye geliri vergisi, faiz ve dividend gelir vergisinden oluşmaktadır.

1) İşlem Vergisi

Çin hükümeti, 1 Ekim 1998 yılında çıkardığı “Geçici Damga Vergisi Yasa Düzenlemesi”ni esas alınarak, menkul kıymetler üzerinde damga vergisi uygulamaktadır. Bu vergi sistemi başka ülkelerin aynı ad üzerindeki vergi sisteminden farklılık göstermektedir. Birincil piyasada bankaların veya banka olmayan başka finansal kurumların ihraç ettiği finansal tahviller ve şirket hisse senetleri satın alındığında %0,05’in üzerinde damga vergisi uygulanmaktadır. İkincil el piyasasında ise, işlem yapan her iki taraftan da %0,05 oranında damga vergisi alınmaktadır. Yani sermaye piyasasında sermaye kağıtları ticareti ile uğraşan tüm tüzel ve gerçek kişiler, vergi mükellefi olarak tanımlanmaktadır. Burada ikincil piyasalarda işlem gören menkul kıymet kağıtları üzerindeki vergi hakkında tam bir yasal düzenleme mevcut değildir. Değişik kağıtlara ve değişik yatırımcılara farklı vergi oranı uygulaması yapılabilmektedir.

2) Sermaye Gelir Vergisi

Sermaye gelirler vergisi Menkul kıymet ticaretinde elde edilen gelire uygulanan vergilerden “Şirketler Vergisi Yasası Geçici Düzenlemesi”, “Yabancı Şirketler Vergi Yasası” ve “Gelir Vergisi”ni esas almaktadır. Firmaların kazandıkları sermaye gelirleri üzerindeki vergi, şirket vergisinin üzerine eklenerek tahsil edilirken, bireysel yatırımcıların kazandıkları sermaye kazancı ise, %20 gelir vergisi üzerine eklenmektedir. Ancak günümüzde, bireysel yatırımcıların sermaye alım satım

işlerinden kazandıkları sermaye kazançları gelir vergisinden muaf tutulmuştur. Burada bir problem, değişik pozisyondaki firmalar üzerindeki vergi oranları farklı olduğu için, sermaye kazançları üzerindeki vergi oranlarında farklılık taşımaktadır. Çin hükümeti de kademeli olarak bireysel yatırımcıların sermaye kazancı üzerinde gelirler vergisi uygulayacağı ve şirketler üzerinde uyguladığı farklı vergi uygulamasını kaldırma, uzun vadeli yatırımcılara tercihli vergi sistemi uygulama yoluna gitmeye çalışmaktadır.

3) Faiz ve Divident Kazancı Üzerindeki Vergi

Sermaye kazancı üzerinde vergi uygulamasında esas alınan yasal düzenlemeler aynı zamanda da faiz ve dividend kazancı üzerinde vergi uygulaması esas alınmaktadır. Bu da firmaların elde ettiği faiz ve dividend gelirlerindeki vergi, şirket vergileri üzerine eklenmektedir. Bireysel yatırımcılar ise sermaye gelirlerinde olduğu gibi %20 vergi ödemektedir. Ama tasarruf mevduatı üzerindeki faiz geliri vergiden muaf tutulmuştur.

7.2.3 Asya Finansal Krizi Döneminde Hisse Senedi Piyasasının Performansı

1997 yılında Güney Asya ülkelerinde meydana gelen finansal kriz, Tayland'ın parasını devalue etmesi ile başlamış ve kısa zamanda dalga dalga Güney Asya'daki diğer ülkelere sıçramış ve tüm dünya ekonomisini etkilemiştir. Hong Kong, Çin, Kore Cumhuriyeti, Malaysiya ve Singapur borsaları hızlı bir şekilde, sırasıyla %20, %42, %52, %21 ve %51 oranında değer kaybetmiştir. 1998 yılının ilk yarısında tekrar %20, %21, %23 ve %28 oranında değer kaybetmiştir. 1997 yılı ve 1998 yılının ilk yarısına kadar RMB döviz kuru 8.3 yuan'de sabit tutularak, krizin yayılması engellenmiştir. 1997 yılında ise Kore Cumhuriyeti, Malaysiya, Singapur ve Tayland paraları sırasıyla %50, %35, %17 ve %44 değer kaybetmiştir. 1998 yılının ilk yarısında, Kore ve Tayland paraları sırasıyla %24 ve %11 değer kazanmıştır. Malaysiya parası ise, tekrar %6 değer kaybına uğramıştır. Singapur Dolarında önemli değişme olmamıştır. Bu durumda, Doğu Asya'daki ülkeler borsasının getirisi görüldüğü gibi kötü olmamış ve doların değişmesi tüm getirileri etkisiz kılmıştır.

Credit Lyonnais Securities Asya'nın hesaplamalarına göre, bu dönemde SHMKB A-tipi 30 fiyat endeksi ve SZSE A-30 fiyat endeksi sırasıyla %32 ve %19 yükselme kaydetmiştir. Aynı hesaplamalarla SHSE B fiyat endeksi ve SZSE deki B

fiyat endeksi ve RED CHIP fiyat endeksi sırasıyla %7, 35 ve %4 oranında değer kaybetmiştir. Bundan başka, 1998'in ilk yarısında CLSA ShangHai A-30 fiyat endeksi ve Credit Lyonnais Securities Asya ShenZhen A-30 fiyat endeksi sırasıyla %8 ve - %2 oranında değişim gösterirken, Credit Lyonnais Securities Asya'nın ShangHai B fiyat endeksi, Credit Lyonnais Securities Asya ShenZhen B fiyat endeksi ve RED CHIP fiyat endeksi sırasıyla -%29, -%17 ve -%44 oranında oynama göstermiştir. Yukarıdaki durum, A-tipi hisse senedi indeksinin uluslararası ekonomik değişimleri tam olarak yansıtmadığı ve genel değişimlerden Çin'de işlem gören şirket hisse senetleri değerlerinin etkilenmediği görülmektedir. Ama B tipi hisse senetlerin değerlerinde komşu ülkelerdeki ekonomik durumdan fazla etkilendiği görülmektedir. Sermaye piyasası ve döviz piyasasındaki mevcut global trend, Çin sermaye piyasasının daha bir süre uluslar arası topluluğa kapalı kalacağını işaret etmektedir.

7.3 ÇİN TAHVİL PİYASASI

Çin tahvil piyasası son yıllarda para piyasaları gibi hızlı gelişme sağlamıştır. Gün geçtikçe artan kamu açıklarının iç borçlanma yoluyla karşılanması ve bankacılık sisteminin en büyük kabusu haline gelen bataklık kredilerin hız kesmemesi, tahvil piyasasının önemini daha da artırırken, özel sektör içinde sermaye açığını karşılamada önemli bir alternatif kanal haline gelmiştir.

Günümüzde Çin tahvil piyasası hacim olarak 5,42 trilyon yuan, yani yaklaşık 650 milyar dolar civarında olup, Asya kıtasındaki en büyük piyasalardan biri konumundadır. Ama batıda A.B.D ve İngiltere, doğuda ise Japonya ve Kore gibi gelişmiş ülkeler tahvil piyasalarına nazaran bir o kadar geri kalmış ve gelişme sürecinin başında olan bir finansal piyasa özelliğini sergilemiştir. Piyasa amacı noktasından bakıldığında ise, gelişmiş ülkelerden farklı olarak, devlet konseyinin öncelik verdiği sektör ve kilit alt yapı projelerinin uzun vadeli fon ihtiyacının karşılanması için kurulduğu ve aynı zamanda finansal kurumlar için dönen aktifleri sağladığı görülmektedir. Çin tahvil piyasasında devlet tahvili başta olmak üzere, finansman tahvili, şirketler tahvilleri ve merkez bankası senetleri gibi finansman senetleri işlem

görmektedir. 2004 yılı itibariyle ihraç edilen tahviller içinde devlet tahvili %68, finansman tahvili %29, şirket tahvilleri %3 oluşturmuştur.

7.3.1 Tarihsel Gelişim

Çin tahvil piyasası, sosyalist merkezi planlama ekonomisi yerine serbest piyasa merkezli pazar anlayışını benimsemenin başladığı geçen yüz yılın 80'li yıllarının başında, hükümetin kamu açıklarını finanse etme amacıyla tekrar¹⁸⁴ devlet tahvilleri ihraç etmesi ile gelişmeye başlamıştır.

Çin tahvil piyasası farklı dönemlerde değişik gelişme özelliği göstermiş olup, üç dönem altında toplamak mümkündür. Bu dönemler; 1988 – 1992, 1992-1997 ve 1997 – Bugüne kadar olan dönemlerdir.

7.3.1.1 1981 – 1992 Dönemi

Bu, yasal alt yapının olmadığı, tezgah üstü tahvil ticaretinin benimsendiği bir dönemdir. Yirmi yıllık bir aradan sonra 1981 yılı Çin hükümeti devlet tahvilini yeniden düzenleyerek, tahvil piyasasının gelişmesi için başlangıç yapmıştır. Bu dönemde, merkezi hükümet kurdukları menkul kıymet kurumları ile devlet tahvillerini ihraç etmiş ve bunlar 1994 yılına kadar her yıl ortalama 6 milyar yuan artarak 1994 ve 1995 yılın sonunda 100 milyar yuanın üzerine çıkmıştır. 1997 yılında 200 milyar yuan ve 1998 yılında ise, 650,8 milyar yuan olmuştur. 1988 yılında devlet önce 7 büyük şehirde devlet tahvili ticareti deneme merkezlerini tesis etmeye çalışmış ve yılın ortasında 54 orta ve büyük şehirlerde ise hazine bonusu ticareti deneme noktasını kurmuştur. Bu sayı sonradan 61'e yükselmiş ve devlet tahvili piyasasının temeli atılmıştır. Aynı zamanda da ikincil piyasayı başlatmıştır¹⁸⁵. 1991 yılında Çin Maliye Bakanlığı ilk kez garantili satış usulü ile devlet tahvili ihraç etmiş ve böylelikle organize olmuş birincil piyasası kurulmuştur. Aynı yıl 70 menkul kıymet aracı kuruluşu devlet tahvili satışında garantör olmuş ve toplam devlet tahvillerinin dörde birinin satışını üstlenmiştir. Yerel

¹⁸⁴ Çin'de ilk kez 1989 yılında devlet tahvili ihraç edilmiştir. 1912 yılından 1936 yılına kadar toplam 27 çeşit devlet tahvili ihraç etmiştir. Yeni hükümet kurulduktan sonra, 1950 ve 1968 arası devlet tahvili ihracı olmuş, 1968 -1981 arası ihraç olmamıştır.

¹⁸⁵ <http://www.chinabond.com.cn/chinabond/zqzs/contentzqzl.jsp?sId=7&sDataType=1>[12.10.2006]

maliye kuruluşlarının organize ettiği garantili satış eklendiğinde ise, toplam tahvilin dörtte üçünün garantili satıştan geçtiğini görmek mümkündür. 1990 yılının sonunda, Shanghai Menkul Kıymetler Borsası ve Otomatik Fiyat Verme Ağı'nın kurulması, devlet tahvili ticaretinin bölgeler arası ticaret için gelişme ortamı sağlamıştır. Bu dönemde, tahvil piyasasında tezgah üstü piyasa ile ticari merkezler arası tahvil piyasası aynı zamanda mevcut olmuştur. Bu ek olarak bir çok nedenden dolayı, tahvil ticareti devletin tesis ettiği menkul kıymet kurumları ile banka dışı finansal kurumların organize ettikleri tezgah üstü piyasalarda işlem görmüştür.

7.3.1.2 1992-1997 Dönemi

1981 yılında tekrar başlanan tahvil ticareti diğer gelişmiş batı ülkeler menkul kıymet piyasasına göre çok geride kalmış olsa da, kısa bir süre içinde büyük gelişme sağlamıştır. Bu gelişme sürecinde tahvil çeşidi ve vade olarak büyük gelişmeler meydana gelmiştir. Önemli yapı, inşaat tahvilleri, mali tahviller, devlet kalkınma tahvilleri, özel devlet tahvilleri, değerini koruyan tahviller, hamiline yazılı hazine tahvili, defter kayıtlı devlet tahvilleri ve bono sertifikası gibi yeni ürünler piyasaya sürülerek, yatırımcıların ihtiyacına cevap vermeye çalışılmıştır. Vade olarak ise 3 ay, 6 ay, 1 yıl, 3 yıl, 5 yıl, 7 yıl ve en uzun 10 yıl vadeli çıkarılmıştır.

1993 – 1995 yıllarında tahvil piyasası büyük reformlar geçirmiştir. 3 yıl vadeli hazine tahvilleri çeşidi ve 1995 yılında, “vadesinden önce değiştirilebilir 3 yıl vadeli hazine tahvilleri” gibi yeni ürünleri piyasaya sunmuştur. 1993 yılında devlet tahvil piyasasında birinci sınıf ticari kurumu kuralı uygulanmaya başlanmıştır. 1996 yılı devlet tahvil piyasasına serbest piyasa mekanizmasının yerleşmesine başladığı yıl olmuştur. Devlet tahvil ihracında garantili satış usulünden açık artırımıyla satış usulüne geçmiş ve ilk kez devlet tahvilinin rekabetçi ortamında piyasaya sürülmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Hesap şekli olarak, tahviller elektronik tahvil şeklinde ihraç edilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda da tahvil vadesinde çeşitlenmeye başlamıştır. Vadelerde 3 ay, 6 ay vadeli tahviller ile, 7 yıl, 9 yıl, 10 yıl, vadeli tahviller ihraç edilmiştir.

7.3.1.3 1997 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem

Çin tahvil piyasası 1997 yılından sonra hızlı gelişme sağlamıştır(Tablo7.2). Haziran 1997, Çin Devlet Konseyi 'Çin Halk Bankasının Ticari Bankaların, Menkul Kıymetler Ticari Merkezli Piyasalardaki Tahvil Repo Ve Spot İşlemlerinden Çekilmesi Hakkında Karar' ile, ticari bankaların tamamen Shanghai ve Shenzhen Menkul Kıymetler Borsası'ndan çekilmesini sağlamıştır. Ticari bankalar da tahvil ticaretinde merkezi takas şirketini kullanmış ve merkez bankası senetleri ve politik finansal bonolar ticareti bankalar arası para piyasası sistemi aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır. 16 Haziran 1997 tarihinde bankalararası para piyasasında bankalar arası tahvil repo işlemleri ve kesin alım satım işlemlerinin yapılmasına izin verilmiştir. Böylelikle ulusal bankalararası tahvil piyasası resmen kurulmuştur. Ancak 1997 yılında bankalar arası tahvil piyasasının kurulmasından sonra piyasanın pek fazla hareketli olamayışı ve likiditesinin düşük olmasından dolayı, merkez bankası diğer gelişmiş ülkeler deneyimine bakarak 1999 yılından sonra ÇMB konumunda bulunan ÇHB bir kaç güçlü ve büyük ölçekli ticari bankaların karşılıklı olarak serbest piyasa koşulları altında tahvil ticareti yapmasını deneme mahiyetinde izin vermiş ve 2000 yılı 'Ulusal Bankalar Arası Tahvil Piyasası Yönetmeliği' düzenleyerek, finansal kurumların merkez bankasının onayını aldıktan sonra serbest piyasa mekanizmasının temel alındığı tahvil piyasasında katılımcı olabileceğini belirlemiştir. Çift taraflı karşılıklı serbest fiyat belirleme hizmetini başlatmıştır. 2001 yılında ise, 'Çin Halk Bankası Bankalar Arası Tahvil Piyasası Çift Taraflı Fiyat Belirleme Hizmetini Destekleme Ve Kapsamının Belirlenmesi Hakkında İlgili Karar' ilan ederek, piyasaya belirli standartları getirme çabası içine girmiştir. 25 Temmuz 2001 tarihinde ÇHB ise 9 kuruma bankalar arası tahvil piyasasında karşılıklı çift taraflı ticaret yapma lisansı vermiştir. 22 Temmuz 2004 tarihinde 6 kuruma daha bu lisansı vermiştir. Günümüzde 15 kurum, bankalar arası tahvil piyasasında serbestçe ticaret yapmasına izin vermiş bulunmaktadır.

Tablo 7.2: Devlet tahvili Piyasası Yıllar itibariyle Gelişimi (10 milyon yuan)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Tahvil Piyasası	16666	22702	22308	35584	61391	139573	210187	166470
Bankalar Arası Piyasalar	317	1054	4024	16465	40973	106297	148051	119400
Oran(%)	1,90	4,64	18,04	46,27	66,74	76,16	70,44	71,72
Ticaret Merkezli Piyasalar	16349	21648	18284	19119	20418	33276	62136	47070
SHSE	15268	21252	17447	16896	19794	30877	61596	—
SZSE	1081	395	837	2223	624	2398	540	—
Oranı (%)	98,10	95,36	81,96	53,73	33,26	23,84	29,56	28

Kaynak: ÇHB yıllık verileri

7.3.2 Tahvil Piyasasının Piyasa Yapısı

İç piyasa gereksinimi ve artan küreselleşme sürecinde Çin tahvil piyasası, daha da mükemmelliğe doğru gelişme sağlamıştır. Diğer gelişmiş ülkelere göre piyasa enstrümanlarından ne kadar yoksul olsa da, devlet tahvillerinin mutlak üstün olduğu durumda, bir çok tahvil çeşitlerinin aynı anda işlem gördüğü bir finansal piyasa görünümüne doğru gelişme sağlamıştır. Çin tahvil piyasası tahvil ihraç eden kurumlar açısından da büyük gelişme sağlamıştır. Tahvil piyasası ilk dönemlerde devlet bütçe açıklarının finansman kaynağı olmuşken, alt yapıdaki gelişmeler sonucu hem devletin önemli projeleri için hem de şirketlerin sermaye açığının finanse edilmesindeki önemli kanal haline gelmiştir. Dolayısıyla, tahviller ihraç eden kurumlara göre devlet tahvili, finansal tahviller ve özel kesim bono tahvillerinden oluşmakta olup, kapsam genişletildiğinde merkez bankası senetlerinden teşkil etmektedir. Aynı zamanda piyasa enstrümanlarının işlem gördüğü piyasalar da değişikliğe uğramıştır. Piyasa, ilk önceleri hiç bir yasal alt yapısı olmayan tezgah üstü piyasalardan, organize olmuş birincil piyasa haline gelmiş ve günümüzde ikincil piyasaya doğru gelişmektedir.

7.3.2.1 Birinci Piyasası

Çin tahvil piyasası günümüzde devlet tahvilinin resmi kağıt şeklinde tahvil düzenlemesine son vermiştir. 1997 yılında son kağıt tahvilleri ihraç etmiş ve 2000 yılında hepsi piyasadan toplatılmıştır. Günümüzde devlet tahvillerinin hepsi defter

kaydı esas olan devlet tahvilleridir. Bu gelişme, dünyadaki gelişmelere göre biraz farklı olup, birçok ülkeye göre ileride olduğu görüşü vardır. Ama gerekli yasal alt yapılar daha tamamlanmamıştır.

Merkezi takas şirketi ise devlet tahvillerini kaydetme, vekaleten yönetme ve ihraçtan sonraki devlet tahvillerinin dağıtımını gibi bir çok fonksiyonları üstlenmiş ve sahte yönetim ve dağıtımın önüne geçmiştir. Bilgisayar ortamında tahvil ihracı ise, piyasa kurullarına göre tahvil fiyatının oluşmasını mümkün hale getirmiş ve ulusal tahvil piyasasının kurulmasına vesile olmuştur. 1999 yılında ise, Maliye Bakanlığı Merkezi Takas şirketinin geliştirdiği bilgisayar sistemi ile ülke çapında bankalar arası tahvil piyasası üzerinden tahvil ihraç etmiştir. Bu tahviller, aynı zamanda, sadece organize piyasalar üzerinden ihraç edilmiştir. İki piyasadaki aynı vadedeki devlet tahvilleri aynı faizi taşımamıştır. 2000 yılında ise, devlet tahvilleri satış birlikleri kurulmuş ve satış şekli ve fiyat teklif usulü gittikçe değişmiştir. 2002 yılından başlayarak, 7 yıl vadeli devlet tahvilleri denenmeye başlamıştır. 2003 yılında organize piyasaların tek bir şekilde devlet tahvili ihraç etmelerine son verilmiş ve takas şirketinin sistemi üzerinden teklif alma şekli ile ulusal kapsamda fiyat oluşturmaktadır.

7.3.2.2 Tahvil Tezgah Üstü Piyasası

Günümüzde Çin tezgah üstü tahvil piyasası üç şekilde çalışmaktadır: (1)Bankalar arası tahvil piyasası, (2)Organize olmuş ticari merkezler piyasalar, (3)Ticari bankalar ticaret bölümleri piyasası

1. Bankalar arası Tahvil Piyasası: Kurumsal yatırımcıların büyük çapta işlem yaptığı piyasasıdır. Büyük orandaki kaydedilmiş devlet tahvilleri ve tüm politik bankalar tahvili bu piyasada ihraç edilerek işlem görmektedir. Piyasa dışı alım satım işlemlerinin özelliği fiyat araştırarak serbest fiyat pazarlığı ile işlem yapma fırsatının olmasıdır.. Bankalar arası tahvil ticareti, merkezi takas şirketinin tahvil kaydetme sistemi ve ulusal bankalar arası fon merkezinin tahvil ticaret sistemi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ulusal bankalar arası para piyasası ticaret merkezi ticaret sistemi ile fiyat bilgileri verilmekte ve tahvil ticareti yapılmakta ve merkezi devlet tahvili takas şirketi aracılığıyla kaydı ve takası yapılmaktadır.

2. **Organize Ticari Merkezli Piyasalar:** Her türlü kuruluş ve kişisel yatırımcıların tahvil ticaretini yapabildiği piyasadır. Bu sistemde alıcı ve satıcı merkezin elektronik ticaret sistemine girerek işlem yapmaktadır

3. **Ticari Bankalar Ticaret Masası Piyasası:** Ticari bankalar bilgisayarlı ticaret bağlantı noktaları aracılığıyla alıcı fiyatları ile satıcı fiyatları, yatırımcı alım satım işlemlerini gerçekleştirmektedir. Hem de yatırımcı aynı zamanda tahvillerin vekaleten yönetimi ve takasını yapabilmektedir. İki yıldır artık büyük hazırlıklar sonucu Sanayi Ticaret Bankası, Ziraat Bankası, Kuruluş Bankası ve Çin bankası şubeleri, belirlenen noktalarda işlem yapma denemelerinde bulunmuştur.

Uluslararası tecrübelerle bakıldığında, tahvil ticareti genelde OTC piyasasında gerçekleştirilmektedir. Çünkü OTC piyasalarda işlem gören tahvillerin çeşitlilik ve işlem sayısında birinci piyasaya göre kaç kat büyük olmuştur. Çin’de 1993 yılından Haziran 1997 tarihinde kadar devlet tahvilleri, sadece organize olmuş birinci piyasada işlem görmüş ve devlet konseyinin onayı ile bankalar arası tahvil piyasası kurulmuştur. Günümüzde ise, organize ticaret merkezleri piyasası, tezgah üstü piyasası ve banka ticaret masası gibi üç alt piyasada işlem görmektedir. Tahvil ihraç hacmi ve işlem miktarı açısından bankalar arası tahvil piyasası ise, Çin tahvil piyasasının en önemli kısmını teşkil etmektedir.

İkinci el piyasa ticaret araçları ve ticaret hacminde hızlı gelişme sağlanmıştır. Bankalar arası tahvil piyasası genelde spot tahvil alım satım ve repo olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Çin tahvil piyasası temel piyasa araçları üzerine kurulmuş olup, gelecek piyasalar gibi yeni enstrümanlar gelişmemiştir. Bankalar arası tahvil piyasasında esaslı olarak devlet tahvilleri ve politik finansman tahvilleri işlem görmektedir. Organize ticaret merkezleri piyasalarında ise, devlet tahvili ve şirket tahvilleri işlem görmektedir. Son yıllarda bankalar arası tahvil piyasasında işlem gören tahvil sayısı her geçen gün artmaktadır. Ağustos 2002 tarihinde merkezi devlet tahvilleri takas şirketi vekaleten yönettiği tahvil hacmi ise, 2246,2 milyar yuana ulaşmıştır. Bunun 1311,5 milyar yuan olan kısmı ise devlet tahvili, 892,6 milyar yuan olan kısmı ise politik finansman tahvillerini oluşturmaktadır. Organize ticaret merkezlerinde yapılan işlem tutarı ise 180 milyar yuan olmuştur.

Bankalararası tahvil piyasası işlem hacmi, gün geçtikçe artış göstermiştir. Bu piyasa kurulmadan önce işlem hacmi çok küçük kalmış olup, 1999 yılında spot tahvil hacmi 3,7 yuan iken, 2001 yılında 84 milyar yuan olmuştur. 2002 yılından bu yana Çin Halk Bankası'nın bir takım yeni uygulamalarından dolayı büyük dalgalanma göstermiştir. 2002 temmuz sonu itibarıyla spot tahvil ticareti 197,7 milyar yuana ulaşmıştır.

2002 yılında bankalar arası tahvil piyasasındaki repo işlemleri hacmi organize ticaret merkezlerine göre fazla olmuştur. Özellikle 2001 yılından bu yana bankalar arası tahvil repo piyasası işlem hacimleri büyük artış göstermiştir. 2001 yılında bankalar arası repo işlemleri 4013,3 milyar yuan olmuştur.

7.3.2.3 Piyasa Katılımcıları

Bankalar arası tahvil piyasası kurulduğundan sonra merkez bankası yeni uygulamalar ile piyasanın gelişmesine ve piyasa katılımcılarının artmasına çaba göstermiştir. Bankalar arası tahvil piyasası kurulduğu ilk dönemlerde ise sadece 16 ticaret bankası üye olmuştur. Bu dönemde katılımcıların sınırlandırılması, piyasanın daha çok aktif olmasını engellemiştir. Her türlü finansal kurumların talebi üzerine, merkez bankası bir çok finansal kurumların katılmasına izin vermiştir. Nisan 2002 tarihinde katılımcıların daha da genişletilmesi ve tahvil piyasasının aktivitesinin artırılması amacıyla, merkez bankası bankalar arası tahvil piyasasında işlem yapacak olan kurumlar uygulamasında tekrar düzenleme ihtiyacını duymuştur. Genel şartları taşıyan tüm kurumlar bankalararası para piyasası ticaret merkezi ve takas şirketinde hesap açtırılması ve belirlenen sürelerde merkez bankasına bildirmeleri şartı getirilmiştir. Piyasaya giriş uygulamasındaki reform biyografik işlemleri azaltmış, piyasa verimliliğini artırmış ve piyasa katılımcılarını çoğaltmıştır. 2002 yılında bankalar arası tahvil piyasasında toplam 817 finansal kurum işlem yapmıştır. Bunlar, ticari bankalar ve onların yetkili şubeleri, yerel para cinsinden işlem yapma yetkisi olan yabancı bankalar, finansman şirketleri, kiralama şirketleri, karma sermayeli sigorta şirketleri, menkul kıymet ticareti yapan şirketler, menkul kıymet fonları ve tarım kredi

kooperatifleridir. Finansal kurumların çeşitlerine bakıldığında ise, her türlü finansal kurumların çoğunluğunu, genellikle tahvil piyasası katılımcıları oluşturmuştur.

7.3.3 Devlet Tahvili Piyasası

7.3.3.1 Gelişimi

Gün geçtikçe artan bütçe açıklarının hükümetçe hazine yerine tahvil ihracıyla kapatma yolunun tercih edilmesi, tahvil piyasasının daha hızlı gelişmesinde en önemli faktör olmuştur. Devlet tahvilini tekrar çıkarmaya başladığı 1981 yılından bugüne kadar olan kısa sürede hızlı gelişme göstermiş, devlet tahvili piyasası değişik dönemlerde farklı özellikler sergilemiştir.

7.3.3.1.1 1949-1956 Dönemi

Bu dönem, ekonomik politikaların merkezini iç savaştan çıkmış, yıkılmış ekonominin yeniden inşası üzerine oluşturmuş olup, ihraç edilen devlet tahvilleri sosyalist planlı ekonomisinin temelini atılması için kullanılmıştır. Bu dönemde ihraç edilen devlet tahvilleri hacim olarak çok düşük kalmış olup, bu sadece GSMH'nin %1'lik kısmını teşkil etmiştir.

7.3.3.1.2 1958 -1980 Dönemi:

Devlet, mali dengeleri sağlayabilmek amacıyla, devlet tahvili ihraç etmekten vazgeçmiştir. Bu dönemde genel olarak mali denge sağlanmış ve bütçe açıkları ise, tahvil ihracı ile finans edilme yerine merkez bankası aracılığıyla kapatılmaya çalışılmıştır.

7.3.3.1.3 1981-1993 Dönemi

Devlet gün geçtikçe artan bütçe açıklarının finansmanı ve önemli kalkınma projelerini finans etme amacıyla hükümet, 1981 yılında devlet tahvili ihracına yeniden başlamıştır. Bu dönemde ise, tahvil ihracında istikrarlı büyüme sağlanmış ve yılda ortalama olarak 19,8 milyar yuan tutarında tahvil ihraç edilerek toplam 210,6 milyar yuana ulaşmıştır.

7.3.3.1.4 1994 -1997 Dönemi

Bu dönem, ikinci ekonomik reformun başladığı dönem olup hükümet ekonomik sistemde yeniden düzenlemeye gitmiş ve bütçe açıklarının merkez bankasından alınan karşılıksız fon ile kapatılması dönemine son vermiş, bu da devlet tahvil ihracını büyütüştür. İlk kez 1994 yılında 100 milyar yuan rekorunu kırmış ve 1995 yılından sonra ise, her yıl bir önceki yıla göre %30 üzerinde büyüme kaydetmiştir. Bu büyüme oranı aynı yıl mali gelirlerdeki büyüme oranı ve GSMH büyüme oranından kat kat büyük olmuştur.

7.3.3.1.5 1998 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem

İç talepteki artış ve Asya finansal krizlerinin Çin ekonomisine olan etkisinin artması ile ekonomik büyümedeki istikrarı sağlamak amacıyla Çin hükümeti aktif mali politikalar uygulamaya ve devlet yatırımına gitmiştir. Bu da devlet tahvilinin hacim olarak artmasına neden olmuştur(Şekil7.3). 1998 yılında ise, 331,093 milyar yuan ile bir önceki yıla göre %33,7 oranında yükselmiştir. Bu oran 2003 yılında ise 635,5 milyar yuana ulaşarak yeni bir döneme girmiştir.

Devlet tahvil piyasası, Çin tahvil piyasasının kurulduğu günden günümüze kadar olan dönemde piyasanın mutlak büyük kısmını elinde bulundurmakta olup, tahvil piyasasındaki payında azalma olmasına karşın, hala piyasanın yarısından fazlasını elinde bulundurmaktadır. Günümüzde ise; hamile yazılı devlet tahvilleri, kabul edilir devlet tahvilleri, nama yazılı tahviller, deftere kaydedilmiş tahvil, tezgah üstü piyasada işlem gören deftere kaydedilmiş tahviller, elektronik nama yazılı devlet tahvili gibi bir çok devlet tahvil çeşidi bulunmakta olup, hamiline yazılı devlet tahvilleri piyasada pek fazla işlem görmemektedir¹⁸⁶.

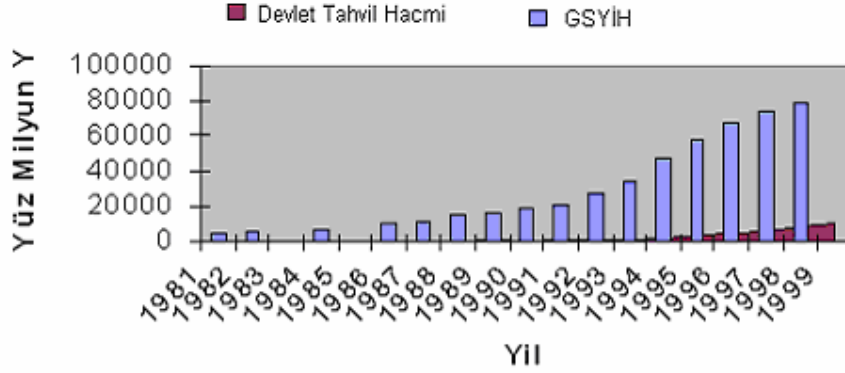
Devlet tahvil piyasası, Çin tahvil piyasasının kurulduğu günden günümüze kadar olan dönemde piyasanın mutlak büyük kısmını elinde bulundurmakta olup, tahvil piyasasındaki payında azalma olmasına karşın, hala piyasanın yarısından fazlasını elinde bulundurmaktadır. Günümüzde ise; hamile yazılı devlet tahvilleri, kabul edilir devlet tahvilleri, nama yazılı tahviller, deftere kaydedilmiş tahvil, tezgah üstü piyasada işlem gören deftere kaydedilmiş tahviller, elektronik nama yazılı devlet tahvili gibi bir

---

¹⁸⁶ [http://www.chinafis.com/knowledge/ShowArticle.asp?ArticleID=478\[19.01.2007\]](http://www.chinafis.com/knowledge/ShowArticle.asp?ArticleID=478[19.01.2007])

çok devlet tahvil çeşidi bulunmakta olup, hamiline yazılı devlet tahvilleri piyasada pek fazla işlem görmemektedir¹⁸⁷.

Şekil 7.3: Yıllar İtibarıyla Çin Devlet Tahvili Piyasası ve GSYİH'daki Değişim

Kaynak: Çin Halk Bankası Yıllık Rapor 1999, 2002, 2003, 2004

7.3.3.2 Devlet Tahvil Piyasasının Vade Yapısı

Çin devlet tahvillerinin vade yapısı diğer gelişmiş ülkelere göre bir o kadar basit olup, genelde 2 -5 yıllık orta vadeli tahviller esas olmak üzere, kısa ve uzun vadeli tahvillerin mevcut olduğu, “iki uç ince ortası kalın” piyasa görünümünü sergilemektedir. Devlet tahvilinin tekrar çıkarılmaya başlandığı 1981 yılından bu yana, hükümet sadece 1994, 1995, 1996 yılında vadesi bir yıldan kısa olan hazine bonusu ihraç etmiştir. 1998 yılından sonra ise 10 yıl, 15 yıl, ve 20 yıl vadeli devlet tahvili ihraç edilmiştir. Gerçi devlet tahvilleri vade olarak daha çok çeşitlenmeye doğru gelişme kaydetmiş olsa da, günümüzde vadesi bir yıldan kısa ve 6 yıldan uzun olan tahvillerin tutarı toplam tahvil tutarının %10'unu teşkil etmektedir. Ama buna karşın, 2 -5 yıl arasındaki tahviller toplam devlet tahvillerinin %80'inden fazlasını oluşturmaktadır. Yani tahvil ödeme hızı ortalama 6,6 yıl olmaktadır. Batı ülkelerinde ise, kısa vadeli tahvillerin toplam devlet tahvilleri içinde tuttuğu pay, %40-50 olmaktadır. Amerika hükümet tahvilleri piyasasında ise 1997 yılında ciro edilebilir devlet tahvilleri, toplam devlet tahvilleri içinde %63'ü teşkil etmekte olup, kısa vadeli tahviller %21, orta vadeli tahviller %41 ve uzun vadeli tahviller ise %52,9 oranını oluşturmaktadır. Batı

¹⁸⁷ <http://www.chinafis.com/knowledge/ShowArticle.asp?ArticleID=478>[19.01.2007]

lkeleriyle karşılaştırıldığında ise, piyasanın orta vadeli tahvillere yoğunlaştığı görülmektedir.

7.3.3.2.1 Devlet Tahvil Piyasasının Faiz Yapısı

Modern finansal piyasalarda faiz, piyasa arz ve talep koşullarına göre oluşurken, geri kalmış piyasalarda ise, serbest piyasa mekanizmasının tam olarak yerine getirilmemesi sebebiyle, piyasa koşullarını tam olarak yansıtamamaktadır. Çin devlet tahvilleri faiz getirisi 80'li yıllardan bu yana hükümetin piyasa koşullarına bakılmaksızın tek taraflı olarak belirlenmiştir. Uzun süreli gelişmelerle gittikçe piyasa koşullarına göre oluşmaya başlamıştır.

1981-1984 Dönemi: Düşük faiz dönemi olup bu dönemde devlet tahvillerinin faiz getirisi %4 – 8 arasında değişmiştir. Bu oran, aynı dönemdeki banka mevduatlarına uygulanan %8,28 oranının altında kalmıştır.

1985 – 1995 Dönemi: Bu dönemde ise, yüksek faiz getirili dönem olup bu dönemde %9-14 uygulanmış ve aynı dönem banka mevduat faiz getirisinden biraz fazla olmuştur. 1996 yılından bugüne kadar olan dönem piyasa faiz oranlarının uygulandığı dönem olmuştur. Bu dönemde devlet tahvillerine uygulanan faiz oranları, maliye bakanlığı ile satışı üstlenen kuruluşlar ile olan pazarlıklar sonucu belirlenmeye çalışılmıştır.

7.3.3.2.2 Devlet Tahvil Piyasası Likiditesi

Devlet tahvilinin likiditesi ulusal ekonominin gelişmesinde önemli role sahip olup, devlet tahvilinin likiditesinin yüksek olması, merkezi maliyenin tahvil ihracındaki riski ve maliyetin aşağıya çekilmesini, finansal kurumların aktif ve pasif bilançosunu yönetmeyi kolaylaştırmakta ve merkez bankasının bu finansal araçlarla para politikası üzerindeki etkinliğini artırmaktadır. Diğer taraftan, devlet tahvilinin likiditesinin artırılması, tahvile olan talebin artmasına yol açmakta ve hükümetin piyasadan daha kolay ve düşük maliyette borçlanma imkanı sağlamaktadır. Aynı zamanda da banka mevduat faiz getiri oranı ile devlet tahvili getiri oranı arasındaki farkın azalmasını

sağlamaktadır. Devlet tahvil faiz getiri oranı temel faiz oranına yaklaştırmaktadır. Günümüzde devlet tahvilinin likiditesi çok düşük olup, bu, bir taraftan devlet tahvilinin işlem gördüğü piyasaların geç gelişmeye başlamış olması nedeniyle diğer gelişmiş ülke piyasasına göre çok geride kalmıştır. Bu geri kalınmışlık devlet tahvilinin vadesi, çeşidi ve yapısının çok sade olmasında kendini göstermektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, devlet tahvillerinin vadesi genelde 2 -5 yıl arasında olup uzun vadeli tahviller hacim olarak göreceli az ve çeşidi pek fazla değildir. Kısa vadeli tahviller de çok azdır. Genelde kısa vadeli tahvillerin likiditesi daha güçlü olup gelişmiş ülkelerde açık piyasa işlemleri için büyük önem taşımaktadır. Ancak, devlet tahvilleri piyasalar arasında serbestçe dolaşıma sahip değildirler. Bu, devlet tahvilinin likiditesini düşürmektedir.

7.3.3.2.3 Devlet tahvil Piyasasının Faiz Yapısı

Modern finansal piyasalarda faiz piyasa arz ve talep koşullarına göre oluşurken geri kalınmış piyasalarda ise serbest piyasa mekanizmasının tam olarak yerine getirememesi sebebiyle piyasa koşullarını tam olarak yansıtamamaktadır. Çin devlet tahvilleri faiz getirisi 80'li yıllardan buyana hükümetin piyasa koşullarına bakılmaksızın tek taraflı olarak belirlenmiştir. Uzun süreli gelişmelerle gittikçe piyasa koşullarına göre oluşmaya başlamıştır. Çin devlet tahvilinin faiz oranının belirlenmesi ise üç tarihi dönemlere göre incelemek mümkündür.

1981-1984 dönemi: düşük faiz dönemi olup bu dönemde devlet tahvillerinin faiz getirisi 4 – 8% arasında değişmiştir. Bu oran aynı dönemdeki banka mevduatlarına uyguladığı 8,28% oranın altında kalmıştır. 1985 – 1995 dönemi ise yüksek faiz getirili dönem olup bu dönemde 9-14% uygulanmış ve aynı dönem banka mevduat faiz getirisinden bir az fazla olmuştur. 1996 yılından bugüne kadar olan dönem piyasa faiz oranlarının uygulandığı dönem olmuştur. Bu dönemde devlet tahvillerine uygulanan faiz oranları maliye bakanlığı ile satışı üstlenen kuruluşlar ile olan pazarlıklar sonucu belirlenmeye çalışılmıştır.

7.3.3.2.4 Devlet Tahvilinin Dağıtım Şekli

Devlet tahvili piyasası iki alt piyasadan oluşmaktadır: Birincisi, devlet tahvili ihraç piyasası, diğer bir adıyla, Birincil tahvil piyasası, yani toptan piyasa, ikincisi ise, devlet tahvilinin işlem gördüğü piyasa, yani ikincil piyasa olup, perakende piyasasıdır.

Merkezi hükümet, birincil piyasa aracılığıyla ellerinde bir o kadar büyük fon bulunduran yatırımcılara satmakta ve bu yatırımcılar ikincil piyasa aracılığıyla elindeki devlet tahvillerini daha küçük yatırımcılara satmaktadır. Yani birincil piyasanın sorunsuz işlemesi, hükümetin tahvil ihracı için çok önem taşımaktadır.

Devlet tahvili, 1980'li yıllarda devletin yönetimi tarafından piyasa koşullarına bakılmadan direkt dağıtım yapma usulü kullanılırken, 1990'lı yıllarda ise satışta garanti usulü (underwriting)¹⁸⁸ kullanılmaya başlanmış olup, bu dönemde ise likiditesi son derecede düşük olan nama yazılı devlet tahvilleri ihraç edilmiştir¹⁸⁹. O tarihten bugüne kadar devlet tahvili dört şekilde halka ihraç edilmektedir. Halka doğrudan ihraç, vekaleten satış, garantili satış ve açık ihale usulü ile satış usulü kullanılmaktadır. Hükümet geçen yüz yılın 80'li yıllarında halka direkt ihraç usulü kullanırken, 80'li yılların sonları ve 90'lı yılların başlarında ise, vekaleten satış usulü kullanmaya başlamıştır. 90'lı yılların sonuna doğru, garantili satış usulü ile tanışmıştır. Açık ihale usulü ile ihraç usulü ise serbest piyasa mekanizmasının yerine oturmaya başladığı son dönemlerde kullanılmaktadır. Hükümet, 1996 yılından sonra, tahvil ihraç piyasasına rekabet ortamını kazandırmış olup, 2003 yılından başlayarak hükümet, yatırımcı çağırma sisteminde büyük değişikliğe gitmiştir.

7.3.3.4 Devlet Tahvili Hacmindeki Gelişme

1994 yılından bugüne kadar devlet tahvili hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Özellikle son iki yılda hükümetin aktif mali politika uygulaması, bu yükselmeyi daha da hızlandırmıştır. Doğal olarak buda, devlet tahvilinin gerçekten yüksek olup olmadığı

---

¹⁸⁸ Underwriting - Özellikle halka arzlarda kullanılır. Menkul kıymet ihraç eden kuruluşun elindeki ihraç edilecek tüm hisselerin aracı kurum veya konsorsiyum tarafından yeniden satılmak üzere satın alınması işlemidir. Böylece menkul kıymet ihracında bulunan şirketin ihraç etmekte olduğu tüm hisselerin satılacağına garantisi verilmiş olur.

¹⁸⁹ <http://www.bond-china.com/ShowArticle.asp?ArticleID=22519>[15.03.2007]

ve bu tür yükselişin ulusal ekonominin geleceğini negatif etkileyecek olan ödeme zorluğunu meydana getirip getirmeyeceği sorusunu beraberinde getirmektedir.

Bilindiği üzere devlet tahvili tek başına oluşan ekonomik bir olgu değildir ve aynı zamanda ulusal ekonomi ve mali gelir ile çok sıkı ilişkilidir. Günümüzde devlet tahvilinin yeterli olup olmadığı uluslar arasında aşağıdaki gibi dört oranla belirlenmektedir. (1) Devlet tahvili kaldıraç oranı: Belirli bir yıldaki toplam tahvil hacmi/aynı yıl GSYH, (2) Borçlanma Oranı: Belirli bir yıl toplam dağıtılan devlet tahvil hacmi /aynı yıl GSYH, (3) Devlet tahvili mevcudiyet oranı: Belirli bir yıl dağıtılan devlet tahvil hacmi / mali gider, (4) Ödeme oranı: Ödenecek faiz tutarı/mali gelir

Bunlardan ilk ikisi ise ulusal ekonomi açısından devlet tahvilinin hacmini ifade ederken, son ikisi ise, mali gelir açısından devlet tahvilinin durumunu açıklamaktadır.

Devlet Tahvili Kaldıraç Oranı: İlk önce şurası açık ki, devlet tahvil hacmini belirleyen en önemli unsur, aynı yıl GSTH'dır. Dünya ülkelerinin tecrübelerine bakıldığında ise, gelişmiş ülkeler için bu oran %45 uygun görülmektedir. Çin'de genelde bu oran %20 civarındadır. Bu oran, devlet tahvillerinin hacmindeki artış ile birlikte yükseliş trendi göstermiştir. Bu oran, 1991 yılında sadece %5,41 iken, 1996 yılında artarak, %5,6, 2000'de %14,5 ve 2004 yılında ise, %21,6 olarak gerçekleşmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi, son yıllarda büyük artışlar kaydedilmiştir. Ama bu oran, diğer gelişmiş batı ülkelerine göre hala küçük ölçekte. Örnek olarak, bu oran 1990 yılında Japonya'da %44,2, A.B.D'de %38,1, Almanya'da %22,7 ve Kanada'da ise %44,1 olarak gerçekleşirken, Çin'de ise bu oran %4,8 olmuştur. 2001 yılında euro kullanılan ülkelerde bu oran ortalama %63,0 civarındayken, Çin'de %16,29 olarak gerçekleşmiştir. Farklılıkların bu kadar büyük olması öncelikle birkaç yüz yıllık birikim ve menkul kıymetler piyasasının sağlam mali sistem üzerine kurulmuş olması ile, aynı zamanda yasal ve yapısal alt yapının sağlamlığından kaynaklanmaktadır.

7.3.3.5 Devlet Tahvil Piyasasının Gelişimdeki Sorunlar

Tahvil piyasası sermaye piyasasının en önemli halkalarından biridir. Bu piyasada ticari bankalar, menkul kıymetler ticaret şirketleri, sigorta şirketleri, sosyal

fonlar, sanayi fonları, gayri menkul yatırım fonları ve yatırım fonları, işlem yapma lisansına sahip olan yabancı yatırımcılar ve kişilerin hepsi tahvil piyasasının katılımcılarıdır. Çin tahvil piyasası kısa bir süre içinde büyük gelişme sağlamıştır. 2005 yılı sonu itibariyle, sadece bankalar arası tahvil piyasasında vekaleten yönetilen toplam tutar 6,5 trilyon yuan olurken, hesap sahipleri ise 5030 adete ulaşmıştır. Bunların 234'ü ticari bankalar, 668'i tarım kredi kooperatifleri, 362'si yatırım fonları, 98'i menkul kıymet ticaret şirketi, 63'ü sigorta şirketi olmuştur. Çin tahvil piyasası hızlı gelişmesine karşın, gelişmiş piyasalara göre büyük fark vardır. Devlet içi tahvil piyasası daha başlangıç dönemindedir ve yasal alt yapı ve ölçek olarak daha tamamlanmamıştır.

Çin tahvil piyasasının ilk önceleri tek taraflı olması, likiditesinin düşük olması ve yeni araçların piyasaya sürülmesinin zor olması gibi birçok sorun vardı. Günümüzde, bulunan iki tarafın serbestçe fiyat üzerinde anlaşma sistemi, piyasa gereksinimi karşılamakta, ticaret ise, temel faizin şekillenmesinde yetersiz kalmıştır. Günümüzde tahvil yatırım seçenekleri fazla değildir. Ticari bankalar ise, bu piyasada önemli fon temin eden taraf olmuştur. 2004 yılında ticari bankaların birincil piyasa hacminde %61,8'lik bir yere sahip olmuştur.

7.3.4 Özel Kesim Tahvilleri

Çin özel kesim tahvil piyasası, yenide gelişmekte olan bir piyasadır. Günümüzde ise genel sanayi tahvilleri, sanayi iç kesim tahvilleri ve sanayi kesim kısa vadeli finansman tahvili gibi üç alt piyasadan oluşmaktadır.

Normal sanayi kesim tahvili ise yerel sanayi kuruluşlarının ihraç ettikleri tahvil türü olup, toplanan finansal kaynaklar yerel bölgenin önemli yatırımları veya sanayi kuruluşlarının döner sermayedeki finansman açığını kapatma amacıyla kullanılmaktadır. Bu tür tahviller 20 . yüzyılın 80'li yılların ortasında ihraç edilmeye başlamış olup, yerel bölgelerin çıkardıkları bu tür tahviller pek fazla standart olmamıştır. 1987 yılında Devlet Konseyi, "Sanayi Kesim Tahvilleri Geçici Yönetmeliği"ni çıkarmış, Ağustos 1993 dönemde ise Devlet Konseyi tekrar "Sanayi Kesim Tahvilleri Yönetmeliği" ilan ederek, yerel bölgelerdeki sanayi kesiminin çıkardıkları tahvilleri standartlaştırmıştır.

Aynı zamanda yönetmeliklerde ise, Çin Planlama Komitesi, ÇHB, Maliye Bakanlığı, Devlet Konseyi Menkul Kıymetler Komitesi'nin yıllık menkul kıymet ihraç planı dahilinde Devlet Konseyi'nin onayını alması gerekmektedir.

Sanayi kesim iç tahvilleri ise, Şirketler Kanunu esasında çalışanlara dağıtmak üzere çıkarılan tahviller olup, belirli bir süresi ve faiz ödemesi olan kıymetli menkul kıymet senedir. 1984 yılında Çin'de şehirlerden köy kentlere kadar kolektif şirketler ve karma sermayeli sanayiler kurulmuş ve bu sanayi kesiminin ihtiyaç duyduğu fon gereksinimi bankaların açtığı kredilerle yetersiz kalması ile banka dışından fon toplama eğilimi başlamış, önceleri fon getirenlere iş imkanı verme şeklinde toplamıştır. Finansman açığını da sanayi içinde kendi çalışanlardan topladığı fon ile karşılamaya çalışmıştır. 1985 yılında Shanghai, Shiyang, Xian Hairben Guangzhou Shezhen bölgelerinde bulunan Çin Halk Bankası iç kısımda fon toplama işlemleri için yönetim belirlemiştir. 1986 yılına gelindiğinde bu tür unsurlar ile toplanılan fonların toplamı 10 milyar yuanın üzerinde olmuştur. 5 Mart 1989'da Devlet Konseyi, "Sanayi Kesim İç Kısımda Fon Toplama Yönetmeliğini Güçlendirme" ilan ederek, ulusal standarta bağlamıştır.

Tablo7.3: Yıllar İtibariyle Sanayi Kesim Tahvil Hacmindeki Gelişim

(10 milyon yuan)

Yıl	95	96	97	98	99	2000	2001	2002
Dağıtım Hacmi	301	269	255	148	158	83	245	325

Kaynak: 2003 Çin Menkul Kıymetler Piyasası yıllık Bülteni

Sanayi kesimi kısa vadeli finansman tahvilleri ise, sanayi kesiminin kısa vadeli finansman açığını kapamak amacıyla halka ihraç ettikleri vadesi 9 aydan az olan kıymetli evraktır. Bu tür tahviller 1988 yılından sonra ihraç edilmeye başlamış olup kısa sürede hızlı gelişme sağlamıştır(Tablo7.3). Merkez Bankası 1986 şubat ayında "Sanayi Kesim Kısa Vadeli Finansman Bonosu İhracındaki Sorunlar"ı ilan ederek, sanayi kesimin merkez bankasının onayını almak şartı altında kısa vadeli finansman

bonosu ihraç etmeye imkan tanımış ve ulusal fon kredi planına dahil edilmiştir. İhraç hacmini Merkez Bankası yıl başında bir kez belirlemiş ve yerel merkez bankaları şubesi kontrol etmiştir. Finansal kurumlar şirket adına dağıtımını gerçekleştirmektedir. Nisan 1989 tarihinde Merkez Bankası ek yönetmelik ilan ederek, bu tür tahvil faizlerinin aynı dönem banka tasarruf mevduat faiz oranlarının %40'ın üzerinde seyretmesini belirlemiştir.

8.BÖLÜM

ÇİN DÖVİZ PİYASASI ve

DÖVİZ KUR POLİTİKASI

Döviz piyasası yabancı ülke paralarının alınıp satıldığı finansal bir piyasadır. 1970'lerin başlarında Bretton-Woods sisteminin çökmesi ile ülkeler arasında entegrasyonun artması ve finansal serbestleşme sürecinin hızlanmasıyla döviz piyasası işlem hacmi ve piyasa araçları bakımından önemli gelişmeler kaydetmiştir. Çin, ihracata dayalı kalkınma stratejisi benimseyen ülke olduğundan, döviz piyasası ulusal ekonominin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Çin döviz piyasası değişik tarihi gelişim sürecinde diğer finansal piyasalarda olduğu gibi, kısa sürede büyük gelişime kaydetmiştir.

Bu bölümde, önce Çin Döviz Piyasası tarihi gelişim süreci içinde ele alınmakta ve döviz piyasasının yapısı incelenmektedir. Sonradan Çin ekonomisi için uygun döviz kur sistemi seçimi genel teori ve uluslar arası döviz kur sistemindeki gelişmeler ışığı altında teorik ve pratik açıdan ele alınmaktadır. Son olarak, Çin Döviz kur Politikasının yönü ve yapılması gereken kademeler irdelenmektedir.

8.1 ÇİN DÖVİZ PİYASASINDAKİ REFORMLAR ve EKONOMİYE ETKİSİ

Reminbi, Çin'in resmi parası ve kısaltılması RMB'dir. '**Halk Parası**' olarak tercüme edilmektedir. Çin Halk Bankası aynı zamanda Çin Merkez Bankası olma sıfatıyla RMB' yi düzenleme, ihraç etme ve tedavülden kaldırmada tek yetkili kuruluştur.

ÇHC'nin kurulduğu 1949 yılından bugüne kadar ÇHB ülke ekonomisinin genel durumu ve gereksinimini gözeterek, ulusal döviz piyasasını kurmaya çalışmıştır. Değişik dönemlerde farklı döviz kur politikası benimsemiştir. Özellikle 1979 yılında başlayan reform ve dışa açılma sürecinin başlaması ile, döviz piyasası ülke ekonomisinde daha da öneme sahip olmuştur. Çin döviz piyasasını 1949-1979, 1979-1986, 1986-1994 ve 1994 yılından bugüne kadar olan tarihsel süreçte izlemek mümkündür.

8.1.1 1949 – 1979 Arası Para Piyasası

1949 yılında, Çin ekonomisi yeni bir döneme girmiş ve Sovyet modeli merkezi planlama ekonomisi yürürlüğe girmiştir. 1979 yılından önce döviz arz ve talebi merkezi hükümet tarafından ulusal ekonomik plan altında belirlenmiştir. İhracat başta olmak üzere tüm döviz gelirleri kamu sermayeli bankalar ve ÇHB'da tutulması zorunlu hale getirilmiştir. Döviz giderleri ise ulusal döviz planı altında hükümetçe kamu sektörler için kullanılmıştır. Bu dönemde yasal olan ulusal düzeydeki döviz piyasası kurulmamıştır.

Bankacılık sistemini belirli bir şablona oturtmayı, yüksek enflasyonu kontrol altına almayı hedefleyen ÇHB, RMB'nin değerinin belirlenmesine yönelik bir dizi yeni politikaları uygulamaya koymuştur. Bu dönemde ÇHB'nin uyguladığı döviz kur politikalarını 1949-1955, 1955-1973 ve 1973-1979 dönemleri gibi üç alt dönemde incelemek mümkündür.

1949-1955 Dönemi: Bu dönemi, tek döviz kurunun mevcut olduğu ve döviz kurunun serbest piyasa koşulları altında belirlendiği bir döviz piyasası dönemi olarak nitelemek mümkün. 1948 yılı ÇHB'nin kurulması ile ilk kez RMB tedavüle sürülmüş ve hakimiyetin kurulduğu bölgelerde tedavüle girmiştir. RMB'nin yabancı ülke

paraları karşısındaki değeri öncelikle deniz kıyısı bölgelerinde oluşmaya başlamıştır. 1949 yılında ÇHB, ülke finanssal ve parasal sistemi yeniden düzene konulması, yabancı döviz ticaretinin tek merkezden yönetilmesi, enflasyonun kontrol altına alınması ve fiyat istikrarının sağlanması amacıyla ilk kez ulusal düzeyde bir döviz kurunu açıklamıştır. ÇHB tarafından belirlenen döviz kuru aynı malın ülke iç ve dışındaki fiyat düzeylerinin karşılaştırılması, ihracata konu olan %75-%80 olan malların ihracat maliyetleri üzerine %5 ila %15 arasında kar marjı eklenerek hesaplanmıştır¹⁹⁰. Bu uygulama, ihracatı teşvik etme ve ithalatı kısıtlama yönünde ekonomik büyümeye pozitif etki göstermiştir. Döviz kurunda da iç ve dış piyasa fiyat düzeyindeki değişimlere uygun olarak sürekli ayarlama yapılmıştır.

1949 yılında açıklanan döviz kuru, RMB nin (1 U.S. Doları = 80yuan Eski RMB) U.S. doları karşısındaki değeri olup, diğer ülke paraları karşısındaki değeri ise yabancı ülke paralarının Amerikan Doları karşısındaki kuru aracılığıyla hesaplanarak elde edilmiştir. 1950 yılında Amerika-Kore savaşının patlak vermesi ile, 1 Ocak 1952 tarihinde RMB'nin direk dolara bağlanması politikasından vazgeçilerek, İngiliz Punduna bağlanmıştır. 19 Ocak 1949 tarihinde bir Amerikan Doları 80 yuan eski RMB iken, iç piyasadaki fiyat yükselişi ve dış piyasadaki fiyat düşüşleri sonucu 3 Mart 1950 tarihinde bir dolar 42000 yuan eski RMB olmuştur. Bu dönem içinde döviz kurunda 52 kez ayarlanmaya gidilmiştir. Planlı ekonominin yavaş da olsa yerine oturtulması ile, iç piyasada fiyat düzeyi düşmeye başlamış ve yüksek enflasyonun kontrol altına alınması ile Aralık 1952 tarihlerinde bir Amerikan Doları 26170 yuan eski RMB olmuştur.

ÇHB, sıkı bir döviz kur politikasını uygulayarak, 1950 yılının başlarında yasalar gereği dışarıda yaşayan Çin vatandaşları, Çin'deki yabancı turistler ve yabancı elçilik ve temsilciliklerini de içine alan tüm yabancı döviz sahiplerine ÇB'da mevduat hesabı açtırma zorunluluğu getirilmiş ve ÇB'nı döviz ticaretindeki tek yetkili banka olarak belirlemiş ve bir çok başka ülke parası gibi, RMB'nin de konvertibilitesi olmamıştır.

Bu dönemde döviz piyasası şu özellikleri taşımıştır:

---

¹⁹⁰ Li Ping, Yang Cheng Fang, Ren Min Bi Hui Lu, Beijing , Jngji Kexue Chubanshi, Beijing Xinhua Yinuachang Yinshua,1997 s:83

- Döviz kuru serbest piyasa koşulları altında değişim göstermiştir. Diğer bir deyişle, ülke iç ve dış fiyat düzeylerindeki değişme, döviz kurundaki değişmelerin ana nedeni olmuştur. İç piyasada fiyat yükseldiğinde RMB'nin de piyasa arz talebine göre dolar karşısında değeri düşmüştür.

- RMB döviz kuru değişimi çok hızlı olmuştur. Bazı yıllar içinde 50'den fazla değişim göstermiştir.

- RMB döviz kurunun değişim aralığı da büyük olmuştur. 1949 yılının başlarında bir Amerikan Doları 80 yuan eski RMB iken, Mart 1950 tarihinde ise bir Amerikan doları 4200yuan eski RMB olmuştur. Değer kaybetme oranı %542'dir.

- ÇHB'nın tek döviz kurunu açıklamasına karşı bölgesel farklılıklardan dolayı bölgeden bölgeye fark eden, birbirine yakın olan döviz kurları ortaya çıkmıştır.

1955-1972 Dönemi: ÇHB, 1955 yılında, eski RMB'lerin ekonomik gelişmelere ayak uyduramaması nedeniyle, yeni RMB'yi tedavüle sürmüştür. Bu dönemde sosyalist merkezi planlı ekonomiye geçiş belirli derecede başarıya ulaşmış ve sosyalist ekonomik değişim tamamlanmıştır. Sovyet modeli yüksek merkezi plan ekonomisinin rayına oturmasıyla, RMB büyük yabancı paralar karşısında sabit bir seyir çizmiştir. Bu dönemde RMB/Pond paritesi sadece bir kez değişmiş, yani 6,893¥/1£ iken, 5,908¥/1£ olmuştur. RMB/USD kuru da Ekim 1971 tarihinde bir kez ayarlanarak, 2,4618¥/1\$ dan 2,2673¥/1\$ olmuştur. Bu dönemde döviz kuru sabit seyir izlemiş ve sadece bir yabancı para cinsine bağlanmıştır. Yüksek merkezi plan ekonomisinden dolayı, piyasa mekanizması etkili olamamıştır. Kur rejiminin yeni olması, ihracat kapasitesinin düşük ve ithalata olan talebin yüksek, aynı zamanda politik ihtiyaçların daha ağırlıklı olması nedeniyle, RMB'nin gerçek değeri piyasa değerinden yüksek belirlenmiştir.

Bu dönemde döviz piyasası şu özellikleri sergilemiştir:

- RMB döviz kuru bu dönem içinde birkaç değişiklik dışında sabit bir seyir izlemiştir.

- RMB döviz kuru sadece ticaretten değil, aynı zamanda piyasa arz ve talep mekanizmasından da ayrı kalmış ve ticarete konu olmayan işlemlerde ve planlamalarda bir araç olarak kullanılmıştır.

1973-1979 Dönemi:

Bu dönem, 1973 yılı batı ülkelerinin dalgalı kur sistemini uygulamaya başladığı tarihten, 1980 yılı RMB'nin ticari iç hesap döviz kurunun ortaya çıkmasına kadar olan süreci kapsamaktadır.

1973 yılında patlak veren dünya petrol krizinden dolayı, yükselen petrol fiyatlarıyla birlikte dünya mal fiyatları da aralıksız yükselmiştir. Bununla bir çok ülke kendi paralarının değerini piyasa arz talep hareketine göre serbest bırakmıştır. Bu gelişmeler altında ÇHB, RMB döviz kurunun istikrarını sağlamak ve dış dalgalanmalarının ülke ekonomisi üzerindeki negatif etkisini azaltmak amacıyla doğrudan dolara bağlanma politikasından vazgeçerek, uluslararası ticarete konu olan bir çok ülke parasından oluşan para sepetine bağlamıştır. Bu kur sepeti Çin ile ticarete ağırlıklı olan ve uluslararası ticarete konu olan paralar ağırlıklı olarak oluşturulmuştur. 1979-1980 arasında dolar %39,2 değer kaybetmiştir. 1973 yılında 2,46 yuan olan Amerikan doları, 1980 yılında 1,50 yuan olmuştur. Sepetteki paraların ağırlığı da 1973 -1984 arasında yedi kez ayarlama görmüştür. 1971 yılındaki sert düşüşten sonra, 1973 yılında da Amerikan Doları değerinde %10'luk düşüş yaşanmıştır. RMB/USD paritesinde kademeli olarak bir çok kez ayarlama yapılmıştır. Bu dönemdeki döviz kuru gerçek değerinin üstünde seyretmiştir. 1980 yılında döviz kuru 2,4618¥/1\$ dan 1,4480¥/1\$ olarak ayarlanarak, yuan, dolar karşısında %70 değer kazanmıştır. Bu gelişim, ihracatın düşmesine neden olmuştur.

Bu dönemde döviz piyasası şu özelliği sergilemiştir:

- Bu dönemde ticarete konu olan ve olmayan işlemlere aynı döviz kuru uygulanmıştır.
- Çin parasının tek yabancı paraya bağlanmasından vazgeçilerek, birçok yabancı paradan oluşan para sepetine bağlanması uygulanmasına geçilmiştir. Bununla, RMB döviz sepetindeki paraların ağırlıklı değerindeki değişmeye göre değişme kaydetmiştir.
- ÇHB'nin ana amacı, Çin parasının değerini istikrara kavuşturmak olduğundan, döviz kuru yüksek tutulmuştur.

1979 yılına kadar Çin’de resmi bir döviz piyasası şekillenmemiştir. Tüm döviz girdileri kamu sermayeli bankalar ve Çin Halk Bankası’nda toplanmış ve döviz giderleri ise, devlet kalkınma politikasınca planlı şekilde kamu sermayeli işletmelere paylaştırılmıştır.

8.1.2 1979-1985: Çift Döviz Kur Sistemi

Bu dönem, resmi kur ile ticari iç hesap kurunun mevcut olduğu bir dönemdir. 1979 yılı iç ticari hesap kurunun ortaya çıkmasıyla başlayıp, 1985 yılında ortadan kaldırılmasıyla son bulmuştur.

1979 yılında Çin hükümeti ekonomik reform ve dışa açılma politikası başlatmıştır. 1979 yılından sonra dış ticaretin, sadece hükümetin belirlediği kamuya ait dış ticaret şirketleri aracılığıyla merkezi plan altında gerçekleştirilmesine son verilmiştir. Tüm yabancı para girdisinin hükümetin ikinci bir tebliği olmadan tamamının ÇB’na satılması zorunluluğu kaldırılmıştır. Sanayi sektör rekabet gücünün artırmak ve ihracatı teşvik etmek amacıyla bir çok kamu sermayeli dış ticaret şirketlerinin yapısı değiştirilerek, kazanılan dövizin belirli bir oranının döviz girdisi yapan kurumun serbest kullanmasına izin verilmiştir. Bu oran 1979 yılında %6,5 iken, 1983 ve 1988 yıllarında kademeli olarak yükselerek sırasıyla %30 ve %44 olmuştur. Bu uygulanma 1998 yılında tamamen kaldırılmıştır. Kurumların ihtiyacı olduğu döviz gereksinimi, ÇHB’nin ilan ettiği kurdan sağlanmıştır. Bu tür düzenlemeler ile döviz girdilerinin paylaşım ve kullanım haklarının tamamen merkezde olmasına son verilmiştir. Çok kazanan çok kollanma hakkına sahip olma prensibi ile, ihracata canlılık kazandırılmıştır. Sanayi sektörünün döviz kazancını serbest kullanmalarına imkan verilmiştir.

Döviz kurunda 1979 yılından önce ticarete konu olan ve olmayan döviz girdileri için aynı kur uygulanmış, bu da RMB kurunun yüksek kalmasına, ithalat ve ihracata konu olan malların fiyatlarının değişmemesi ve kurların gerçek piyasa etkisini yansıtmaması sonucu ihracatta genel olarak zarar edilmesine, ithalatta fazla kar elde edilmesine neden olmuştur. Dış ticarete sadece kamu şirketlerinin gerçekleştirmesinde bu durum ortaya çıkmazken, 1979 yılından sonra dış ticaretin yerel kurumlara bırakılması ve bu kurumların tamamının ihracat ile aynı zamanda ithalat işlemleri

gerçekleştirmemesi sonucu, ithalat ve ihracat birbirini dengeleyememiştir. İhracat yapan kurum ihracattan doğan zararı telafi etme fırsatı bulamamıştır. 1979 yılında bir Amerikan doları üzerinden ihracat malının döviz değişiminden sonraki maliyeti 2,40 yuan iken, yeni düzenleme gereği ihracattan elde edilen döviz kuru 1,50 yuandan değiştirilmiştir. Bununla, ihracatçı firma bir dolarlık ihracattan 0,9 yuan zarar etmiştir. Ticarete konu olmayan işlem için uygulanan döviz kuru için bu kur çok düşük olmuş, bu durumda ihracatın özendirilmesi amacıyla kur yükseltilmiştir. Bununla, 1981 yılından başlayarak, dış ticarete konu olan işlemler için ayrı ve dış ticarete konu olmayan işlemler için ayrı kur uygulamaya başlanmıştır. Dış ticarete konu olan işlemler için uygulanan döviz kuru 1978 yılında ihracata uygulanan döviz kuruna belirli oranda kar eklenerek hesaplanmıştır ve dört yıl boyunca değişiklik yapılmamıştır. Bu dönemde ihracat mallarındaki maliyet yükselişine karşın, dış ticarete konu olan iç hesap kuru değişmemiş ve sadece bir Amerikan doları 2,80 yuanda kalmış ve 1984 yılında kaldırılmıştır. Diğer taraftan, ticarete konu olmayan işlemler için uygulanan döviz kuru ise, resmi kurumların ilan ettiği 1,53 yuan dolar kuru üzerinden uygulanmıştır ve bu kur sepet kuru üzerinde hesaplanmıştır. Bu kur bir dolar, 1,52 yuan olmuştur. 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin sıkı para politikası uygulaması faiz yükseltimi ve vergi indirimi nedeniyle Çin parası dolar karşısında %58,8 oranında değer kaybetmiştir. Yani 7 temmuz 1980 yılında 1,448¥/ 1\$ ise, 7 temmuz 1984 tarihinde 2,30¥/1\$ olmuştur.

Çift döviz kur politikası ilk dönemlerde ihracatın büyümesi ve karlı olmasında etkili olmuşsa da, sonradan ithalattan doğan zararı telafi etmekte yetersiz kalmıştır. 1980-1984 yılına kadar olan tarihler arasında iç ticaret kuru 2,80¥/1\$ iken, bu tarihlerde ihracattan elde edilen döviz girdisi maliyeti, 1983 v3 1984 yıllarında sırasıyla 3,07¥/1\$ ve 2,80¥/1\$ olmuştur.

Bu dönemde döviz piyasası şu özelliği taşımaktadır:

- Çift kurun aynı zamanda mevcut olması göstermelik bir şekil almıştır.
- ÇHB döviz kur politikasının merkezini ise, ticarete konu olan işlemler için uygulanan döviz kuru almıştır.
- Kurların yüksek olması ile kur politikasının ekonomideki önemli rolü kullanılamamıştır.

Hükümet tek döviz kuru rejimine geri dönerek, dış ticareti artırmak için iç ticari işlem kurunu 1985 yıllarının başlarında kaldırmış ve tüm işlemler, ilan edilen resmi kur üzerinden yapılmıştır.

8.1.3 1986-1993 Arası : Piyasa Kuruna Doğru Gelişme

Bu dönem ticari iç hesap kurunun kaldırılması ile tekrar tek döviz kurunun başladığı 1985 yılından, çift döviz kurunun birleştirildiği 1994 yılı kadar olan yılları kapsamaktadır. Bu dönem gerçi tek döviz kur politikası uygulandığı dönem olarak görünse de, swap piyasasının açılması ile meydana gelen swap döviz kurunun da mevcut olması, aslında çift döviz kur dönemi olduğunu göstermiştir.

Ticari iç işlem kuru ile ticarete konu olmayan işlemler için uygulanan kurun aynı anda mevcut olması, uzun dönem ithalattan doğan zararın kapanmasında yeterli olmamış ve bunun yanı sıra bu uygulamalardan dolayı uluslararası baskılarına maruz kalmıştır. IMF'in çift döviz kur politikasını sadece kısa dönemler ve ödemeler dengesindeki problemleri çözme amacıyla kullanmasına izin vermesinden dolayı, Çin'de uzun dönem uygulanan Çift kur uygulamasından duyduğu rahatsızlık, buna ek olarak ticari ortaklardan, özellikle Amerika'dan gelen şikayetler nedeniyle ÇHB, 1985 yılında resmi kurunu ticari iç işlem kuru altında toplayarak, tek döviz kuru sistemine geçmiştir.

1980 yılında döviz piyasasında büyük gelişmeler meydana gelmeye başlamıştır. ÇHB ilk kez swap hizmetlerini yola koymuştur. Sonradan swap merkezlerini kurmaya başlamış ve ulusal düzeyde bir swap merkezi işlem yapmaya başlamıştır. 1993 yıl sonu itibarıyla sınırlar içinde 108 swap merkezi ve 19 ulusal düzeydeki swap merkezi katılımcısı ticarete tarap olmuştur.

1979 yılından önce bilindiği gibi, döviz girdileri Çin Bankası aracılığıyla satın alınıp toplanır ve merkezi plan çerçevesinde kullanılırdı. İhracatın artırılması amacıyla 1979 yılında dış ticaret rejiminde reforma gidilmiş; Kamu ve özel teşebbüs ve her türlü kuruluşun döviz getirmesini teşvik etmek için, döviz girdisi yapan kuruluşların eskisi gibi döviz kazancının tümünü devlete satma zorunluluğu kaldırılmış ve döviz girdisinin belirli bir kısmını döviz girdisi yapan kuruluşun serbest kullanımına izin verilmiştir. Bu

dönemde bazen döviz girdisi yapabilen kuruluşların elindeki serbest kullanımdaki dövizler atıl durumda dururken, diğer taraftan yurt dışından üretim makineleri ve teknoloji getirmek isteyen döviz sıkıntısı olan kuruluşlar fon sıkıntısı çekmiştir. Kasım 1986 tarihinde Shanto, Xiamin, Shenzhen ve Zhuhai'deki yerel ve yabancı sermayeli işletmelerle alıcı ile satıcı arasında, anlaşılan döviz kurundan döviz işlemleri yapma yetkisi verilmiştir. Aynı zamanda iç ticaret ve yabancı yatırımlar için özel seçilmiş bölgelerdeki teşebbüslerin döviz girdilerinin tamamını serbestçe kullanma yetkisi verilmiştir. Bu piyasanın yani swap merkezlerinin kurulması ile Çin ekonomisi serbest döviz piyasası ile tanışmıştır. Ekim 1988 yılına kadar 80 swap merkezi daha kurulmuştur. Bununla, döviz fazlası olanlar ile döviz gereksinimi olan kuruluşlar piyasada ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu piyasanın kurulması ile döviz kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması ileri bir düzeyde gerçekleştirilirken, diğer taraftan ise yabancı yatırımcıların yatırım yapmasının önü açılmıştır.

Swap piyasasının kurulması ile, en önemlisi döviz girdisi yapabilen kuruluşların serbestçe kullanılabilir döviz miktarının artırılması sağlanmıştır. Piyasa giderek büyümüş ve serbest piyasa koşullarına göre daha iyi çalışmaya başlamıştır. 1980 – 1985 yılı arasında ithalat finansmanında kullanılan dövizlerin %1,03'ü bu piyasadan karşılanırken, bu oran 1990 yılında %39,9 ve 1991 yılında ise %55 'e ulaşmıştır. Bu piyasanın kurulması ile döviz paylaşımı, piyasa tarafından belirlenirken, ihracat ve ithalatın da dengelenmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak bölgesel piyasalar arasında farklılıkların olmasıyla, farklı kurlar ortaya çıkmıştır. 1991 yılında ÇHB yeni belgeleme ile bölgesel piyasaların farklı olması ve farklı döviz kurunun ortaya çıkmasına son vermiş ve tek bir kur ortaya çıkmıştır.

Tek döviz kuruna geçilmesi, iç hesap kurunun yeterince düşük olmaması nedeniyle ihracattan çok ithalat üzerinde daha etkili olmuş ve bu etki, ithalatı artırıcı yönde olmuştur. Çin parası değerinin tekrar ayarlanması amacıyla 30 Ekim 1985 tarihinde RMB, %14,3 oranında devalue edilmiş, yani bir Amerikan doları 2,80 yuandan 3,1983 yuana düşürülmüştür. 5 Temmuz 1986'da yine bir ayarlama yapılarak, 3,7036yuan olmuş, yani %15,8 oranında düşürülmüştür. Bu devalüasyonlar ihracat üzerinde pozitif bir etki yaparken, ithalat üzerinde de frenleyici rol oynamıştır. Ancak ayarlama yapılan dönem aralığının kısa olması nedeniyle, bu etki fazla

hissedilememiştir. Dış ticaret dengesinden bakıldığında, 1985 yılında 8,42 milyar yuan olan açık, 1986 yılında 6,0 olmuştur. 16 Aralık 1989 tarihinde dolar kurunun tekrar %21,3 oranından düşerek 3,72 yuandan 4,72 yuana inilmesi ile, bu açık, 1990 yılında 2,6 olmuştur. 1991 yılında %9,57 oranında düşerek, 5,22 yuan olmuştur. Bununla resmi kur ile swap piyasası kuru arasındaki fark küçülmüştür. Bu düşüşler aynı zamanda döviz kara borsası için de önemli darbe vurarak, döviz kara borsasının döviz piyasasındaki etkisini azaltmıştır. Bir kaç kez döviz kurunun ayarlanması ve bu ayarlamaların Çin parası değerinin düşürülmesi yönünde olması dış ticarete önemli etkileyici rol oynasa da, Çin ihracat ve ithalatında talep ve arz esnekliğinin düşük olması dolayısıyla, istenilen amaca ulaşılamamıştır.

8.1.4 1994 Yılından Bugüne Kadar Olan Dönem

1994 yılı Çin döviz sistemi için yeni bir dönüm noktası olmuştur¹⁹¹. Resmi kur ile Swap kuru birleştirilerek, tek kur sistemine geçilmiş ve swap kuru baz alınmıştır. Bu uygulama ile piyasa ekonomisinin temeli atılmıştır. Dış ticaretin artırılması ve ülke ekonomisinin hızlı kalkınması için 28 Aralık 1993 tarihinde ÇHB, 1 Ocak 1994 tarihinden geçerli olmak üzere, resmi kur ile swap kuru birleştirilmiş ve bir dolar 8,7 yuan olarak belirlenmiştir. Bununla Çin, resmen yönetilebilen dalgalı döviz kuru sistemine girmiştir.

Aynı yıl Nisan'da Çin Döviz Ticaret Merkezi (China's Foreign Exchange Trading Center) Bankalararası Döviz Piyasasını kurarak resmen işleme girmiştir. Tüm bölgesel swap piyasaları Shanghai Döviz Ticaret Merkezi bünyesinde toplanmış ve Çin Döviz Ticaret Sistemi(ÇDTS) tarafından yönetilmiştir. ÇDTS ise üye yerli bankalara, yabancı bankalara ve banka dışı finansal kurumlara(non bank financial institution) hizmet vermeye başlamıştır. ÇHB günlük döviz kurunu bir önceki interbank döviz piyasasındaki döviz kurunu baz alarak oluşturmuştur. RMB olarak Amerikan doları dışında kısmi olarak da Hongkong Doları ve Japon Yeni karşısında da işlem görmüştür.

---

¹⁹¹Zhang Jikang and Liang Yuanyuan. The Institutional and Structural Problems of China's Foreign Exchange Market & Implication for the New Exchange Rate Regim, <http://www.cesfd.org.cn/paper/workingpaper/China's%20Foreign%20Exchange%20Market%20Analysis.pdf> ss:1-20

Swap kuru ile resmi kurun birleştirilmesinden sonra döviz piyasasında bir çok yeni düzenlemeler yapılmıştır; Döviz girdisi yapan kuruluşların elinde tutabilecekleri döviz miktar sınırlaması ortadan kaldırılmıştır. Yeni düzenlemeler ile yerli teşebbüslerin döviz alım satım işlemleri ve döviz transferlerinin yetkili finansal kurumların kontrolünde yapılması zorunluluğunu getirmiştir. Yabancı sermayeli işletmelerin ÇDTM’de doğrudan döviz alım satım işlerine girmesine izin verilmiştir. Değişik yapıdaki bankalar için farklı düzenlemelere gidilmiştir; Yerel bankaların istisnai durumlar dışında kendi kurları üzerinden müşterileri ile döviz alım satım işlerine girmesine izin verilirken, yabancı bankaların sadece RMB karşısında döviz satma işlemleri yapabilmesi ile sınırlandırılmıştır. Yabancı bankalara para piyasasında işlem yapma izni verilmemiştir. Bundan başka, yerli bankaların bir sonraki günlerde meydana çıkabilecek ani dalgalanmalara karşı elinde tutması gereken likit döviz aktiflerinin minimum oranı belirlenmiştir. Bunlara ek olarak, Döviz alım satım işlemleri ile yetkilendirilmiş bankalara ÇHB’nin hedef referans döviz kuru altında kendi kurlarını belirleme yetkisi verilmiştir. Hem bankaların kullanacağı döviz kurunun merkez bankası referans kurunun $\pm\%0.3$ ’lük bant içinde olması zorunluluğu getirilmiş, hem de ÇHB döviz piyasasının istikrarının sağlanmasını ÇDTM aracılığıyla yapmıştır.

Bu dönemde ayrıca, yerli teşebbüslerin önceden Devlet Döviz Ticareti Yönetim Komitesi(DDTYK) tarafından alınmış döviz satın alma zorunluluğu kaldırılmış ve döviz kontrolü için yapılan cari işlem kayıtlarının tutulması bankalara devredilmiştir. İlk olarak, 1 Ekim 1996 tarihinde cari işlemin konvertibilitesi sağlanarak, mal ve finans piyasasının dünya piyasası ile bütünleşmesi hızlandırılmıştır. Döviz kuru ise 1994 yılında 8,70yuan/1\$ iken, 1995 yılında değer kazanarak 8,3yuan/1\$ olmuş ve 1998 yılından bu yana 8,28yuan/1\$ olarak seyir izlemiştir.

1997 yılında Güney Asya’da başlayan finansal krizinde Tayland, Malezyiya, Filipin, Güney Kore paraları Amerikan doları karşısında hızlı devalue olmuş ve bu oran, sırasıyla, %78, %52, %52, %107 ve %151 olmuştur. Ancak RMB uluslararası parasal sistemin korunması ve bölgesel finansal istikrarın yeniden kurulmasını sağlamak amacıyla, parasını devalue etme yerine, değerini koruma yoluna gitmiş ve dış dünyanın takdirini kazanmıştır.

8.2 ÇİN DÖVİZ PİYASASI YAPISI

8.2.1 Kurumsal Yapısı

Çin Döviz Piyasası günümüzde interbank toptan ve perakende döviz piyasası olarak iki alt piyasadan oluşmaktadır(Şekil 8.1). Piyasada katılan önemli katılımcılar ise:

1. Çin Döviz Ticareti Merkezi Sistemi (ÇDTMS) : İnterbank döviz piyasasının ticaret platformunu oluşturmuş olup, döviz, takas işlemlerini gerçekleştirmek, piyasayı denetlemek ve gözetlemek ile yükümlüdür.

2. ÇHB ve Çin Devlet Döviz Ticareti Denetleme Kurumu(ÇDDTDK): Düzenleyici kurul olup, Devlet Döviz Yönetimi Kurumu(DDYK) ise Çin Halk Bankası'nın verdiği yetki dahilinde interbank spot ve gelecek döviz piyasası ve perakende döviz piyasasını düzenlemektedir.

3. DDYK tarafından döviz ticareti yapmaya yetkili kılınan döviz piyasası düzenleme yetkisine sahip bankalar, banka dışı finansal kurumlar ve finans dışı kurumlar,

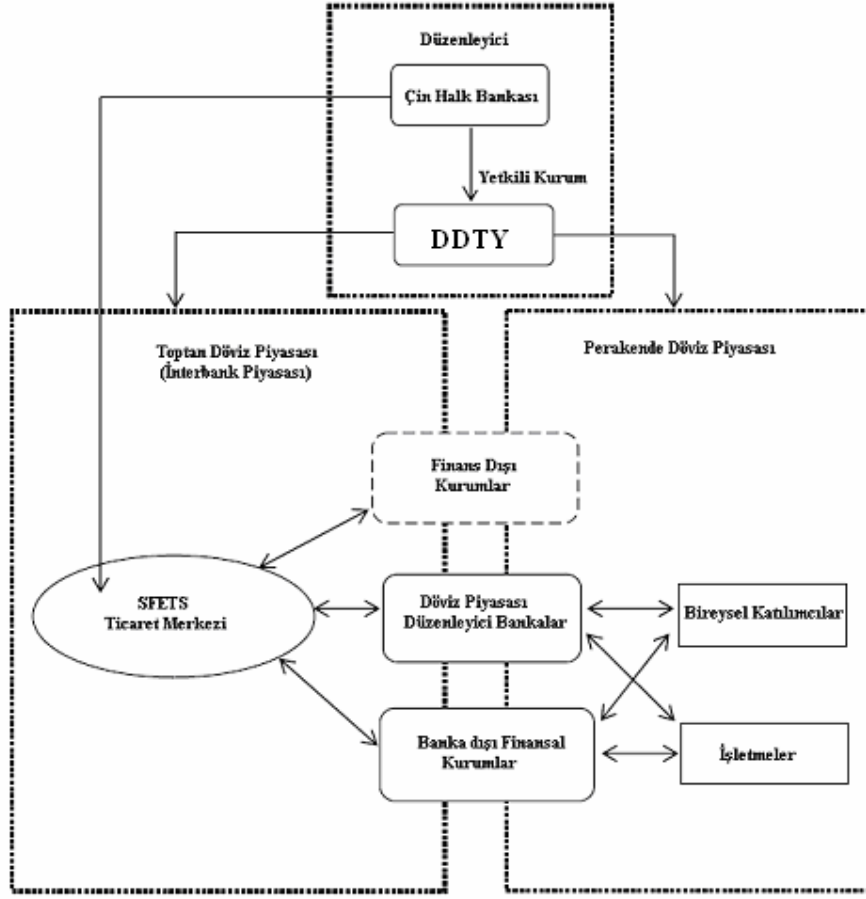
4. Döviz ticareti yapmaya yetkili kuruluşlar,

5. Döviz ticareti yapan bireylerden oluşmaktadır.

Çin interbank döviz piyasasının önemli özelliği, DDYK tarafından verilen norm içindeki döviz faaliyet pozisyonundan sonra döviz açık pozisyonunu perakende döviz piyasasından karşılamasına imkan tanınmasıdır¹⁹².

---

¹⁹² ZHANG Jikang and LIANG Yuanyuan , ss:6-7

Şekil 8.1 Çin Döviz Piyasasının Yapısı

Kaynak: ZHANG Jikang and LIANG Yuanyuan adı geçen eserden alınmıştır.

Günümüz bankalararası döviz piyasasında işlem yapan döviz piyasası oluşturma yetkisi olan bankalar, açık döviz pozisyonlarını normal interbank piyasası dışında perakende döviz piyasasından kapatma avantajına sahip olup, diğer kuruluşlara bu hak tanınmamıştır.

8.2.2 Merkez Bankası'nın Aracılık Hizmeti

Sıkı yönetilebilen dalgalı döviz kurunu etkileyebilmek için ÇHB ise, merkezin hedef döviz kurunu veya referans kurunu açıklamaktadır. ÇDTS piyasasında

RMB/USD kuru ÇHB tarafından belirlediği hedef kurun $\%+/-0,3$ 'ü arasında dalgalanmaktadır. Böylelikle ÇHB, döviz kurundaki istikrarı sağlama hedefini ÇDTS aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Merkez Bankası'nın Shanghai'deki aracılık rolü ticaret saatlerinde RMB/USD paritesinde sapmalar meydana geldiğinde ortaya çıkmaktadır. ÇHB, 1995 yılının ortasından bu yana istikrarlı bir şekilde Amerikan dolarına bağlanmıştır.

8.2.3 Döviz Alım Satım ve Elde Bulundurma Kurallar

Çin'de döviz transferleri faaliyetleri sıkı kontrol altına alınmıştır. Bunun içinde önemli olan kurallardan biri, "Yabancı Döviz Alım Satım ve Bulundurma Kuralı"dır. Bu karar gereği, yerli işletmeler ve yerleşik halk elde ettikleri dövizler ile ilgili transfer işlemlerinin sadece yetkili kılınan finansal kurumlarda yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Belirli miktardaki döviz alımı ise, döviz satışını gerektirmektedir. Yerli bankaların ilerideki döviz sıkıntısına karşı belirli miktarda likiditesi yüksek olan yabancı aktifleri tutması ve döviz açığının takip edilen ikinci iş günü kapatılması zorunlu olmuştur. Üstelik te bankaların elde tuttuğu döviz miktarı belirlenen limiti aştığında, ÇDTS de satma zorunluluğu getirilmiştir. Çünkü böyle bir alım satım koşulu ile döviz fazlası olan banka ile döviz açığı olan bankaların interbank piyasasında buluşması sağlanmaktadır. Böylelikle aracılık hizmeti başarılı ile yapılmış olmaktadır.

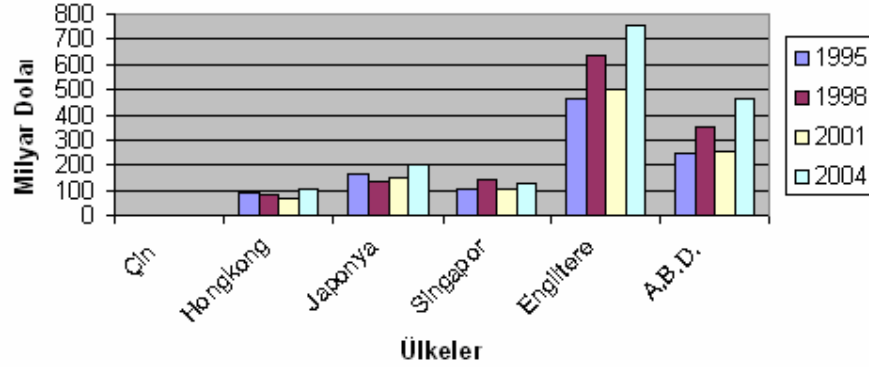
8.2.4 Piyasa Hacmi

Çin Döviz Piyasası, çok az işlem yapan durgun bir finansal piyasa özelliğini taşımaktadır. İşlem hacmi bakımından dünyadaki diğer ülkeler döviz piyasasına göre çok geride kalmıştır (Şekil 8.2). Ancak son yıllarda hızlı bir gelişme kaydetmekte olup, 2004 yılı işlem hacmi 2001 yılına göre $\%177$ oranında artmıştır. 2001 yılında da, 1998 yılına göre $\%50$ civarında yükselme kaydedilmiştir. Çin Döviz Piyasası'nın bu kadar işlevsiz kalmasının başında, kurumsal faktörler gelmektedir¹⁹³. Yani bankalar ve halk faktörü piyasanın gelişmesinde sınırlı rol oynamıştır. Çünkü Döviz Piyasası birkaç büyük bankanın döviz pozisyonunu karşılama piyasası haline gelmiştir. Ekim 2003

---

¹⁹³ ZHANG Jikang and LIANG Yuanyuan, ss:5-16

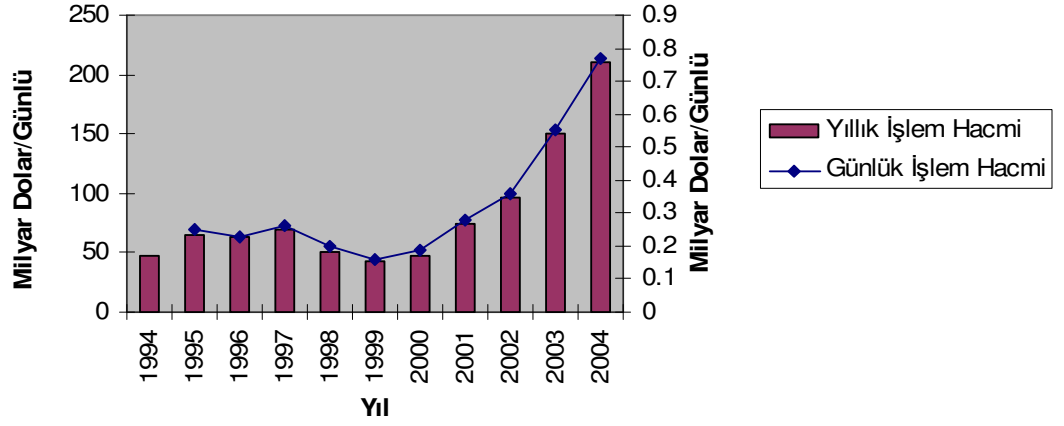
tarihine kadar alım satım işlemlerinin aynı seansta olmasına izin verilmemiştir. Piyasanın gelişimini engelleyen bir diğer faktör ise, sermaye hesapları işleminin döviz piyasasını kontrol etmesi olmuştur. Merkez bankası finansal kurumların döviz işlemleri, faaliyet limiti ve ürün sınırlaması ile birleştirilerek, sıkı kontrol altına alınmıştır.

Şekil 8.2 Yıllar İtibarıyla Farklı Ülkeler Döviz Piyasasındaki Gelişim (1995-2004)

Kaynak: ÇDTS Verileri

Son yıllarda döviz piyasası interbank piyasasının hızlı gelişmesi ile birlikte, 1990 yılından sonraki yavaş gelişmeye son vererek, hızlı gelişmeye başlamıştır (Şekil 8.2). 1997 yılından 1999 yılına kadar patlak veren Asya finansal krizinden dolayı düşüş göstermiş olup bu düşüş 2001 yılına kadar sürmüştür. Çin hükümeti iç büyümenin istikrarını sağlamak amacıyla DTÖ'ye verdiği sözler dahilinde dış ticaret ve yatırım dengesinin gelişimini hızlandırmış, bu da 2001 ile 2004 arasında hızlı yükselme göstererek, bu yükseliş yıllık ortalama %50,32 olmuştur. 2004 yılında işlem hacmi 209 milyar dolar ve günlük ortalama işlem hacmi ise 830 milyon dolar olmuştur. Bankalarda RMB üzerinden yapılan spekülasyon baskısı sonucu RMB talebi yönündeki işlemleri daraltmıştır. Yurt dışındaki borsalarda işlem gören firmalar, sermaye artırımına gitmiş ve nitelikli kurumsal yatırımcılar ise yabancı fonunu değiştirerek, Çin hisse senedi piyasasına girmeye başlamıştır.

Şekil 8.3: Yıllar İtibarıyla Çin Döviz Piyasasında Yıllık ve Günlük İşlem Hacmindaki Gelişim
Kaynak: PBC ve DDTYK verileri

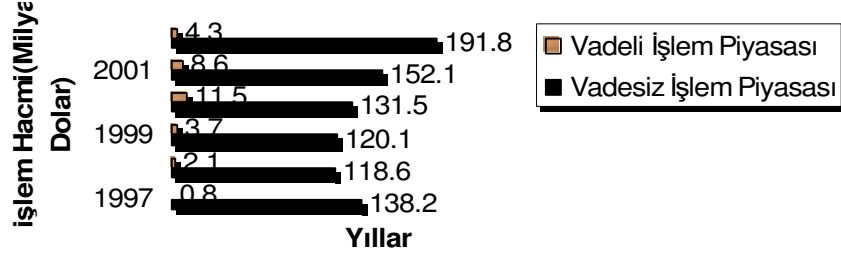
8.2.5 Faaliyet Alanları

Çin döviz piyasasında vadesiz dolar ticareti piyasanın büyük kısmını teşkil oluşturmaktadır (Şekil 8.3). Döviz piyasası kurulduğu günden bu yana, Bankalararası döviz piyasasında sadece vadesiz işlemler yapılmakta olup, Ağustos 2005 tarihinde Bankalararası gelecek piyasası ve swap piyasası işleme girmiştir. Perakende döviz piyasasında 1997 yılı Çin Bankası'nın gelecek piyasa işlemleri yapmasına izin verilmiştir. 2002 yılından sonra, diğer bankalar da gelecek döviz işlemleri yapmaya başlamıştır. Günümüzde gelecek döviz piyasası sekiz yabancı para üzerinden yapılmakta olup, bunlar Amerikan doları, HongKong Doları, Euro, Yen, Pound, İsviçre Frangı, Avustralya Doları ve Kanada Doları'ndan oluşmaktadır. Bu yabancı paralar 7 günden 12 aya kadar olan 14 değişik vadede işlem görmektedir. Perakende döviz piyasasında Ağustos 2005 yılına kadar swap işlemlerine izin verilmiştir.

1997 yılından bu yana, perakende piyasasında gelecek işlemlere izin verilmesi ile 2000 yılında ÇB'nin işlem hacmi 11,5 milyar dolara ulaşmıştır. Bu tür gelişme, Asya krizinde RMB'nin devalüasyona uğrayacağı düşüncesi ile meydana gelen döviz riskinden korunma ihtiyacından kaynaklanmıştır. Çin hükümeti de kriz döneminde sıkı yönetilen dalgalı kur politikası uygulayarak, RMB ile dolar arasındaki kur istikrarını

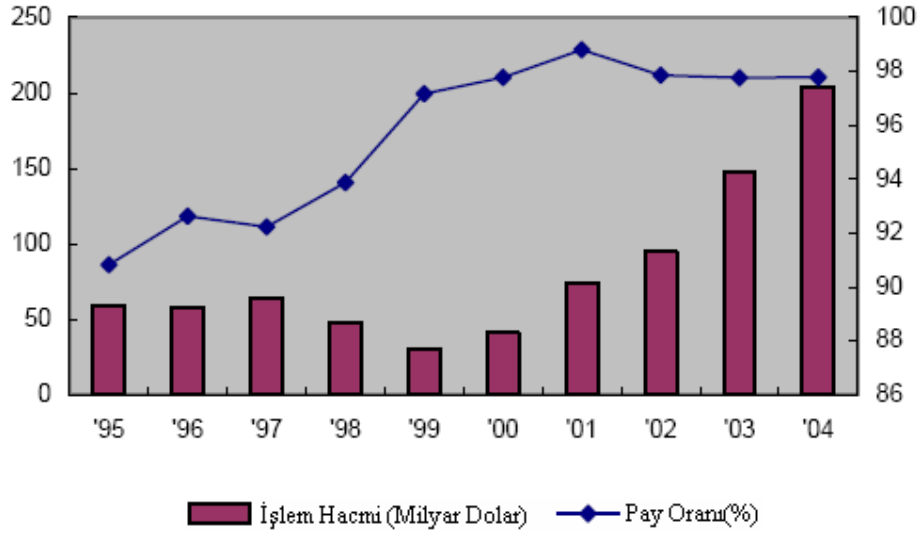
sağlamıştır. 2002 yılında Çin Bankası gelecek işlemler hacmi düşüş yaşayarak, 4,9 milyar dolar olmuştur.

Şekil8.4 Yıllar İtibarıyla Çin Döviz Piyasası Vadeli ve Vadesiz İşlem Piyasalarındaki Gelişme (1997-2002)

Kaynak:Source: CFETS, BIS Triennial Survey

Çin döviz piyasası uzun yıllar Amerikan doları işlemi ile sınırlı kalmıştır (Şekil8.4).1994 yılında bankalararası döviz piyasası kurulduğu ilk zamanlarda sadece Amerikan Doları ve Hongkong Doları işlem görmüştür. 1995 yılında Yen, 2002 yılında Euro işlem görmeye başlamıştır. EURO/USD, AUD/USD, GBP/USD, USD/CHF, USD/HKD, USD/CAD, USD/JPY and EUR/JPY olmak üzere sekiz döviz kur paritesi, 2005 itibarıyla vadesiz döviz piyasasında işlem görmeye başlamıştır. Amerikan doları üzerinden yapılan işlemler büyük hacim oluşturmuş olup, 2004 yılında %97,78 oranını teşkil etmiştir. Amerikan doları işlem hacminde 2002 yılı euro işleminin başlaması ile, biraz değişme meydana gelmiştir. Böyle olması ise, doların dünya ticaretinde genel kabul görmüş para olmasından kaynaklanmaktadır. RMB/USD kurunun sabit kalması uluslararası döviz riskinin minimize edilmesini amaçlamaktadır.

Şekil 8.5 Yıllar İtibariyle İnterbank USD Hacmi ve Piyasa Paylarındaki Gelişme (1995-2004)

Kaynak: Çin Halk Bankası Yıllık Raporları'ndan değerlendirilmiştir

Büyük beklentiler içinde yeniden işleme konulan RMB/EURO paritesi Çin döviz piyasasının ürün bakımından, RMB/USD kurunun oynamasında önemli rolü olmamıştır.¹⁹⁴ Bunun nedeni olarak; RMB/Euro kurunun, RMB/USD kuru ve EURO/USD tarafından dolaylı olarak yönetilmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Çin bankaları, yurt dışında uygun EURO/USD paritesi bulduğun da, eğer EURO/RMB açık pozisyonda ise, hemen EURO'yo dış piyasada Amerikan dolarına değiştirmekte ve sonradan EURO/ RMB işlemi yerine, iç interbank piyasasında RMB/USD ticareti yapmaktadır.

Çin döviz piyasasında Amerikan Doları egemen durumda olup, bu piyasa katılımcıların merkez bankasının uygun döviz kuru rejimi altında takas işlemi yapmasına bağlı kalmasından kaynaklanmaktadır. Çift yönlü risk hedging işlemlerinin henüz uygulanabilir alt yapısının olması, piyasa türev ürünlerden yoksul kalmasına neden olmuştur.

¹⁹⁴ ZHANG Jikang and LIANG Yuanyuan , ss: 8-12

Çin interbank döviz piyasasında genelde vadesiz işlemler baskındır. Gelecek ve swap piyasaları işlem hacmi henüz istenilenden uzaktır. Hatta sekiz para cinsinin işlem görmesine 2005 yılından sonra izin verilmiştir. Ama RMB/USD kurunun uzun zamana kadar egemenliğini koruyacağı görülmektedir.

8.2.6 Piyasa Katılımcıları Ve Yoğunlaşma

2005 yılında ÇDTMS üye sayısı 366'ya ulaşmış olsa da, piyasa hareketliği az sayıdaki üyeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Sadece ÇHB ve ÇDDTD tarafından düzenleyici banka lisansına sahip olan kuruluşlar, perakende piyasasına girerek işlem yapabilmektedir. Banka dışı finansal kurum olarak sadece iki yatırım yönetimi şirketi faaliyet göstermektedir. Dünya döviz piyasaları ile olan farklılık ise, banka ve banka dışı finansal kurumların bu piyasada işlem göstermesidir. Global piyasalarda ise, banka ve diğer kuruluşlar arasındaki işlem hacmi payının giderek arttığını söylemek mümkündür.

Çin döviz piyasası, genelde alıcı tarafından meydana gelen monopol piyasa özelliğini taşımaktadır. ÇDTS'ne üye olan 366 üyenin yarısına yakın kısmının yabancı sermayeli bankalar olmasına karşın, piyasadaki işlem hacmi çok az miktarda kalmıştır. 2004 yılında ise, yerel bankaların net satışları 155,1 milyar dolara ulaşmış olup, bu hacim yabancı bankaların işlem hacminin 9 katına tekabül etmektedir. İşlemler ise dört büyük kamu sermayeli bankalar ile Çin yatırım yönetimi şirketi tarafından monopol edilmektedir. Bu büyük bankalar her zaman net satıcı olmuştur. Çin bankası da 2002 yılında net satışların yarısını gerçekleştirmiştir. Alım yönünden ise, 1995-2004 arasında interbank döviz piyasası satış işlemlerinin %68'lik kısmını gerçekleştirmiştir.

Son yıllarda ÇHB yerel paranın değerleneceği beklentisi ve yerel para cinsinden olan mevduatlara uygulanan faiz oranlarının yükselmesinden meydana gelen baskılar nedeniyle, büyük miktarda alım yapmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak, 2004 yılı sonunda döviz rezervi artış göstererek, 610 milyara dolara ulaşmıştır. Ulusal pazara çok sayıda kurumların katılımcı olarak girmesi, piyasa işlem hacmini yükseltmiş ve piyasada alıcı ve satıcıların çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu piyasanın, döviz kurlarının daha çok piyasaya arz ve talep koşulları tarafından belirlenmesini

sağlamak ve merkez bankasının etkisini azaltmaya yönelik bir amacı vardır. Üstelik, işlem maliyetini düşürmeyi de hedeflemektedir. ÇDTS üyelerinin hızlı artması, yabancı bankaların, küçük ölçekteki yerel bankalar dışında, son yıllarda banka dışı finans ve finans dışı kurumların interbank döviz piyasasına girmesine izin vermesi ile başlamıştır.

8.3 ÇİN DÖVİZ KUR REJİMİ SEÇİMİ

1990'lı yılların ikinci yarısından sonra gelişmekte olan piyasalarda 1994 Meksika ile başlayıp 1997 Uzak Doğu, 1998 Rusya ve nihayet 2001 Türkiye ile devam eden finansal krizler yaşanmış ve bu krizlerin doğmasında ve/veya derinleşmesinde en önemli faktörlerden biri olarak kur rejimleri gösterilmiştir.

Buradaki kur rejimleri tabiri, aslında esnek çıpa politikalarına işaret etmektedir. Bir başka deyişle, 1980'lerden bu yana hiper veya kronik enflasyona sahip olan ülkelerde dezenflasyon programlarının ya da daha resmi adıyla, 'Kur Temelli Stabilizasyon Programları'nın en önemli bileşeni olarak görülen, sabit fakat ayarlanabilir kurların avantajları ve dezavantajları yeniden sorgulanmaya başlanmıştır.

1970'li yıllardan, 1990'lı yılların ikinci yarısına kadar revaçta olan esnek çıpaların kronik ve hiperenflasyona karşı çok etkili bir politika unsuru olduğu, kur riskini düşürdüğü için belirsizliği azalttığı, uluslararası yatırımlar ve dış borçlanma açısından avantajlı olduğu düşünülüyordu. Buna karşın, günümüzde esnek çıpaların dışsal şoklara karşı dirençsiz olduğu, cari işlemler dengesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu, güvenilirlik sorunu yüzünden, belirsizliği azaltmadığı ve enflasyonun yapışkanlığı yüzünden enflasyonu da düşürmediği argümanları ön plana çıkmıştır.

Sabit fakat ayarlanabilir kurlara karşı gelişen tepki, bu tip rejimler de dahil olmak üzere bütün ara kur rejimlerinin reddine, buna karşın iki uçta yer alan katı çıpalar/tam dolarizasyon ile tamamen serbest kur rejimlerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur.

8.3.1 Çin Sıkı Yönetilebilen Dalgalı Döviz Kur Sistemi

Çin, serbest döviz kur sistemi ile, Kasım 1986'da bazı özel bölgelerde Döviz Ticareti Düzenleme Merkezleri'nin (DTDM) kurulması ile tanışmıştır. Döviz kullanmada öncelikle liste uygulanması ve elde edilen döviz gelirlerinin belirli kısmının elde eden kurumun serbest kullanımına izin verilmesi gibi kurallar altında; yerli girişimciler ve yabancı yatırımcıların swap merkezlerinde piyasada oluşan serbest kurdan alım satım işlemleri yapabilme izni vermiştir. Swap piyasasının serbest piyasa koşullarında çalışması, yuanın dolar karşısında değer kaybetmesi yönünde baskı yapmış ve 1993 sonunda resmi kur ile swap kurun arasındaki fark büyümüştür. Yıl sonu itibariyle, resmi ve swap döviz kurları sırasıyla 5.8RMB/1USD ve 8.7RMB/1USD olmuştur.

Dış ticaretteki gelişmeler sonucu, Çin'in, DTÖ'ye katılımını hızlandırarak, küresel ekonomi ile bütünleşmesini ilerletmek amacıyla, 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren swap kuru ile resmi kur birleştirilmiş ve döviz kuru 8.7yuan olarak belirlenmiştir.

8.3.1.1 Döviz Kurunun Belirlenmesi ve Dalgalanma Marjı

Döviz kuru 1994 yılından sonra interbank döviz piyasasında belirlenmeye başlamış ve bu piyasa ÇDTS tarafından yönetilmiştir. ÇDTS ise, ticari ve resmi işlemlerde kendine üye olan yerli, yabancı bankalar ve banka dışı finansal kuruluşlara hizmet sunmaktadır. Yuan, genel olarak dolar karşısında işlem görmek ile beraber, kısmen de olsa Hong Kong doları ve Japon parası Yen karşısında da işlem görmektedir. Referans döviz kuru her gün ÇHB tarafından açıklanmaktadır. Bankaların günlük döviz alım satım işlemlerinde uyguladığı döviz kuru, referans kurun maksimum $\pm$ %0,25 etrafında işlem görürken, bankalar ile müşterileri arasındaki döviz işlemlerinde ise, günlük referans kur $\pm$ %0.30 civarındadır. Döviz kuru değişimin böyle dar bant arasında dalgalanması, Çin'de dalgalı döviz kur politikasının ne kadar ağır işlemekte olduğunu göz önüne sermektedir.

8.4 SIKI YÖNETİLEBİLEN DALGALI DÖVİZ KURUNUN UYGULANMASI

Yönetilebilen dalgalı döviz kur sisteminin uygulanması, Çin finansal sisteminin gelişme sürecinde önemli bir aşamadır. ÇHB'nın RMB'yi Amerikan Dolarına bağladığı 1994 yılından bu yana, yönettiği döviz kur politikası, özellikle Asya krizinde bölgenin finansal istikrarının sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu durum, hiçbir zaman Çin yöneticilerine uyguladığı döviz kur politikasının, Çin finansal sisteminin gelişmesinde oluşan krizlerde ekili olacağı anlamına gelmemektedir.

8.4.1 Sermaye Akışlarının Kontrolü

Döviz kurunun istikrarı, sermayenin mobilitesi ve bağımsız para politikası uyumsuz üçlüdür. Sabit döviz kur sistemi ve sermaye mobilitesi altında bağımsız para politikası ödemeler dengesi üzerinde etkisiz kalmaktadır. Spekülatif sermaye akışını körüklemektedir. Asya krizinden en çok etkilenen ülkeler ise, sabit kur rejimi uygulayan, sermaye hesaplarının serbest olduğu ülkelerdir. Bu durumda, genişletilmiş para politikası ekonomiyi bombalamaktadır ve gerçek döviz kuru ile ekonominin temelleri arasındaki uyumsuzluk su yüzüne çıkmaktadır. Bu dengesizlik, uluslararası finansal piyasalarla bütünleşmesi ile kesin bir spekülatif atağına imkan vermektedir. Döviz kurunun istikrarında hükümetler mutlaka sermaye veya onların politik özerkliğine getirdiği sınırlamayı bitirmiş olacaktır.

Çin döviz kur sistemi ve dünyadan ayrı kalan finansal sektörü ile, sermaye yönetiminde başka Asya ülkelerinden farklı olarak, cari hesapların konvertibilitesine yönelmiştir. Sermaye hesaplarının liberalleşmesine dikkat edilerek, Çin Sermaye hesaplarının konvertibilitesinde özellikle kısa vadeli sermaye akımının sınırlandırılması gibi kurallar ile kontrol edilmiştir. Sermaye mobilitesizliği ve global finansal piyasadan uzak kalınması, hızlı ve çabuk ataklarla, karşı sabit kur ile başka gelişmekte olan ekonomilerden daha az etkilemiştir.

8.4.2 Para ve Mali Politikaların Uyumu

Döviz kur rejimi seçiminde en önemli olan kriter, uygulanacak olan döviz kur sisteminin genel ekonomik stratejiler ile özellikle para ve mali politikalar ile uyum içinde olmasıdır. Seçilen döviz kur sisteminin uzun vadede başarılı olması, sağlam ekonomik temellere bağlanmaktadır. Sadece sermaye hesabındaki serbestlik, tek başına merkez bankasının sabit kur sistemini başarıya ulaştırması için yeterli değildir. Başka bir deyişle, politik uyumluluğun ve ekonomik gelişmenin olmadığı ortamda, her hangi bir sistemin başarılı olması mümkün değildir.

Gelişmekte olan ülkeler için iç ekonomik istikrar ve sürdürülebilir ödemeler dengesini korumak, makro ekonomik politikanın öncelik hedefleridir. Sabit döviz kur rejimi altında, yöneticiler parasal politikalarında ayarlamalara giderek, dış denge ve mali politikaların ihtiyacına cevap vermek yoluyla, iç istikrarı sürdürebilmektedir. Sermaye serbestliği sağlandığında ise, faiz oranları dış ayarlamalar üzerinde etkili olan politik araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin’de sabit kur sistemini sürdürürken öncelik, üretimdeki istikrarı ve fiyat genel düzeyindeki istikrarı sağlamak olmuştur.

1994 yılında başlayan döviz kur sistemindeki reformlardan sonra, Çin’in dış ticareti hızlı bir şekilde artmış ve ödemeler dengesinde önemli gelişme meydana gelmiştir. 1993 yılında Çin’in cari işlem açığı 11,903 milyar dolar iken, 1994-1996 arası cari işlem fazlası ise sırasıyla 7,569, 1,618, 7,242 milyar dolar olmuştur. Dışa açılma politikası ile yabancı yatırım, hızlı bir şekilde artmıştır. 1996 yılında sermaye hesabı fazlalığı 399,67 milyar dolar olmuştur.

Cari işlemler ve sermaye hesaplarındaki çift fazlalık, Çin parası RMB üzerinde baskı yaratmıştır¹⁹⁵. 1994 yılında bir dolar 8,7yuan iken, RMB’nin %4,59 değerlenerek 1995 yılında 8,3001yuan olmuştur. Bununla, ÇHB piyasaya RMB karşılığında dolar satın alarak, döviz kurunun istikrarını korumaya çalışmıştır. Döviz rezervleri ise gözle görünür derecede yükselerek, 1993 yılında 21,190 milyar dolar iken, 1997 yılında 139,890 milyar dolara ulaşmıştır. Bu durumda yıllık artış %60.3 olmuştur. Döviz kuru,

---

¹⁹⁵ Morris Goldstein; China’s Exchange Rate Regime Subcommittee on Domestic and International Monetary Policy, Trade, and Technology Committee on Financial Services U.S. House of Representatives October 1, 2003 ss: 1-16

1995 yılının ikinci yarısından sonra ise 8,3 olmuştur. ÇHB, dış hedefleri tutturmada çok başarılı olmuştur.

Aynı dönemde, başlatılmış olan ekonomik reformlar ve dışa açılmanın hızlanması ile Çin'de büyük ekonomik büyüme kaydedilmiştir. Hızlı ve istikrarlı bir ekonomik büyüme, yatırımların patlamasına neden olmuştur. Bu arada zayıf finansal sektör ve gelişmemiş piyasa altında, ekonomik problemler de baş göstermiştir. 1990 yılının ortasına kadar her şey aynı olmuştur. 1993 yılında perakende fiyat endeksi %13.2 iken, 1994 yılında %21.7 olmuştur. Diğer taraftan, dış döviz piyasasındaki ayarlamalardan dolayı, yuan, dramatik bir şekilde yükselmiştir. 1994 yılından bu yana ÇHB'nin döviz piyasasındaki aracılığı, para teminindeki ana kanal olmuştur. 1993 yılında ÇHB elindeki yabancı döviz rezervleri toplam aktiflerinin %10,5 oranını oluştururken, 1997 tarihine gelindiğinde ise, bu oran, %40,3 olmuştur. Dış ayarlamalar, enflasyonun baskısını hızlandırmıştır.

Sağlıklı bir ekonomiyi yürütebilmek ve uzun dönemde makul bir ekonomik büyümeyi sürdürebilmek için, Çin, 1994 yılından beri sıkı bir para ve mali politika yürütmektedir. Banka kredilerinin sınırlandırılması, devlet bonolarının geri satın alınması ve finansal bonoların çıkarılması gibi bir dizi politika yürütmüştür. Aynı zamanda, kararlılık ve kontrol altında banka kredileri sınırlandırılmış, özellikle direkt ve dolaylı olarak banka, ödünç vermeleri durdurmuştur. Bu dönemde, bir çok kamu gayri menkul yatırımları durdurulmuş, 1995 yılında fiyat indeksi %14,8 düşerken, 1996 yılında da düşüşünü sürdürerek, %6,1 olmuş ve 1997 yılında ise en düşük seviyeye inerek, %0,8 olmuştur. 1996 ve 1997 yıllarında ekonomik büyüme sırasıyla %9,6 ve %8,8 olmuş ve yumuşak iniş başarıyla gerçekleştirilmiştir.

Para politikası ve döviz kurunun uyumlu olmasından dolayı 1994- 1997 arası Çin iç ve dış ticaret ayarlamalarında önemli başarı elde etmiştir. ÇHB sağlam döviz kurunu sürdürmüştür. Çok önemli olan ise, enflasyonun düşmesi ve ani patlamanın önüne geçilmesi olmuştur.

1997 yılında Tayland'da başlayan Asya krizi, kısa sürede önce Asya ülkelerine sıçramış, daha sonra Rusya, Brezilya'ya da yayılarak, tüm dünya ekonomisine negatif bir etki göstermiştir. Bu negatif etkiden en çok etkilenen ülkelerin başında Çin

gelmektedir. Çin'in bu Asya ülkeleri ile yakın ticari ilişkilerde olması nedeniyle, yuana doğru baskı gelmiştir. 1997 yılı sonunda Çin yetkileri yuan/dolar kurunun değişmeyeceğini ilan etmiş, döviz kurunun böyle dış şok olduğu durumda sabit kalmasını ise, ÇHB tatmin edici cari işlem fazlalığı, yüksek miktardaki döviz rezervi desteğini arkasına alarak, kısa vadeli sermaye akımlarını sınırlayarak sağlayabilmiştir. Ama bu negatif etkinin maliyeti yüksek olmuştur. Dış rekabetin kötüleşmesi, dış ticaret hacmindeki büyümenin yavaşlamasına sebep olmuştur. 1997 yılında 29,720 milyar dolar olan cari işlem fazlalığı düşerek 1999 yılında 15,667 milyar dolar olmuştur. Sermaye girişi de düşmüş ve çıkışı hızlanmıştır. 1997 yılında perakende fiyat endeksi düşmeye başlamıştır. Deflasyon 1998 yılında -%0.8 daha kötüleşerek, 1999 yılında -%1,3 olmuştur.

İstikrarlı bir sabit döviz kuru sistemini sürdürebilmek, sağlam ekonomi temellerini ve yeterli büyümenin olmasını gerektirmektedir. İç ve dış hedeflerde başarıya ulaşabilmek için, Çin yetkileri değişik parasal ve mali politikaları yürürlüğe koyarak, yerli iç talebin oluşmasını ve ihracatın artmasını sağlamaya çalışmıştır. Para politikasında faiz oranlarındaki ayarlamalar ile, iç ayarlamalara etki yapılmış ve sınırlı sermaye serbestliği sağlanmıştır. Mayıs 1996 yılından Haziran 1999 yılına kadar ÇHB ekonomik teşvik için faiz oranını yedi kez aşağıya çekmiştir. Bir yıllık mevduat için uygulanan faiz oranı %10,98'den %2,25'e indirilmiş ve kısa vadeli likit aktifler ise %12,06'den %5,85'e düşmüştür. Bundan başka ev kredisi, eğitim kredisi ve ihracat teşvik kredilerinin faiz oranları da düşürülmüştür. ÇHB, bankalara olan kredileri artırmıştır. Hükümete de genişletici mali politikalar ile parasal uyarıları koordine etmiştir. Örnek olarak, 1998 yılında, ihracattaki vergi kesintisi oranı yükseltilmiş ve menkul ve gayri menkul yapım ücreti ayarlanmıştır. 1998 yılında, merkezi hükümet 100 milyar yuanlık 'yapım bonusu (key construction)' ihraç etmiş, bu miktar yükselerek 1999 yılında 210 milyar yuan olmuştur. Buna ek olarak, ÇHB'nin, 1998 ve 1999 yıllarında ticari bankalara olan kredi, sırasıyla 100 milyar yuan ve 420 milyar yuan olmuştur.

1999 yıl sonunda, Çin'de ekonomik büyüme %7,1 olmuş ve RMB/USD kuru 8,2793RMB/1USD olarak sürdürülmüştür.

Çin, başka Asya ülkeleri gibi bazı iç ve dış değişimler yaşamıştır. Burada önemli soru ise, Çin için başka ülkelerin başarılı olamadığı kuru sürdürülebilirliğidir. Öncelikle, Çin'in sermaye serbestleşmesine kademeli olarak geçmesidir. İkinci olarak, Çin yetkilileri, krizden önce ekonomide meydana gelecek ani dönüşümleri minimize etmeye çalışmıştır. Para politikası ile mali politikalar arasındaki uyum sağlanmış ve paniğin önüne geçilmiştir. Son olarak, büyük döviz rezervinin olması ve cari işlem fazlalığının çok yüksek olması, yetkililerin sabit kur politikasını yürütmesine imkan sağlamıştır.

8.5 GELECEK REFORMLARIN DALGALI KURA YÖNELMESİ

8.5.1 Yeni Gelişmeler ve Esneklik

Reform, şimdiye kadar başarılı olmasına rağmen, burada gelecekte reform yönünün nasıl olacağı sorusu mevcuttur. Şu an finansal krizin yıkıntıları azalan Asya ülkeleri ekonomisinin, aslına döndükleri bu dönemde, Çin'in dalgalı kur rejimini düşünme zamanının geldiğini söylemek mümkün. Çin'de ekonomik reform ve dışa açılma sürmektedir. İç ve dış piyasalardaki yükseliş, etkili fiyat mekanizmasının temel alınmasını gerektirmektedir. Böylelikle piyasanın belirlediği döviz kuru ise, finansal reformu gerektirmektedir. Çin'in DTÖ'ye girmesi, sermayenin daha çok serbestleşmesi ve dalgalı kur sistemine geçmesi anlamına gelmektedir. Kasım 1999 tarihinde, Çin ve A.B.D iki taraf ta Çin'in DTÖ'ye girmesi anlaşmasına varmıştır. Bu, Çin'in dış piyasaya girmesini ve entegre olmasını kolaylaştırmıştır. DTÖ'ye üye olduktan sonra genel prensiplerine uymalı ve iç piyasaya kapılarını mal ve sermaye girişi için açmalıdır. Bunun yanı sıra, Çin, ithalattaki tarifeleri, her türlü engelleri kaldırmalı, yabancı şirketlerin eşit fırsatla iç piyasaya girmesine ve işlem yapmasına izin vermelidir. Bu dönemde Çin finansal piyasasını tüm üye ülkelere açma ve yabancı finansal kurumların iç para piyasasına girmesine izin verecek ve sermaye akışları dış ticaret ve finansa ihtiyaç duyacaktır. Bu kademede Çin dış ticareti ve finansı gözle görünür derecede artacaktır. Bunun sonucu, sermayenin serbestliği oldukça artacaktır. Yabancı döviz miktarında da hızlı artış olacaktır. Bununla, sıkı sermaye kontrolü işlevsiz kalır ve sermaye hesaplarının serbestliği ihtiyacı oluşu, döviz kurunun istikrarı,

sermaye serbestliği ve bağımsız para politikası arasındaki uyuşmazlıkların olması ve yüksek sermaye serbestliği, Çin'in dalgalı kur sistemine adapte olmasını, gelecekte ani şoklara maruz kalma veya zararını hafifletme, spekülâtif atakları bertaraf etme ve uzun dönem istikrarın sağlanmasına yardımcı olacaktır. Çin'in DTÖ'ye girmesi dış piyasaya daha iyi entegre olmasına ve bunun sonucunda da, iç piyasada rekabetin artmasına neden olur.

8.5.2 Çıkış Stratejisi Düşüncesi

Birinci soru, yürürlükteki reformun zamanlamasıdır. Çin'in karşı karşıya kaldığı sorun ise, çıkış stratejisidir. Eğer ülke büyük düşüş baskısının olduğu durumlarda veya büyük spekülâtif atakların mevcut olduğu durumlarda sabit kurdan dalgalı kura geçerse, bu tür geçişler iyi olmayacaktır. Böyle durumlarda geçiş ise, politik kredibilitenin kaybına reel ve nominal döviz kurlarının büyük oranda dalgalanmasına ve üretimin düşmesine neden olacaktır.

Bunun yanı sıra, ülkeler döviz piyasasının normal olduğu veya yükselme baskısının yoğun olduğu zamanlarda dalgalı kura geçmesi, ekonomik başarıya yol açar. Böyle zamanlarda, politik kredibilite kayıp riski de az olur.

SONUÇ

Günümüzde ülkeler hızlı bir biçimde ekonomi, siyasi, askeri ve kültürel bir çok alanda bir biri ile bütünleşme süreci içine girmiş olup, bu bütünleşme ekonomik alanda daha belirgin olmuştur. Ekonomik alanda, ülkeler uluslararası ekonomik ilişkilerde dışa kapalı ve korumacılık anlayış yerine serbest ticaret görüşünü benimsemekte ve engelleyici ticaret politikasından serbest karşılıklı ticaret yoluna yönelmektedir. DTÖ ve IMF gibi uluslar arası kuruluşların çabalarıyla bu süreç daha hızlanmıştır. Küreselleşme süreci kimi ülkeler için istihdam artışı, teknolojik gelişme ve yüksek büyüme fırsatı olarak belirlenirken kimi ülkelerde ise finansal krizlere yol açmaktadır.

Çin ekonomisi küreselleşme sürecine paralel olarak bir taraftan planlı merkezi ekonomiden pazar ekonomisine doğru geçiş yaparken diğer taraftan ekonomide hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Çin 1979 ekonomik reformundan, özellikle 1990 yılından sonra finansal sistemde yapılan ikinci reformlardan sonra hızlı bir ekonomik gelişme sağlayarak dünya ekonomisinde önemli bir konuma gelmiştir. GSYH hızlı büyümüş ve yıllık ortalama büyüme oranı %10,2 civarında seyretmiştir.

Çin finansal sisteminin gelişiminin Çin ekonomisine etkisinin ne olduğu bir çok araştırmacılar tarafından araştırılmakta olup finansal sektördeki hızlı gelişmenin Çin ekonomik büyüme için sürükleyici faktör olduğu görüşünü destekleyici sonuçlara ulaşılmıştır. Finansal gelişme seviyesinin geçerli ve gelecekteki büyüme oranlarının tahmininde iyi bir araç olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır.

Ekonomik reform ve dışa açılma politikasından bugüne kadar olan süreç içinde Çin ekonomisindeki büyüme ve finansal sistemin gelişimi arasındaki etkileşimi üç dönem altında toplamak mümkündür:

1979 -1996 yılları arası genişleme dönemi olup ekonomik büyüme hükümetin öncelik hedefi olmuştur. Ekonomik yapılandırma bir kadar yavaş ilerlemiş ve verimlilik düşük düzeyde seyretmiştir. Ekonomik büyüme ile yüksek enflasyon buna paralel mevcut olmuştur. Bu dönemde finansal sistem de ekonomik gelişmelere koşut bir genişleme dönemi yaşamıştır. Sadece tek bankanın mevcut olduğu finansal sistemden, başta dört büyük kamu sermayeli banka olmak üzere değişik yapıdaki bankaların faaliyet gösterdiği modern finans sisteme doğru evrim başlamıştır. Kamu sermayeli bankaların şubeleri ülke çapında dağılmış, değişik yapıdaki finansal kurumlar ardı

ardına kurulmuş, tasarruf mevduatları ekonomide önemli hareketlendirici güç haline gelmiştir. Banka mevduat ve kredileri, menkul kıymetler piyasası işlem hacmi ile beraber hızlı genişleme göstermiştir. Bankacılık sektöründe de risk, iç denetim mekanizmasının yetersizliği ortaya çıkmaya başlamış ve büyük hacimde geri dönmeyen krediler birikmiştir.

1997-2002 arası yapılandırma dönemi olmuştur. Çin ekonomisi istikrarlı büyüme kaydetmiştir. Finansal sistemde ise finansal riskleri kontrol altına almayı hedefleyen finansal yapılandırma dönemi yaşamıştır. Kamu sermayeli bankalar verimsiz şubeleri kapatmış veya birleştirmiştir. Şubelerin kredi açma yetkisi sınırlanmıştır. Bir çok küçük ölçekteki verimsiz finansal kurumlar da birleştirilmiş veya kapatılmıştır. Denetim kuruluşların denetim mekanizması güçlendirilmiş ve bankaların kredi hacmindeki artış bir kadar yavaş olmuştur. Bunun sonucu geri dönmez kredilerin hacminde düşüş yaşanmıştır. Ama ekonomik yapılandırmaya göre finansal yapılandırma bir kadar sınırlı olmuştur. Finansal yapı ile ekonomik yapı arasında zıtlık ortaya çıkmıştır. Bankaların kredileri ile sermaye piyasası yapısı bir birine uyum göstermemiştir. Bu zıtlık finansal sistemin gelişmesini yavaşlatmıştır. Sonuçta parasal tabanın düşmesi ve makro ekonomide parasal daralma meydana gelmiştir.

2003 yılından bugüne kadar olan dönemde Çin ekonomisi tekrar genişleme dönemine girmiştir. Sabit sermaye yatırımı , ihracat ve ithalat ile uluslararası sermaye akışlarında büyük dalgalanmalar meydana gelmiştir. Banka kredi hacmi ve parasal taban gereğinden fazla artmıştır. Ama orta ve küçük ölçekli işletmelerin yatırım fonu ihtiyacı sorunu tamamen çözülememiştir. Böylelikle finansal sistemin ekonomik gelişmeleri sınırlaması gibi olay ortaya çıkmıştır.

Çin, modern merkez bankacılık sistemine 1983 yılında ÇHB'nin ticari banka görevine son verilerek merkez bankası haline getirilmesi ile başlamıştır. Cumhuriyetin kurulduğundan reform dönemine kadar olan dönem içinde ÇHB finansal sistemdeki tek banka olarak tüm ekonominin finansal gereksinimlerine cevap vermeye çalışmıştır. Sosyalist merkezi plan ekonomisinin daha kuruluş aşamasında olması, bazı bölgelerinde iç savaşın hala sürmesi nedeniyle hakimiyetin sağlandığı bölgelerde enflasyonun kontrol altına alınarak sosyalist ekonomisine sorunsuz ve hızlı geçilmesi için gerekli alt yapıyı hazırlamak ÇHB'nin asıl görevini oluşturmuştur.

ÇHB kurulduğu yıldan günümüze kadar olan her dönemde belirli bir para politikası programını uygulamaya çalışmıştır. Kimi zaman bu programlar açıkça ifade edilse de kimi zaman açıklanmamıştır. Ama her zaman para politikasının bir hedefi olmuştur. Çin Halk Cumhuriyetinin kurulduğu ilk dönemlerde para politikasının hedefi iç savaş nedeniyle meydana gelen hiperenflasyonu kontrol almak, finanssal sistemi sosyalist ekonomik şablonu oturtmak olmuştur. 1984 yılından sonra ise 'ekonomiyi geliştirme ve paranın istikrarını sağlama' para politikasının ana hedefi olmuştur. 1993 yılında başlayan ikinci finansal reformdan sonra para politikasının hedefi tekrar gözden geçirilmiş ve paranın istikrarını sağlamak ve böylelikle ekonomik büyümeyi hızlandırmak ana hedef olarak belirlenmiştir. 1995 yılındaki Çin Halk Bankası Kanun'un açıklanması ile ana hedefi paranın değerinin istikrarını korunması ve bununla ekonomik büyümeyi hızlandırmak olarak belirlenmiştir.

Para politikası hedefindeki değişimler ile beraber para politikası ara hedeflerin de dönemsel değişimler meydana gelmiştir. Reformdan öncesi dönemlerde uygulayacağı para politikasının ara hedefleri hiç açıklamıştır. Ekonominin tamamen merkezi planlama altında yürütülmesi, para politikası nihai hedeflerin plan ekonomisine göre belirlenmesi nedeniyle ara hedefler para politikasında pek fazla önem arz edememiş ve ÇHB da ara hedeflerin kontrolüne önem vermemiştir. 1985 yılından önce Çin ekonomik yaşamında mal değişimin nakit para aracılığıyla yapıldığından M_0 kontrol altında tutmak ara hedef olarak gösterilmiştir. Ekonomik gelişmeler sonucu 1980 yılın son yarısı ve 1990 yılın başlarında ise ara hedef M_2 'i kontrol altına almak olarak belirlenmiştir. 1995 yılında sonra ise M_1 ara hedef olarak belirlenmiştir. Günümüzde ÇHB para arzı olarak sadece M_1 hedef olarak almıştır.

Para politikası ana ve ara hedeflerindeki gelişmeler aynı zamanda ÇHB'nin bu hedefleri gerçekleştirmede uyguladığı araçlar üzerinde gelişmiş ülkeler merkez bankalarının kullanmakta olduğu modern araçlara yönelmesine neden olmuştur. Kredi tavan sınırlaması, kredi planlanması gibi geleneksel doğrudan kontrol araçlarından uzaklaşarak açık piyasa işlemleri, reeskont penceresi, münzam karşılık oranları gibi modern araçlara ağırlık vermeye başlamıştır. ÇHB kredi tavan sınırlaması ve münzam karşılık oranları gibi dolaysız araçlarının para politikasındaki ağırlığını kademeli olarak düşürmüş ve reeskont oranı, açık piyasa işlemleri gibi dolaylı araçlara ağırlık vermiştir.

ÇHB değişik dönemlerde ekonominin gelişen koşullarına cevap verebilmek amacıyla farklı para politikası izlemiştir. 1984 -1992 yılları arasında ÇHB resmi para politikasını uygulamış, tecrübelerdeki yetersizlikler ve yasal alt yapılardaki boşluklar gibi bir çok sebeplerden dolayı istikrarlı bir para politikası uygulayamamıştır. Bu dönemde zaman zaman daraltıcı para politikası uygularken zaman zaman genişleyici para politikası uygulamış ve değişik dönemlerde farklı etki göstermiştir. Bu dönemde ekonomik gelişme para politikasının ana hedefi olarak belirlenmiştir. 1993-1997 dönemleri arasında para politikasının hedefini enflasyon ile mücadele ve ulusal paranın değerinin korunması almıştır. ÇHB para politikası araçlarını etkin kullanmaya başlamış ve para politikası belirli düzeyde başarıya ulaşmıştır. 1998-2004 arasında daraltıcı para politikası uygulanmıştır.

ÇHB'nin bağımsızlığı konusunda ÇHB'nin politik bağımsızlık olsun ekonomik bağımsızlık olsun istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Çin Bankacılık Sektörü(ÇBS) Çin ekonomisinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan ekonomik reform politikaları sonrası gerekse kurumsal yapıları, gerekse mali yapıları itibariyle göz ardı edilemeyecek bir seviyede gelişme kaydetmiştir; Bu gelişme sürecinde ÇHB ve dört büyük kamu sermayeli ihtisas bankasının mevcut olduğu iki basamaklı yapıdan, özel sermayeli, karma sermayeli ve yabancı sermayeli olmak üzere değişik yapıdaki bankaların mevcut olduğu çok yapıli sektör haline gelmiştir. 2005 yılı sonu itibarıyla sektörde dört kamu sermayeli ticaret bankası, üç politik amaçlı banka, 12 anonim ortaklık şeklindeki ticaret bankası, 112 şehirselle karakterdeki ticaret bankası, 9 tarım kredi kooperatif bankası, 35.554 kentsel kredi kooperatifleri, 35.854 tarım kredi kooperatifleri ve 220 yabancı sermayeli banka şubesi ve temsilci kuruluşlar işlem görmektedir.

Günümüzde Çin bankacılık sektörü oligopol piyasa özelliğini sergilemektedir. Planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş sürecinde Çin Bankacılık sektörünün piyasa yapısında büyük değişimler meydana gelmiştir. 1979 reformundan önce sektör mutlak monopol rekabetçi piyasa özelliği sergilemiş olup, ÇHB ekonominin gerektirdiği hizmetleri tek başına vermiştir. 1983 yılına kadar dört büyük kamu sermayeli ihtisas bankası kurulmasına karşın, bankalar arasındaki iş bölüşümünün belirgin olması bankalar arasında rekabetin mevcut olmasına imkan sağlamamıştır.

Eylül 1983 tarihinden sonra Çin Halk Bankasının sadece merkez bankası görevini yürütmesi Çin Bankacılık Sektörü'nün yapısal gelişiminin önünü açmıştır. İhtisas bankalarının faaliyet alanları genişletilmiş ve homojen ürün ve hizmet sunmaya başlamıştır. Böylelikle kamu sermayeli ihtisas bankalar ticari bankacılığa yönelmiştir. doğru gelişmiştir. Finansal liberalleşme sürecinin hız kazanması ve politik engellerin gevşemesi ile anonim ortaklık şeklindeki ticari bankalar ve yabancı bankalar piyasaya girmeye başlamış, ama kamu sermayeli dört büyük kamu sermayeli ticari bankaların piyasa paylarının giderek düşme eğilimine karşın piyasanın büyük bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Son zamanlarda Çin bankacılık sektöründe piyasa yoğunlaşma derecesinin yüksek olduğu ve kamu sermayeli bankaların monopol ettiği buna karşılık kötü performans sergilediğini ileri sürmektedir. Diğer bir kısım ekonomistlerin araştırması bankacılık sektörünün bir çeşit finansal durgunluk içindeki monopol piyasa olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde Çin Bankacılık Sektörü yüksek oligopol piyasa özelliğini taşımakta ve buna karşın kamu sermayeli ticari bankalar arasındaki rekabetin tam rekabet piyasası özelliğinin taşıdığı görülmektedir.

Performans bakımından ise aktif getiri oranı ve karlılık oranlarına göre kamu sermayeli ticari bankaların faaliyet performansı diğer anonim ortaklık şeklindeki ticari bankalardan göze görünür derecede düşük olduğu gözlenmektedir. Bu Çin bankacılık sektöründe banka büyüklüğünün banka aktif getiri oranı ve karlılık oranı ile olan orantılı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Bankalarda çalışan başına düşen getiri oranı ve mevduat hacmi bakımından da anonim ortaklık şeklindeki bankaların kamu sermayeli bankalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle anonim ortaklık şeklindeki ticari bankalar az personel ile kamu sermayeli bankalara göre daha çok verimli çalıştığı görülmektedir. Bu durum da günümüzde Çin bankacılık sektöründe faaliyet performansı ve banka büyüklüğünün orantılı ilişkisinin kuvvetli olmadığını göstermektedir.

Çin bankacılık sektörü, bugün gerek mali, gerekse kurumsal yapıları itibariyle gözardı edilemeyecek bir seviyede gelişme sağlamıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, Çin bankacılık sektörünün gelişimini etkileyen bazı olumsuzlukların da mevcut olduğu bilinen bir gerçektir. Çin bankacılık sektörünün başlıca temel sorunları; finansal riskler,

yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, öz kaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunları şeklinde sıralanabilir.

Çin Bankacılık sektörü günümüzde artan bir finansal risk içinde faaliyet göstermektedir. Son yıllarda yaşanan finansal serbestleşme; faiz oranlarının eskiye göre daha çok dalgalanma göstermesi, sektörün uluslar arası rekabete açılması piyasada belirsizlik ve değişkenliği artırmıştır. Kimi yazarlara göre Çin bankacılık sektörü daha çok piyasa ya da sistematik risklere maruz kalmakta olup geri dönmez krediler bunun bir örneğidir.

Günümüzde Çin bankacılık sektörünün karşı karşıya oldukları riskler likidite riski, döviz kuru riski, faiz oran riski, kredi riski ve sermaye yetersizliği riski olarak sıralamak mümkündür. Likidite riski yönünden, Çin finansal sisteminin hızlı gelişmesi ve dışa bütünleşme çabaları sonucu ticari bankaların likidite riskini belirleyen oranlarda eskisine göre iyileşmeler ortaya çıkmış olup likidite riskinin gün gittikçe düşüş eğilimi içinde olduğu ama hala yüksek değerlerde olduğu gözlenmektedir. Bu iyileşme ile beraber bazı kriterlerin kötüleştiği görülmektedir. Yanı pasiflerin vade yapısındaki kısalma gün gittikçe belirgin olmaktadır. Kaynaklar aşırı derecede mevduata bağlı olmakta, nakitlerin aktifteki payı düşmekte, bu da bankanın likidite riskini artırmaktadır.

Çin bankaları eskine göre daha çok döviz kur riski ile karşı karşıyadır. Eskiden döviz kurlarının sabit olması ve döviz ticaretinin sadece ÇB tarafından kontrol edilmesinden dolayı bankalar için kur riski pek fazla önem arz etmemiştir. Ama son yıllarda merkez bankasının sabit döviz kurundan yönetilebilen döviz kuru rejimine geçmesi ve döviz ticaretinin bankalar tarafından yapılabilir olması döviz kurunun bankalar için önemli konuma gelmesine neden olmuştur. Ama döviz piyasasının hala gelişim aşamasında olması ve risk kontrol enstrümanlarının yeniden uygulamaya çalışılması bankaların bu riskleri bertaraf etmesini zorlaştırmıştır.

Faiz oran riski bankacılık sektörünün karşı karşıya olduğu diğer risklerden biridir. Son yıllarda mevduat ve kredi faiz oranlarındaki değişmelerin gittikçe sıklaşması ve mevduatın kısa vadeye kredilerin uzun vadeye doğru gelişim göstermesi bankaların gittikçe artan faiz oran riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Hedge enstrümanlarının henüz riski giderecek düzeyde gelişim göstermemesi olamayışı faiz oranı riskinin yönetimini zorlaştırmaktadır.

Kredi riski Çin bankaların karşı karşıya kaldığı en önemli risktir. 20. yüzyılın 90'lı yıllarında ticari bankalar kendi bünyelerinde kurdukları yatırım yönetim şirketleri aracılığıyla ekonomiye açtıkları kredilerin hızlı artmasına geri dönmeyen kredilerin artmasına neden olmuştur. 2004 yılı sonu itibarıyla kamu sermayeli ticari bankalardaki batacak kredilerin bankacılık sektörünün geri dönmeyen kredilerine oranı %91.7'ye ulaşmaktadır. Geri dönmeyen kredilerin çeşidi bakımından ise kredi çeşitlendirmenin ülkeden ülkeye farklılık göstermesinden dolayı, verileri analiz etmek kolay değildir. Kredilerin çoğu dönüşümlü krediler olup, banka, sadece yeni kredi açtığında eskiden açtığı kredileri geri alabilmektedir. Dolayısıyla, bankalar, aktifinin içinde görünmeyen geri ödenmeme riskine sahip aktifler bulunmaktadır. Üstelik bu geri ödenmeme riskine sahip kredilerin hacmi gün gittikçe artmaktadır. Yıllar geçtikçe, kamu sermayeli bankaların kredi riski de gün geçtikçe belirginleşmiştir. Kredi alanları giderek bir kaç alana yoğunlaşmaktadır. Bu durum, üç şekilde ifade edilmektedir: Birincisi, büyük sanayi şirketleri, büyük şehirler ve büyük projelere doğru merkezleşmektedir. İkinci olarak, krediler daha çok halka arz edilmiş veya halka arz için bekleyen şirketlere, üçüncü olarak ise, piyasayı elinde bulunduran monopol sektörler yani kara yolları ve demir yolları, elektrik, telekomünikasyon ve tütün ürünleri gibi sektörler kaymaktadır. Krediler daha az elde ve büyük hacimde toplandığından, büyük risk göstermektedir. Açık kredilerin yönetiminin sıkı olamaması, yatırımların büyük hacimde gerçekleşmesine neden olmuştur. Kefaletle verilen kredilerde verilen ipoteklerin belirgin olmaması, ipoteklerin gün geçtikçe değerinin kaybedilmesi veya kefil olacak kurumların kefillik vasfını taşınamaması gibi faktörler kredilerin riskini artırmaktadır. Bazı kredi alan şirketlerin, üretimlerinin durması veya projelerinin durdurulması sebebiyle fonların geri dönmesi zorlaşmıştır. Banka grupları bakımından geri dönmeyen kredileri en az olan bankalar ise, yabancı sermayeli bankalar olup, bunları anonim ortaklık şeklindeki bankalar izlemektedir. Sektör bazında geri dönmeyen krediler oranı yukarıdan aşağıya balıkçılık sektörü, toptan ve perakende sektörü ve gayri menkul ve gıda sektörüne toplanmaktadır.

Çin finansal piyasalarında faaliyet göstermek isteyen yabancı finansal kuruluşlar başka ülkelerde olduğu gibi temsilcilik açma, ticaret amaçlı şirket kurma ve yerel finansal kurumların hisse senetlerini satın alma gibi bir çok yol ile piyasaya giriş yapmaktadırlar. Yabancı finansal kurumlar yerel şirketler ile temsilcilik anlaşması

yaparak, bu temsilciler aracılığıyla bilgi toplama, piyasa araştırması ve bağlantı kurma işlemlerini gerçekleştirirken, diğer taraftan bu bağımsız yabancı bankalar (genel merkezleri Çin sınırları içinde olan), ortak sermayeli banka, bağımsız finans şirketleri,(genel müdürlüğü sınır içinde olan), ortak sermayeli finans şirketleri, yabancı bankaların şubeleri, bağımsız veya ortak sermayeli araba finansman şirketleri, bağımsız veya ortak sermayeli para komisyoncu şirketler kurarak kendi tek başına ticari temsilcilik işlemleri sürdürmektedir. Diğer yandan ise yerel sermayeli finansal kurumların hisse senetlerini satın alarak piyasaya giriş yapmaktadırlar.

Yabancı sermayeli bankalar Çin'in DTÖ üyeliğinden sonra ortaklık şeklinde piyasaya girmekten pay ortağı şeklinde veya satın alma yoluna yönelmiş olup, bu Çin finansal piyasaların hızlı gelişmesini hızlandıran önemli faktörlerden biri olmuştur. Yabancı sermayeli bankaların pay ortağı veya satın alma gelişimi bir kaç özelliği taşımaktadır:(1)pay ortağı olduğu ticari bankaların ölçeği ve önemi artıktıkça yabancı bankalar şehirselle ticari banka ve halka arz edilmiş ticari bankalardan kamu bankalara doğru geçmeye başlamıştır.(2)sadece ticari bankalara pay ortağı olmak ile kalmayıp diğer finansal kurumlara da ortak olmaya başlamıştır.Sigorta şirketleri ve fon yönetim şirketleri bunun bir örneğidir. (3)pay ortaklık şekli gün gittikçe değişiklik göstermiştir. Ticari bankaların halka arz işlemlerinin kolaylaşması yabancıların satın almasını kolaylaştırmıştır.(4) pay ortaklığı olan bankalardaki etkisi gittikçe derinleşmiştir. Yabancı sermayeli bankalar pay ortağı olduğu bankalarda yüksek düzeyde yönetici bulundurmakta ve böylelikle bankadaki etkisini artırmaktadır.

Yabancı sermayeli bankalar sayı ve ölçek bakımından yerel sermayeli bankalara nazaran çok küçük olsa da finansal serbestleşme ve reform için önemli etki göstermektedir. Yabancı sermayeli bankaların gelişimi a) faiz oranlarının serbestleşmesi b) yerel ve yabancı sermayeli bankaların piyasa girmesindeki yasal engellerin kaldırılması c) finansal ticaret alanları üzerindeki engellerin kaldırılması d) finansal sektördeki kurumların geleneksel ticari faaliyetini tamamlaması önündeki engellerin kaldırılması e) kamu sermayeli finansal aracı kurumların özelleştirilmesi ve hükümet etkisinin azaltılması, buna ek olarak politik kredi faaliyetinin kaldırılması gibi finansal serbestleşme süreci üzerinde önemli etki yaratmaktadır

Günümüzde Çin bankacılık sektörü bir çok zayıf noktaları mevcut olup bunlar;

- 1- Finansal varlıklara olan talep düşüktür.
- 2- Mali piyasalar küçük ve derinliği azdır.
- 3- Faaliyet ortamı yüksek risk içermektedir.
- 4- Serbest özkaynaklar küçüktür.
- 5- Karlılık özkaynak artışını özendirmemektedir.
- 6- Düzenlemeler çok sık aralıklarla ve birbirleriyle çelişen şekilde değişmektedir.
- 7- Finansal varlıkların vergilendirilmesinde yatırımcının tercihlerini etkileyecek ölçüde büyük farklılıklar bulunmaktadır.
- 8- Finansal piyasalarda kamunun dışlama etkisi büyüktür.
- 9- Kamunun sistem içindeki payı ve etkinliğinin devam etmektedir.
- 10- Düzenlemelerin uygulanmasında farklıklar finansal kurumlar arasında çok ciddi haksız rekabet yaratmaktadır.
- 11- Aktif kalitesinde düzelme süreci yavaş işlemektedir.
- 12- Finansal piyasaların doğası ile uyumlu olmayan kararlar alınmakta ve uygulanmaktadır.
- 13- Kaynak maliyetleri yüksek ve vadeler çok kısadır.
- 14- Para ikamesi hala çok yüksektir.
- 15- Özel sektörün tahvil ve bono ihracı yoluyla sermaye piyasasından kaynak sağlaması neredeyse imkansızdır.
- 16- Aracılık maliyeti çok yüksektir. Bu nedenle, yurtiçindeki bankaların yurtdışındaki bankalar karşısında rekabet gücü zayıftır.
- 17- Banka dışı kredi kurumları küçüktür.
- 18- Sermaye piyasası küçüktür.
- 19- Finansal kurumlar dışındaki kurumların mali performanslarının doğru olarak ölçülmesini, denetlenmesini ve raporlanmasını sağlayacak standartlar bulunmamaktadır.
- 20- Sermaye piyasası karları hariç tutulduğunda faaliyet marjları negatiftir.
- 21- Birikmiş sorunlar geçmişte yaşananlar nedeniyle faaliyetlerini sürdüren bankalar üzerinde çok ciddi bir baskı oluşturmaktadır.

Çin bankacılık sektörünün yukarıdaki zayıf yönlerini güçlendirmek için

İstikrar içinde sürdürülebilir bir büyüme, düşük enflasyon ve uluslararası alanda rekabet edilebilir bir ekonomik ortamın yaratılması, ekonomik sorunların aşılması için

gerekli olan tasarruf artışının sağlanması ve ekonomik olarak kullanılması hayati bir önem taşımaktadır. Tasarrufların ekonomik olarak kullanılmasında ise güven ve verimlilik ilkesine dayalı olarak, finansal sistemin etkin ve sağlıklı bir biçimde çalışması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle;

1. Ekonomik programda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi yönündeki politikalar kararlılıkla uygulanmalı ve yapısal reformlar sürdürülmelidir, Enflasyonist olmayan iktisat politikaları kararlılıkla sürdürülmelidir,
2. Ekonomideki istikrarsızlıkların başlıca kaynağı olan kamu açıklarının küçültülmesi yönünde başlatılan reformlar öngörülen sürelerde tamamlanmalıdır,
3. Bütçe disiplini sağlanmalı ve taviz verilmemelidir,
4. Haksız rekabete neden olan düzenlemeler kaldırılmalıdır,
5. Kaynak kullanma ve kullandırma maliyetini olumsuz yönde etkileyen düzenlemeler yeniden gözden geçirilmelidir. Bu düzenlemelere kamuya gelir sağlanması açısından değil, piyasalarda aracılık maliyetinin düşürülmesi, likiditenin artırılması ve derinliğin sağlanması açısından bakılmalıdır,
6. Finansal sistemin büyümesi, güçlenmesi ve sağlıklı olarak işlemesini sağlayacak düzenlemeler makul geçiş süreleri içinde yapılmalı ve etkinlikle uygulanmalıdır,
7. Finansal piyasaların etkin olarak çalışması sağlanmalıdır,
8. Bankacılık sistemi yanında ekonominin diğer tüm kurumları ve şirketler kesimi de reforma tabi olmalıdır.
9. Bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, taşıdığı sorumlulukları yerine getirmek ve görevlerini etkin olarak sürdürebilmek için faaliyetlerinde bağımsız olmalı, gerekli yasal yetki ve araçlara sahip bulunmalıdır.
10. Banka risklerinin azaltılması ve aktif kalitesinin iyileştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması
11. Haksız rekabete neden olan uygulamalar kaldırılmalıdır.

Çin Para piyasasının gelişmişlik düzeyi ticari bankaların mali piyasadaki aracılık hizmetini ekonomik gelişmelere uygun olarak yerine getirebilmesi ve mali politikaların etkili olabilmesini belirlemenin yanı sıra , merkez bankasının para

politikası üzerindeki bağımsızlığı ve etkinliğinin yeterli olabilmesinde de önemli etki belirlemektedir. Dolayısıyla para piyasasının gelişmişliği finansal sistemin ekonomideki görevini yerine getirebilmesinde önemli rol oynamıştır.

Çin para piyasası diğer ekonomilerde olduğu gibi Çin finansal piyasası için önem arz etmektedir. Çin para piyasası 1998 yılından sonra hızlı bir şekilde gelişme göstermiş olup, hisse senedi piyasası gibi önemli finansal piyasalara göre bir az geç kalmıştır. Günümüzde Para piyasasındaki serbestleşme ve gelişmeler Çin finansal piyasaların liberalleşmesi ve küresel ekonomiye entegre olmasında önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda Çin bankacılık sisteminin hızlı gelişmesi ekonomideki kısa vadeli fonların yatırımı yönlendirilmesinde ve finansal piyasanın likiditesini ayarlama da önemli etkindir. Çin para piyasası interbank piyasası, repo ve ters repo piyasası, ticari kağıtlar piyasası, 1 ve bono piyasasından müteşekkildir.

Çin interbank piyasasının tarihi 1980 yıllara dayanmaktadır. Bu dönemlerde kısa vadeli fon arz ve talep işlemleri kentsel işletmelerin kendi aralarında fon arz ve talebinde bulunmuşlardır. 1995 yılına kadar Çin merkez bankası kamu bankalarının kendi aralarında kısa vadeli fon alış verişi yapmasına izin vermiştir. Bu dönemlerde kamu bankalar interbank piyasasında önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte iç ekonominin daha fazla gelişmesi ve bu piyasaya çekebilmek için bankalar fazla fonlarını yasal olmayan interbank piyasası aracılığı ile daha karlı yatırımlara yönelmiştir. İlk zamanlarda ise piyasada yeterli derecede finansal araçların olmayışı interbank piyasasının para piyasasındaki rolünü kısıtlamış ve piyasanın düzensiz büyümesine neden olmuştur. Çin interbank piyasasında sadece kısa vadeli fonların değil uzun vadeli fonların işlem görmeye başladığından dolayı işletmelerin uzun vadeli fonlara olan talebi gün gittikçe artmış ve fon kıtlığı ortaya çıkmıştır. 1990 yıllarında interbank piyasası çok kötü bir seyir izlemiştir. Yatırım yönetim firmalarının ticari bankalardan sağladığı kısa vadeli fonların miktarı 1995 yılında bir önceki yıla göre ikiye katlanarak artarak bir trilyon yuan'e ulaşmış ve bu fonlar hisse senedine ve gayri menkul yatırıma kullanılmıştır. Bu durum sadece enflasyonu körüklemekle kalmayıp aynı zamanda ekonominin istikrarını da zora sokmuş ve ekonominin kabarmasına sebep olmuştur. 1993 yıllarında ise interbank piyasasında ticari bankalar ile kamu işletmeler arasında fon talep ve arz işlemlerinde bulunmuş ve kısa vadeli hisse senedi yatırımı ve gayri menkul yatırımı için kullanılmıştır.

İnterbank piyasasındaki orantısız büyüme ve bunun ekonomik istikrarı etkilemesi Çin merkez bankasının interbank piyasasında bir dizi reformlar yapmasına neden olmuştur. Bunlara ek olarak para politikasına ağırlık verilmiş ve mevduat ve kredi faizlerini yükselterek ekonomik istikrarı sağlamak gayreti göstermiştir. 3 Mart 1996 tarihinde ulusal interbank piyasası kurulmuş ve önemli değişiklikler yapılmıştır. İnterbank piyasasındaki finanssal kurumların işlem yapabilmesi için belirli şartlar belirlenmiş ve haziran 1996 tarihinde sonra ShangHai merkezli interbank piyasasında alış verişler elektronik ticaret sistemi ile yapılması belirlenmiştir. Ödünç alış verişleri belirli kurallara bağlanmış olup ticari bankalar için en uzun vade dört ay olarak belirlenmiş ve işlem tutarında standartlaştırılmıştır. İnterbank piyasasında ödünç verebilmesi için bankaların sahip olduğu mevduat oranına bağlanmış ve yasal karşılıklar belirlenmiştir. Finanssal olmayan kurumlar için ödünç alma oranı onların sahip olduğu sermaye düzeyine bağlanmıştır. Ve bu kurumların interbank piyasasından sağladığı fonları sabit yatırımlara yatırmamasını ve daha çok ciro edilebilir menkul kıymetlere yatırmasını, kurumun dış bankalara olan borcunu ödemek ve çalışma sermayesindeki geçici açığı kapatmayı şart koşmuş ve vade olarak en uzun 7 gün olarak belirlenmiştir. Başka gelişmekte olan ekonomilerdeki gibi interbank piyasasının düzensiz orantısız büyümesini ve kısa vadeli fonların uzun vadeli yatırımlar için kullanılmasını engellemeye çalışılmıştır.

Sermaye piyasası Çin’de en hızlı gelişen finansal piyasaların başında gelmekte olup kurulduktan bu yana büyük gelişmeler sağlamış ve yeni düzenlemeler ile küresel ekonomiye entegre olmaya çalışmıştır. 1990 yılların başlarında sermaye piyasası yeterince gelişme sağlayamamıştır.

Sermaye piyasalarının Çin ekonomisinin kalkınmasında, sermayenin tabana yayılması suretiyle de sosyal barışın sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu nedendir ki, diğer ülkelerde olduğu gibi Çin’de de bu piyasaların geliştirilmesi hükümetin öncelikli hedefleri arasında yer almıştır. Çin’de ise ekonominin finansmanında bankacılık sektörünün ağırlığı fazladır. Ancak, günümüzde yaşanan yüksek enflasyon nedeniyle fon aktarma maliyetlerinin yüksekliği ve geleceğin belirsizliği uzun dönemli fon aktarımını olumsuz etkilemiş ve sistem tıkanma

noktasına gelmiştir. Bu gelişmeler şirketleri sermaye piyasasından daha fazla yararlanır hale getirmektedir.

Çin ekonomisindeki gelişmelere paralel olacak süreç içinde sermaye piyasalarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu durum, genellikle yatırım ihtiyacındaki artıştan kaynaklanmıştır. Çin ekonomisinin sermaye piyasasına olan ihtiyacı diğer ekonomilerde olduğu gibi ekonomik gelişme sürecinde işletmelerin finansman ihtiyacının artması, ekonomik gelişme ile birlikte tasarruf gücünün artması ve tasarrufların yaygınlaşması, ekonomik gelişmenin sağlanması ve sürdürülmesi, yalnızca tasarrufların artırılmasını değil, tasarrufların yatırımlara aktararak etkin kullanılmasını da gerektirmesi, sermaye piyasası açık piyasa işlemleri ile, para istikrarını sağlamada ve enflasyona karşı mücadelede iktisat politikası aracı olarak kullanılabilir olması ve sermaye piyasası üretim malları üzerinde mülkiyetin yaygınlaşmasını ve elde edilen karın geniş kitlelere dağıtılmasını sağlayarak, servet ve gelir dağılımını düzeltme konusunda bir araç olarak kullanılabilir olması sermaye piyasası üzerindeki reformu hızlandırmıştır.

Çin’de seçilen ölçeklerin genellikle küçük ve orta büyüklükte olması, üretim teknolojisinin görece geri olması gibi nedenlerle finansman ihtiyacını arttıran en önemli faktör olmaktadır. Çin’de şirketlerin Türkiye’de olduğu gibi özellikle kriz dönemlerinde halka açılmayı tercih etmektedirler; şirketler halka açılmaya arzulu olduklarında ve yatırımcıların borsaya güven duyması için gereken koşullar sağlandığında halka açılarak önemli tutarlarda nakit kaynak elde etmek olanağı mevcuttur.

Çin sermaye piyasasında menkul kıymetler borsası önemli konuma sahip olup kuruluşundan itibaren geçen yaklaşık 15 senede hızla büyümüştür. Bu süre içerisinde Shanghai ve Shenzhen menkul kıymetler borsası ile ilgili olarak birçok düzenlemeler yapılmış ve bugünkü yapıya kavuşması sağlanmıştır. Bugün gelinen noktada bu iki borsanın ülke ekonomisindeki payı giderek artmaktadır. İşlem hacminde ve halka açılan şirket sayısında artış devam etmektedir. Özellikle Çin’in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinden sonra yabancı yatırımcı ilgisi de artmıştır. Ancak menkul kıymetler borsaları sorunları ve eksiklikleri bitmiş değildir. Birçok konuda, çeşitli düzenlemelere ihtiyaç

duyulmaktadır. Bazı konularda yapılan düzenlemeler ise yetersiz kalmakta ve daha sert uygulamalara gereksinim hissedilmektedir.

Temel sorunlar arasında yatırımcı eksikliği, piyasanın derin bir yapıya sahip olmaması, sosyal ve ekonomik yapıdan kaynaklanan dengesizlikler, manipülasyonların bir türlü önüne geçilememesi sayılabilir. Bu sorunlardan bazıları kısa vadede çözülebilecekken, bazılarının çözümü ise uzun bir zamana yayılacaktır. Ancak, sorunların çözümü ile ilgili çalışmaların şimdiden başlatılması zaman kaybını önleyecektir. Özellikle yeni yatırımcıların ve yeni şirketlerin piyasaya girmesinin sağlanması için gerekli çalışmalara vakit kaybetmeden başlanmalıdır. Bu konuda bazı çalışmalar yapılmaktadır. Örn:Vadeli işlemler borsasının kurulması ve geliştirilmesi borsasının kurulması. Bu adımlar olumlu olmasına karşın yetersiz kalabilir.

Vadeli işlemler borsasının kurulması için gerekli çalışmalar uzun bir süre yürütülmüş ve başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır. Bu alandaki çalışmalara devam edilmelidir. İşlem hacmi giderek artmaktadır. Ancak ürün sayısı henüz azdır. Vadeli işlemlere konu olan ürün sayısının artırılması borsanın gelişimine katkıda bulunacaktır.

Çin'in büyümesini sürdürmesi ve diğer ülkelerle rekabet edebilmesi için; yeni teknolojiler kullanan, rekabet gücü yüksek, güçlü mali yapıda şirketlerin bulunması ve bunların sayıca çok olması gereklidir. Bu şirketlerin, gerekli yatırımları gerçekleştirmeleri için finansman kaynakları ile desteklenmesi lazımdır. Bunun da yolu gelişmiş bir sermaye piyasasına kavuşmaktır. Ayrıca derin bir piyasanın varlığı da önemlidir.

Döviz piyasası yabancı ülke paralarının alıp satıldığı bir finansal piyasadır. 1970'lerin başlarında Bretton-Woods sisteminin çökmesi ile ülkeler arasında entegrasyonun artması ve finansal serbestleşme sürecinin hızlanmasıyla döviz piyasası işlem hacmi ve piyasa araçları bakımından önemli gelişmeler kaydetmiştir. Çin ihracata dayalı kalkınma stratejisi benimsenen ülke olduğundan döviz piyasası ulusal ekonominin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Çin döviz piyasası değişik tarihi gelişim sürecinde diğer finansal piyasalarda olduğu gibi gelişme kaydetmiştir.

Çin Döviz Piyasası günümüzde interbank toptan ve parakende döviz piyasası olarak iki alt piyasadan oluşmakta olup piyasada katılan önemli katılımcılar ise Çin Döviz piyasası takas merkezi, Çin halk bankası, Çin döviz piyasası ticareti düzenleme

kurumu tarafından yetkilendirilmiş banka ve finansal kurumlar, ve bireylerden oluşmaktadır. 2005 yılında ÇDTMS üye sayısı 366'ya ulaşmış olsa da, piyasa hareketliği az sayıdaki üyeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Sadece Çin Halk Bankası ve ÇDDTD tarafından düzenleyici banka lisansına sahip olan kuruluşlar, perakende piyasasına girerek işlem yapabilmektedir. Banka dışı finansal kurum olarak sadece iki yatırım yönetimi şirketi faaliyet göstermektedir. Dünya döviz piyasaları ile olan farklılık ise, banka ve banka dışı finansal kurumların bu piyasada işlem göstermesidir. Global piyasalarda ise, banka ve diğer kuruluşlar arasındaki işlem hacmi payının giderek arttığını söylemek mümkündür.

Çin interbank döviz piyasasının önemli özelliği, devlet döviz ticaret yönetimi tarafından verilen norm içindeki döviz faaliyet pozisyonundan sonra döviz açık pozisyonunu perakende döviz piyasasından karşılamasına imkan tanınmasıdır. Piyasa hacmi bakımından ise çok az işlem yapılan durgun bir finansal piyasa özelliğini taşımakta olup işlem hacmi bakımından dünyadaki diğer ülkeler döviz piyasasına göre çok geride kalmıştır.. Çin döviz piyasasının bu kadar işlevsiz kalmasının başında, kurumsal faktörler gelmektedir. Yani bankalar ve halk faktörü piyasanın gelişmesinde sınırlı rol oynamıştır. Çünkü döviz piyasası birkaç büyük bankanın döviz pozisyonunu karşılama piyasası haline gelmiştir. Ekim 2003 tarihine kadar alım satım işlemlerinin aynı seansta olmasına izin verilmemiştir. Piyasanın gelişimini engelleyen bir diğer faktör ise, sermaye hesapları işleminin döviz piyasasını kontrol etmesi olmuştur. Merkez bankası finansal kurumların döviz işlemleri, faaliyet limiti ve ürün sınırlaması ile birleştirilerek, sıkı kontrol altına alınmıştır. Ancak son yıllarda hızlı bir gelişme kaydetmekte olup, 2004 yılı işlem hacmi 2001 yılına göre %177 oranında artmıştır. 2001 yılında da, 1998 yılına göre %50 civarında yükselme kaydedilmiştir.

Çin döviz piyasasında vadesiz döviz piyasası, piyasanın büyük kısmını teşkil etmektedir. Döviz piyasası kurulduğu günden bu yana, interbank döviz piyasasında sadece vadesiz işlemler yapılmakta olup, Ağustos 2005 tarihinde interbank gelecek piyasası ve swap piyasası işleme girmiştir. Perakende döviz piyasasında 1997 yılı Çin Bankası'nın gelecek piyasa işlemleri yapmasına izin verilmiştir. 2002 yılından sonra, diğer bankalar da gelecek döviz işlemleri yapmaya başlamıştır. Günümüzde gelecek döviz piyasası sekiz yabancı para üzerinden yapılmakta olup, bunlar Amerikan doları,

Hong Kong doları, Euro, Yen, Pound, İsviçre Frangı, Avustralya doları ve Kanada dolarından oluşmaktadır. Bu yabancı paralar 7 günden 12 aya kadar olan 14 değişik vadede işlem görmektedir. Perakende döviz piyasasında Ağustos 2005 yılına kadar swap işlemlerine izin verilmiştir.

Çin interbank döviz piyasasında genelde vadesiz işlemler baskındır. Gelecek ve swap piyasaları işlem hacmi henüz istenilenden uzaktır. Hatta sekiz para cinsinin işlem görmesine 2005 yılından sonra izin verilmiştir. Ama RMB/USD kurunun uzun zamana kadar egemenliğini koruyacağı görülmektedir.

Çin döviz piyasası, genelde alıcı tarafından meydana gelen monopol piyasa özelliğini taşımaktadır. Çin Döviz Ticareti Merkezi'ne üye olan 366 üyenin yarısına yakın kısmının yabancı sermayeli bankalar olmasına karşın, piyasadaki işlem hacmi çok az miktarda kalmıştır.

Döviz kuru rejimi bakımından Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından bugüne kadar ÇHB ülke ekonomisinin genel durumu ve gereksinimini gözeterek, değişik dönemlerde farklı döviz kur politikası izlemiş olup 1949 – 1979 Arası Döneminde tek olarak resmi kur politikası uygulamışken, 1973-1985 Arası Döneminde ise Para Sepeti Politikası uygulamış ve çift döviz kur dönemi yaşamıştır. 1986-1993 Arası Döneminde ise yönetilen dalgalı kur uygulamaya başlayarak serbest piyasa kura doğru gelişmeye başlamıştır. 1994 yılından bugüne kadar olan dönemde yönetilebilen dalgalı kur politikası uygulamıştır.

Günümüzde Çin döviz kur politikası Amerika Birleşik Devletlerindeki politikacılar başta olmak üzere bir çok kesimin tartışma noktası haline gelmiş olup yurt dışındaki bir çok araştırmacılar Çin döviz kurunun tüm dünyanın tartışmakta olduğu konu haline gelmekte olup Çin döviz kurunun gerçek değerinden %15 - %25 oranında yüksek olduğunu ileri sürmektedirler. Çin Hükümeti de döviz piyasasını tekrar düzenleme gitmiş günümüze kadar birkaç kez döviz kurunda düzeltme yapmıştır.

Günümüzde Çin döviz Piyasası bir çok sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların başında piyasa hacminin istenilen büyüklükte olmaması gelmekte olup bu piyasa katılımcıların yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır. Kamu sermayeli

bankaların döviz ticaretinde tamamen bağımsız olamaması döviz piyasasının gelişimini sınırlayan diğer bir etkidir. Piyasa araçların yeterli olmayışı ve yeni kullanılmakta olan risk kontrol enstrümanların daha yeterli derecede kullanım düzeyine ulaşamamış olması döviz piyasasının serbestleşmesi ve işlevini yerine getirmesinde engel teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ca Fang, **Chinese Economy** , China Financial & Economic Publishing House, Beijing, 2003
- Chen Wu, **Zhongyang Yinhang Xue** , Zhongguo Jinrong Chubanshi Beijing,2002
- Chian, Xiaoan, **Monetary Policy formation and Development in China**, Shanghai People Press. 2000
- Christopher Pierson, Modern Devlet, Çev., Dilek Hattatoğlu, Çiviyazıları, İstanbul, 2000
-
- GIDDENS, Anthony. **Modernliğin Sonuçları**, (Çev. Ersin Kuşdil), İstanbul Ayrıntı Yayınları, 1994
- GIDDENS, Anthony, **Üçüncü Yol, Birey Yayıncılık**, İstanbul, 2000
- GIDDENS, Anthony, **Sosyoloji**, (Yayına Hazırlayan: H.Özel, C. Güzel), Ankara, Ayraç Yayınları, 2000
- GIDDENS, Anthony. **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, (Çev. OsmanAkınhay), İstanbul Alfa Yayınları. 2000a
- HABLEM_TOGLU, Sengül, **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara, 2004
- Hirst, P. ve G. Thompson, **Küreselleşme Sorgulanıyor** (Çeviri: Çağla Erdemve Elif Yücel), Ankara: Dost, 2000
- Hirst Paul ve Grahame Thompson, **Globalization in Question**, Polity Press, Cambridge, 1996
- Huangda, **Economics Of Money And Finance**, Zhongguo Renmen Daxue Chubanshe Beijing, 2004
- KARLUK, Ridvan, **Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politikalar**, Beta Yayınevi, İstanbul , 1996
- Liao Xi, **Zhongguo Hongguan Jingji Yunxing Yu Jingji Bodong** , Renmen Chubanshi Beijing, 2003
- Limu Yang , **Zhongzi MENG, Mazongmao, Zhongguo Jinrong Jieguo Yu Jingjin Fazhan** , Zhongguo Jinrong Chubanshi, 2004
- Liping, Yang Cheng Fang, **RenMinBi HuiLu**, Jingji Kexue Chubanshi, Beijing

Xinhua Yinxuachang Yinshua, 1997

- Mali, **Jingji Chuan Qiu Hua Yu Zhongguo Maoyi Zhengsi**, Jingji Guanli Chubanshi, Beijing, 2004
- Shu, Xiaoping, **China's Financial System under Transition**, Macmillan Press Ltd, 1998
- ULUDAĞ. İlhan, ARICAN Erişah, **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar, Kurumlar- Araçlar)** Beta Yayınevi İstanbul 2. baskı, 2001
- Uyemura, D.G., **Financial Risk Management in Banking**, Chicago, Bankers Publishing Company, 1993
- Yuhongcai, **The Research China's Capital Market**, Economy & Management Publishing House Beijing, 2005
- Zhang Gui Li, **Zhongyang YinHang Xue**, Zhongguo Jinrong Chubanshi Beijing, 2002

Makaleler

- Albert Park and Kaja Sehart “Tests of Financial Intermediation and Banking Reform in China” **Working Paper Number 270** October 1999
- Bardhan, Pranab: “Social Justice in the Global Economy”, **International Institute for Labour Studeis, ILO Social Policy Lecture**, University of the Western Cape, South Africa, 1-6 September, 2000
- Barry, Naughton China's Financial Reform: Achievements and Challenges
BRIE Working Paper 112, University of California, San Diego, copyright 1998,
- Chen Hua “Zhongguo Chanyie Biandong yu Jingji Zingzhang”, **Shanghai Dui Waimao Xueyuan Guoji Waimao Xueyuan, Tongji Yu Jueci** vol:3, 2005
- Chang, Hong, Baizhu Chen, and Yang Li, “Money Market in China”, in Chen, Baizhu, J. Kimball Dietrich, and Yi Fang edited: **Financial Market Reform in China—Progress, Problems, and Prospects**, **Westview Press**. 2000
- Coşkun Can Aktan ve Hüseyin şen, **Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye**, Ankara: TOSYÖV Yayınları, 1999. S. 10-35
- ÇELİK, Faik, “Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları” **İktisat Dergisi**, Eylül, 2001

ÇETİNKAYA, Murat, “Küreselleşme: Hayaller, Mitler, Kavgalar”, **KÖPRÜ Dergisi**
Sayı:77

David Held and Anthony McGrew, David Gold Blatt and Jonathan Perrato, “Global Transformations: Politics Economics and Culture”, **Polity Press Cambridge and Stanford University Pres**, Stanford Reprinted by Permission of The Publishers, 1999

DIXON, Keith, “Küreselleşmeye Uyumlu Üçüncü Yol”, (Çev. Ahmetİnsel.) **Birikim**,
Sayı 139, Kasım 2000

Edward M. Graham and Erika Wada Foreign Direct Investment In China: Effects On Growth And Economic Performance, Peter Drysdale, editor, Oxford University Press, forthcoming 2001.

ESEBGİN. Ali , “Ulus-Devlet Ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”**Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi** Aralık 2001 Cilt : 25 No: 2 185-192

ERDOĞDU, Seyhan , “Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Çalışma Örgütü – ILO”,

Yol-İş Dergisi Sayı:84

ERIC GIRARDIN and ZHENYA LIU, “The Chinese Stock Market: A Casino with ‘Buffer Zones’ **Journal of Chinese Economic and Business Studies**, Vol. 1, No. 1, 2003

Françoise Lemoine, “ FDI and the Opening Up of China’s Economy”, **CEPII – Document de travail n° 00-11** No 2000 – 11 June

Ginka Sa “China’s WTO Entry And Insurance Market Access” "**Nli Research" Nli Research Instiute** 2000. No.144

Graham, Edward M. and Wada, Erika, "Foreign Direct Investment In China: Effects On Growth And Economic Performance" . **Institute for International Economics Working Paper** No. 01

Huangyangxin Revamping, “The Legal Framework For The Chinese Banking System A Critical Examination” **The London Institute Of International Banking, Finance & Development**, London No:6 1996

Jin Chen, “China’s Financial System: An Evaluation and Some Recommendations”

PERSPECTIVES Vol. 7, No. 4 (December 2006): 207-222

- Jianhuai Shi Financial Innovations in China, 1990-2000, 2001 **China Center for Economic Research Working Paper Series** , Pekin, ss:12
- John h. Makin china: The Unplannable, Planned Economy, American Enterprise **Institute for Public Policy Research** ,2004
- K.C. Fung, Hitomi Iizaka, “**Foreign Direct Investment in China: Policy, Trend and Impact** ” June 2002
- Kevin **O’ROURKE**: “ Globalization and Inequality: Historical Trends” **National Bureau of Economic Research Working Paper 8339**, Cambridge MA, 2001
- Li Bing-xiang and Dileep Mehta “ Restructuring of Chinese Banking Industry” **China & World Economy** Number 3, 2001
- LI Cheng , LIU Chu – bin, “Three Levels of Monetary Policy Optimization of China Under Open Economic Circumstances ” , China Journal of Xi'an Jiaotong University ,**Social Sciences** Vol. 25 (Sum No. 71) Mar. 2005
-
- Li De, “The Analysis of Situation and Changing Trend of Banking Non -performing Assets in China” , **Peoples Bank of China Reserche Center Workeng Papars,2005**
- Li Peng, “Talks with the President of the Chilean Supreme Court” , People’s Daily, Nov. 19, 1996
- Linda Y. Yueh China’s Economic Growth with WTO Accession:Is it Sustainable? **Asia Programme Working Paper**, No. 1 May 2003, 1-16
- Li Yang, Peng Xingyun, “The Money Market in China: Theory and Practice” **China & World Economy**, Number 3, 2002
- Li Yang, “China: Banking and Financial Market Development” **Blue Book of Finance** No:1 Social Science Academic Press(china) ,2004
- Li yong , “Woguo Zhongyang Yinhang de Dulixing Wenti, Yanzhou Journal of Southwest University for Nationalities” , **Humanities&Social Sciences** Vol.25 No.2 Feb.2004
- LI Ruogu, “Revisit To China’s Financial Reform” , **PBOC working paper, Beijing**, 2003
- Michael Imam, The Chinese Bankalararası Markets:Cornerstone of Financial Liberalization, **China & World Economy** / 17-33, Vol. 12, No. 5, 2004

Michael Thorpe, “Financial Sector Reform in China”, Centre For Economic Reform And Transformation School Of Management And Languages, Heriot-Watt University *Discussion Paper 2005/02*

Peng Zhen, “Explanations of the Seven Draft Laws”, in **LAW OF THE PRC**,1987

Peter BURNHAM: Küreselleşme, Apolitikleştirme ve “Modern” **Ekonomi Yönetimi**, Praksis, Sayı:9, Ankara, 2000

REIC,Simon “What Is Globalization? Four Possible Answers”,**Kellogg Institute Working Paper**,No:261,December , 1998

Ryota Kojima, Shinya Nakamura, Shinsuke Ohyama, “Inflation Dynamics in China” No.05- E-9, 2005

Sonia M. L. Wong, “China’s Stock Market: A Marriage Of Capitalism And Socialism Cato Journal, Vol. 26, No. 3 (Fall 2006). Copyright © Cato Institute. All rights reserved.

Stephen Green, “Reforming China’s Economy A Rough Guide: THE CHINA PROJECT” , Cambridge University Royal Institute Of International Affairs, 2003

Stefan Brehm/Christian Macht, “Banking Supervision in China: Basel I, Basel II and the Basel Core Principles” **Banking Supervision**, ZChinR, 2004

TATARİ, Begüm, “Yabancıların Bankacılık Sektörüne İlgisi” , Haziran 2005 İzmir Ticaret Odası

Zhu Li fei Zhuang Xing, **ShiQi ZhongGuo JinRong Gaige Yu FengXiang FangFan, Zhongguo** Caizheng Jingzhe Chubanshi Beijing 2003

Yunxian Chen, “China Stock Market and Challenge of Globalization” **Harvard China Review annual conference held** on May 6, 2001.

Zhang Xiao Hu, “ **Foreign Exchange Risk Management and Regulation of Chinese Banking Sector** ” **The Banker** NO::8, 2006

ZhiGang Lun Tigao , ‘Wo Guo Zhongyang Yinhang Dulixing , China Opening’ Herald No.4 Total No.15 , 2004

Zhao Bing, “Bank NPLs in China & How to Restructuring” **Them King & Wood PRC Lawyers**, Beijing, 2006

Xiaoqing (Maggie) Fu and Shelagh Heffernan, “China: The Effects of Bank Reform on Structure and Performance” **Cass Faculty of Finance Working Paper** WP-FF-19-Cass Business School, City University, London, 2005

WANG Hong- /iang , YUE Dong , FANG Feng “Brief Analysis on Interest Rate Risks of Commercial Banks ” (Southwest Finance and Economics University , Chengdu 2005 Journal of Chongqing University of Science and Technology (Social Sciences Edition) No .3 2005

Wayne M. Morrison “China’s Economic Conditions” **CRS Issue Brief for Congress Congressional Research Service** ~ The Library of Congress ,2005

Wang Wei An, “The Empirical Analysis of China's State Commercial Bank's” LiquidityZhizhang Financial NO:3, 2003

Zhang Jikang and LIANG Yuanyuan, “The Institutional and Structural Problems of China’s Foreign Exchange Market & Implication for the New Exchange Rate Regime

Wei, Shang Jin, "Foreign Direct Investment in China: Sources and Consequences," in Takatoshi Ito and Anne Krueger, editors, *Financial Deregulation and Integration in East Asia* Chicago: University of Chicago Pres, 1996

İnternet

ÇALIŞKAN Engin, KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM,
http://egitirim.inonu.edu.tr/Engin_kuresell.htm

ZHANG Jikang and LIANG Yuanyuan,
www.cesfd.org.cn/paper/workingpaper/China's%20Foreign%20Exchang

Zhang, wenhong, 2001, “The Development and the Problem of China’s Commercial Paper Market”, *Financial Statistics and Analysis*
http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2007-01/15/content_783513.htm

Erman Artun Küreselleşmenin Geleneksel Türk Halk Kültürüne Etkisi , Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları
Merkezi <Http://Turkoloji.Cu.Edu.Tr/Halkbilim/5.Php>

Zhongguo Lixi Shichanghua Jinglian, Wenti yu Jianwang
www.softscience.gov.cn/view_info_download

<http://chinese-school.netfirms.com/China-shares.html>

<http://www.chinabond.com.cn/chinabond/zqzs/contentzqzl.jsp?sId=7&sDataType=1>
www.xinhuanet.com

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&Yazi>
Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı,
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm>

Weijin Zou Zhang Liu 2006 Empirical Analysis of Market Structure ,Efficiency and
Performance in China banking
<http://scholar.ilib.cn/Abstract.aspx?A=zycjdxxb200212008>

Weijin Zou Zhang Liu <http://cedr.whu.edu.cn/emagazine/20073610811.pdf>

Mathew Shane, China's Economic Growth Faces Challenges, Feb.2005
<http://www.ers.usda.gov/AmberWaves/February05/Findings/ChinaEconomicGrowthm>

<http://www.chinaepayments.com/resource/info/info08.asp>

WuDing Fu ‘ Zhongguo Baoxianye Fazhan yu Ziben Shichang
<http://www.people.com.cn/GB/jinji/34/167/20030421/976761.html>

Jin , Chentao ‘ Dui Wo Guo Huobei Zhengsi Mubiao de Zai Cikao’ **Jinrong Yu BaoXian** 06/2002 <http://www.51kj.com.cn/showdetails.asp?id=40205&na=str1>

<http://www.isguc.org/memet2.htm>

http://www.commercialdiplomacy.org/ma_projects/ma_dawei1.htm#Introduction

<http://finance.people.com.cn/GB/1040/59940/5399044.html>

Yuhuachu Non -performing Assets and AMC in China

http://www.hn.xinhuanet.com/misc/2005-03/01/content_3796216.htm

<http://www.china.org.cn/chinese/zhuanti/2003zgjk/372693.htm>

Zhongguo Lixi Shichanghua Gaige Zongti Silu Gongbu(Fujian)

<http://www.china.org.cn/chinese/PI-c/280334>

Woguo Huobi zhengsi Zhongjia Mubiao Yanjiu.

<http://www.serichina.org/contest/bb/305.pdf>

Xujinnan and Cui Hua 2002The Analysis of Interest Rate Risk of Chinese Commercial Bank and Its Management , China Soft Science NO:1

http://www.dss.gov.cn/Article_Print.asp?ArticleID=212856

Zhou Wei Huang 1984-1997 Wuguo Tonghou Baozhuang Xia De Huobei Zhengse Fenxi <http://www.zgjrj.com/hbzc/20061210-16.htm>

Economic Globalization: *Stability Or Conflict?* Institute For National Strategic Studies
S T R A T E G I C A S S E S S M E N T 1 9 9 9

Gao Shangquan Economic Globalization: Trends, Risks and Risk Prevention
CDP2000/PLEN/32

GAZETELER

Adnan Aslan, “ Küreselleşme'nin Neresindeyiz?” Zaman Gazetesi 21 Nisan 2002

FDI Fueling China's Economic Boom , Beijing Time; December 13, 2003

Fang Gang “Zhongguo Shi Jingji QuanqueHua De Zuida Shouli Zhe” Beijing Chen
Bao 2005-08-24

Liao Xiang 2003 zhongguo hungguan jingji yunxing yujingji bodong s:149

China Banking Sector NPL Is Still High , Beijing Business Today 04/09/2006

<http://www.bbtnews.com.cn/>

Global Nonperforming Loan Report 2004'

EKONOMİK KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ÇİN FİNANSAL SİSTEMİ

Kuerbanjiang AİMAİTİ

T.C. Marmara Üniversitesi Bankacılık & Sigortacılık Enstitüsü

Dünya ekonomisi, özellikle geçen yüz yılın son çeyreğinde hızla küreselleşme sürecine girmiştir. Ülkeler arasında dış ticaret önündeki engeller giderek azalmaya başlamıştır. Bir çok ülke kapalı ekonomi modelinden, öncelikle karma ekonomik modele, buradan da serbest piyasa modeline doğru hızla yol almıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından beri Çin ekonomisi hızlı gelişme kaydetmiş, özellikle reform ve dışa açılma politikasının uygulanmaya başladığı 1979 yılından bu yana her yıl yüzde 9'u aşan büyüme hızıyla istikrarlı bir şekilde gelişme kaydetmiştir. Planlı ekonomiden sosyalist piyasa ekonomisine geçiş yolunda büyük yol kaydetmiştir. Çin finansal sistemi reform ve dışa açılma politikası ile modernizasyon yapılanmasının uygulandığı bu son 25 yıldır yapısal gelişme göstererek ekonominin bu süreç içinde sürekli gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu çalışmada 1979 reformundan sonra Çin finansal sisteminde meydana gelen gelişmeler ve ulusal ekonomiye olan etkisi incelenmiştir.

Anahtar Sözlük: Çin Finansal Sistemi, Çin Finansal Reform, Çin Bankacılık Sektörü, Kamu Sermayeli Ticari Bankalar, Geri Dönmeyen Krediler, Çin Aktif Yönetim Şirketi, Çin Sigorta Piyasası, Çin Para Piyasası Çin Sermaye Piyasası, Çin Tahvil Piyasası, Çin Döviz Piyasası,

CHINESE FINANCIAL SYSTEM IN THE ECONOMIC GLOBALIZATION PROCESS

Kuerbanjiang AIMAITI

Turkish Republic Marmara University Banking and Insurance Institute

World economy rapidly dived into globalization process especially in the last quarter of the previous century. The obstacles in front of the foreign trade between the countries have gradually begun to decrease.

Chinese economy has made rapid progress since 1949, when the People's Republic of China was established and it has consistently developed by over 9 percent growing rate every year, especially since 1979 when the country underwent the reform and opened up to foreign trade. It has made great progress to change from planned economy to socialist market economy. Chinese financial system has shown structural growth over the last 25 years when the modernization restructuring has been implemented by the reform and through opening up to the outside world and, therefore, it played an important role in the continuous development of economy during this process. In this study, improvements that took place in the Chinese financial system after the 1979 reform and their effect on the national economy have been examined.

KEY GLOSSARY: Chinese Financial System, Chinese Banking Sector, Active Management Company, Insurance Market, Money Market, Capital Market, Chinese Bond Market, Foreign Exchange Market.